

**TÜRK LÜGATİ'NDE “ELİF” MADDESİ (C.1, s. 121 - 173):
İNCELEME - ÇEVİRİ YAZI – DİZİN**

Burak KARAYEL
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Serdar KARAOĞLU
Şubat, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK LÜGATİ'NDE "ELİF" MADDESİ
(C. 1, s. 121 - 173):
İNCELEME - ÇEVİRİ YAZI - DİZİN

Hazırlayan
Burak KARAYEL

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KARAOĞLU

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Türk Lügati’nde “Elif” maddesi (C.1, s. 121-173): İnceleme - Çeviri Yazı - Dizin**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/02/2022

İmza

Burak KARAYEL

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Burak KARAYEL
	Numarası	190623121
	Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Program Düzeyi	<input checked="" type="checkbox"/> Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/> Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Türk Lügati'nde "Elif" maddesi (C.1, s. 121-173): İnceleme - Çeviri Yazı - Dizin	
Tez Savunma Sınav Tarihi	15.02.2022	
Tez Savunma Sınav Saati	11.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

TÜRK LÜGATİ'NDE “ELİF” MADDESİ (C.1, s. 121 - 173): İNCELEME - ÇEVİRİ YAZI - DİZİN

Burak KARAYEL

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Şubat, 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Serdar KARAOĞLU

Türk Lügati, Türk Dillerin İştikakı ve Edebi Lügatleri adlı eser etimolojik ve mukayeseli olarak hazırlanan dört ciltlik bir sözlüktür. Eserin müellifi Hüseyin Kazım Kadri'nin ilk cildin ön sözünde belirttiği üzere Türk dillerinin birliğini kanıtlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu yönüyle Türk edebiyatının önemli eserleri arasında yer almaktadır. Eser; Batı Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Kazan Türkçesi, Yakut Türkçesi, Çuvaş Türkçesi, Koybal Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Uygur Türkçesi gibi Türk lehçe ve şivelerinde olan kelimelerin yanı sıra; Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca ve Rumca dillerinden alınan sözcüklerin anlamlarını ihtiva eder. Ayrıca bu sözcüklerin anlamlarının pekiştirilmesi için madde başında verilen sözcüğün içerisinde geçtiği metinler, örnek olarak sunulmuştur. *Türk Lügati* üzerine daha önceden yapılan çalışmalar mevcuttur. Ancak eser, Latin harflerine çevrilme konusunda -dal maddesi hariç- herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Çalışmanın amacı, böylesine önemli bir eserin sözlük kullanıcılarına ulaşımını kolaylaştırmaktır. Bununla birlikte eser üzerinde sözlükbilimsel çalışma yapılmasıyla da sözlükbilim alanına katkı sağlanacaktır. Çalışma; giriş, Hüseyin Kazım Kadri ve Türk Lügati hakkında genel bilgi, sözlükbilimsel inceleme, çeviri yazılı metin, dizin ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin genel kapsamından bahsedildikten sonra Hüseyin Kazım Kadri ve Türk Lügati hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde seçilen sayfalar üzerinde sözlükbilimsel inceleme yapılmıştır. Metin kısmında belirlenen sayfalar Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiştir. Dizin kısmında ise madde başı sözcüklerin ve eserin içerisinde geçen yazar-eser isimlerinin dizini verilmiştir. Sonuç kısmında, çalışma sürecinde elde edilen bulgular ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türk Lügati, Hüseyin Kazım Kadri, Sözlükbilimsel İnceleme, Karşılaştırmalı Sözlük

ABTRACT

ARTICLE “ELIF” IN TURK LUGATI: (V.1, 121-173 PP) RESEARCH - TRANSCRIPTION TEXT - INDEX

Burak KARAYEL

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

February, 2022

Advisor: Assist. Prof. Dr. Serdar KARAOĞLU

Türk Lügati, Türk Dillerin İştikakî ve Edebi Lügatleri is a four-volume dictionary that was prepared as a comparative and etymological piece of work. As the author of this work, Huseyin Kazim Kadri, stated in the preface of the first volume, it was penned with the purpose of proving the unison of Turkic languages. From this aspect, it is considered to be an important piece of Turkish literature. The book consists of the meanings of words that are in Turkic dialects and accents such as West Turkish, Azerbaijane (Azerbaijan Turkish), Kazan Turkish, Yakut Autonomous Republic (Yakut Turkish), Chuvashi Turkish, Koybal Turkish, Khirghiz, Uyghur, as well as words borrowed from Arabic, Persian, French, Italian and Romaic. In addition to that, to reduplicate the meanings of these words, texts that contain the lexical entries were given as examples. There are available studies that have been previously done on the Turkish Wordbook. However, this piece of work had never been subject to latinisation - excluding -dal entry. The purpose of this study is to be able to make such an important piece of work more reachable for wordbook users. With that being said, a contribution to the field of lexicography will also be made by doing lexicographical analysis on the piece. The study consists of introduction, general information on Huseyin Kazim Kadri and the Turkish Wordbook, lexicographical analysis, transcribed text, index, and conclusion. Having mentioned the general scope of the study in the introduction, information on Huseyin Kazim Kadri and Turkish Wordbook has been given. In the second section, selected pages have been analysed lexicographically. In the text part, determinated pages have been transcribed from Arabic to Latin, i.e., latinised. In the index section, lexical entries and the work-author references within the study have been listed. In the conclusion section, findings gathered in the process of the study have been put forward.

Keywords: Turk Lügati, Huseyin Kazim Kadri, Lexicographical Analysis,
Comparative Dictionary

ÖN SÖZ

Türk dili, tarih boyunca ortaya çıktığı günden beri dünyanın pek çok coğrafyasında konuşulan bir dildir. Çeşitli coğrafyalarda konuşulması kullanım farklılıklarını beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan özellikleriyle gelişip zenginleşmektedir.

Hüseyin Kazım Kadri'nin *Türk Lügati ve Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri* adlı eseri, Türkçenin dünyanın değişik bölgelerinde kullanımından doğan farklı özelliklerini ortaya çıkarmak ve bu farklılıkların ortak bir kökene dayandığını kanıtlamak için kaleme alınmıştır.

Eser dört ciltten oluşmuş hacimli bir sözlüktür. Bu lüğatin ilk iki cildi Arap harfleriyle yazılmıştır. Çalışmamızda, sözlüğün seçilen bölümünü; Arap harfli metinden Latin harflerine aktarmayı amaçladık. Bu sayede kullanıcıların sözlüğe ulaşımını kolaylaştırmayı hedefledik. Daha sonra bu bölüm üzerinde inceleme yaparak eserin sözlükbilimsel özelliklerini ortaya çıkardık.

Bu süreçte; her zaman bilgisini, birikimini, zamanını ve tüm desteğini bana sunan Saygıdeğer Hocam Dr. Öğr. Üyesi Serdar Karaoğlu'na şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca yine desteklerini esirgemeyen, yol göstericiliğiyle bizleri aydınlatan Sayın Hocam Doç. Dr. Bekir Sarıkaya'ya teşekkür ediyorum.

Öğrenim hayatım boyunca bana her zaman destek olan aileme ve tez sürecim boyunca beni sabırla motive eden eşime teşekkür ediyorum.

Burak KARAYEL

2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KESİTLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN KAZIM KADRI VE TÜRK LÜGATİ

1. HÜSEYİN KAZIM KADRI VE ESERLERİ.....	6
2. TÜRK LÜGATİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	8
2.1. TÜRK LÜGATİ'NİN TÜRK DİLİ TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ	10

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜKBİLİMSEL İNCELEME

1. SÖZLÜKBİLİMSEL İNCELEME	12
1.1. SÖZLÜĞÜN TÜRÜ	12
1.2. BÜTÜN YAPI	17
1.2.1. Sözcük Listesi.....	18
1.2.2. Sayfa Numarası.....	18
1.3. BÜTÜNCÜL YAPI	19
1.3.1. Madde Başı.....	19
1.3.2. Metinlerarasılık	20
1.4. PARÇACIL YAPI	22
1.4.1. Parçacıl Yapıda Biçimle İlgili Bilgiler	23
1.4.1.1. Yazım Bilgisi	23
1.4.1.2. Sesletim Bilgisi	24
1.4.1.3. Dilbilgisel Bilgi	24
1.4.2. Parçacıl Yapıda Anlamla İlgili Bilgiler	25
1.4.2.1. Tanım.....	25
1.4.2.1.1. Analitik/İçlemsel Tanımlama	26
1.4.2.1.2. Sentez yoluyla/Kaplımsal Tanımlama	26
1.4.2.1.3. Eşanlımsal Tanımlama	27
1.4.2.1.4. Tipikleşme Yoluyla Tanımlama	28
1.4.2.2. Köken Bilgisi	28
1.4.2.3. Örnek	29

1.4.2.4. Çapraz Gönderim.....	30
1.5. DIŞVERİ	31
1.5.1. Baş Veri	31
1.5.1.1. Dış Kapak	31
1.5.1.2. İç Kapak.....	32
1.5.1.3. Ön Söz	33
1.5.2. Son Veri	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ YAZILI METİN

1.ÇEVİRİ YAZI.....	35
1.1. ÇEVİRİ YAZILI METİN	35
1.2. OKUNAMAYAN YERLER	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

1.DİZİN.....	122
1.1. MADDE BAŞI DİZİNİ	122
1.2. TANIKLAR DİZİNİ (Yazarlar-Eserler-Türler)	130
SONUÇ	134
KAYNAKÇA.....	136
EKLER	139
TIPKIBASIM.....	141

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Atkins ve Rundell'in Sözlük Türü Tasnifi	13
Tablo 2. Baskın'ın Sözlük Türü Tasnifi	15
Tablo 3. TL'nin Baskın'ın Sözlük Türü Tasnifine Göre Sözlük Türü	17
Tablo 4. TL'de Parçacıl Yapı.....	23
Tablo 5. TL'de Dilbilgisel Bilgi	25
Tablo 6. TL'de İçlemsel Tanım Örnekleri	26
Tablo 7. TL'de Kaplamsal Tanım Örnekleri	27
Tablo 8. TL'de Eşanlamsal Tanım Örnekleri	28
Tablo 9. TL'de Tipikleşme Yoluyla Tanımlama Örnekleri.....	28
Tablo 10. TL'de Köken Bilgisi	29
Tablo 11. TL'de Örnek	30
Tablo 12. TL'de Çapraz Gönderim.....	31

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. TL'nin Bütün Yapısı	18
Şekil 2. TL'de "Avukat" Maddebaşının Parçacıl Yapısı.....	23

KESİTLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Kesit 1. TL’de Dibâce Sayfa Numarası	19
Kesit 2. TL’de Baskı Forması	19
Kesit 3. TL’de Sözcük Listesi Sayfa Numarası	19
Kesit 4. TL’de Madde Başı	20
Kesit 5. TL’de Alt Madde Başı	20
Kesit 6. TL’de Metinlerarasılık	21
Kesit 7. TL’de Metinlerarasılık	22
Kesit 8. Türk Lügati 1. Cilt Bibliyografi	22
Kesit 9. TL’de Yazım Bilgisi	24
Kesit 10. TL’de Sesletim Bilgisi	24
Kesit 11. TL’de Dilbilgisel Bilgi	25
Kesit 12. TL Dış Kapak	32
Kesit 13. TL İç Kapak	33
Kesit 14. TL Ön Söz	34

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ND: Nefi Divanı

Akt.: Aktaran

GTS: Genel Türkçe Sözlük

HKK: Hüseyin Kazım Kadri

KB: Kutadgu Bilig

?: Hüseyin Kazım Kadri tarafından eser içerisinde verilen metinlerin şairinin ya da yazarının bilinmediğini belirtmek için kullanılmıştır.

Koyu harf: Madde başlarının okunuşları ve Arap harfli yazılışları için kullanılmıştır.

İtalik harf: Kelime ve kelime gruplarının özelliklerini göstermek için kullanılmıştır.

(?) : Türk Lügati içerisinde kesin olarak bilinmeyen bilgiler için kullanılmıştır.

[?]: Metin içerisinde okunamayan ya da okunuşundan emin olunamayan yerler için kullanılmıştır.

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

T.L: Türk Lügati

vb: Ve benzeri

s.: Sayfa

] [: Eserlerin orijinallerinde bulunmayan ancak Türk Lügati'ndeki tanıklarda yer alan sözcüklerin gösterimi için kullanılmıştır.

[]: Hüseyin Kazım Kadri'nin Türk Lügati'nde madde başı sözcüklerin okunuşunu göstermek için kullanılmıştır. Ayrıca basımdan kaynaklı çıkmayan seslerin gösterimi için kullanılmıştır.

GİRİŞ

KONU

Türk dili, ortaya çıkışından bu yana konuşurları sayesinde geniş coğrafyalara yayılarak varlığını sürdürmektedir. Hem kullanıcıların sosyo-kültürel değişimleri hem de Türk dilinin karşılaştığı diğer dillerle etkileşime girmesi sonucunda Türkçe, ortaya çıktığı dönemdeki özelliklerinden farklı bir hal almıştır. Bu farklılıkların değişik coğrafyalarda kullanılmasıyla da yeni ses ve şekil özellikleri kazanmıştır. Bunun sonucunda Türkçe, farklı dilsel özelliklere sahip kollara ayrılmıştır. Bu kollar lehçe ve şive kavramlarını beraberinde getirmiştir.

Türk Lügati, yukarıda bahsedilen farklılaşma sürecinin ortaya konması, Türk lehçe ve şivelerinde bulunan söz dağarcığının kanıtlarıyla birlikte sunulması ve Batı dillerinden Türkçeye girmiş sözcüklerin saptanması amacıyla Hüseyin Kazım Kadri tarafından hazırlanan geniş hacimli ve mukayeseli bir sözlüktür.

Bu çalışmada; *Türk Lügati*, *Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri* adlı eserin 121-173. sayfaları arasından (ala - ayrum madde başı arası) seçilen bölümün çeviri yazısı yapılmış ve bu bölüm üzerinde sözlükbilimsel inceleme gerçekleştirilmiştir. Son bölümde eserin üzerinde çalışılan bölümünün dizini yapılmıştır.

AMAÇ

Bu çalışmaya, Hüseyin Kazım Kadri'nin "*Türk Lügati*, *Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri*" adlı sözlüğü kaynaklık etmiştir. Eserden bir bölüm seçilerek çeviri yazısının ve sözlükbilimsel incelemesinin yapılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

ÖNEM

Türk Lügati, Hüseyin Kazım Kadri tarafından yazılmış 4 ciltlik bir sözlüktür. Eserin ilk cildi 1927, son cildi ise 1945 yılında basılmıştır. Eser, Hüseyin Kazım Kadri'nin 35 yılını vererek yazdığı etimolojik ve mukayeseli bir sözlüktür. Türkçenin, Batı Türkçesi ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki ana kolunu kapsamaktadır. Madde başlarında verilen sözcüklerin edebî tanımlarla desteklendiği bu sözlük; Arapça, Farsça ve Batı dillerinden (İtalyanca, Fransızca vb.) o dönemde kullanılan Türkçeye geçmiş olan söz varlığını içerir. Ayrıca bu sözlük, Türkçenin lehçe ve şivelerinin de (Uygur, Çağatay, Azerî, Çuvaş, Kazan, Koybal, Kırgız, Yakut...) bir sözlüğü mahiyetindedir.

Bu yönüyle Türk dili tarihi açısından önemlidir (Öbek, 2009). Kaçalin'in de vurguladığı gibi, eserin mukayeseli bir sözlük olması, kelimelerin kökenine, türüne ve şekline kadar ayrıntılı açıklamaları bünyesinde barındırması, madde başlarında bulunan sözcükler için edebî metinlerden örnekler verilmesi ve atasözleri ve deyimlerle bu madde başı sözcüklerin desteklenmesi, sözlüğün önemini artırmaktadır (2012: 545). Ayrıca eser, Türk dillerinin birliğini kanıtlama amacıyla yazılmıştır (Kadri, 1927:1). Sözlüğün ilk 2 cildi Arap harfleriyle, diğer 2 cildi Latin harfleriyle oluşturulmuştur. Sözlüğün, Arap harfleriyle yazılan ilk cildinden seçilen 121-173. sayfaları arası -ulaşabildiğimiz kadarıyla- çeviri yazı yapılma konusunda daha önce hiçbir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu yönüyle çalışma, özgün bir niteliğe sahiptir. Seçilen bölümün çeviri yazısı yapılarak bilim dünyasına sunulacaktır. Bu sayede sözlükçülük tarihi için değerli bir sözlüğe ulaşılabilmesi daha kolay bir hal alacaktır.

Eserin belli kesitinden hareketle sözlükbilimsel bir inceleme yapılması, sözlükbilime katkı sağlayacaktır.

PROBLEM

Türk Lügati, dört ciltlik bir sözlüktür. Eserin ilk cildi ve ikinci cildi Arap harfleriyle yazılmıştır.

Türk Lügati ile ilgili yapılmış çalışmalar şunlardır:

- Ahmet Yıldıztaş (2012). *Türk Lügati'nda Elif ile Başlayan kelimelerle ilgili şiirler c.1 s.371-559*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Arif Gürgen (2014). *Türk Lügati'nda Elif ile Başlayan kelimelerle ilgili şiirler c.1 s.181-370*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Züleyha İnce (2015). *Türk Lügati'nda 'B' ile Başlayan kelimelerle ilgili şiir örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Nur Topaloğlu (2018). *Türk Lügati'nda 'P' ile Başlayan kelimelerle ilgili şiir örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Özge Görel (2019). *Türk Lügati'nde 'dal' maddesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon

Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

- Ali İhsan Öbek (1999). *Büyük Türk Lügati'nde divan edebiyatı unsurları*. Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Funda Çakır (2019). *Türk lugatında c ve ç ile başlayan kelimeler ve şiir örnekleri*. Yüksek Lisan Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Fatma Ünal (2014). *Hüseyin Kazım Kadri ve Türkçe öğretimindeki yeri*. Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çalışmamız *Türk Lügati*'nin 121-173. sayfalarını kapsamaktadır. Yapmış olduğumuz araştırmalara göre örneklem aldığımız sayfaların -ulaşabildiğimiz kadarıyla- çeviri yazısının yapılmadığı görülmektedir. *Türk Lügati* üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde söz konusu eserin yapısal yönden sözlükbilimsel incelemeye konu olmadığı görülmüştür.

YÖNTEM

Metin Okuma Yöntemi

Bu çalışmada, ilk olarak Hüseyin Kazım Kadri ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiş ve *Türk Lügati*'nin Türk dili açısından önemine vurgu yapılmıştır. İkinci bölümde *Türk Lügati*'nin belirlenen sayfalarından yararlanılarak sözlükbilimsel incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise belirlenen sayfaların çeviri yazısı verilmiştir.

Metin, Latin harflerine aktarılırken okunamayan sözcükler Şemseddin Sami'nin "Kamus-i Türkî" ve Ahmet Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmanî" adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca "Kubbealtı Lügati"nden (<http://www.lugatim.com/>) sözcüklerin okunuşları konusunda yararlanılmıştır. Eser, tanıklı bir sözlük olma özelliği gösterdiğinden bilinmeyen şairler ve yazarlar varsa bunları tespit etmek için "Kamusü'l Alam"dan yararlanılmıştır. Metin içinde ve madde başlarında tanıklanan bazı örneklerin yanlış verildiği tespit edilmiş olup tanıklanan örneklerin doğru biçimleri, ilgili metinlerden kontrol edilip karşılaştırmalı olarak doğru biçimi verilmiştir. Lügate yanlış olarak yazılan biçimler, dipnotta gösterilmiştir.

Metin İnceleme Yöntemi

Metin üzerinde yapılan sözlükbilimsel inceleme için daha önce yapılmış olan çalışmalar araştırılmıştır. Yapılan literatür taraması neticesinde Aslan (2017a)'ın "Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği", adlı makalesindeki sözlükbilimi incelemesi ve Aslan (2017b)'ın "Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği" adlı Doktora tezi baz alınmıştır.

Metnin Çeviri Yazım Yöntemi

- Öncelikle *Türk Lügati*'nin 1. cildi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Kütüphanesi'nden PDF formatında temin edilmiştir. Ancak madde başlarının bazılarının görüntüsü bu formatta çıkmadığı için İBB Atatürk Kitaplığı'ndan çevrimiçi olarak 1. cildin nüshasına ulaşılmıştır. Her iki nüsha karşılaştırılarak metin transkribe edilmiştir.

- Madde başları, küçük harflerle sağa girintili şekilde yazılmıştır. Hemen ardından madde başlarının Arap harfleriyle yazımı eklenmiştir.

- Madde başına ait etiketler metne sadık kalınarak verilmiştir.

- Batı dillerinden alınan kelimelerin Hüseyin Kazım Kadri tarafından verilen orijinal yazılışları metinde Calibri fontuyla yazılmıştır.

- Madde başlarında açıklanan sözcükler veya sözcük gruplarının kökeni, türü ve görevi gibi özellikleri italik yazı stiliyle yazılmıştır.

- Tanık olarak verilen örnekler gerekli görüldüğünde tanığın alındığı ilgili eserden kontrol edilmiştir. Sözlükteki tanık ile ilgili eserdeki biçimi arasında fark olması durumunda tanık alınan eserdeki biçimi esas alınmıştır. Metin farklılığı dipnotta gösterilmiştir.

- İki farklı okunuş biçimi olan sözcükler hem Arap harfleriyle hem de Latin harfleriyle metinde belirtilmiştir.

- Arapça ve Farsça bulunan şiirler 3. ve 4. ciltte olduğu gibi Arap harfleriyle aynen yazılmıştır. Değerlendirmeleri okuyucuya bırakılmıştır.

- Sonlarına –İp zarf-fiil eki alan ve Arap harfleriyle /b/ ile gösterilen sözcüklerin yazımı ölçünlü Türkiye Türkçesine uygun olarak /p/ harfiyle gösterilmiştir.

- Metin içerisinde tanık olarak gösterilen ve "*Şudatku Bilig*" şeklinde yazılan eser, alan yazıda bilinen ismi ile "*Şutadgu Bilig*" şeklinde çeviri yazıya aktarılmıştır.

- Latin harflerine aktarımda çeviri yazı işaretleri kullanılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Çalışmada, etimolojik ve mukayeseli bir şekilde hazırlanan *Türk Lügati*'nden, bir bölüm seçilerek, çeviri yazısı yapılmıştır. Çalışma, eserin 121 - 173. (ala - ayrum maddebaşı arası) sayfalarını kapsamaktadır. Bu metin üzerinde sözlükbilimsel çalışma gerçekleştirilecektir. Son bölümde dizine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSEYİN KAZIM KADRI VE TÜRK LÜGATİ

1. HÜSEYİN KAZIM KADRI VE ESERLERİ

“Hüseyin Kazım Kadri 1870 (hicri 1286)-1934 yılları arasında yaşamış çok yönlü bir Osmanlı aydınıdır. İyi bir öğrenim görmüş olan Hüseyin Kazım; Fransızca’yı ve İngilizceyi eğitim hayatı boyunca öğrenmiş daha sonraları çeşitli dersler olarak Arapça ve Farsça konusunda kendisini geliştirmiştir” (Öbek, 2009: 848). *Türk Lügati* adlı eserin içeriğine bakılırsa İtalyancayı da ileri düzeyde bildiği anlaşılmaktadır. Sözlüğün içindeki Latin ve Eski Yunan dillerine ait sözcüklerin açıklanması bakımından azımsanmayacak derecede bu dillere hâkim olduğu söylenebilir.

“Çeşitli memurluk görevlerinde bulunan Hüseyin Kazım Kadri belli bir dönem öğretmenlik de yapmıştır. Siyasi hayatı da çalkantılı geçen Hüseyin Kazım, hayatının bazı bölümlerini sürgün olarak geçirmiştir” (Ünal, 2014: 30).

Ünal, Hüseyin Kazım’ın ömrünü her zaman kendini geliştirmek için adanmış olduğunu; din, dil, ziraat, siyaset gibi konularda eserler verdiğini belirtmiştir. Ayrıca gazetecilik konusunda girişimlerde bulunmuş olduğunu ve dönemin ünlü şair ve yazarlarıyla ilişkiler kurarak fikirlerini yayma konusunda çaba gösterdiğini vurgulamıştır (2014: 18).

II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in ilanına kadar uzanan bir dönemde yaşayan Hüseyin Kazım, fikirlerini ele aldığı birçok eser meydana getirmiştir. Ünal, Hüseyin Kazım Kadri’nin, gazetelerde çeşitli konularda yayımlanmış eserleri, makaleleri, çalışmaları incelendiğinde onun Türk dilinin gelişmesi için çok büyük çabalar sarf ettiğini anlamanın mümkün olduğunu dile getirmektedir (2014: 37). Hüseyin Kazım, dille ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Türkistân-ı Çînîden Avusturya hudutlarına kadar uzanan kıta’ât-ı vesî’ada mütemekkin akvâm-ı Tûrâniyye arasında münâsebâtı siyâsiyye husûlünü temîn etmek üzere Türk lisânının muhtelif lehçelerini birleştirmek lüzûmunu bugün değilse bile yarın bütün şiddetiyle hissedeceğiz; çünkü her kavim ve millet günün birinde kendi lisânı etrâfında toplanmaya mecburdur. (...) Bu muhtelif lehçeler

arasında daha ziyâde rikkat ve nezâket kesbeden Osmanlı Türkçesini Türkistan'ın her tarafında umûmî bir lisân-ı edebî ve fennî ve millî olmak üzere kabûl etmek daha muvâfık olur sanırım (Saray, 1993'ten akt. Öbek, 2009: 848).

Hüseyin Kazım Kadri, “*Türk Lügati, Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri*” adlı eserini dille ilgili fikirlerinden hareketle ortaya koymuştur. Türkçülüğe ve Türk diline verdiği önemi hayatının her döneminde gösteren Hüseyin Kazım, bu eseri uzun araştırmalar sonrasında büyük bir uğraş sonucu meydana getirmiştir. Bu eser, onun Türk diline ve Türk tarihine armağanı olarak nitelendirilebilir.

Hüseyin Kazım Kadri'nin *Türk Lügati* haricinde diğer eserleri şunlardır:

1. Hak ve Hakikat, İstanbul Ebüzziya Matbaası, 1288 HŞ (1909), 88 s.
2. Felaha Doğru - İslâmiyetin Avrupa'ya Son Sözü, Şeyh Muhsin-i Fani müstear adıyla İstanbul, Tanin Matbaası, 1331-1328 (1912) 51 s.
3. İstikbale Doğru, Şeyh Muhsin-i Fani müstear adıyla İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1331-1329 (1913), 58 s.
4. 10 Temmuz İnkılabı ve Netaici-Türkiye İnkırazını Sâıkları: Makedonya, Ermenistan ve Suriye Meseleleri, Şeyh Muhsin-i Fani müstear adıyla, İstanbul, Matbaa-yı Orhaniye, 1336 (1920) 198 s.
5. Yirminci Asırda İslamiyet, Şeyh Muhsin-i Fani ez-Zahiri müstear adıyla İstanbul, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1339 (1923), 260s.
6. Nuru'l-Beyan-Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi, Heyete Şeyh Muhsin-i Fani adıyla katıldı, İstanbul Matbaa-yı Amire, 1340 (1924), I. C. 6-600 s.; II.C. 601-1147+4+35 s.
7. Mahdumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume, şerh ve tenkit eden: Şeyh Muhsin-i Fani, İstanbul, Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş., 1340 (1924),4+64 s.
8. İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslam Hukukuna Göre İzahı, yay.: Osman Ergin, İstanbul, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1949, 96 s.
9. Ziya Gökalp'in Tenkidi, haz.: İsmail Kara, İstanbul Dergah Yayınları, 1989,

171 s.

10. Bağlar Arasında, İstanbul, Ālem Matbaası, 1316, 376 s.
11. Çiftçilik Nasihatları, İstanbul Ebüzziya Matbaası, 1328, 263 s.
12. İlm-i Ziraat, İstanbul, Tanin Matbaası, 1327, 295 s. 2. bs. İstanbul, Hilal Matbaası, 1332,295 s.
13. Ziraat Dersleri, İstanbul, Tanin Matbaası, 1328, 327 s.
14. Bağcılık, İstanbul, Tanin Matbaası, 2. Bs. 1328, 478 s.
15. Ziraat Albümü, İstanbul, Tanin Matbaası, 1329, 223 s.
16. Çiftçi Çocuğu, İstanbul, Hayriye Matbaası, 1331, 80 s.
17. Anadolu Köylüsüne Çiftçi Öğüdü, İstanbul, Hayriye Matbaası, 1329-1331, 93 s.
18. Ameli ve Tatbiki Ziraat Dersleri, İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1335-1339 (6.Kitap) 2.bs. Yeni Çiftçilik Dersleri adıyla; İstanbul, Marifet Matbaası,1928, 198s.
19. İlmî İktisadi Zirai, İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1339, 181 s. (Kara, 1991'den akt. Görel, 2019).

2. TÜRK LÜGATİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Türk Lügati, Hüseyin Kazım Kadri tarafından mukayeseli olarak ele alınmış 4 ciltlik bir sözlüktür. Eserin ilk cildi 1927, son cildi ise 1945 yılında basılmıştır. Eser, Hüseyin Kazım Kadri'nin 35 yılını vererek yazdığı etimolojik ve mukayeseli bir sözlüktür. "Türkçenin, Batı Türkçesi ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki ana kolunu kapsamaktadır. Madde başlarında verilen sözcüklerin edebî tanıklarla desteklendiği bu sözlük Arap, Fars ve Batı dillerinden (İtalyanca, Fransızca vb.) o dönemde kullanılan Türkçeye geçmiş olan söz varlığını içerir" (Öbek, 2009:845). Sözlük, Türkçenin lehçe ve şivelerinin de (Uygur, Çağatay, Azerî, Çuvaş, Kazan, Koybal, Kırgız, Yakut...) bir sözlüğü mahiyetindedir. Bu yönüyle Türk dili tarihinde önemli bir yere sahiptir. Eserin mukayeseli bir sözlük olması; kelimelerin kökenine, türüne ve şekline kadar ayrıntılı açıklamaları bünyesinde barındırması, madde başlarında bulunan sözcükler için edebî metinlerden örnekler verilmesi, atasözleri ve deyimlerle bu madde başı sözcüklerin desteklenmesi, sözlüğün önemini artırmaktadır.

Sözlük dört ciltten oluşmaktadır:

I. Cilt İstanbul, Devlet Matbaası, 1927, XCIX+885+4 s.

II. Cilt İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, 982 s.

III. Cilt İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, 4+928 s.

IV. Cilt İstanbul, Maarif Matbaası, 1945, 894 s. (Öbek, 2009:849).

Türk Lügati'nin ilk iki cildi Arap harfleriyle basılmıştır. Eserin üçüncü ve dördüncü cildi Latin harflerinin kabulünden sonra Latin harfleriyle basılmıştır.

Hüseyin Kazım, sözlüğün dibâcesinin başında eseri yazma sebebini şu şekilde ifade etmektedir:

”Türk Lügati, Garb lehçesinden başka Uygur, Çağatay, Azerî ve Kazan dillerinin ve Uygurcadan ayrılan ve bu nokta-i nazardan bütün Türk dilleriyle uzak yakın bir münasebet arz eden Koybal, Yakut, Çuvaş, Kırgız gibi lehçelerin iştikakî, mukayesevî ve edebî bir lügatnamesidir. Otuz beş senelik mütemadi bir say‘in hâsılası olan bu kitabı Türk dillerinin bir asıldan türediğini göstermek ve âtiyen bir vahdet-i lisâniyyeye doğru gidebilmek imkânını hazırlamak için yazdım.” (Kadri, 1927: 1).

99 sayfalık dibâcede Türk lehçelerinin gramer özellikleri, bu lehçelerin söz varlığı ve ses özellikleri hakkında geniş bilgiler yer alır.

“Türk Lügati’nde; Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle Uygur, Çağatay, Azeri Kazan, Yakut, Koybal, Çuvaş, Altay, Kırgız lehçelerinde kullanılan sözcükler edebi tanıklıklarla desteklenmiştir” (Ünal, 2014:113). Sözlüğün madde başlarında bulunan sözcükler genellikle kök halinde bulunmaktadır. Bu kökten türeyen benzer sözcükler alt madde başı olarak verilmiştir. Eserin madde başları, Arap harfleriyle koyu şekilde yazılmıştır. Hemen ardından madde başlarının transkripsiyonlu okunuşuna ait bilgiler yer alır. Eserde madde başlarının dilbilgisel bilgisi ve hangi dile veya lehçeye ait olduğu bilgisi sunulmuştur. Arapça ve Farsça olan madde başı sözcükbirimlerin kökeni hakkında da bilgiler verilmiştir. *Türk Lügati*’nde madde başlarından türeyen alt madde başları da yer almaktadır. Sözlüğün bir diğer özelliği ise tanıklı sözlük olmasıdır. Madde başında bulunan sözcüğün geçtiği edebî metinlerden örnekler sunularak sözcük

kullanıcısının madde başı sözcüğün anlamını kavraması kolaylaştırılmıştır. Arap harfleriyle verilen madde başı sözcük birimlerin farklı imlâları varsa her iki yazım türü de gösterilmiştir. “Hüseyin Kazım Kadri’nin önceleri Tevfik Fikret, Nüreddin Bey ve Şevki Bey ile çıktığı *Türk Lügati* oluşturma yolculuğu, yalnız başına kaldıktan sonra otuz beş yıllık fedakârlıkla nihayete ermiştir” (Kaçalın, 2012:544).

2.1. TÜRK LÜGATİ’NİN TÜRK DİLİ TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügati*’nin birinci cildinin uzun ön sözünde dille ilgili bahsettiği görüşlerinde Türk dillerinin birliğini sağlamayı amaçlamıştır (1927:ı). *Türk Lügati*’ni yazma gayesini Türk dillerinin birliğini tesis etmek üzerine kurmuştur. Yaklaşık yüz yıl önce kaleme alınan nam-ı diğer *Büyük Türk Lügati*, günümüz dünyasında ortaya çıkan sosyo-politik etkilerle zedelene Türk dilleri topluluklarının tek çatı altında birleşmesini hedeflemiştir. Öbek, Türkçedeki alıntı kelimelerin yanında lehçe ve kollarıyla beraber Türkçe kökenli kelimelerin örnekli bir firhisti hükmündeki *Türk Lügati*’nin bu yönüyle Türk sözlükçülük tarihinde bir ilke imza attığını belirtmektedir (2009:845). Sarıkaya, *Türk Lügati*’nin kökenbilim, mukayese ve edebi örnekler içerdiğini, örneklerin edebi ve seçkin olması, başka sözlüklerde olmayan kelimelerin, deyimlerin, tanımların ve çeşitliliğin bulunmasını araştırmacılar tarafından vurgulanan ve sözlüğün beğenilen özellikleri olduğunu söylemektedir (2021:403).

Dil canlı bir varlıktır. Karaoğlu’na göre dil, doğası gereği devam eden süreç içinde bilim ve teknolojik yenilikler, kültürel değişimler, sosyal olaylar vb. etkenlerle sürekli olarak değişim ve gelişim gösterir (2016:761). Türkçe -ortaya çıkış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte- VIII. yüzyıl civarında yazılı bir biçimde varlığını göstermeye başlamıştır. Bu yüzyıldan önce ve sonraki dönemlerde siyasi, sosyal ve kültürel etkiler Türk topluluklarının coğrafi olarak yer değiştirmesine sebep olmuştur. Bu topluluklar, yeni yerleşim yerlerinde karşılaştıkları milletlerin kültürleriyle tanışmışlar ve doğal süreçte bu kültürlerden etkilenmişlerdir. Bu etkileşimle beraber Türkçenin çeşitlenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Türkçe, bir yandan karşılaştığı dillerle sözcük ödünçlemesinde bulunarak bünyesini zenginleştirirken diğer bir yandan değişik coğrafyalarda kullanılmasıyla yeni ses ve şekil özellikleri kazanmıştır. Türk topluluklarının geniş coğrafyaya yayılması, Türkçenin de değişim ve gelişimini beraberinde getirmiştir. Türkçe konuşanların çeşitli sebeplerle farklı coğrafyalara yayılması, Türkçenin öz halinden farklılaşmasına ortam hazırlamıştır. Bunun sonucunda Türkçe, farklı dilsel özelliklere sahip kollara ayrılmıştır (Ercilasun, 2004; Akar, 2015).

Yukarıda bahsedilen ve asırlarca süren farklılaşma sürecinin ortaya konması, Türk lehçe ve şivelerinde kullanılan sözcük varlığının kanıtlanması ve dönemin Türkçesi içerisine Batı dillerinden giren sözcüklerin tespiti amacıyla oluşturulan Hüseyin Kazım Kadri'nin *Türk Lügati, Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri* adlı eseri, Türkçenin pek çok kola ayrılrsa da aslında bir bütün olduğunu kanıtlar niteliktedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜKBİLİMSEL İNCELEME

1. SÖZLÜKBİLİMSEL İNCELEME

1.1. SÖZLÜĞÜN TÜRÜ

Sözlük, GTS’de “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.” olarak tanımlanmaktadır (GTS, 30.10.2020).

Mukayeseli Sözlük “Genellikle bir dilin lehçe veya şivelerini bazen de farklı dilleri belirli yönlerden karşılaştırmak amacıyla ortaya konulan sözlüklerdir” (İlhan, 2007: 97).

Sözlükbilim üzerine alanyazıda yapılan çalışmalar incelendiğinde *Türk Lügati*’nin türü konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. İlhan, “*Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*” adlı kitabında *Türk Lügati*’ni mukayeseli sözlükler sınıfına alır (2007: 98). Madde başlarında Türk lehçe ve şivelerinde bulunan sözcüklerin anlamları karşılaştırmalı olarak sunulduğundan *Türk Lügati*, karşılaştırmalı sözlük olarak nitelendirilebilir. Kaçalın’e göre *Türk Lügati* mukayeseli ve edebi (örnekli) bir lügattir (2012:545). Sözlükte madde başı olarak verilen sözcükler geçtiği edebi metinlerden, atasözlerinden, deyimlerden hareketle tanıklanmaktadır. Ayrıca madde başı olan sözcüklerin metinlerarasılık yoluyla diğer sözlüklerde bulunan anlamları da aktarılmıştır. Bu bakımdan eser, tanıklı sözlük olma özelliğine sahiptir. Eserin bünyesinde barındırdığı özelliklerin çeşitli olması, hangi sözlük sınıfına dâhil edileceği hususunda tartışmalara yol açmıştır. Bu bilgiler ışığında Sarıkaya (2021), *Türk Lügati*’ni diğer sözlük türleri ile karşılaştıran bir deneme çalışması yapmıştır. *Türk Lügati*’nin Hüseyin Kazım Kadri tarafından etimolojik, karşılaştırmalı ve örnekli bir sözlük olarak hazırlandığını belirten araştırmacı söz konusu sözlükte, bazı sözcüklerin kökeni hakkında bilgiler verilmesi dolayısıyla eserin sözlük sınıflandırılması konusunda farklı seçenekler sunduğunu vurgulamaktadır. Sarıkaya, *Türk Lügati*’nin hangi sözlük türüne ait olacağını kesin tespiti için sözlük üzerinde çeşitli yönlerden çalışmalar yapılması gerektiği sonucuna varmaktadır. Bu yönlerden en önemlisinin -eserin içerisinde yapılan hataların tespitine imkân vermek adına- Arap harfleriyle oluşturulan ve tanıklarıyla sunulan ilk iki cildin Latin harflerine çevrilmesi olduğunu söylemektedir. Sarıkaya, bu sayede sözlükte yapılan hataların gün

yüzüne çıkarılacağını savunmaktadır (2021:403). Ercilasun, “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü Üzerine” adlı makalesinde *Büyük Türk Lügati*’ni, karşılaştırmalı lehçeler sözlüğü olarak adlandırır (1996:77-81). Ercilasun’un *Türk Lügati*’ni bu sınıfa koyması genel olarak doğru kabul edilebilir. Ancak Batı dillerinden alınan madde başlarına bir de Arapça ve Farsça sözcüklerin eklenmesi ile sözlük farklı bir hal almaktadır.

Son yıllarda dillerin birbirleriyle iletişimin kuvvetlenmesi, dil ödünçlemelerinin fazlalaşması, teknolojik gelişmelerin yaşanması ve bilimsel bilgi içeriğinin artması, çeşitli sözlük türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sözlükler biçim ve içerik yönünden klasik tarzdan farklı özellikler kazanmıştır. Bunun sonucunda sözlük bilimi alanında da büyük gelişmeler yaşanmıştır. Sözlük türlerindeki çeşitliliğin fazlalaşması yeni tasnif ihtiyacını doğurmuştur. Yukarıda bahsi geçen güncel etkenler göz önünde tutularak hazırlanan bazı tasnifler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Atkins ve Rundell (2008) tarafından hazırlanan tasniftir (Bekdaş, 2017: 55).

Bu tasnif şu şekildedir:

Tablo 1. *Atkins ve Rundell’in Sözlük Türü Tasnifi*

KONU BAŞLIKLARI	SÖZLÜK TÜRLERİ
1.Sözlüğün dili	a)tek dilli sözlük b)iki dilli sözlük c)çok dilli sözlük
2.Sözlüğün kapsamı	a)genel dil içeren genel sözlük b)ansiklopedik ve kültürel materyal içeren ansiklopedik sözlük c)terminoloji veya alt diller içeren terminolojik sözlük (örneğin hukuk, spor, sağlık terimleri sözlüğü) d)dilin belirli bir alanının dilini içeren sözlük (eşdizimlikler, deyimler veya birleşik fiiller sözlüğü)
3.Sözlüğün boyutu	a)standart (veya üniversite) sözlük b)el sözlüğü c)cep sözlüğü
4.Sözlüğün ortamı	a)basılı sözlük b)elektronik sözlük c)web tabanlı sözlük
5.Sözlüğün düzeni	a)kelimedan anlama sıralanan sözlük b)kelimedan anlama anlamdan kelimeye sıralanan sözlük (bir kelime anlamca bağlantılı diğer kelimeye yönlendirir).

Tablo 1. (Devam) Atkins ve Rundell'in Sözlük Türü Tasnifi

KONU BAŞLIKLARI	SÖZLÜK TÜRLERİ
6.Kullanıcıların dilleri	a)hepsi aynı dili konuşan bir grup kullanıcı için hazırlanan sözlük b)iki özel grubu oluşturan konuşmacılar için hazırlanan sözlük c)sözlüğün dilini öğrenen bütün dünya öğrencileri için hazırlanan sözlük
7.Kullanıcıların becerileri	a)dil bilimciler ve diğer dil profesyonelleri için hazırlanan sözlük b)okuyazar yetişkinler için hazırlanan sözlük c)okul öğrencileri için hazırlanan sözlük d)genç çocuklar için hazırlanan sözlük e)dil öğrencileri için hazırlanan sözlük
8.Sözlüğün ne için kullanılacağı	a)kod çözme (okuma) amaçlı kullanılan sözlük türü (Kod çözme bir kelimenin anlamını anlama veya yabancı dildeki metni kendi ana diline çevirme olarak açıklanabilir.) b)kodlama amaçlı sözlük türü (Kodlama bir kelimeyi doğru kullanabilme, kendi ana dilindeki bir metni yabancı dile çevirebilme veya dil öğretme olarak açıklanabilir.)

Yukarıda verilen sözlük tasnifi, *Türk Lügati*'nin tematik özelliklerini göstermesi bakımından sınırlı kalmaktadır. Baskın, tasniflerin öznel olduğunu vurgular ve tüm dünyadaki sözlükler için geçerli sözlük tasnifi yapmanın mümkün olmadığını belirtir (2012:395). Baskın, sözlükbilimindeki gelişmeleri göz önünde bulundurarak, Türkçenin yapısını ve Türk dilinde hazırlanan sözlükleri dikkate alarak tasnif denemesi yapmıştır (2012:395-400). Söz konusu tasnif şu şekildedir:

Tablo 2. Baskın'ın Sözlük Türü Tasnifi

KONU BAŞLIKLARI	SÖZLÜK TÜRÜ
A. Sözlükte kullanılan dil sayısı bakımından sözlükler	a. Tek dilli sözlükler, b. İki dilli sözlükler, c. Üç ve daha çok dilli sözlükler
B. Maddelerin sıralanışına göre sözlükler	a. Alfabetik sözlükler: a.1. Madde başının ilk harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlükler, a.2. Madde başının son harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlükler (tersine sözlükler), b. Tematik sözlükler, b.1. Tematik-alfabetik b.2. Tematik-düzensiz
C. Kapsamı bakımından sözlükler	a. Genel sözlükler, b. Lehçe / ağız sözlükleri, c. Dilin belli bir alanını kapsayan sözlükler (eş anlamlı kelimeler, argo kelimeler, yabancı kelimeler, deyimler, atasözleri vb.), d. Kullanıcıya göre sınırlandırılmış sözlükler (ilköğretim sözlükleri, lise sözlükleri, yetişkin sözlükleri vb.), e. Belli bir bilim dalı ya da sanat alanına ait terim sözlükleri, f. Belli bir yazar ya da metin ile sınırlandırılmış sözlükler, g. Belli bir dönemi ele alan tarihsel sözlükler vb. şeklinde tasnif edilebilir.
D. Boyutuna göre sözlükler	a. Standart ölçülerdeki sözlükler, b. Söz varlığı sınırlandırılmış küçük sözlükler, c. Fasikül sözlükler, d. Cep sözlükleri, e. Özel biçimli sözlükler (DVD, web tabanlı veya özel baskı sözlükler vb.).
E. Yayınlanma biçimine göre sözlükler	a. El yazması biçimindeki sözlükler, b. Matbu sözlükler, c. e-kitap biçimindeki sözlükler, d. Çevrim içi (on-line) sözlükler, e. Elektronik sözlükler (hesap makinesi biçiminde olan sözlükler, avuç içi sözlükler vb.), f. Taşınabilir (CD-ROM, DVD vb.) sözlükler
F. Kullanıcıların durumuna göre sözlükler	a. Dilbilimcilerin veya uzmanların sözlükleri, b. Okur-yazar olan yetişkinlerin sözlükleri, c. Öğrencilerin ana diline ait okul sözlükleri, d. Yabancı dil öğrenenlerin sözlükleri

Tablo 2. (Devam) Baskın'ın Sözlük Türü Tasnifi

KONU BAŞLIKLARI	SÖZLÜK TÜRÜ
G. Kullanım amacına göre sözlükler	a. Bir kelimenin o dildeki anlamı ve diğer kelimelerle ilişkisini vermek amacıyla hazırlanmış sözlükler, b. Çeviri amaçlı sözlükler, c. Eğitim amaçlı sözlükler, d. Kelimelerin gelişimini incelemek amacıyla hazırlanmış sözlükler, e. Kelimenin kaynağını gösteren sözlükler (etimolojik sözlükler)
H. Kaynak dil ve hedef dil arasındaki ilişkiye göre sözlükler	a. Tek yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça, Farsça-Türkçe vb. b. Çift yönlü sözlükler: Türkçe-Arapça/ Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe / Türkçe Farsça vb. c. Çok yönlü sözlükler: Bu sözlüklerde ikiden fazla dil bulunur ve tüm diller madde başı olarak düzenlenir. Böylece sözlük içinde ikiden fazla dil madde başı olduğundan çok yönlü sözlük olarak adlandırılabilir.
İ. Maddelerin açıklanış biçimine göre sözlükler	a. Madde başlarını tanımlayan sözlükler, b. Madde başını tanımlayıp tanımlar sunan sözlükler, c. Madde başını açıklamadan tek sözcükle karşılayan sözlükler (eş anlamlılar, zıt anlamlılar, iki dilli sözlükler vb. olabilir).
J. Dil kurallarını açıklaması bakımından sözlükler	a. Dil bilgisi kurallarını açıklamayan sözlükler, b. Dil bilgisi-sözlük biçiminde hazırlanmış sözlükler

Türk Lügati'ni Baskın'ın Türk dili sözlüklerini göz önünde bulundurarak hazırladığı tasnife göre değerlendirmek, söz konusu sözlüğün özelliklerini yansıtması bakımından daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Türk Lügati'nin Baskın'ın tasnifine göre değerlendirilmesinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 3. TL'nin Baskın'ın Sözlük Türü Tasnifine Göre Sözlük Türü

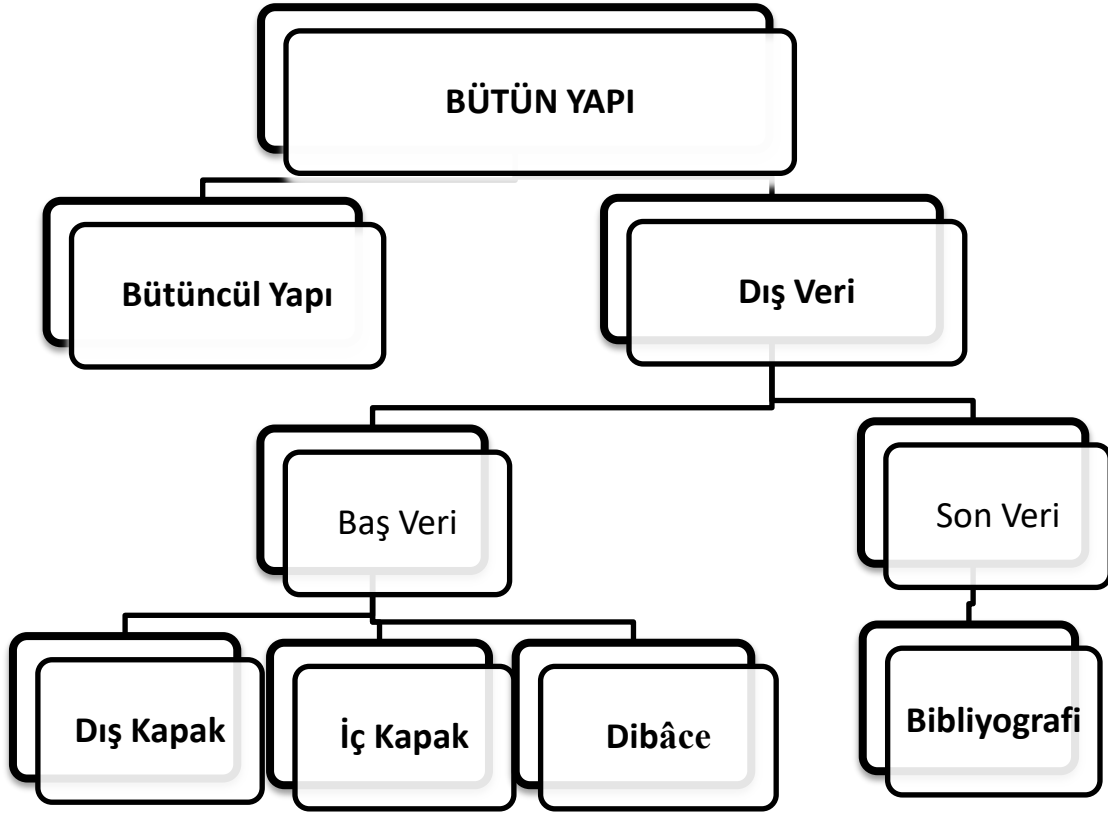
BASKIN'IN SÖZLÜK TASNİFİNE GÖRE ÖLÇÜTLER	TÜRK LÜGATİ'NİN SÖZLÜK TÜRÜ
A. Sözlükte kullanılan dil sayısı bakımından sözlükler	a. Tek dilli bir sözlük
B. Maddelerin sıralanışına göre sözlükler	a. Alfabetik sözlük a. 1. Madde başının ilk harfinden itibaren alfabetik olarak dizilen sözlük
C. Kapsamı bakımından sözlükler	b. Lehçe / ağız sözlüğü
D. Boyutuna göre sözlükler	a. Standart ölçülerdeki sözlük
E. Yayınlanma biçimine göre sözlükler	b. Matbu sözlük
F. Kullanıcıların durumuna göre sözlükler	b. Okur-yazar olan yetişkinlerin sözlüğü
G. Kullanım amacına göre sözlükler	a. Bir kelimenin o dildeki anlamı ve diğer kelimelerle ilişkisini vermek amacıyla hazırlanmış sözlük
H. Kaynak dil ve hedef dil arasındaki ilişkiye göre sözlükler	c. Çok yönlü sözlük
İ. Maddelerin açıklanış biçimine göre sözlükler	b. Madde başını tanımlayıp tanıklar sunan sözlük
J. Dil kurallarını açıklaması bakımından sözlükler	b. Dil bilgisi-sözlük biçiminde hazırlanmış sözlük

1.2. BÜTÜN YAPI

“Başvuru kaynaklarının, *bütüncül yapı* ve *dış veriyi* kapsayan bileşen bölümlerine bütün yapı adı verilir” (Svensén, 2009: 379'dan akt. Aslan, 2017b: 41).

Türk Lügati'nde bütüncül yapının yanı sıra dış veri olarak baş veri ve son veri bulunmaktadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgilere, ileriki sayfalarda değinilmiştir.

Şekil 1. TL'nin Bütün Yapısı



1.2.1. Sözcük Listesi

“Sözlüğün tek zorunlu bileşeni *sözcük listesidir*” (Aslan, 2017b: 41). Üçüncü bölümünde çalışmamızın kapsamını oluşturan sözcük listesine yer verilmiştir.

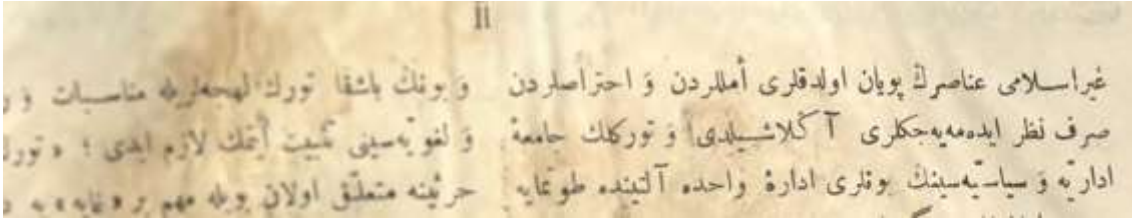
1.2.2. Sayfa Numarası

Çalışmamıza konu olan *Türk Lügati*'nin birinci cildinin başında 99 sayfalık dibâce bölümü yer almaktadır. Bu bölümün sayfa numarası, Romen rakamları kullanılarak verilmiştir. Daha sonra gelen sözcük listesinin olduğu bölümlerde ise Arap alfabesi sayı sistemi kullanılmıştır. *Türk Lügati*'nde her sayfa iki sütuna bölünmüş şekilde yer almaktadır. Sayfa numaraları sayfanın üst köşesinde ve tam ortasında yer almaktadır.

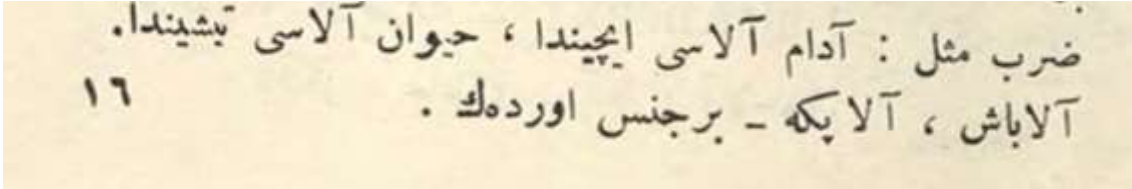
Çalışmanın kapsamını oluşturan sayfalar arasında her 8 sayfanın sonunda verilmiş olan baskı forması¹ bulunmaktadır. Baskı forması, eserin genelinde bulunmama ile birlikte bazı sayfalarda ardışık olarak belirtilmiştir.

¹ **Forma:** 4-8-16 vb. sayfalardan oluşan bir kitabın, kataloğun, broşürün vb. parçası olacak şekilde en küçük katlanmış baskılı kağıt şeklindedir. Matbaacılıkta kullanılan temel hesaplama birimlerinden birisi olup, sekiz ön, sekiz arka olmak üzere 16 sayfadan oluşan bölümdür.

Kesit 1. TL 'de Dibâce Sayfa Numarası



Kesit 2. TL 'de Baskı Forması



Kesit 3. TL 'de Sözcük Listesi Sayfa Numarası



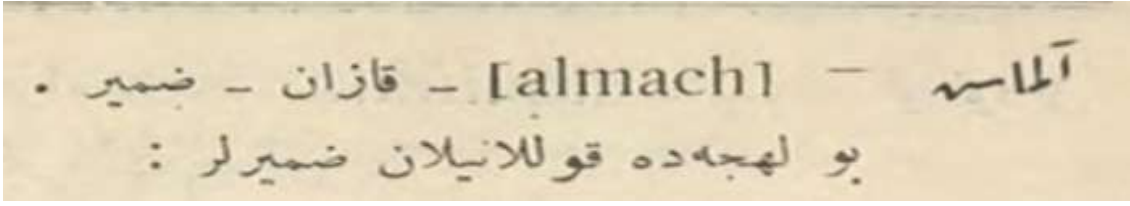
1.3. BÜTÜNCÜL YAPI

“Bütüncül yapı sözlüğün en temel bileşenidir. Bu bileşen *baş veri*, *iç veri* ve *son veri* olarak kendi içinde farklı türlere ayrılan *dış veri* tarafından tamamlanır” (Aslan, 2017b: 42). “Sözlükler için iki ana bütüncül yapı düzenlemesi bulunmaktadır. Biri madde başlarının sesletimine göre oluşturulmuş olan *alfabetik ilke*, diğeri ise madde başlarının anlamları ve bunlara göre *sistemik* ya da *tematik* düzenlenmiş *sistemik ilkedir*” (Bergenholtz ve Tarp, Svensen’den akt. Aslan, 2017b: 43).

1.3.1. Madde Başı

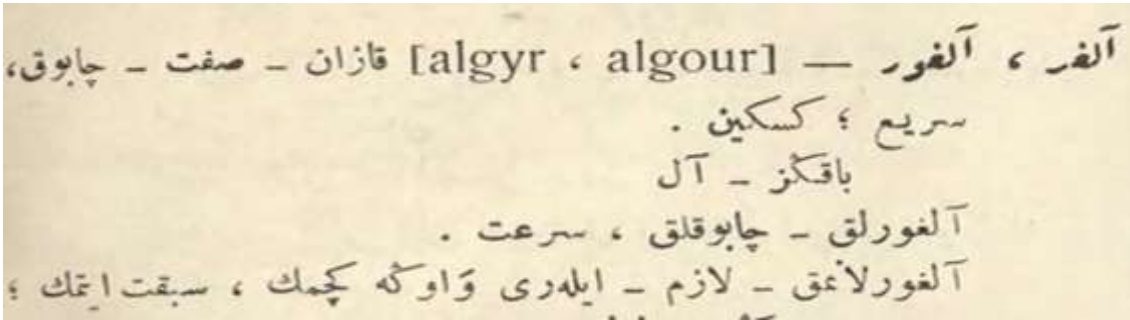
Türk Lügati, *Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri*’nde madde başı düzenlemesi için Arap alfabesine uygun *alfabetik ilke* benimsenmiştir. Madde başları sayfanın sağ tarafında dış tarafa doğru konumlandırılmıştır.

Kesit 4. TL 'de Madde Başı



“Bir sözlükte bir dilin sözcüklerinin sözcükbiçimleri ile seçilen madde başlarının belli özelliklere sahip olması gerekir. Genellikle sözcüklerin durum çekimli ve teklik biçimleri ve eylemlerin zaman, kip, kişi çekimli değil master biçimleri madde başı olarak seçilir” (Atkins ve Rundell’dan akt. Aslan, 2017a: 49). *Türk Lügati*’nde madde başları genellikle kök halinde verilmiştir. Daha sonra bu kökten türeyen veya madde başı ile ilişkili sözcükler alt madde başı olarak sıralanmıştır. Bunun yanı sıra bazı özel isimler, madde başı olarak verilmiştir. Madde başının özel bir isim olduğu “ism-i hās” etiketiyle belirtilmiştir. Örneğin: Avar, Alan vb. Madde başı olarak verilen sözcüklerle ilişkili olan özel isimler, alt madde başı olarak da sözlükte yer almaktadır. Örneğin: Ayete’l Kürsi, Ayetü’n Nisâ, vb.

Kesit 5. TL 'de Alt Madde Başı



Türk Lügati’nde Arap harfleriyle verilen madde başı sözcüklerin Latin harfleriyle okunuşları verilmiştir.

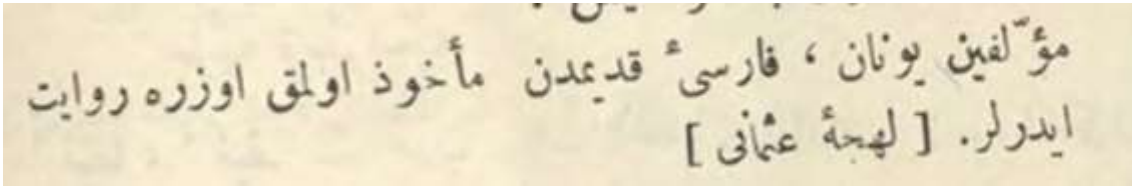
1.3.2. Metinlerarasılık

Barthes “Her metin bir metinlerarasıdır, onda farklı düzeyde az çok tanınabilecek biçimler altında öteki metinler yer alır. Her metin eski alıntılarının yeni bir örgüsüdür” diyerek bütün metinlerde metinlerarası ilişkinin bulunduğu bahsetmektedir (Boz, 2013). Aslan bir sözlüğün alıntı yapıp yapmadığı ancak *başverisinde* (ön öz, teşekkür ya da ithaf, içindekiler ve katkıda bulunanlar), *sonverisinde* (kaynakça, yararlanılan eserler) ya da çapraz gönderimlerinde tespit edilebileceğini belirtmektedir (2017b: 49).

Türk Lügati'nin uzun dibâce kısmında Hüseyin Kazım Kadri, sözcük tanımlarını yaparken hangi kaynaklardan yararlandığını tek tek sıralamıştır. Ses ve şekil özellikleri verilen Türk lehçeleri için seçilen sözlükler, o lehçelere ait en kapsamlı sözlüklerdir. Birinci cildin sonunda yazarın eseri hazırlarken yararlandığı kaynakların bir listesi mevcuttur.

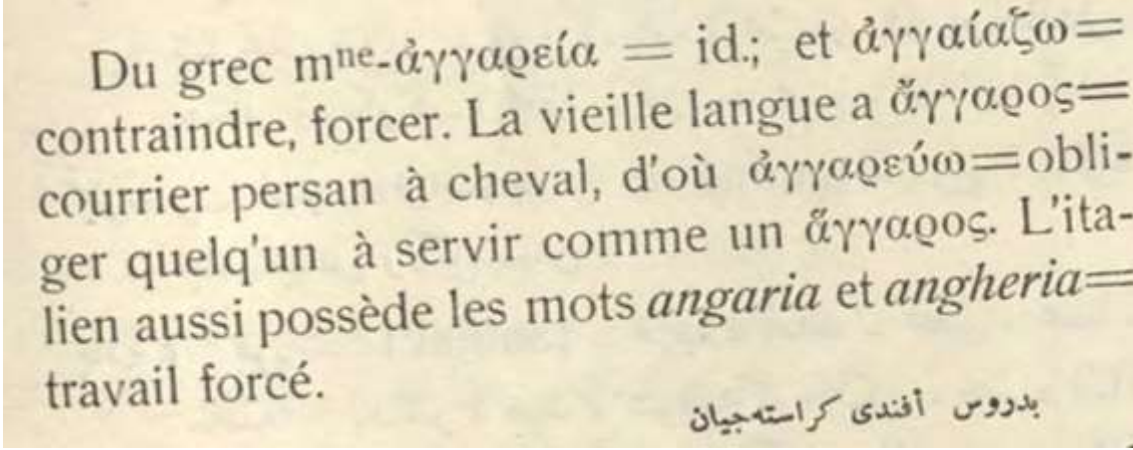
“*Abuşka Lügati (el-Lügatü'n-Neva'iyye ve'l-İstişhâdâtü'l-Çağataiyye: Petersburg 1285/1868), Vel'aminov - Zernov, Pavet de Courteille, Vambéry ve Şeyh Süleyman Efendi'nin eserleri Çağatay Türkçesi için kullanılan kaynaklardır. Carstén ve Radloff'un çalışmaları esas alınmıştır. Tatar Türkçesi için Budagov'un, Balint'in, Ostrumov'un ve Nasîri'nin sözlüklerinden; Yakut Türkçesi için Böhtlingk'in çalışmasından faydalanılmıştır. Eski Uygur Türkçesi için Vambéry, Yeni Uygur Türkçesi için Scaw'ın sözlüğü ve Pantusoff'un çalışmalarından yararlanılmıştır. Osmanlı Türkçesi için Alexandre Handjéri, Thomas-Xavier Bianchi, Ahmed Vefik Paşa, Hüseyin Remzi Bey, S.J.W. Redhouse, Mallouf, Barbier de Meynar, Şemseddin Sami, Mehmed Salâhî, Muallim Nâci, Nazîmâ, Fâik Reşad, Ali Seydi Bey, Bahâeddin Bey, Muallim Cudî'nin sözlükleri kaynak olarak kullanılmıştır*” (Kaçalın, 2012:545).

Kesit 6. TL' de Metinlerarasılık



Sözlükte bulunan bazı madde başı sözcüklerin tanımı yapılırken o madde başının diğer sözlüklerdeki anlamları da verilmiştir. Bu konuda Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmânî* ve Mütercim Asım'ın *Tercüme-i Burhân-ı Katı* adlı eserleri örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Hüseyin Kazım Kadri, madde başı tanımlamaları yaparken Bedros Efendi Keresteciyan'ın Fransızca olarak kaleme aldığı “*Türk Dili Etimoloji Sözlüğü*”nden de yararlanmıştır.

Kesit 7. TL' de Metinlerarasılık



Kesit 8. Türk Lügati 1. Cilt Bibliyografi



1.4. PARÇACIL YAPI

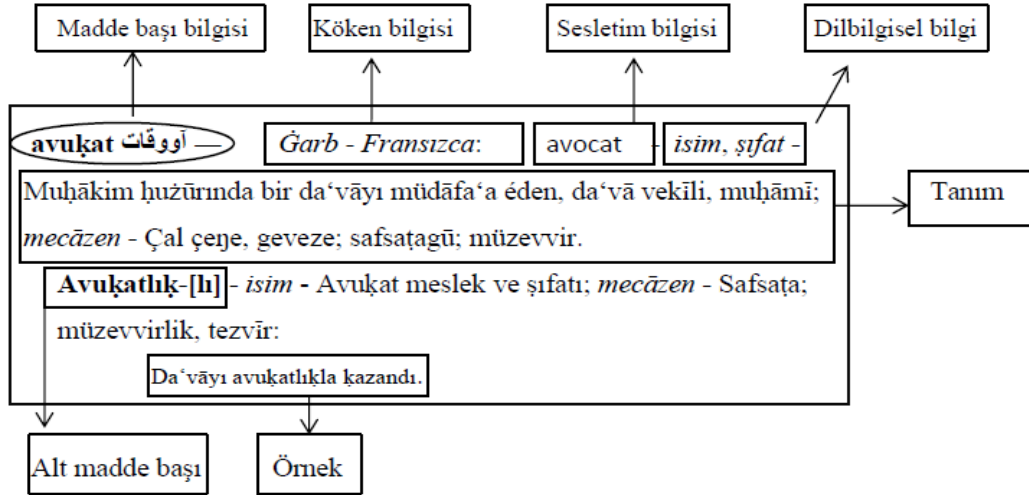
“Bütüncül yapının en küçük bileşenine ve bu bileşenin iç tasarımına verilen addır (Bergenholtz ve Tarp’tan akt. Aslan 2017b: 56). Hartman ve James’e göre parçacıl yapı, genel bütüncül yapının aksine madde başının biçimsel ve anlamsal bilgileri hakkında ayrıntılı bilgi sağlar” (Aslan, 2017b: 56).

“Genel bir parçacıl yapı, *biçimle ilgili bilgiler ve anlamla ilgili bilgiler* olmak üzere iki bölümden oluşur (Hartmann ve James 1998’den akt. Aslan 2017: 56). Biçimle ilgili bilgiler; yazım bilgisi, sesletim ve dilbilgisel bilgi; anlamla ilgili bilgiler; tanım, köken bilgisi, kullanım bilgisi ve örnekten oluşur” (Aslan 2017b: 62).

Tablo 4. TL'de Parçalı Yapı

Madde Başı ve Yazım Bilgisi	Köken	Dilbilgisi	Sesletim	Tanım	Örnek
الاترفا	İtalyanca	şifat	alla-turca	Alafranga zıddı: Türklerin usul ve 'adâtlarına muvâfık ve müte'allik.	Alafranga yemek, alafranga salon

Şekil 2. TL'de "Avukat" Maddebaşının Parçalı Yapısı



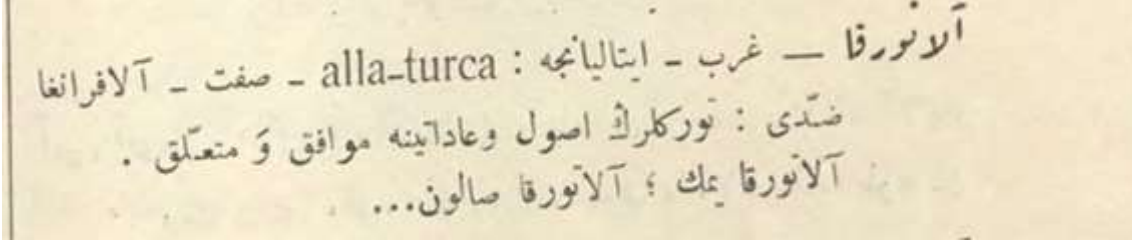
1.4.1. Parçalı Yapıda Biçimle İlgili Bilgiler

1.4.1.1. Yazım Bilgisi

Türk Lügati, Osmanlı Türkçesi esas alınarak oluşturulmuştur. Bunun sonucu olarak aynı sözcüğün yazımında farklılık olabiliyorsa bu sözcüğün tüm yazım şekilleri madde başında gösterilmiştir. Fransızca ve İtalyanca kökenli madde başı sözcüklerin o dildeki yazılışları da sözlükte sunulmuştur. Ayrıca Rumca kökenli sözcüklerin Yunan alfabesinde yazılış şekilleri de bulunmaktadır. “Arap harfleriyle yazılan Osmanlı Türkçesinde sözlüklerin yazımı ve sesletimi karmaşıktır ve bu sözcükler çoklu okumaya müsaittir” (Aslan, 2017b: 64). Arap harfleriyle yazılan madde başı sözcüklerin hemen ardından parantez içerisinde okunuşları verilmiştir. Arapça ve Farsça madde başı

sözcüklerin hangi kökten geldiğiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Osmanlı Türkçesi içerisinde farklı harflerle yazılabilen sözcüklerin okunuşları için ipucu niteliğinde harfin nasıl okunacağı ile ilgili bilgi verilmiştir.

Kesit 9.TL'de Yazım Bilgisi

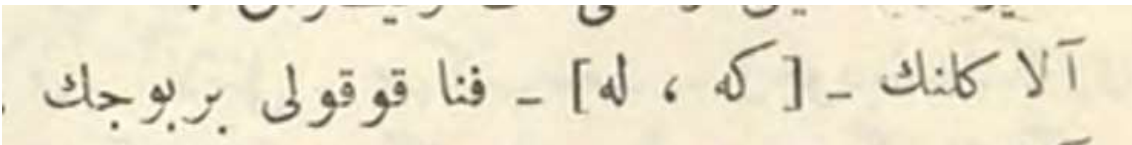


1.4.1.2. Sesletim Bilgisi

“Booije göre; sesbilimsel bilgi, sözlük tarafından sağlanan sözcüğün ya da söz öbeğinin temel sesçil bilgisi ve sesçil bilimi ile ilgili bilgi türüdür ve sesçil biçim; daha dar bir bölgede kurallı sesletimde kullanılan bir bilgidir” (Booije, 2003’ten akt. Aslan, 2017a: 54).

Türk Lügati, Arap harfleriyle Osmanlı Türkçesi kullanılarak hazırlanmış bir sözlüktür. Arap alfabesinde ünlü harflerin çoğu gösterilmediğinden sözlük okuyucusu -doğal olarak- sözlükten faydalanmakta zorlanacaktır. Bu sebeple Arap alfabesiyle kurgulanmış bir metinde sesletim özelliklerine yer vermek kaçınılmazdır. *Türk Lügati*’nde madde başı verilen sözcükler farklı biçimde yazılabilir durumdaysa o yazım şekilleri verilmektedir. Eğer yukarıda bahsedilen ünlülerin nasıl okunacağı karmaşası varsa kelimenin nasıl okunacağı ile ilgili sesletimsel bilgiler yer almaktadır.

Kesit 10.TL'de Sesletim Bilgisi



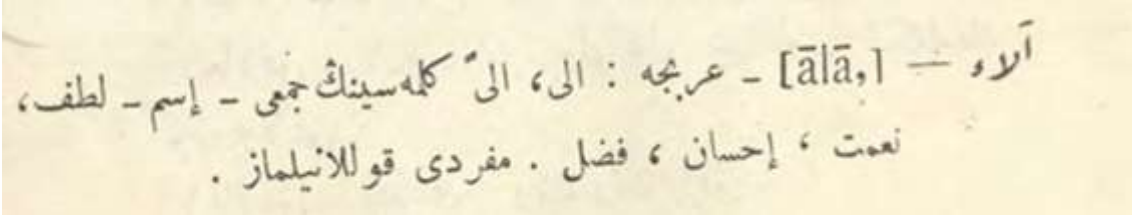
1.4.1.3. Dilbilgisel Bilgi

“Hartmann ve James’e göre sözlüklerde düzenlenen dilbilgisel bilgiler sözcük türü, sözcük yapımı, eş dizimlikler ve tümcecikler ile ilgili bilgileri gösterebilir” (Hartmann ve James, 1998’ den akt. Aslan, 2017a: 55).

Türk Lügati’nin incelenen bölümündeki maddebaşı sözcüklerin hemen hemen hepsinde dilbilgisel bilgiye rastlanmaktadır. Bunun dışında Arapça ve Farsça maddebaşı sözcüklerin hangi kökenden geldiğine dair bilgiler de bulmak mümkündür. Ayrıca bazı maddebaşları ve alt maddebaşlarının “çoğul olma” durumu söz konusu olduğunda

“..... 'nın cemi, 'nın müfredi” şeklinde bilgi verilmiştir.

Kesit 11. TL'de Dilbilgisel Bilgi



Tablo 5. TL'de Dilbilgisel Bilgi

Madde Başı	Arap Harfli Yazım	Sesletim	Köken	Dilbilgisel Bilgi
ālét	آلت	ālét	Arapça/ āléten	isim
alūdé, alūd	آلوده, آلود	aloūdé, aloūd	Farsça /alū	taḥfifî, müştak

1.4.2. Parçacıl Yapıda Anlamla İlgili Bilgiler

1.4.2.1. Tanım

“Tanım; sözcüklerin semantik bilgisinin verildiği, özellikle genel sözlüklerin temel işlevini yerine getiren unsurlardır” (Gençer ve Yavuzarslan, 2020:392). “Svensen’a göre sözlükte maddebaşı, tanımlanacak kavramı temsil ederken; tanımlama, kavramın sözlü anlatımıdır” (Aslan, 2017b: 72).

Sözlükbilim alan yazınındaki belli başlı teorik çalışmaların taranmasıyla sözlüklerde uygulanan sekiz tanımlama yöntemi tespit edilmiştir:

1. Analitik/İçlemsel tanımlama
2. Sentez yoluyla/Kaplımsal tanımlama
3. Tipikleşme yoluyla tanımlama
4. Eşanlımsal tanımlama
5. Kurala dayalı tanımlama
6. Dolaylı/İma yoluyla tanımlama
7. Düzanlımsal tanımlama
8. İşari/gösterimsel tanımlama (Gençer ve Yavuzarslan, 2020: 399).

Türk Lügati'nde ağırlıklı olarak içlemsel, kaplımsal ve eşanlımsal tanımlama ve tipikleşme yoluyla tanımlama yöntemleri kullanılmıştır. Yukarıda sayılan tanımlama yöntemlerinin detayına girilmeyecek, eserde var olan tanımlama yöntemleri örneklerle

sunulacaktır.

1.4.2.1.1. Analitik/İçlemsel Tanımlama

“Analitik yöntem “sözcüğün ait olduğu sınıfı verip benzerlerinden ayrılan yönlerini açıklama”ya dayanan bir tanımlama yöntemidir” (Gençer ve Yavuzarslan, 2020: 399).

Tablo 6. TL’de İçlemsel Tanım Örnekleri

Maddebaşı	Arap Harfli Yazımı	Dilbilgisel Bilgi	Köken	Tanım
alamana	الامانا	<i>isim</i>	<i>Ġarb</i>	Küçük odun gemisi, içinde çıkırığı ve tarağı olan büyük balıkcı kayığı; büyük balık ağı, igrıb.
alpaka, alpak	أَلپاكا, أَلپاكا	<i>isim</i>	<i>Ġarb</i>	Cenübî Amerikada yaşayan bir hayvân; bu hayvânın kılından yapılan mensûcât.
alçu, alçım	أَلچو, أَلچين	<i>şifat</i>	<i>Çağatay</i>	Dağın şarp ve dik yamacı, uçurum; yüksek bir kayanın düz ve dik yüzü, yalçın.

1.4.2.1.2. Sentez yoluyla/Kaplamsal Tanımlama

Gençer ve Yavuzarslan’a göre Kaplamsal tanımlama, tanımlanan sözcüğün ait olduğu sınıf içindeki diğer öğelerle ilişkisine göre değerlendirilmesine dayanır (2020: 402).

Tablo 7.TL'de Kaplamsal Tanım Örnekleri

Maddebaşı	Arap Harfli Yazım	Dilbilgisel Bilgi	Köken	Tanım
ayak	أَيْاق	<i>isim</i>	<i>Ġarb</i>	Bacağıñ nihāyetine muttaşıl olan ‘uzuv, kadem, pāy; ba’zı şeyleri ve āletleri tutmaya hıdmet éden kısım; ba’zı şeyleriñ toprağa gelen yerleri; merdiven başamağı; bir çayıñ ve nehriñ kolları; uzunluk ölçüsü
aya	أَيَا	<i>isim</i>	<i>Çağatay</i>	Eliñ içi ve ayağıñ düz yeri, taban.
ay	أَى	<i>isim</i>	<i>Ġarb</i>	Arzıñ etrafında dönen peyk, kamer, mäh; yigirmi dokuz veyā otuz gündən ‘ibāret müddet, ki kameriñ, arzıñ etrafında bir def’a döndiği zamāna muķābildir, mäh-ı kameri; ay resminde ve şeklinde olan şeyler; şühür-ı şemsiyyeniñ her biri;

1.4.2.1.3. Eşanlamsal Tanımlama

“Genel sözlüklerde en sık kullanılan tanımlama yöntemlerinden bir olan bu yöntem, tanımlanan sözcüğün eş ya da yakın anlamlarına başvurulmasıdır. Sözcük birimlerin tanımı eş anlamlısıyla yapılır” (Gençer ve Yavuzarslan, 2020:404).

Tablo 8. TL'de Eşanlamsal Tanım Örnekleri

Maddebaşı	Arap Harfli Yazım	Dilbilgisel Bilgi	Köken	Tanım
alp,alb	آلب, آلب	<i>şifat - mehcūr</i>	<i>Ġarb</i>	Ķahramān, yigit; bahādır, Őeci', cesūr.
ancaĶ	آنچق, آنچاق	<i>edāt</i>	<i>Ġarb</i>	Maĥzī, maĥzā, hāŐeten; yalnız, faĶat, Şu kadar ki; lākin, faĶat, ammā, öylece, tamı tamına; daradar, güĶ bela
ant, and	آنت, آند	<i>isim</i>	<i>Ġarb</i>	Yemīn, kısım, peymān; nezir, adak

1.4.2.1.4. Tipikleşme Yoluyla Tanımlama

GenĶer ve Yavuzaslan tipikleşme yoluyla tanımlamayı, bir kavramın tipik özelliĶinin verilmesi ilkesine dayandıĶını belirtmektedir. Araştırmacılar, tipikleşme yönteminin diĶer tanımlama yöntemleri ile birlikte karŐımıza ĶıktıĶını vurgulamaktadırlar (2020:404).

Tablo 9. TL'de Tipikleşme Yoluyla Tanımlama Örnekleri

Maddebaşı	Arap Harfli Yazım	Dilbilgisel Bilgi	Köken	Tanım
amaritrin	آماريترين	<i>isim</i>	<i>Ġarb - Fransızca</i>	Yoşunlarda bulunan ve eriterin ta'bīr édilen māddeye ŐuyuĶ ve hevānıĶ te'Şirinden hāŐıl olan cisim.
ayd	آيد	<i>isim</i>	<i>Ġarb</i>	Dallarından sepet ve emŐali Şeyler yapılan ve ekseriyā dere yataĶlarında büyüyen bir nev' Ķalı, beş parmak

1.4.2.2. Köken Bilgisi

“Sözcüklerin kökeniyle ilgili bilgiler bize onların tarihini anlatır; sözcüĶün nereden geldiĶini, nasıl biĶimlendiĶini, ne tür deĶişmeler geĶirdiĶini ve sonuçta günümüz dilinde sahip oldukları biĶimi ve anlamı nasıl kazandıklarını açıklar” (Svesen

2009'dan akt. Aslan, 2017b: 78).

Türk Lügati'nde bazı sözcüklerin köken bilgisi sunulmuştur.

Tablo 10. *TL'de Köken Bilgisi*

Maddebaşı	Arap Harfli Yazılışı	Köken	Tanım
āvīz	أویز	<i>Farsça</i>	Aşmak, şallandırmak
ālét	آلت	<i>Arapça</i>	Bir şey'i yapmaya vesile ve vâşıta olan şey
aldeid	آلدهید	<i>Fransızca</i>	İspirtonuñ teħammuziyle huşüle gelen māyi' tayyār
alesta	آلستا	<i>İtalyanca</i>	Hāzırlamak; allesta - Hāzır, āmāde

1.4.2.3. Örnek

“Örnek; bir başvuru kaynağı içinde, maddebaşındaki sözcük ya da sözcük öbeğinin belirli bir biçimini ya da anlamını daha geniş bir bağlamda göstermek ve desteklemek için kullanılır ve örnekler nesnel bir kanıt ya da sözlük hazırlayıcısı tarafından oluşturulabilir (Hartmann ve James 1998'den akt. Aslan, 2017b: 83). Sözlüklerin maddebaşlarının tanımlanması bazı durumlarda kullanıcılara yeterli bilgi vermez. Özellikle soyut olarak yapılan tanımların somut hale dönüştürülmesi gereklidir.”

Türk Lügati, tanıklı bir sözlük olma özelliğine sahiptir. Yani madde başında verilen sözcüğün geçtiği edebi metinlerden örnekler yer almaktadır. Ayrıca maddebaşı olarak verilen sözcüğün halk ağzında yaygın olarak kullanılan söz öbekleri deyimler ve atasözleri ile desteklendiği görülür.

Tablo 11. TL'de Örnek

Maddebaşı	Tanım	Örnek
alçak	Alçak; <i>mecāzen</i> - Mütevāzı'.	Bek alçak kerek bolsa otkı knjl Munı tep yok erse sen andın tnjl utadgu Bilig
let	Bir Şey'i yapmaya vesile ve vaŐta olan Şey - Bir iş yapmak vey bir Şan'atı işlemek içun kullanılan Şeyler, avadanlı	arb-ı meşel: let işler, el gunr.
alçak	Alda ve altda olan; boyı kışa; baŐı; kuuk, ufak; <i>mecāzen</i> - ar, zelil; dn, deni.	- Alçak eşege kim olsa biner. - Alçak uçan yüce onar; yüce uçan alçak onar. - Alçakdan güreşir. **** Atyi karanlı görerek 'azmi bırakmak.. Bilmem ki lm var mıdır ondan daha alçak Memed 'kif Beg

1.4.2.4. Çapraz Gönderim

“apraz gönderim szlkte bir iŐarettir ve sözcük kullanıcıların szlgn farklı bir yerine eriŐmelerine rehberlik eder.” (Swensen'den akt. Aslan, 2017b:85). “Bergenholtz ve Tarp'a göre iki çeŐit çapraz gönderim vardır. Bunlardan biri *szlkii çapraz gönderim*, diğeri ise *szlkdıŐı çapraz gönderimdir*. Swensen *szlkii çapraz gönderimleri* de ikiye ayırır. Bunlar *maddeiqi çapraz gönderim* ve *maddediŐı çapraz gönderim* olarak Őekillenir” (Aslan, 2017b: 85).

Türk Lügati dört ciltten oluşan büyük bir szlktr. Szlkteki maddebaŐlarındaki gönderimler, sözlük kullanıcılarını diğer ciltte bulunan maddebaŐlarına göndermektedir. Genellikle “bakınız” szcgyle yapılan bu gönderimler szlkte yer tasarrufu sağlamakla birlikte gönderim yapılan maddebaşı sözcükle ilişkili olduğuna da kanıt sunmaktadır.

Tablo 12. TL'de Çapraz Gönderim

Maddebaşı	Arap Harfli Yazım	Tanım
amilodekstrin	أميلودهكسترين	• <i>bakınız</i> - Amidolin.
anıq	أنق	• Hazır, müheyyā, āmāde. <i>bakınız</i> - Bayuq
annamak	أنماق	• <i>bakınız</i> - Anlamak; anlamak.

1.5. DIŞVERİ

“Dışveri bütün yapının sözcük listesi dışında kalan diğer bileşenleridir. Sözlükte sözcük listesinin öncesinde bulunan verilere *başveri*, sözcük listesinin içinde olan ancak sözcük listesine dâhil olmayan *içveri* ve sözcük listesinin bitiminden sonra yer alan bileşenlere *sonveri* adı verilmektedir. Bu bileşenlerin tümüne *dışveri* adı verilir” (Svensen'den akt. Aslan, 2017b: 91).

1.5.1. Baş Veri

1.5.1.1. Dış Kapak

Dış kapak², siyah renklidir. Cildin üzerinde kabartmalı işlemler vardır. Sırt kısmının üst bölümünde “Büyük Türk Lügati” adı bulunmaktadır. Orta kısımda “Birinci Cild” ibaresi yer almaktadır. En alt kısımda Atatürk Kitaplığı'nda yer alan nüshanın künyesi verilmiştir.

² Dış Kapak örneği “İBB Atatürk Kitaplığı”nda bulunan nüshadan alınmıştır.



1.5.1.2. İç Kapak

İç kapağın sol üst köşesinde Nevāyî'nin bir beyti bulunmaktadır. Orta kısımda “Türk Lügati” başlığının hemen altında eserin tam adı belirtilmiştir. Orta alt kısımda müellifin ismi yer alırken hemen altında cilt sırasını belirten ibare vardır. En alt kısımda basım yeri, tarihi, yayınevini ismi yer almaktadır.

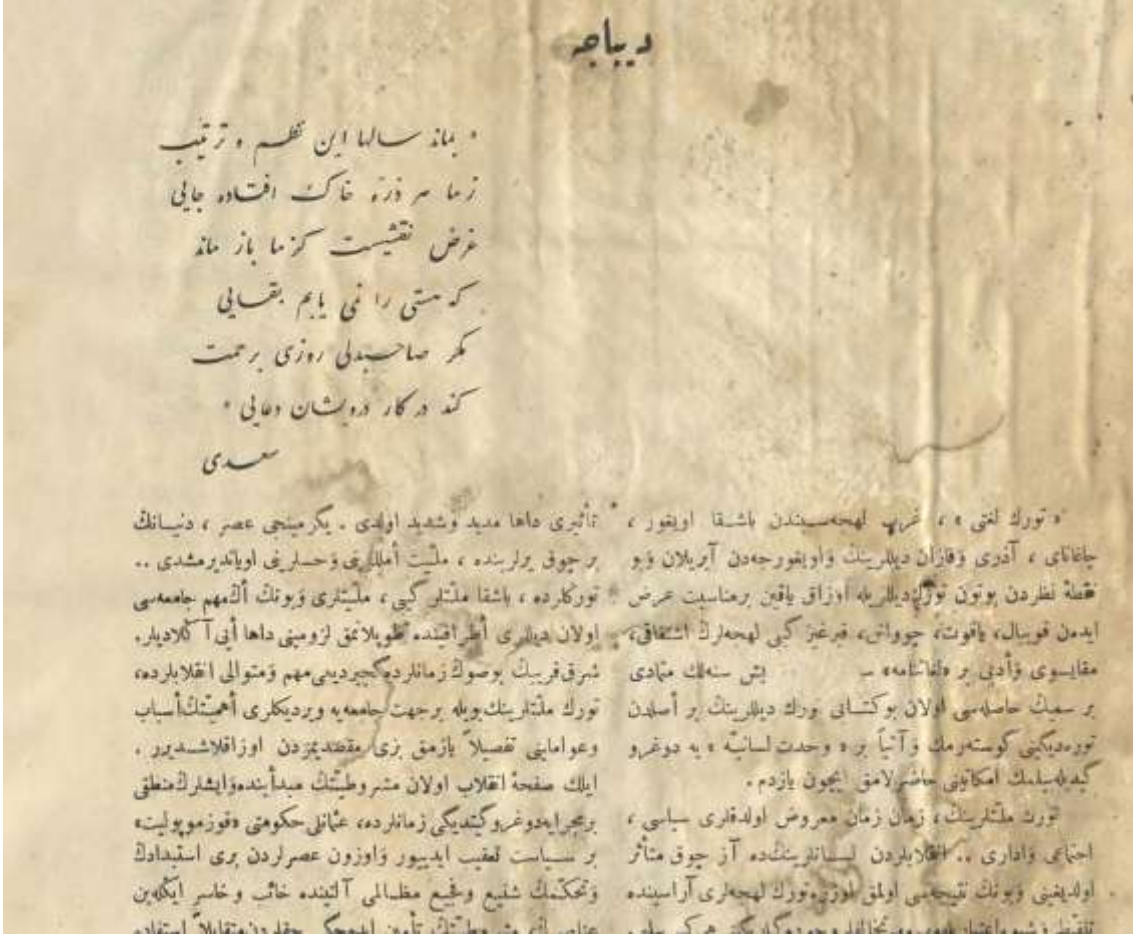


1.5.1.3. Ön Söz

Türk Lügati'nde müellifin yazdığı ön söz, önemli bilgilerin verildiği bölüm olarak değerlendirilebilir. Hüseyin Kazım “*Dibâce*“ adını verdiği bu bölümde eseri niçin yazdığını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Bu bölüm Sadi'nin bir nazmıyla başlamaktadır. Daha sonra söz konusu eseri oluştururken hangi kaynaklardan yararlandığını belirtip o dildeki ses ve şekil özellikleriyle ilgili bilgiler de sunmuştur. 99

sayfalık “Dibâce“ bölümü Türk dillerinin gramer kurallarını içinde barındıran ayrı bir eser hüviyetindedir.

Kesit 14.TL Ön Söz



1.5.2. Son Veri

Türk Lügati'nin 1. cildinin sonverisinde “Bibliyografi” adında dört sayfalık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm sözlük oluşturulurken faydalanılan diğer sözlükleri ve eserleri kapsamaktadır (bakınız: Kesit 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ YAZILI METİN

1.ÇEVİRİ YAZI

1.1. ÇEVİRİ YAZILI METİN

[121]

ala, alaca آلَا، آلا — [ala, aladja]
- Ğarb - şıfat - Renk renk, rengārenk.

Ala gözli - mürekkebe şıfat - [Elā - Okuyunuz] - Gözün renglerinden biri.

Ala ten, ala tenli - mürekkebe şıfat - Vücudunda lekeleri olan. Gözler ala ve alaca görmek - Eşyâyı rengārenk görmek.

Alabaş; ala qarğa; ala bacak..

Ala balık - Tatlı şularda yaşayan balıklardan.

Ala bula; allak bullak - terkīb - ittibā' - ı elfāzdan - Rengleri karmaşık olan - Alt üst, zir ü zeber, karmaşık.

Bir taraftan verivermez mi nihāyet patlak,

Tekne kör kandil olur, yolcular allak bullak.

Mehmed 'Akif Beg

Memleket zāten ayol başsağa: allak bullak,

Sen de hissiyle yürürsen batırırsın mutlak!

Mehmed 'Akif Beg

Ala cehri - mürekkebe isim - Yemen za'feranı.

Alaca - isim - Bir nev' dokuma.

Deli alacası - Rengleri birbirine uymayan dokuma; mecāzen - Hoşa gitmeyen nā-matbu'.

Alaca bulaca - ittibā'-ı elfāzdan - Bakınız - Allak bullak.

Alacalanmak - lāzım - Eşyā pul pul çillenüp lekelenmek; göz bulanmak.

Alacalatmak - müte'addī - Renk renk

yapmak.

Babam başa bir kaşık alacak, içini alacaladacak!

Alaca karanlık - mürekkebe isim - Şubh-ı kâzib.

O karanlık fağat bir az alaca!

Şanmasunlar görünmüyor buraca!

Abdü'l-ħaħ Hāmid Beg

Alaca bayrak - Eskiden, kapı kulu süvārisinden <<'ulūfeciyan-ı yemīn ü yesār>> ve <<Ĝuruba-yı yemīn ü yesār>> bölüklerine verilen 'unvān. bakınız - Bölükāt-ı erba'a

ala, alaca آلَا، آلا — [ala, aladja]
- Çağatay - şıfat - Ala, alaca, renk renk; beñli, ĥāldār; at tonı, ala; Cüzāma tutulan bir adamın derisinin aldığı renk.

Ďarb-ı meşel: Adam alası içinde ĥayvān alası dışında.

Alabaş, alapga - Bir cins ördek.

[122]

Alabula - terkīb - Alabula, allak bullak, karmaşık.

Ala toğan - Doğanın bir nev'i.

Ala bulağ - Bir böcek adı.

Ala çapğun - Yağmur ve karla beraber gelen şiddetli rüzgār, kar fırtınası.

bakınız - Kāy, çapğun

Ala fahte - Yābānī güvercinden daha büyük ve boğazı siyāh bir kuş.

Ala karak - Şaşı, şehlange. Bakınız - Karamak; karak

Ala qarğa - Bir cins qarğa, ala qarğa.

Ala yunt - İki rengli at ve kısrak.

Ala kelenk - [ke, le] - Fenā koçulu bir böcek.

Ala qurğan - Herāt şehriniñ qal'ası, ki ba'zen -Qal'a-yı İhtiyārü'd-dîn- de dèrler.

Ala Göl - Bām-ı dünyā - Ya'nī Pamir taraflarında bir göl.

Alaca / Alace³ - Bir nev' doquma, alaca.

Alaçuk - Keçe çadır. *baqınız* - Kibitka - Miniñ çadırım vâlidemğa tikilür idi. Minge her yurtta alaçuk yasarlar idi.

Bäbürnâme

Alaçı - *Moğolca* - *şifat* - Öldüren, kâtil. - Qalmağ ve Moğol tili bile öltürgüçünü alaçı dèrler.

Qalmağnı niçe katla basıp qalın kişisin kırğan üçün alaçı dèdiler. Ekşer isti'âmâl bile - alaca - boluptur...

Bäbürnâme

ala آ [ala] — *Āzerī* - *isim* - Qan bozuqluğından ileri gelen bir deri hastalığı.

ala آ [ālā] — '*Arabca*: ily, elā kelimesiniñ cem'i - *isim* - Luṭf, ni'met, ihsān, faẓl. Müfredi qullanılmaz.

Olan muhāṭab maẓmūnı ya ulı ālā-yı lebāb

Olur tefekkür ālā-yı haqda leyl ü nehār.

Žiyā Paşa

alabanda آلاباندا — *Ġarb* -

İtalyanca: alla-banda - *isim* - Geminiñ

yañ tarafı; geminiñ sağa veyā sola dönmesi; geminiñ yanlarındaki bir sıra topuñ yaylım āteşi.

Alla-banda yemek - *mecāzen* - Gürültü ile azar işitmek, tekdİR yemek.

alaturqa آاتورقا — *Ġarb* - *İtalyanca*: alla-turca - *şifat* - Alafranga zıddı: Türkleriñ uşul ve 'ādātına muvāfiğ ve müte'alliğ. Allaturqa yémek; Allaturqa şalon...

alaçuk آاچق, آاچو — [alatchouk] - *Āzerī* - *isim* - Keçe çadır. *baqınız* - *Çağatay* - Ala; alaçuk

alaçuk آاچق آاچو — [alatchouk] - *Qazan* - *isim* - Evlerden dışarıda maṭbağ olarak qullanılmak üzere yapılan çardağ.

alagh , alag آاغ , آاغ — [alakh, alag] - *Āzerī* - *tağ fiñi* - Yābānī otları ayıklama, ot alma.

Derildim bezm-i gülzār-ı nigārimdan alağlar teg Saraldım cuybār-ı eşk-i çeşmimden calağlar teg

Şāhīn

Kepek tig çıñmadıq üste, ne un teg qalmadıq altda Qopardup ins-i bağından atıldıq biz alağlar teg

?

Biz almışuğ arvād alağ çekmege

Almamışuğ zülfe dārāğ çekmege

'Ali Rāzī

alaghan آالاخان — *Çağatay* - *baqınız* - Alaman.

aladi آادی — [alady] - *Ġarb* - *isim* - *mehcūr* - Telāş, 'acele, tehalük.

³ آاچو, آاچا biçimlerinde yazılmıştır.

alar آلار — [alar] - *Uygur* -
zamir - Onlar, anlar.

Alarğa - Onlara.

Alarnı; Alarnıñ - Onları; Onlarıñ.

Alartın - Onlardan.

- Men alarğa selâm cevâbını berdim...

Mi'râcnâme

alar آلار — [alar] - *Çağatay* -
zamir - Anlar; Onlar.

Alarnı - Onları

Alarğa - Onlara

Alardın - Onlardan

Alarnıñ - Onlarıñ

- Fitne vü mekr alarğa pişe, efsün u ğadr alarğa
endişe...

- Eger havâdis yılı sipihr-i gülşeni evrâkın
uçursa, alarğa andın haber yok; ve encam-ı
gülberglerin her sarı savursa, alarğa andın eşer
yok...

- Rastlık bile sevdâ alarğa ziyankârlık va'değa
vefâ alarğa bed-gerdârlık...

Nevâyî - Maḥbûbu'l-Ḳulûb

alar آلر , آلار — [alar] - *Qazan* -
zamir - Onlar, anlar.

Alarnı, alarnı - Onları

Alarğa, Alarğa - Onlara

Alarıñ - Onlarıñ

bakınız - Almaş [123]

Cevâbımda: <<Vakt yok, diyem alarğa,

Bu şâmım bu arada yazğalarğa>>

Toğay

alarğa آلاارغا — *Ġarb* -
İtalyanca: alla larga - *zarf* - Açık,
açıkda; açık ve engin deniz

Alarğa! - *nidâ* - Açık! Uzak!

Yaklaşma!

Alarğa étmek - *mürekkebi lâzım* -
Sâhilden açılmaq açığa gitmek.

Alarğa topı - Eskiden kullanılır menzil
topı.

- Alarğa toplarıyla irakdan merḥabâ kıldılar...

Nâ'imâ - Târiḥ

alazlamak آلازلاماق — [alazlamak]

- *Āzerî* - *müte'addî* - Alevde ütölemek,
alazlamak.

Alazlatmaq; alazlanmaq - Alazlatmaq;
alazlanmaq.

Tügleri ser-be-ser alazlanmış

Partarı her taraf yalavlanmış

?

alaslamaq آلاسلاماق —

[alaslamaq] - *Çağatay* - *müte'addî* -
Alevde ütölemek, alazlamak.

Alaslatmaq, alaslanmaq - Alazlatmaq;
alazlanmaq.

alaşa آلاشا — [alacha] - *Çağatay*

- *isim* - Şirt, arğa, zahr .

Vücüdınıñ ħırmeni irmiş alaşa

Alaşa gélgen olturmas telâşa

Süfi Allâhyâr

alaşa آلاشا — [alacha] - *Ġarb* -

isim - Semer vurulup alışdırılan at.

bakınız - Almaş

alaşa آلاشا — [alacha] - *Qazan* -

isim - Beygir.

bakınız - Aygır, ata at.

alafrañga آلافرانغا — *Ġarb* -

İtalyanca: allafranca - *şıfat* - Alaturğa
zıddı: Frengleriñ yapıdıkları tarzda ve
onlarıñ uşul ve 'ādâtına muvâfiq ve
müte'allik.

alaxmak آلانماق — [alaxmak] - *Çağatay* - *lāzım* - *müte ‘addī* - Alt üst ve allak bullak olmak, karışmak; yağma ve tārāc étmek, çapullamak; ‘ișyān ve iħtilāl çıkarmak; eșkıyālık étmek.

Alaışmak - *baķınız* - Alaışmak

Allak bullak - *terkīb* - Allak bullak, alt üst, karma karışık, zīr ü zeber.

- Serħasda otuz kırk kızılbaş ikendür dervāze tartıp kurgannı birmesler ra‘iyyetler alaışıp dervāzeni açarlar...

Bābürnāme

Alaıman; alaman - *isim, sıfat* - Sūvārī ‘askeri; ħaydūd ve ħarāmī çetesi;

Akıncı, çapulcı.

Alamannıĝ barçası ölcesi birlen yığılıp turur...

Ebü'l-gāzī - Şecere-i Türkī

Alamancı - *kıyāsī* - Yağmager, çapulcı; ħaydūd, ħarāmi, şakī.

Alamançılık - Yağmagerlik, çapulcılık; şekāvet.

Alaman alaıan - *terkīb* - Yağmaya ve çapula uğramış, ĝāretzede; bi-ħān u mān, yersiz yurdsuz.

baķınız - *Kırğız Kazak*

- Ĥatrıĝa yétişdi, kim mundaĝ aytıp taĝdın taĝda alaman

Alaıan, oysız ve yersiz yürüĝen bī-takrībdir...

Bābürnāme

Ĥaşr ĝavĝası ara ‘aşılıĝim ĝarħım kıl

Kılma lütfuĝ min alaıan ve alamandın cüdā

Nevāyī - Nevādirü’s-şeb‘āb

Ĥānumāndın ayırıp kılĝanda tofraĝ içre ħabs

Kılma lütfuĝ min alaman ve alaıandın cüdā

Nevāyī - Ĝarā’ibü’s-Şıĝar

alālā آلآلآ - [alālā] - *Çağatay* -

isim - ‘Arbede, münāza‘a, cidāl; gürültü, patırdı.

baķınız - ‘Alālā

Du grec àlala = cri de guerre; àlalaζew = pousser ce cri de guerre, d’aucuns expliquent ce mot turc par l’arabe-“Allāh! Allāh!„

Bedros Efendi Keresteciyan

Cf. l’arménien – unqmamb = bruit, vacarme, cri vocifération.

alalanmak آلانماق —

[alalanmak] - *Qazan* - *lāzım* - Bulutlar açılıp gök yūzi görünmek.

baķınız - Ayazmak

alamana آلانانا — *Ĝarb* - *isim* - *yabancı söz* - Küçük odun gemisi, içinde çıkırığı ve tarağı olan büyük balıkçı kayığı; büyük balık ağı, ıĝrıb.

alan آلان — [alan] - *Ĝarb* - *isim* - Orman içinde olan açıklık; yazı, kır, ova.

Allāhıĝ alanında! [124]

alan آلان — [alan] - *Qazan* - *isim* - Orman içinde olan açıklık, alan.

Alanlık - *baķınız* - Alan

Ĥaĝın orman içinde hem gök çeçekli zūr alanda ölkürĝen: Çiya, çilek, börülĝende hem balan.

‘Ārif ‘Aynü’l-leyn Çakāli

alan آلان — [alan] - *Qazan* - *ism-i ħāş* - Masāĝitleriĝ soĝraları aldıkları ‘unvān. [*baķınız* - Masāĝit] Bunlar, Karadeniz ve Ĥazar denizleri arasındaki yerlerde oturur ve Asya ovalarında,

Midiyye [میدیه] [Āzerbaycan ve ‘Irak ‘Acem] taraflarında, Azak Deñizi civārlarında ve hattā Avrupada görünürlerdi. Alanlar, milāddan yüz altmış bir sene şoñra, ya‘nī Roma İmparatorlarından Marķ Orel⁴ zamānında Romalılarla muhārebe étmişler ve Ren nehrinden, Pirene Dağlarından geçerek İspanya ve Portekize kadar yayılmışlardı. Milādın ikinci ‘aşrı ortalarında arķadan gelen Hunlar, bu Alanları da yeñdiler ve onlarla qarışdılar. Mu‘ahharen Avraşī ve Şıyraq adlı kabīlelere ayrıldılar. [bakınız - Avrasī - Şıyraq]

alañ — [alañ] - *Çağatay - isim* - Bir ovanın ortasındaki tepe; dere kıyılarındaki tepecikler.

alav — [alav] - *Ġarb - isim* - Yanan şeylerden çıkan parlaklık; yalav, alev - *Bakınız - Alav*

bakınız - Çağatay - Yalav
Çağatay - Yıylemek; yalımaq - parlamak, şu‘ledār olmak.

bakınız - Ġarb - Yalav; yalın
- Mızraq ve direk gibi şeylerin uclarına taķılan ufaķ ve kırmızı bayraq.

Fārisīde de kullarılmışdır:

Alav - Sūkūn-ı vāv ile āteş-i şu‘le-nāk ma‘nāsındır; Türkīde daħi müsta‘meldir. [Tercüme-i Burhān-ı Kātı’]

⁴ “Marcus Aurelius”
https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcus_Aurelius

تراى خواجه گر هيزم نباشد

دم سرما كه هنگام آلاوست

Firdevsī

بر اوج كنبد گردون اذان بتابد مهر

كه يافت از تف قنديل مرتضى آلاو

Āzerī

Avalanmaq, alevlenmek - *lāzım* - Alav çıkarmak, alav vérmek, tutuşup yalınlamak, yanup parlamak, işti‘āl étmek, harāretlenüp iltihāb hāşıl étmek, kızup hiddetlenmek, hiddetden āteş kesilmek, āteş püskürmek.

Alav kesilmek - *mecāzen* - Kızmak, hiddet ve tehevür étmek, āteş kesilmek.

Alazlamak - Alavda ütölemek, alava tutmak

Alazlanmaq - Harāretten cild üzerinde kıızıllık peydā olmak

Alazlanmaq - Āteşe ve alava tutup ütölemek.

alav — [alav] - *Āzeri - isim* - Alav, şu‘le-yi āteş.

Alev, yalav - *bakınız - Alav*

Alavlanmaq - *lāzım* - Alevlenmek, yanup parlamak; heyecāna gelmek.

Nīrānī alavların sarardı

Gülğonça-yı kā’inātı bī-dād

Her yerde göründi nūr-ı irşād

Bād-ı sitemin onı qarardı

Hādī ‘Abdü’s-selimzāde

Āvāreyim bu cihān içre ey göñül

Salma melāl ü derde meni sen de tazedem

Sen eyledikce, dilim, nāle vü figān

Āteşlenüp alavlanırım men de tazedem

‘Alī Settār

alav آلآ — [alav] - *Çağatay* -
isim - Alav, Şu'le-yi âteş.

baķınız - Yalav

Alavlu - *kıyāsī* - Alavlı; şu'le-dār,
parlak

Alavlamak - *lāzım* - Alevlenmek,
tutuşup yanmak, yanup şu'ledār olmak;
âteş vérmek, âteşlemek, iş'âl étmek.

Alavlanmak - Alev vérmek ve
çıkarmak, işti'âl étmek.

Alav bérmek - Yakmak, tutuşdırmak,
iş'âl étmek.

- Taşkarıdın, at bāzārı tarafıdın naķb salıb alav
koyup bir burcunı yıktılar...

Bābürnāme

alay آلا — [alāī] - *Ġarb* - *isim* -
Tā'ife, cemā'at, fevc, takım; cem',
cem'ıyyet;

Bir alay - Bir takım halk, bir çok kimse,
cemem-i ġafir.

Muħaşşal ādeme ma'nā gerekdir yoksa neylerler
Esīr-i kayd-ı şüret bir alay bī-hüde hayvānı

Nefī

- Nudemā ve muķarrebān, evā'il-i saltanat-ı
Murād Ĥanıye gelince umūr-ı dīde ve kārđan
şahibrey ve hayr-endiş bir alay 'uķalā kimseler
idi...

Ķoçi Beg-Lāyiħa

Alay alay - *terķīb* - Takım takım, fevc
fevc, sürü sürü.

Ķanlı āmirleriyle cund-ı veġā

Şonra artık alay alay üserā...

Tevfıķ Fikret - Tārıķ-i Ķadım

- Merāsım ve debdebe ile yapılan biniş
istikbāl ve teşyi' ve emşāl-i tezāhürāt;

[125]

Der-i vālāsına varsun da görsün haşmet ü cāhı

Gelüp ālāyını görsün de seyr étsün temāşāyı

Nedım

Ne ālāyişdir ālāyındaki ālāyiş ü tertīb

Ya Divān-ı Hümāyūnundaki haşmet ne
haşmetdir?

Nedım

Alay malay - *terķīb* - *ittibā'-ı elfāzdan* -
Ķarma Ķarışık, bozuk düzen.

Gelin, şurre, mevkib, kılıç, bayram
alayı..

Alay topı - Şenlik için atılan top.

- İki taburluk 'asker;

Alay göstermek - 'Askeri bir yerden
geçirüp nümāyiş étmek, 'askeri biriniğ
öñinden takım takım geçirmek.

Alaylı - *kıyāsī* - Mektebden me'zūn
olmayup alaydan yetişen źābiť.

Miralay - *mürekkeb isim* - Alay
ķumandanı 'askerlikde bir rütbe.

Alay begi - *mürekkeb isim* - Żabtiyye
alayı ķumandanı.

Alay emīni - Alayın ĥesābına me'mūr
olan źābiť.

Alay müftisi, alay kātibi..

*Cf. grec εἰλη=escadron(d'où
εἰλόρχης= chef d'escadron); latin -
ala=l'aile d'une armée. آلا signifie
aussi 'affluence', 'multitude', 'cortège'
'procession'. Cf. grec-άλια=
groupement ou rassemblement.*

Bedros Efendi Keresteciyan

- 'Āmiyāne - Eglenme, istihza

Yoksa bunu sen kolay mı şandıñ?

Ėam leşkerini alay mı şandıñ?

Ėālīb Dede

Alay étmek - Eglenmek, istihzā étmek, masharaya almağ.

Alay geçirmek - Bir adamın söylediği sözlere kulağ aşmayup zihninde başka şeyler geçirmek.

Alaycı - Alay éden, müstehzī.

Alaylı - Eglenceli.

Ėarb-ı meşel: Altı alaylı üstü kalaylı.

alay آلاى — [alaī] - *Çağatay* - isim - Gurūh, cemā‘at, alay; bir ‘asker fırkasının cebhesi; bir fırkanın öñdeki taburı.

Alay bozğan - *mürekkēb* - *şifat* - Alay bozan - *Ėarabinā*.

alay آلاى — [alaī] - *Ėazan* - *edāt* - Evet, öyle, şöyle, onun ve şunun gibi, öylece.

Alay miken? Bolay miken? - Öyle mi?

Böyle mi?

bakınız - Bolay

Alay bolay - *terkīb* - Şöyle böyle, gelişgüzel.

Alay bolğaç - *hāl* - Öyle ise, o halde, öyle olunca.

Alaysa - Öyle ise, o taktırde, o şüretde.

Allāh Ta‘ālī alay miken bolay miken dib gönülge kilgen nerselerden hemesinden münezzehtir...

Aların irki bar u kudreti bar

Alay bolay dime anlarğa zinhār

Mecīd Ėafūrī

Yaşıl yafraq! Nige bik ıaltıyrasın?

Rāzı degil misin, bu turmışınđan?

Kiter tösli alay bolay ıarıysın

Şolay min his item olıurmışınđan

Mecīd Ėafūrī

Alay bolğaç öylen dost ııkme vāyim

Sa‘adetli ‘ömr birsün Ėüdāyim!

Şoralı شورەلى[?]

Ėağ sözni aytganga

Kin gönölün taraysa

Örniñden ıuzğalma

Yoklı gör alaysa!

Toğay-Ėalsuğdan

alb, alp آلب, آلپ — [alb, alp] -

Uygur, *şifat* - Alp, yigit, ıahramān; yüksek.

Toğga alp yürek; alp ér

Bu Türk beglerinde atı belgülük

Toğga alp ér érđi atı belgülük

Ėutadgu Bilig

Çağatay - Alp; uluğ, uluğ

Ėarb - Alp; ulu

Ėazan - Alpağut, alpavut

Çuvaş - Olbut - Efendi; şāhib, mālīk.

Uluğ - Büyük, ulu; zengin, bay

Ėoybal - Alp - Cesür, yigit, şeci‘

Uluğ - Ulu, büyük

Yağut - Ulu, ulağan - Ulu, büyük.

Alplık - Yigitlik, cesāret, şecā‘at.

Alkımağ - *müte‘addī* - Ögmeğ, büyük ve şāyān medğ ü şenā görmek.

Alkış - *nev‘ī* - Alkış; medğ, şenā, öğme.

Uluğ - *şifat* - Ulu, büyük.

Ulam - *isim* - Debdebe, tañana.

Ulkımağ - *lāzım* - Büyümeğ, büyük olmağ, yükselmek.

Alkınmak - müte‘addî - Takdîs etmek;
bir kimse hakkında éyilik temennî
étmek.

Çağatay - Algamak; algayış, alkış.

Ulçamak - Ulçaş, uluğ, uluk, ulkan.

Yakut - Alğa - Alkışlamak.

Alğış - Alkış; takdîs. [126]

Albek - Zengin, bay.

Elet - Çoğaltmak, ziyâde etmek.

Ulu, ulağan - Ulu.

Ulu tu’i - Kendini büyük görmek, kibir
ve ‘azamet etmek.

Albay - Ulula - Uluğan - Ululanmak

Ülken - Ulûhiyyet; ‘azamet, ululuk

alb ,alp ألب, آلپ — [alb, alp] -
Ġarb - *şıfat* - *mehcūr* - Ķahramān, yigit;
bahādır, şeci‘, cesūr.

Eskiden isim ve ‘unvān olarak
kullanılmışdır: Gündüz Alp, Alp Arslan,
Alp Tekin..

Alblık, alplık - [lu] - *mehcūr* - Yigitlik,
ķahramānlık; cūr’et, cesāret.

Bazular kuvvet tutar alplık gelür

Ol eşerden gāziler alplık kalur

‘Aşık Paşa

*Cf. le celtique - alp =
racine exprimant une idée d’élévation
physique ou morale.*

Bedros Efendi Keresteciyan

alb ألب — [alb] *Çağatay* -
baķınız alp

albalu ألبالو — [albalou] - *Āzerî*
- *isim* - Vişne.

albutu ألبوتو [alboutou] —

Çağatay - *isim* - Tāc ve emşālî baş
tezyînatı, kuşak ve kemer meriyyeti.

albora ألبورا — *Ġarb* -
İtalyanca: albero - Albora etmek -
müte‘addî - Serenleri, direklerin üzerine
kaldırıp bağlamak ve aşağı indirmek;
şandalda kürekleri kaldırıp
selāmlamak; dalyanlarda ağı yukarı
kaldırıp balığı toplamak.

alburamak ألبوراماق —
[albouramak] - *Çağatay* - *müte‘addî* -
Aramak, araşdırmak; eşmek; eşelemek.

Alburtı - *isim* - Gürültü, velvele,
patırdı.

Alburuķ - Aranmış, karışdırılıp
bozulmuş.

alburğa ألبورغا — [albourga] -
Çağatay - *isim* - Küpe.

albüm ألبوم — *Ġarb* - *Fransızca*:
album - *isim* - Şi‘r ve tesāvir
mecnū‘ası; mūsikî notalarını hāvî
mecnū‘a.

albümin ألبومين — *Ġarb* -
Fransızca: albümine - *isim* - Yumurta
aķı, zülāl.

alp, olp ألب , أولپ — [alp, olp] -
Çağatay - [al, ol - uluğ, ülgen] *şıfat* -
Büyük, ulu; mehîb; şeci‘, ķahramān,
yigit, alp.

alpak ألباق — [alpak] - [el -
bağ] - *Çağatay* - *isim* - Av günlerinde
doğanın ve doğanı götüren adamın
boyunlarına taķılan halka.

alpaq, alpaqa أَلْبَاقَا, أَلْبَاقَا — Ğarb

- yabancı söz - alpaca, alpaga - isim -
Cenübî Amerikada yaşayan bir hayvân;
bu hayvânın kılından yapılan mensücât.

alpan, tilpan تَيْلِپَان , أَلْبَان —

[alpan, tilpan] - Ğazan - terkîb - ittiba '-ı
elfâzdan - İki tarafa şallanup
yürümekden kināye.

alpavut, alpağut أَلْبَاغُوت, أَلْبَاوُت —

— [alpavout, alpagout] - Ğazan - Künye
- Çiftlik şāhibi, mülkdār.
Alpavut hātūnı; alpavut ciri.

alt أَلْت — [alt] - Uyğur - zarf -

Alt, aşağı, üst zıddı.

Altın, altında - altında.

bakınız - Alı

- Ediz 'arşta altın serāka tegi⁵

Ğutadgu Bilig

- Tünleri altında itleri görüngey..

- Bir aq ĥoros gördüm, başı 'arş altında ayakları
yarda...

Mi'rācnāme

Alçaq - [altçaq] - şıfat - Alçaq; *mecāzen*
- Mütevāzı'.

Beg alçaq gerek bolsa qodkı köñül⁶

Munı teg yok érse sen andın tünül

Ğutadgu Bilig

Alçaq köñül - Alçaq köñül - tavş'fî -

Alçaq gönüllü, mütevazı'.

Akı alb atım bolsa alçaq köñül⁷

Tuzı étmeki keñ ne kılkı amul

⁵ TL: Atız, KB: Ediz; TL: 'arşda, KB: 'arşdın; TL:
karaqa tegi, KB: serāka tegi

⁶ TL: tep, KB: teg; TL: kotkı KB: qodkı

⁷ TL: atız; KB: atım

TL: Tuzı étmeki de kenc kılkı amul

Ğutadgu Bilig

alt أَلْت — Ğarb - zarf - Üst zıddı

- Aşağı, aşağı taraf, taht, zîr; aşağıda
olan, zîrin; *mecāzen* - Ednā, kemter,
bayağı.

bakınız - Alçaq

Ğarb-ı meşeller:

- Altı üstinden belki hayrlıdır.

- Altı üstinden eyi dérlerse inanma.

- Altı kaval, üsti şişhāne.

- Alta gitdim diye yerinme, üste çıkdım diye
sevinme.

- Alt yanı çıkmaz soqaq.

- Altda kalanın cānı çıksın.

- Altını mı alırsın, üstünü mi? [127]

Alt kat; alt soqaq; alt çeñe; alt dudak; alt
kapı..

Ev altı - Eviñ öniñdeki açıklık ve
meydān.

Sarāy altı - Sarāyın öniñdeki meydān.

Ğal'a altı - Ğal'anın öniñdeki açıklık.

El altı - *mecāzen* - Ma'ıyyet ĥalkı.

Eli altında - *mecāzen* - Biriniñ emr ü
nehyine tābi' olan, emir kulu.

El altından - *mecāzen* - Kimseye
göstermeden gizlice.

Alt başda - Bir sıra evlerin veyā bir
şaffın sonıñdaki.

Alt yanda - Aşağı tarafda.

Bıyık altı - *mecāzen* - İstihzā.

Bıyık altından gülmek - *mecāzen* -
İstihzā étmek

Rüzgār altı - Rüzgāra ma'rüz olmayan
siper yer.

Ğubbe altı - Babü's-sa'āde.

Yer altı - Toprağın altı, zîr ü zemîn;
bodrum katı; *mecâzen* - Âhîret.

Çahve altı - Şabâhları çahveden sonra
yenilen şeyler.

Ayağ altı - Herkesin gelüp geçdiği yer.

Ayağ altında kalmağ - *mecâzen* -
Pâmâl olmağ, hağâret görmeğ.

Ayağ altında ezilmek - Çignenmek.

Şaman altından şu yürütmek - *bakınız*
- Şaman

Minder altı - *mecâzen* - Müsâmağa,
ihmâl; nisyân, zuhûl.

Haşır altı - *bakınız* - Minder altı

Alt aşağı; alt aşağı vurmağ - Yere
düşürmek; yeğmek.

Alt étmek - Mağlûb étmek, yeğmek.

Altına almağ - Yere vurup üstüne
çıkmağ.

Altına düşürmek; altına komağ..

Alt olmağ - Mağlûb olmağ, yeğilmek.

Altda kalmağ - *bakınız* - Alt olmağ.

Altca - *bakınız* - Alçağ

Alt üst - *terkîb* - Karmakarışık, alan
talan, zîr ü zeber.

Alt üst börek - İki tarafı kızardılan
börek.

Alt üst étmek - Altını üstüne getirmek;
arayup araşdırmağ, alan talan étmek;
her tarafı gezüp ve dolaşup aramağ.

Alt üst olmağ - Her taraf karışup
birbirine girmek, alan talan olmağ.

Serîr-i saltanatlar devrilir; alt üst olur dünyâ
Müşeyyed burc u bârûlar düşer bir bir, bu taş hâlâ

Zamânın dest-i tahribiyle durmuş eyler istihzâ!

Bütün mevcûda hâkim bir ‘adem timsâlidir güyâ

Meğmed ‘Âkif Beg

Cihân alt üst olurken seyre bağıdın, öyle turduğ
da bugün bir serserîsin, derbedersin kendi
yurduğda!

Meğmed ‘Âkif Beg

Altı üstlü - *terkîb* - İki katlı, aşağılı
yukarılı.

Altını üstüne getirmek - Her tarafı
karışdırup aramağ, her yerde dolaşup
aramağ; *mecâzen* - Zîr ü zeber ve tahrib
étmek.

Def’ eylesin vücûdını eğ öğçe hâkiminğ

Leşker götürsün altını üste muğâkiminğ

‘Abdü'l-hağ Hâmîd Beg- İlhan

Söz altında kalmağ - *mecâzen* -
Mülzem olmamağ, söze sözle
muğâbelede devâm étmek.

Altlık - [l1] - Alta konulan şey; yazı
yazılan kâğıdın altına konulan kalın
kâğıd ve muğavvâ.

Alçağ - [altca; al, alı - yer; allı -
çamurlı] - *şifat* - Alda ve altda olan;
boyı kışa; başık; küçük, ufağ; *mecâzen* -
Hağîr, zelîl; dün, denî.

Alçağ adam - *tavşîfî* - Deniyyü't-‘tab’,
bed-mâye, furû-mâye

Alçağ ev; alçağ boylı..

Âtiyi karanlık görerek ‘azmi bırakmağ..

Bilmem ki ölüm var mıdır ondan daha alçağ

Meğmed ‘Âkif Beg

İner ba‘zen eğ alçağ kalbe ammâ hağdan ayrılmaz:

Sükûbundan o kalbe mağsadı işâl-i gayretidir.

Kemâlzâde Ekrem Beg

Başdıgıñ hāk-i siyehden tıtma alçaq nefsiñi
Şābit ol ‘azmıñde dehr-i bī-şebātıñ rağmına

Nāmıķ Kemāl

Darb-ı meşeller:

- Alçaq eşege kim olsa biner.
- Alçaq uçan yüce kınar; yüce uçan alçaq kınar.
- Alçaqdan güreşir.
- Alçaq yerde tepecik kendisini dağ şanır.
- Alçaq yerde yatma sil alır; yüksek yerde yatma yil alır.
- Alçacık gördi de, deveci eşegi mi şandı?
- Alçaq yer yigidi hāver gösterir.
- Alçacık dağları sen mi yaratdıñ?

-**Alçaraq, alçaraq, alçaqraķ** - Biraz alçaq.

-**Alçaq göñül** - *mecāzen* - Tevāzu‘.

-**Alçaq göñüllü** - *mecāzen* - Mütevāzi‘.

-**Alçaq tabī‘atlı** - Bed-māye, furū-māye; *mecāzen* - Tam‘a-kār, ḥasīs, baḥil.

Alçaqlık - [lı] - Alçaq olan bir şey’iñ ḥāl ve şıfatı - *mecāzen* - Denā’et, furū-māyelik.

<<Medeniyet>> dénen alçaqlığa lā‘netler éder
Gibi yekpāre kesilmiş de şırtmış dişler!

Meḥmed ‘Ākif Beg

Başı érişdi göge rif‘at ile her dünüñ

Ḥaķ budur kim kıatı alçaqlıgı var gerdünüñ

Nev‘i

[128]

Alçaqcasına - *ḥāl* - Alçağa yaķışan tarzda; ḥā’ināne, ğaddārāne; le’imāne.

Alçaqlamak - *lāzım, müte‘addī* - Tahķir ve terzil étmek; tenezzül ve tedennī étmek.

Alçatmak - *müte‘addī* - Alçaq étmek; aşāğı indirmek; *mecāzen* - Terzil ve tahķir étmek, tezlil étmek.

İlāhī eñ aşil aqvāmı alçaltırsın istersen;

Dilerseñ en zelil eşḥāsa ‘izzetler véirsin sen!

Meḥmed ‘Ākif Beg

Alçalmak - *lāzım* - Alçaq olmak; kışalmak; egilüp boyunu kışaltmak; *mecāzen* - Tedennī étmek; tenezzül ve irtikāb étmek.

Dā’imā kirli, kirlenen bir el

Dā’imā alçaq, alçalan bir emel

Tevfik Fikret

Şular alçalmak - Taşan nehrin şuları alçalup eski seviyyesine gelmek.

alt آلت — [alt] - *Āzerī- zarf* - Üst zıddı: Alt zir.

Alt olmak - Mağlūb olmak, yenilmek.

Altda kalmak, altda oturmak...

Alt üst - *terķib* - Zir ü zeber, karmakarışık

Görünce alt üst eyleyüp şeyleri

Döndürüb [elif], [ba] ya [elif bī] leri

Bid‘ata baḥ! [ya] oḥudır [yı] ları

Sanki hurūfātıyla düşmāndı bu

Dur kaçaq oğlum, baş ayak kandı bu...

Şābir

Alçaq - *şıfat* - Altca, alçaq; *mecāzen* - Deniü‘t-tab‘, dün, bed-māye, furū-māye.

Dédi: Sus, alçaq, ‘azgın!

Yetmez mi aldatdıgıñ?

Şāik Ṭālibzāde

İnsān olanıñ cāh u celāli gerek olsun

İnsān olanın devleti mālī gerek olsun

Himmet dimerem, eyüleri ‘ālī gerek olsun

Alçaq, ufacık daḥmeni saman mı sanırsan?

Aḥmaḥ kişi! İnsanlıgı āsān mı sanırsan?

Şābir

- Ah! Ne günlere kaldık ki bu ‘azametli, bu

dünyânı ya hûb ya han hükümetimize alçak cemâ'at daği karışmak isteyir!...

<<Molla Naşre'd-din>> den

alt آلت — [alt] - *Qazan* - *zarf* -

Üst zıddı: Alt aşağı.

Altğa; altda; altıyda; altı..

Alt itmek - *müte'addî* - Yenmek, alt étmek.

Alt itilmek - *mechûl* - Alt édilmek, yenilmek, mağlûb olmak.

Altağaç - [alt ağaç] - Büyük bir çarhın döndürdüğü küçük çarh.

Alçak - *şıfat* - Alçak; *mecâzen* - Denî, dün.

Alçaklık - *isim* - Alçak olan bir şey'in hâl ve şıfatı, alçaklık; *mecâzen* - Tevâzû'.

Alçaklanmak - *lâzım* - *mecâzen* - Tevâzû' étmek.

Alçaklığa teveccüh kılsan hağ Ta'âlâ özinji bülend kılar...

âlet آلت — [âlét] - *Ġarb* - 'Arabca - *âlet* - *isim* - Bir şey'i yapmaya vesîle ve vâşıta olan şey - Bir iş yapmak veyâ bir şan'atı işlemek için kullanılan şeyler, avadanlık;

Ġarb-ı meşel: Âlet işler, el ögünür.

- *Mecâzen* - Sebeb, vesîle, sâ'ik; vâşıta;

Âlet olmak - *mecâzen* - Sebeb ve vâşıta olmak.

Âlet étmek - *mecâzen* - Sebeb ve vâşıta étmek.

- Ekl-i dünyâya dîni âlet ve zühd ü taqvâyı celb-i mâle dâm-ı san'at éden...

Na'imâ-Târîh

Sensin âlet ki ben oldum mezmûm

Yine ben müttehemim, sen maşûm.

'Abdül-hağ Hâmîd Beg

- *Qalp*, *ciger*, *karaciger* ve emşâli a'zâ-i dâhiliyye.

Cem'î; Âlât:

Âlât-ı kimyâ'iyye, cerrâhiyye, raşadiyye, hendesiyye...

Aliyyi [Âliyye] - *kıyâsî* - Âlete mensûb ve müte'allik;

'**Ulûm-ı âliyye** - *tavşîfî* - Şarf, nağv ve mantık gibi istinbât-ı ahkâma müte'allik 'ilimleri öğrenmeye âlet ve vâşıta olan fenler.

Zıddı: 'Ulûm-ı âliyye

- Taşavvuf - Melâ'ikeye ve rûhâniyyüne muzâf olan esmâ'l sahiyye.

altan آلتان — [altan] - *Çağatay* -

Tatar padişâhlarının 'unvânı.

Her kim han balıkda padişâh bolup tahtında olursa <<Altan>> dâler...

Ebü'lğâzî - Şecere-i Türkî

altay آلتای — [altaî] - *Mogolca* -

isim - *Altayğa* - Yüksek orman; Tiyanşan dağları, Tanrı dağ.

altı آلتی — [alty] - *Uygur* - 'aded

- Beşden sonra gelen 'aded, altı.

Altıncı - *kıyâsî* - Altıncı.

Altmış - Altmış, on kerre altı.

altı آلتی — [alty] - *Ġarb* - 'aded -

Beş ile yédiniğ arasındaki 'aded, iki def'a üç. [129]

Ġarb-ı meşel: Altı olur yedi olur; hep Allâhın dedigi olur.

Altıncı - *kıyâsî* - Altınığ sırası.

Altıda bir - Altı ‘adedde veyā kısımda biri.

Altı barmağ - *tavşîfi* - Elinde veyā ayagında fazla bir parmağı olan; bir nev‘ yollu doğuma; palamut cinsinden büyük bir balık.

Altıpatlar - *mürekkeb isim* - Rövelver.

Altılığ - [lı] - Altı ğuruş miqdârında ve degerinde olan.

Altısı, altısını.

Altısı biren - Altısını birden..

Altışar - Altı altı sayılmak ve hesâb edilmek şüretiyle.

Altışar altışar.

Altı altı - Altıya altı ‘ilâve ve cem‘ edilmek şüretiyle.

Altı kerre altı - Altının kendi nefesine zarbıyla hâşıl olan ‘aded.

Altılamak - Altıya iblâğ etmek ve doldurmak.

Altılı - Altı ‘adedden ‘ibâret olan; altı def‘a atılan tabanca.

Altmış - Altı def‘a on veyā on def‘a altı.

Altmış altmış; altmışar, altmışar altmışar.

Altmışlık - [lı] - Kıymeti altmışa mu‘âdil olan; altmış yaşında olan.

Altmışıncı - Altmışın şırası.

Altmışlamak - Altmış yaşına gelmek; altmışa doldurmak ve iblâğ etmek.

Altmışlı - Altmış hâvî veyā altmışdan mürekkeb olan.

Hareket altmışlı - Eski rütb-i

‘ilmiyyeden.

altı آلتى — [alty] - *Çağatay* - ‘aded - Altı.

Altı çağan - Altı şehir - Buğaralıların Çin Türkistanına verdikleri isim.

Altav, altavla; altavlası - Altısı birden.

Altıncı - Altıncı.

Törtüncü kat asmânda Hâzret-i ‘İsa

Altıncı kat gökde Mescid-i ‘Aşkâ

Ol katda bolğay cümle enbiyâ

Anda Cebrailniñ perîni gördim

Şanuber

Altmış - Altmış, on def‘a altı; pîşdâr müfrezesiyle kumandânın arasına ta‘biye édilen müfreze; talî‘a.

altı آلتى — [alty] - *Kazan* - ‘aded

- Beşden sonra gelen ‘aded, altı.

Altı barmağ - Altı parmağ

Altatar, altı atar - Revolver⁸, altı patlar.

Altıda altı - On iki.

Altı yerde altı - Otuz altı, altı kerre altı.

Altıdan biri..

Altıncı; altışar; altılı, altılab; altılık.

Altılamak - Altıya iblâğ etmek, altıya doldurmak.

Altmış - On def‘a altı, altmış.

Altmış butağ; altmış tarmağ -

Қаңтарыун[?]. قنطريون

Altmışar; altmışarlık; altmışarlı

Altmışarlamak - Altmışlamak.

Altmışlık - Altmışlık

Altmışlı; Altmışlab; Altmışınçı..

⁸ Metinde روهولودر ve روهولودر şeklinde yazılmıştır

altı آلتی — [alty] - *Āzerī* - Altı.

Altı altı - Altı altı, altışar.

Altıaçılan - *mürekkebe isim* - Altıpatlar, rövelver.

- Altıaçılan çeküp olmayan sözleri birbirine dediler..

<<Molla Naşre'ddin >> den

Altmış - On def 'a altı, altmış.

altut آلتوت — [altout] - *Çağatay*

- *terkīb* - Atup tutmak - Fesād, ihtilāl, şūriş, qarışıklık.

alçaşmak آچاشماق —

[aldjachmak] - *Çağatay* - *lāzım*, *müte'addī* - Değişmek; değiştirmek.

alçu, alçın آلچو, آلچین — [althou,

altchyn] - *Çağatay* - *şıfat* - Dağıt şarp ve dik yamacı, uçurum; yüksek bir kayanın düz ve dik yüzü, yalçın.

alçe آلچه — [altché] - *Āzerī* -

isim - Aluç muhaffefi.

bakınız - Alu

alçı آلچی — [altchy] - *Ġarb* -

isim - Tabi'î kibrītiyet-i kils, cibs.

Alçı taşı - *mürekkebe isim* - Yakıldıktan sonra alçı çıkarılan taş.

Alçılamaq - *müte'addī* - Alçı ile sıvamaq ve kapatmaq.

bakınız - *Çağatay* - Yalçu

Altchy (yaltchou) = Gypse, Argile.

Cf. grec ἄργιλος et latin - argilla = id.

Ce rapprochement nous parait d'autant plus justifié, que le radical ἄργος, qui forme la base du mot grec se

retrouve également dans يالچو, qui est un dérivé de يالميق = briller, resplendit.

alçı آلچی — [altchy] - *Çağatay* -

isim - Alçı. Alçı taşı

alçı آلچی — [altchy] - *Qazan* -

isim - Alçı. *bakınız* - Aq balçık

alçı آلچی — [altchy] - *Āzerī* -

isim - Alçı. Alçı daşı

alçı آلچی — [altchy] - *Āzeri* -

isim - Oyunda aşık kemiginiñ yañ üsti durması. [130]

Savurcaq aşıkını alçı durdı

Sevindi tülki şād oldu kudurdu

Mehmed Bâkır Halhâli

alçın آلچین — [altchyn] - *Uygur* -

şıfat, isim - Al, kırmızı; açık sarı renk; kırmızı rengli küçük bir kuş.

bakınız - Al; altun

Bu alp il sekirtüp çerig tarkanı

Alçın kuş tutar teg kalın qarkanı⁹

Qutadgu Bilig

Çağatay - Al; Altun; Alta'i

Ġarb - Al; Altun.

Yakut - Altan - Bakır

Çuvaş - İltin - Altun.

ald آلد — [ald] - *Qazan* - *zarf* -

Qarşı, muqābil, rü-be-rü; Ön, piş, 'ind, nezd, huzūr; evvel, ilk.

bakınız - Al; kaç

Alda; alde, aldarak - Önde, öninde; nezdinde, 'indinde.

Göz aldında - Göz önünde.

Allāh aldında - 'İndallāh, nezd-i

⁹ Bu beytin ikinci mısrası KB'de bulunmamaktadır.

ilāhīde, Allāh yanında.

Aldan, aldanrağ - Öñden, evvelden.

Aldağı - Öñdeki; nezdindeki.

Aldağı gün; aldağı yıl - Gelecek gün; gelecek sene.

aldramaq ألدراماق — [aldramak]

- *Çağatay* - *lāzım* - Ziyāde sevinmek; bir işi düşünmeden yapmak, mülāhazasızlık étmek; şaşırmaq; telāş ve ıztırāba düşmek.

Aldaraşın némeğe yaraydur? - Telāşın neye yarar?

Bir kadeh mey bérseler vah gāyet-i iflas-ı din

Niçe la'l-i kıymeti tapkan gedādın aldaray

Nevāyī- Nevādirü'ş Sebāb

Lebinin cevābıda kim va'de kıldı tengri ğaman

Yok érse 'ömr-i ebed müjdeside aldaraman

Nevāyī-Fevāyidü'l Kiber

aldeid ألدئيد — *Ġarb* -

Fransızca: aldéhyde - *isim* - İspirtonun teħammuziyle huşüle gelen māyi' tayyār.

الدول - aldol - *isim* - Alde'idin hafif hamız-ı klor-ı mā' ile tekşif édilmesinden hāşıl olan mādde.

allesta ألسنا — *Ġarb* - *İtalyanca*:

allestire - Hāzırlamak; allesta - Hāzır, āmāde - *nidā* - Hāzır! Geliyor! Şimdi!

alğamak, alğamak ألقاماق, ألقاماق

— [algamak] - *Çağatay* - *müte'addī* - Alkışlamak; taħsīn ve taqdir étmek; hayır du'a étmek.

bağınız - Alkış, alkışlamak

Sinde nāz oldu Nevāyīde niyāz érmes 'aceb

Kim sin anı karğagan sayısını ol alğamış

Nevāyī- Fevāyidü'l Kiber

alğarot ألقاروت — *Ġarb* -

Fransızca: algaroth - *isim* - Mushil ve muğassī gibi kullanılan hamız-ı klor, antimon tozu.

alğır, alğor ألقور, ألقور — [algour,

algyr] *Ġazan* - *şıfat* - Çabuk, serī', keskin.

bağınız - Al

Alğorluğ - Çabukluğ, sür'at.

Alğorlanmaq - *lāzım* - İleri ve öñe geçmek, sebkat étmek; her işde öñde bulunmaq.

alğor ألقور — [algour] -

Çağatay - *şıfat* - Çabuk, serī'.

alğun ألقون — [algoun] -

Çağatay - *isim* - Tepe.

alğıt, alğut ألقيت, ألقوت — [algyt,

algoun] - *Çağatay* - *isim* - Vėrgi, sālyāne; 'askerin vėrgi muğābilinde aldığı zaħīre vesā'ire.

alğın ألقين — [algyñ] - *Çağatay*

- *isim* - Toplanma, cem'iyet, dernek.

ālufte ألقفته — [ālufte] - *Fārisī*-

[ālufteñ] - *müştağ* - Alışık; mübtelā, düşkün, kaydsız, kayğusuz, lā-ubālī, rind; açık meşreb kadın, āşufte.

Āluftėgan - Āluftėniñ cem'i.

Cilve-i bahtına āluftė derun-ı iclāl

Şāhid-i cāhına āşufte nihād-ı ta'zīm

Üsküdarlı Hakkı Beg

چو دل در آل غم ألقفته باشد

همه حال بدن أشفته باشد

Lātīfi

Biz 'aşıq-ı āzādeyiz emmā esīr-i bādeyiz
Ālufteyiz, dildādeyiz, bizden dirīg étme kerem
Nef'i

Ālufté-meniş - mürekkebe şıfat - Ālufté
tabī'atlı ve huylı.

Setr için zāhid ālufté-meniş bādesini
Perde eyler der meyhāneye seccādesini

Sābit

alfénid ألفنيد — Ġarb -

Fransızca: alfenidé - isim - Çatal, kaşık
ve bıçak sapı i'mālinde kullanılan ve
nikel ile bakırdan terkīb édilen beyāz
renkli hālīta.

alk, **alkā** ألكا, ألك — [alkā, alk] -

Ķazan - isim - *Arabca:* Halka muharrefi
- Kúpe.

bakınız - Bucura [131]

alkap ألكاب — [alkap] - *Çağatay*

- isim - Yābān koçı.

alkaş ألكاس — [alkach] - *Ķazan* -

isim - Alkış; hayır du'ā.

Alkaşlamak, alkışlamak - müte'addī -

Alkışlamak; hayır du'ā étmek.

alkol ألكول — [alkol] - *isim* -

İspirto, küül.

*L'article arabe al étant mis à
part, on est en doute sur l'étymologie du
reste; les uns tirent alcohol de كحل
poudre très fine, d'un collyre; les autres
de قلى, rôtir, griller.*

*La première de ces dérivations
paraît pour la forme la plus directe;
mais on ne comprend pas tout d'abord
comment le sens passé d'une poudre
très fine à l'esprit - de-vin.*

*La seconde, qui ne rend pas
compte de la forme du mot, est plus
favorable au sens, puisque c'est par le
feu que la distillation s'opère. Mais ou
remarquera que le mot **alcohol**, dans la
farmacie ancienne, désigne deux
choses; 1° une poudre très fine; 2°
l'esprit- de - vin. Or ces deux
significations attachées au même mot ne
provient pas de deux racines; et de plus,
les deux significations, bien que très
différentes, se rencontrent en cela
qu'elles expriment des objets d'une
très grande ténuité; l'étymologie de
gochl est donc véritable. Dans la
sixième édition de son dictionnaire,
l'Académie a supprimé
l'(h)étymologique qu'elle mettait
précédemment au mot (**alcohol**).*

*Dicre de la langue française -
Littré*

alkonmak ألكونماق —

[alkounmak] - *Çağatay* - lāzım -
Yerleşmek, yer tutmak; te'sis étmek.

Alkontu - isim - mü'essese.

alkaşmak ألكاشماق —

[alkychlamak] - *Çağatay* - müte'addī -
Alkışlamak.

bakınız - Algamak

Alkış - Alkış, taħsīn ve taqđır.

Yağsı söze kulak salgın

Seher vakti bīdār bolgın

Yağsılardın alkış algın

'Ömrüj artıb ziyād qalsun

alkin ألكن — [alqin] – Ğarb -
şıfat - mehcūr - Faḳīr, miskīn, bī-vāye.

alkifo ألكيفو — Ğarb -
Fransızca: alquifoux - isim - Kükürtli
kurşun, kibrītiyyet-i raşāş.

allatmaq ألاتمق — [allatmak] -
Āzerī - müte‘addī - Aldatmaq.

Bakınız - Aldatmaq

Allanmaq - muṭāva‘at - Aldanmaq.

- Her cevr pis işleri, ki Müselmānlar duturlar,
kıyāmet güninde Allāh dīvānında cevāb-dehinde
özleridir, her gāh déseler: Perverdigārā! Bizi
şeytān allatdı, onda mende ‘arz édeceğim, ki:
<<Ey ‘ādil Allāh! Vallāh yalan diyorlar; hiç
bunlarıñ bu pis işlerinden ḥaberim yoḥdur;
Billāh ḥaberim yoḥdur...>>

<<Molla Naşre‘ddin>> den

allanmaq ألاتمق — [allanmak] -
Qazan - bakınız - Nāzlanmaq

allāh aytmaq ألاتمق —
Çağatay - müte‘addī - Allāh demek -
Ninni söyleyerek çocuğı uyutmaq.

Allāhlaşmaq - mecāzen - Vedā‘ étmek.

alloqsan ألوقسان — Ğarb -
Fransızca: alleoxane - isim - Ḥamız-ı
azotuñ, ḥamız-ı bevlle te’sīrinden ḥuşüle
gelen mādde.

alilén أليلين — Ğarb -
Fransızca: allylène - isim - İyod fosfor
ile ğliseriniñ mu‘āmelesinden ḥāşıl olan
mādde.

alma ألما — [alma] - *Çağatay* -
isim - Elma.

Alma yığacı - mükerreb isim - Elma

ağacı

Alma baş - Bir cins ördek, elma baş.

alma ألما — [alma] - *Āzerī* - isim
- Elma

Kızım sen bilmirsen dünyāda ne var
Naql eyleyüm eger kulağ asarsan
Sen teg kızlar hele gelin oynadar
Hele sen lāṭıfsen, almasan, nārsan

<<Bostan>> dan

alma ألما — [alma] - *Qazan* -
Elma.

Almağaç, alma ağacı.

Ol alma müddeti tolganda pişgeç
Kızargaç hem matur bolğaç yetişgeç

Toğay

Tışından kıbkızıl pişgen niçek şaf bu matur
alma lākin içde yaman kırtlar kırublar bir
büyük kal‘a bizim Mekvec مكوچ[?] ağayda çın
şūfi, başda yaşıl çalma lākin içden tili her dem
çomarğa tiz aç balğa!

Zarifü‘l Beşīrī

[132]

almaş ألماتش — [almach] - *Qazan*
- zamīr.

Bu lehcede kullanılan zamīrler:

Min, biz; sin, siz.

O, ol, alar, alar¹⁰, anlar, anlar.

Žamīrlere lāḥiḳ olan edātler:

ga, ge, ŋa - minge, miña [minga,
minge]; de - minde - ni - mini [minni];
den - minden; ŋin - miniñ; minim; çe -
minçe; miñaçe; minimçe;

¹⁰ Alar ve anlar kelimelerindeki lam harfi ünlü okutuculu ve ünlü okutucusuz olarak farklı şekilde yazılmıştır.

[sin] de bunun gibidir.
ge, ğa - ol - olğa - oña;
de - ol - olda - anda - onda;
nı - ol - olnı [olsı] - onı, anı;
den - ol - oldan [andan] - ondan; andan
nıñ - ol - olnıñ - onıñ, anıñ;
çe - ol - olça - añaça, anıña.
bu - şu - şol - şuşı - tuşı - tegi - eligi -
bayağı.. Bu zamirler müte‘ākib - ge -
edātı - ıa, ga - şeklini alır: şunğa -
tekige..
de, den, çe edātları ilhāk édildiği zamān
[n] de ‘ilāve olunur:
şundan - şunça - şunda - bunda -
teginde..
Zamirlerin cem‘leri [ler] getirilerek
yapılır:
bu - bular; tegi - tegiler...
*
* *
şolay - alay bolay - tegiley - andı -
mundı - tegindi - şundı.
ni - kim - kıaya - kıaçan - nige - nik -
niçek - nindi - nerse.
her - her bir - heme - bütün - hiç kim -
kişi - öz şayın - barça - barı.
Zamā’ir-i şahşıyye: m-miz, biz; ı-ıız; i-
ı, leri:
İbdeş - İbdeşim;
Etege - Etegem
Māl - Māllarımız
Bala - Balalarımız
Yeş ‘ömr - Yeş ‘ömrün;

Oy - Oyıñız;
Yurt - Yurtı;
Yurt - Yurtları..
Zamir-i ğā’ib olan [ı], şonlarında [elif]
bulunan kelimelere ilhāk édildiği zamān
[sı]ya tahavvül éder: Bala - Balası; Ata-
Atası..
Muħātab zamiri olan [ı], cem‘inde
ba‘zen [gez ve ğız] telaffuz edilir:
Malığız; Gecegez.. [u,ü] ile
nihāyetlenen maşdarların şonlarına bu
zamirlerden biri ‘ilāve édildiği zamān
bir [ve] ħarfı daha getirilir:
Yazu - Yazuvı
Alu - Aluvıñ
Birü - Birüvi
Baru - Barum¹¹
Bažen, bu zamirler edātlerden şonra
gelir:
Kilgenim; Aluçım; Göreceğın..
Bažen fi‘llere de ‘ilāve olunur:
Ala - Alası bar;
Bire - Biresi ğéldi..
Zamā’ir-i şahşıyyeden [m] ve [ı] den
şonra gelen [ğa, ge, kıa, ke] edātlarından
[ğ] ħarfı kıaldırılır:
Ata - Atam - Atama [Atamğa yérine];
Baş - Başıñ - Başıña [Başınga yérine]
Nihāyetlerinde [ı] ve [sı] bulunan
sözlerde [ı] yerine [n] getirilir; bu
şüretde zamirin [ı] sı da kendi kendine

¹¹ Yukarıdaki açıklamaya göre bu kelime “baruvı”
şeklinde okunması gerekir. Ancak metinde باروم
şeklinde yazılmıştır.

düşer:

Oğlı kildi - Oğlın alup kildi

Atası kayıtdı - Atasın çağırdı

Buralarda [oğlın اوغلىن] ve [atasın آتاسىن] yazılmaz. [de] ve [çe] edâtlarının sonunda [ı] ve [sı] zamîrleri bulunan sözlere de bir [n] getirilir:

Oğlı - Oğlında; Atası - Atasında

Buralarda da [ye] harfi hâzîf olunur ve [oğlında اوغلىنده] ve [atasında آتاسىنده] yazılmaz.

almaşkurmak الماشقورماق — [almachkourmak] *Çağatay* - *lâzım*, *müte'addî* - Tepinmek; çignemek, ezmek.

almak الماق — [almak] *Uygur* - *müte'addî* - Almak; tutmak

Alsıkamak - *müte'addî* - Yavaşca almak.

Köñülge almak - *mecâzen* - Hatırında tutmak - Hıfz etmek.

Negü ter eşitgil sakınuq kişi¹²

Köñülke alın sen ay edgü başı

Qutadgu Bilig

Alış bériş - *terkîb* - Alış vériş.

Olarka katılkı keliş hem barış¹³

Negü qolsa bérgil alış hem bériş

Qutadgu Bilig

Elig - *isim* - Alup tutacaq 'uzv, el, pençe.

Eliklemek - *müte'addî* - Tutmak,

ķavramak; pençelemek.

Çağatay - Almak, aldaramak; alaķmak; alaşmak; alaķman, alaman;

Alcaşmak; almaşmak; almaş kalmaş;

Aluş, aluc; avuç, avc;

Elik, elkermek, elgermek; alıķ

Qazan - Alışmak; almaşmak, almaşturmak; alğaşmak

Altay - Al - Almak. [133]

Alım, aluça - İnsānıñ üstine aldıǵı iş, vazîfe

Algır - Cesūr, şecî'; kuvvetli, zorlı.

Alğaç - Nişānlı, nāmzed, yavuklı.

Alın - Alınmak; mebhūt ve müteħayyir almak, sözi kendine almak.

Alu - Mebhūt, müteħayyir

Çuvaş - Ala - Alup tutan 'uzv, el.

Alza - Eldiven, ellik.

İl - Almak.

Ület - Alub vérmek, deǵışmek, mübādele étmek.

Yakut - İl, ilebin - Almak, tutmak.

İlin - Üstüne almak, der 'uhde étmek.

Qoybal - Alerben - Almak.

Alesterben - Deǵışmek.

Algān - Erkek veyā qadından alınmış olan, zevc ve zevce.

Alaķ, alıķ - Alınmış gibi olan alıķ, sersem.

almak الماق — [almak] - *Çağatay* - *müte'addî* - Almak; *mecâzen* - Öc ve intikām almak.

- Tört yüz ellig yıl bolğanda qanıñı ve mālını aldı...

¹² TL: sakıyuk; KB: sakınuq

TL: etkü; KB: edgü

¹³ TL: bularķa; KB: olarka

Ebü'l gâzi- Şecere-i Türkî

Diger fi'illerle kullanıldığı zamân - Fi'l-i iktidârî - ma'nâsını vézir.

Ƙıla almak - Yapabilmek.

Göre almak - Görebilmek...

Aldırmaq - *müte'addî, lâzım* - Aldırmaq; Kesdirmek; esârete düşmek; *mecâzen* - Şaşırmaq.

- Bir kişini töre kılalı her kim anıñ sözün qâbul kılmasa mâlın aldursın, başın aldursın...

Ebü'l gâzi- Şecere-i Türkî

- Mızraklı ayttı *أيتى* [ayttı *أيتى*]: Miniñ atım bara almas eger minge baksanız özünizni aldurursız, yavruy birin şâyed kutulğaysız...

- Ƙarılığın mu, ya aldurğanın mu, ya Ƙarnıñ uluğluğın mu, yolnı yuqatı başladı almadı...

Bâbü'nâme

Almaşmaq - *müte'addî* - Birbirini müte'âkıb almak.

Almaş Ƙarmaş - *terkîb* - Ƙarma Ƙarışık, alt üst, zîr ü zeber.

Alıg, alıx - *tahfîfî* - Alma, alım; iştirâ, mübâya'a.

Alıg satıg, alıg salıg - *terkîb* - Alup şatma, alım şatım, dâd ü sited, bey' ü şerâ.

Alıg salıg birle Molla h'âce barçanı

Yüz cefâ ü cevri ile ifsâd Ƙılmaq erzimes

Şüfi Allâhyâr

Alqalı, alğalı - Alalı; almak için.

Alğalı dünyâ 'arûsın ey ki satdıñ naqd-ı cism

'Ömr satıb merg almak añla bu satıg alıg

Nevâyî - Fevâ'idü'l-Kiber

Alquluğ - *müştağ* - Alınacaq; alınmaya lâyıq.

Şabra Ƙarar u huşnı almağlığın nidür

Ey cânlar âfeti singe cânımdur alquluğ

Nevâyî - Bedâyi'ü'l-Vasat

Alğum - *iltizâmî* - Alayım; alsam gerek.

Cânıñ alğum dib aydıñ mehlek imiş derd-i firâğ

Ƙalmasun köñlüñ sinin evvel haberdâr eyledim

Nevâyî - Fevâ'idü'l-Kiber

Alğanğa - Alana.

Alğay mu? - Alır mı?

Almayın - Almadan; almayup!

Almayın göz dem-i cemâlimdin

Tutmayın birdimi vişâlimdin

Nevâyî-Seb'a-i Seyyâre

Almay - Almam; almaz

Ekşeriyâ diger bir fi'l ile Ƙullanılır:

Ƙıla almay; ayta almay; göre almay..

Ya'nî ki oyatdın özde Ƙalmay

Andağ ki yoğarı bağa almay

Nevâyî-Mecnûn u Leylî

Almağ - Almayıñ, almayıñız; alamazsıñ.

Fi'l-i iktidârîler teşkîl éder:

Tapa almağ - Bulamazsın; Ƙıla almağ-

Yapamazsıñ; Göre almağ -

Göremezsıñ...

Déseñ ki olturayın ey firâğ-ı cismimni

Bu za'af-ı arâ tapa almağ ulug taşavvur Ƙıl

Nevâyî-Fevâ'idü'l-Kiber

Alıp barmaq; alıp kilmek; alıp kitmek...

Göz almak - Göz bir yere baƘup Ƙalmağ, göz almak; göz Ƙamaşdırmaq.

Yol almak; cân almak...

- Anıñ üçün insânıñ ervâhını almağlıknı azrâ'ilğa havâle Ƙıldı...

Ebü'l-gâzi-Şecere-i Türkî

Sağ ve solnı almak - *terkîb* - Etrâfını çevirmek, Ƙuşatmaq, muğâşara étmek.

İzini almak - İzini tutmaq, ta'Ƙîb

étmek.

Alğu, alku - Alış, alma, alım.

Alğu bérğü - Alış vériş, alım şatım.

[134]

Aluğ - *müştağ* - Bir tarafa alınmış olan, alık; *mecāzen* - Mükedder, mahzūn, ğam-gin; sefil, perīşān.

Benefşeniñ niçe bolmış dimāğı munça aluğ

Ki haţtinga siniñ ol hindüyı érür mayruk

Nevāyi-Bedāyi‘ü'l-Vaşat

Aluş, aluc - *isim* - Bir eliñ alabildiği kadar şey.

bakınız - Avc, avuc

Alaşmak, eleşmek - *müte‘addī* - Seçmek, ayırmak; aktarup aramak; birbirini müte‘ākib almak; mübādele etmek, deġişmek.

Alanc - Bir aķında esir édilen kadın; ilk def‘a doğuran kadın; ilk def‘a tezvīc olunan kıız.

Alışmak - *müte‘addī* - Deġişmek deġiştirmek, mübādele etmek; alışmak, i‘tiyād etmek; çekişmek, nizā‘ ve cidāl etmek; қаpişmak.

- Bedī‘ü'z-zamān Mirzā araġa tüşüp yaraşıp taşkarı tüşgen yigitleri alışıp yandılar...

- Bizniñ civāngār kişisi anıñ burangarı bile alıştı...

Bäbürnäme

almak *آلماق* — [almak] - *Āzerī* - *müte‘addī* - Almak.

Đarb-1 meşel: Aldıñ payını, çağır dayıñı.

Aldırmaq; aldırmaq - Aldırmaq; aldırmaq.

Alış vériş, alış vériş, al vér - *terkīb* -

Alış vériş.

Alkı - *tağfīfī* - Alım, alış, alma.

Alkı satkı - *terkīb* - Alım şatım.

Alacağ; alacağlı - *müştağ* - Alacağ; alacağlı, dā‘in.

Al hā al - *terkīb* - *eşvātdan* - Gürültü, velvele, ‘arbede.

Encümenler her tarafda özge bir şekl aldılar

Devre-yi menhūs istibdādı yāde saldılar

Vadi-yi cehl ü cehāletde hirāsān qaldılar

‘Ahd ü peymānı, hūķūķi dandiler İrānlılar

‘Ali Rāzī

Men ölüm Molla! Bizim han kişiniñ kanına bağ

Évine menziline, mülkine, eyvānına bağ

Pulına, al vérine, şervet ü samānına bağ

Nefsine, hırşına, inşāfına, vicdānına bağ

Şābir

Alışmak-[ı] - Alışmak - *lāzım* - Āteş alup ve alışup yanmaq, tutuşmaq.

Alışdırmaq-[ı] - *müte‘addī* - Alışdırmaq, tutuşdurmaq.

Alışma - [ı] - *tağfīfī* - Alışma, tutuşup yanma, işti‘āl.

Alışıl - *isim* - Āteş alışdıran şey.

Dédi tülki: Qoduğ, lāl ol dānişme

Temellük odına yanma alışma

Mehmed Bākır Hālhalī

Tülki alışdı yandı

‘Aşāsına dayandı

Şāiķ Tālibzāde

Barut teg hırşdan birden alışdı

Qanadından tuyuğun berk yapışdı

Mehmed Bākır Hālhalī

Müddetdi hālinden yoğdı haberim

Od dutup alışur cānım cigerim

Yüz ‘aşıķıñ olsa ey tāc-ı serim

Olmaz benim kimi cān kıyan saña

Zākir

‘İlm nedir, fazl nedir? Kınmaram
Āteş-i ‘ilme aluşup yanmaram
Sen éden iğvālara aldanmaram
Vérme ‘abeş kendiğe zahmet bile!

Şābir

Tülki başup dayandı
Bağdı ağzı şulandı dişı alışma dutdı
Dudağı dili yandı

<<Köçerlü>> den

Sevdālara düşdüm dédüm Allāh kerimdir
Gör yandım alışdum dédüm Allāh kerimdir

Seyyid ‘Azim Şirvānī

almanak **الماناق** — *Ġarb* -
Fransızca: almanach - *aşlı* ‘Arabca(?) -
isim - Seneniğ aylarını, günlerini cevvi
ve nücümü hādişelerini ve evkāt-ı
muhtelifeyi bildiren takvīm, sāl-nāme.

almaq **الماق** — [almak] - *Ġarb* -
müte‘addī - Bir şey’i tutmaq ve
kavramaq, anlamak, idrāk etmek;
çekmek, gérisini getirmek, kuşatmaq,
çevirmek, şarmak, ihāta etmek; isti‘āb
étmek, hāvi ve muhtevī olmak;
Nice muhīt ola deryā-yı fazlını gördün
Alur mı baħr-ı firāvānı bir şikeste sefāl?

Veysi

Dibāce-yi evşāfıñı almaz bütün eb‘ād
A‘dād édemez silsile-yi feyziñi ta‘dād

Meħmed ‘Ākif Beg

Sen ki a‘şāra gömülseñ taşacağsın... Heyhāt,
Saña gelmez bu ufuqlar, seni almaz bu cihāt..

Meħmed ‘Ākif Beg

- Qabul ve tesellüm etmek; zabt etmek;
ele geçirmek; sözi tekrār geçüp
söylemek;

Aldı Kerem baçalım ne söyledi!

- Göz öjine getirmek, naẓar-ı diğķat ve

i‘tibāra almak..[135]

Alıñ sırayla cema‘āti, sonra aqvāmı;
‘Aceb cidāl-i ma‘išetden ayrılan var mı?

Meħmed ‘Ākif Beg

Āteş almak - Yanmaq, tutuşmaq, işti‘āl
étmek; āteşle temās édüp patlamak;
mecāzen - Kızmaq, hiddetlenmek, āteş
püskürmek.

Ölçi almak - Vücüdün eb‘ādını ölçmek;
mecāzen - Kıyās-ı nefis etmek,
ölçünmek.

Ödünc almak - Borc almak, istikrāz
étmek.

Üzerine almak - *mecāzen* - Der-‘uhde
étmek, yüklenmek.

Üstine almak - *mecāzen* - Sözi ve
ta‘rīzi kendine ‘atf etmek.

bakınız - Alınmaq

Öc ve intikām almak - Ahz-ı sār
étmek, hıncını çıkarmak.

Alurdım intikāmın çāk çāk-ı garibānıñ

Gireydi ah zālīm destime bir kerre dāmānıñ

Seyyid Veysi

Oyun almak - Oyunda partiyi
kazanmaq; oyunda yeñmek.

Ün ve ad almak - Meşhūr ve nāmdār
olmaq, iştiħār etmek.

Boyınığ ölçüsini almak - *mecāzen* -
Ta‘rīz yerinde kullanılır - Acı bir
tecrübe ile haķıķatı anlamak.

Boya almak - Renk tutmaq.

Boyuna almak - *mecāzen* - Der-‘uhde
étmek, üzerine almak

Borc almak - Ödünc para almak,
istikrāz etmek.

Beddu‘ā almağ - Hedef-i la‘n ve nefrīn olmak.

Pertāv almağ - Meydān alup қоşmaq, segirtmek.

Terbiye almağ - Edeb öğrenmek, uşul ve ādāb-ı mu‘āşereti öğrenmek.

Cevāb almağ - Mektubıñ qarşılığını almağ; *mecāzen* - Qat‘-ı ümīde bā‘iş olacak bir söz işitmek, nevmīd olmak.

Cān almağ - Öldürmek; kabz-ı rūh etmek.

Hastalık almağ - Hastalık kapmaq, hasta düşmek.

Hız almağ - Sür‘atlenmek.

Hızını almağ - Sür‘at ve şiddetini ta‘dīl etmek, yavaşlamak.

Ders almağ - Öğrenmek için mektebe ve h^vāceye varmaq; oğumaq; öğrenmek; *mecāzen* - ‘İbret-bin ve mütennebbih olmak, birinden hīle ve hud‘a öğrenmek.

Resim almağ - Fotoğraf çıkarmaq ve çekmek.

Söz almağ - Va‘d almağ.

Şöhret almağ - Meşhūr ve nāmdār olmak, adlanmaq

Bir Ğaznevī nām u şöhret aldı

Şehnāmede çünkü ismi kaldı

Žiyā Pāşā - Muğaddime-i Harābāt

Şu almağ - Seyl alup götürmek.

Şouğ almağ - Vücūdū üşütmek.

Şoluğ almağ - Nefes almağ, dinlenmek, istirahat etmek.

Şüret almağ - Bir yazınıñ ‘aynını

çıkarmaq ve yazmaq, qopya etmek

‘İbret almağ - Ders almağ, hālden mütennebbih olmak.

Bağın da hāline ‘ibret alıñ şu memleketiñ!

Naşıldıñ ey koca millet? Ne oldu ‘ākibetiñ?

Mehmed ‘Ākif Beg

‘Ağıl almağ - Zihin kavramaq, ihāta ve idrāk etmek.

Bağdım ki vedā‘ etmege kalkışdı benimle:

‘Ağlım bunu almazdı göñül olmadı kā‘il

Hem şüreti, hem kendisi, hem fikr ü hayāli

Geçmekte o dem sāye-yi hūrşide mümāşil,

Envār-ı cemāli ise kalmışdı benimle

‘Abdü'l-hak Hāmid Beg

Fetīl almağ, fetīli almağ - *mecāzen* - Vesvese ve endişe etmek; telāş ve ıztırāba düşmek.

Kıldan nem almağ - *mecāzen* - Her sözden bir man‘ā çıkarmaq.

Qan almağ - Vücūddan qan çıkarmaq, faşd etmek.

Qız almağ - Evlenmek, izdivāc etmek; şihriyyet hāşıl etmek.

Göz almağ - Göz qamaşdırmaq.

Göñül almağ - *mecāzen*- Talğif ve tatyib etmek.

Güneş almağ - Güneş bir yere girmek.

Gem almağ - *at haqqında* - Terbiye olmak.

Kendine almağ - Üzerine almak, sözi kendine ‘atf etmek, alınmaq.

Maşaraya almağ - Eglenmek, istihzā etmek, biriniñ tağlīdini yapmaq.

Meydān almağ - Zamānı ve mevki‘i müsā‘id bulmaq şüretiyle ileri gitmek.

Bu ester eyledi sebkat nice küheylanı
Zamānede veled-i zinālar aldı meydānı

Seyyid Vehbī

Binüp şad ‘izz ü nāz ile semend-i şūh-reftāre
Güzeller at meydānında alur şimdi meydānı

Nedīm

Nefes almak - *bakınız* - Şoluğ almak

Va‘d almak - *bakınız* - Söz almak

Va‘de almak - Mühlet almak

Hevā almak - Açık yerlerde gezinüp
teferrüc étmek, bir yerden hevā çıkmak.

Yuvasında ders ve dersini almak -
mecāzen - Henüz çocuk iken hīle
yollarını öğrenmek.

Yol almak - Yolda yürüyüp ilerilemek;
terakķī étmek.

Yamulasını almak - *mecāzen* -
Alabildiğine gitmek, iş çığırından
çıkmaq. [136]

Aldı Mevlā gönlümün en sevgili Leylāsını
Nāgehān divāne gönlüm aldı yamulasını

Nedīm

Yaş ve ruṭubet almak - Şu çekmek,
ışlanmaq.

Alabildiğine - *terķib* - Gidebildiği
kadar, aşğın taşğın bi-ḥadd ü ḥesāb.

- Bunun çāre-i serī‘i-yi firār ve bu firārda
verāsına bakmayup alabildiğine ılgār étmek...

Tercüme-i Telemağ - Yusuf Kāmil Paşa

Alup vérmek - *terķib* - *mecāzen* -
Ḥiddetle söylenmek, mu‘āheze étmek.

Alup vérememek - *mecāzen* -
Uğraşmaq, musallaṭ olmaq. Ne alup
véremeyorsın?

Ḍarb-ı meşeller:

- Al cevz, şat cevz, tıkırdısı bād-ı hevā.

- Al ḥaberi, git kabarı kabarı.

- Al taḳye vér külāh.

- Al külāh vér külāh.

- Al külāhını eyvallāhı da içinde.

- Al kaşığıyı gir aḥura, yarası olan kocunsun.

- Al kibār kıztını, işlesin bulana bulana; al çıtāk
kıztını gezsın aylana aylana.

- Al mālını, gör ḥayrını.

- Al mālını gör yoluṅı.

- Alan da peşimān şatan da.

- Aldıñ ele, girdiñ yola.

- Aldıñ ipek şatdıñ ipek; hani kārıñ a
köpek?

- Aldı fetīli.

- Almadım vérmem, görmedim bilmem.

- Sırr-ı yahūdi gibi ketm ve ihfā éterek
<<Almadım vérmem, görmedim bilmem..>>
Şuretlerini imā eylediginden..

Şānizāde -Tārīḥ

- Almadan vérmek Allāha maḥşuş.

- Alma alı, şat yağızı, besle kırı, bin ṭuruba.

- Alma deliniñ kıztını şuya kıovar.

- Alma şarı, şatma şarı, kıpıñdaysa koğ dışarı.
Alma mazlumun āhını, çıkar āheste āheste.

- Alır mısıñ ‘akīdeyi miski bahāsına?

- Alabildiğine gider.

- Alacağı véreceği tükenmez...

Aldırmaq - *müte‘addī* - Ṭutdurmaq,
kıpdırmaq; isti‘āb étdirmek kışa şikār
ṭutdurmaq; iştirā étdirmek; getirtmek,
celb étmek.

Nefes aldırmaq - Rāḥat bıraḳmaq.

Olmuş ol maḥv kıza-yı ıtlāk

Nefes aldırmaz aña istiğrāk

Nābī-Ḥayriye

Şoluğ aldırmaq - *bakınız* - Nefes
aldırmaq.

Göñül aldırmaq - *bakınız* - Göñül.

Sen ne cāmıñ mestisin eya kiminñ hayrānısın?
Kendinñ aldirdinñ gönül, noldı ne hāl olmuş saña?

Nedim

Aldırmamak - *müte‘addī* - Takayyüd
étmemek, ehemmiyet vérmemek,
müsāmaħa étmek; bilmezlikden gelmek,
tecāhül étmek.

Zulme tapmak, ‘adli tepmek, ĥaħķa hiç aldırmamak
Kendi āsüdeyse, dünyā yansa, baş kaldırmamak

Meħmed ‘Ākif Beg

Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım;
Çignerim, çignenirim, ĥaħķı tutar kaldırıırım.

Meħmed ‘Ākif Beg

Alışmak - *lāzım* - İ‘tiyād ve istinās
étmek; yüz göz olmak; *ħayvān*
ħaħķında - Ehlī olmak.

Đarb-ı meşel: Alışmış kudurmuşdan beterdir.

Alışan zevķine ol bāde-i nābiñ olamaz

Tālib-i kevşer ü dil-dāde-i cām-ı cemşid

Kāzım Paşa

Melek, lākin bu fānī bir melek, dünyā-yı fāniye
Alışmış étmiyor rağbet cihān-ı cāvidāniye!

‘Abdü'l-ħaħ Ĥāmid Beg

Alışmıyor ne ‘aceb inķilāba tab‘-ı beşer

Bugün cihānda olurken ne varsa diğeri- gün

‘Abdü'l-ħaħ Ĥāmid Beg

Alışdırmak - *müte‘addī* - Ehlī ve
me’nūs étmek, terbiye étmek;
öğretmek, ta‘līm étmek, i‘tiyād
étdirmek;

Ĥayāt-ı cedide verüp ümmete

Alışdırdı efrādını ĥidmete

Mu‘āllim Nācī

Faħat o zulmete mümkün midir alışdırmak

Bütün güneşle, semālarla beslenen rühı,

Bu rüh-ı mecrühı?.

Tevfik Fikret

- Ĥayvānı geme ülfet étdirmek; bir şey’i

diğeri bir şey’e uydurmak ve muṭābiķ
getirmek.

Alınmak - *mechül, muṭāva‘āt* - Alınmış
olmak; sözi kendi üzerine almak; sū-i
zann étmek, şübheye düşmek;
müte’eşşir ve müteħassis olmak,
tutulmak, meftün ve mübtelā olmak.

[137]

Ben mey-i ‘aşķıla mest olmağı terciħ éderin

Bu sözümden alınur gerçi ki şahbā’-ter olur

Şeyhül-İslām Yahya Efendi

Aṭlas-ı al ile ol bir gül-i ĥamrādır kim

Ruħ-ı renginini seyr eyleyen ādem alınur

‘Āli Paşa

Alınğan - *müştaķ* - Her sözi kendi
üzerine alan, serī‘ü'l-infi‘āl; sū-i zannı
ğālib olan.

Alışılmak - *baķınız* - Alışmak

Alacak - *müştaķ* - Maṭlüb, maṭlübāt.

Đarb-ı meşeller:

- Alacağına şāhin, véreceğine ķarğa.

- Alacak ile vérececek ödenmez.

Alacaķlı - Alacağı ve maṭlübı olan,
dā’in

Alıcı - *müştaķ* - Eyi şikār alan ķuş; tālib,
istekli; müşteri, bāyi‘.

Alup şatmak - *terķib* - Alış vériş ve
ticāret étmek; *mecāzen* - Şübheli ve
cālib-i diķķat işlerde bulunmak.

Dedim: Ne alursız, ne şayarsız, ne şatarsız?

K’aşla dilinizde ne nebī var, ne ĥüd Allāh!

Rühı

Alıc - *müştaķ* - Aşık oyununda beg
gelüp ġālib ve üstün olan.

Alış, alım - Almak fi‘l ve ĥareketi,

alma.

Alış vériş - *terkīb* - Alup şatma, alım şatım, aḥz ve i'tā, bey' ü şirā'; *mecāzen* - Ta'alluk, münāsebet.

Hayır, ḥayāl ile yokdur, benim alış vérişim...

İnan ki: Her ne démişsem görüp de söylemişim.

Mehmed 'Ākif Beg

- 'Asker muṭālebe olunduḡda, otuz iki güne alış vériş ile alışmış olan ḡaldırım şebbāzları, köşebaşı ḡabadayıları, virāne dilāverleri bıyık ve şaḡal fālına varup...

Koca Sekbānbaşı - Lāyiḡa

Darb-ı meşel: Dostlar alış vérişde görsün.

Alışık - *müştaḡ* - Alışmış, me'nūs, ehli; me'lūf, mu'tād; ta'līm görüp öğrenmiş; düşkün, mübtelā; māhir, becerikli.

Alışkın - *müştaḡ* - Alışmış ve me'nūs olmuş, ehli, ülfet ve i'tiyād étmiş olan.

Alınc, alınc **أَلِنَج، أَلِنَج** - *isim* - Beddu'ā, nefrīn.

Al ḡuzum! Al hā ḡuzum! - Farz édelim, farazā, meşelā.

Alıḡ - *müştaḡ* - Çalıḡ gibi, budalā; meczūb; sersem.

Biriniḡ 'ırzı heder, diğeriḡiḡ hūnı ḡelāl...

İşte, ey 'unşur-ı 'işyān, bu elim izmiḡlāl:

Seni taḡrīk éden üç beş alıḡıḡ ma'rifeti

Ya neden beklemiyorduḡ bu rezīl 'āḡıbeti?

Mehmed 'Ākif Beg

Alım - *isim* - ḡüsn ü ān, güzellik.

Göz alımı - *mürekkeḡ isim* - Gözüḡ iḡhāta ve rü'yet édebildiḡi mesāfe, medd-i başar ve nazar.

Alımlı - *müştaḡ* - İnsanıḡ gözüni alan, güzel, nazar-rübā.

Alım - *taḡfīfī* - Almaḡ fi'l ve ḡareketi,

alma.

Alım şatım - *terkīb* - Alup şatma, alış vériş, aḡz ü i'tā, ticāret.

Alavére - *terkīb* - Alt üst, zīr ü zeber.

Alavére ḡulumba - Şuyı bir ḡarafdan alup diğeri ḡarafdan véren ḡulumba.

Algım şalgım - *mürekkeḡ isim* - Serāb.

Eyyām-ı ḡārrede Şa'sa'a-i şems işābetiyle İraḡdan şu hey'etinde nümāyān olur; Türkide algım şalgım dérer. [Tercüme-i Burhān-ı ḡaḡı']

Alḡış - *isim* - Tekrār tekrār alaraḡ ve baḡırup ḡaḡıraraḡ yapılan taḡsīn ve taḡdīr, avāze-i tebcīl.

Selāḡin ü vüzerā öḡlerinde ve süvār olduḡları vaḡtde ḡavuşlarıḡ yekdehen demsāz olduḡları avāza dinür; Türkide alḡış ta'bir olunur.

[Tercüme-i Burhān-ı ḡaḡı']

Eskiden mu'āyede ve emşāli merāsimde: <<'Aleyke 'Avnu'llāh!

Uḡuruḡ aḡıḡ olsun, iḡbāliḡ füzūn!

Devletiḡle biḡ yaşa! Maḡrūr olma

pādişāhım, senden büyük Allāh var!>>

ḡarzında, divān ḡavuşları ḡarafından yüksek sesle söylenen sözler.

Tükürün milleti alḡaḡca uran ḡarbelere!

Tükürün onlara alḡış daḡıdan ḡaḡbelere!

Mehmed 'Ākif Beg

ḡahra alḡış, ḡurūra secde; Kerem

Za'af ü zilletle da'imā tev'em

Tevfīḡ Fikret - Tārīḡ-i ḡadīm

Gezermiş ḡaşrıḡ eḡrāfında bir bir tāze mehrūlar

Mükaḡḡal gözlü, şirīn sözlü, leyli yüzlü āḡular

Hemān alḡış şadāsın aḡdırırmış ḡaḡlıyan şular

Éderlermiş du'āsın pādişāh-ı ma'deletkārıḡ

Nedīm

Alkışlamak - *müte'addī* - Alkış etmek;
takdīr ve taḥsīn etmek; *mecāzen* -
Teşvīk ve iḡrā etmek.

Alkumak - *müte'addī* - Gitmeye
bırakmamak; tevķīf etmek; te'hīr ve
ta'vīk etmek; ta'ṭīl etmek.

Alıvirmek - *müte'addī* - Başkası için
almak; sür'atle almak, kapmak.

almak المق — [almak] - *Qazan* -
müte'addī - Almak, tutmak, satın
almak; anlamak, kabūl etmek;
öğrenmek; çalmak, uğrılmak; zabt ve
teshīr etmek; kaldırmak, götürmek, alup
varmak.

Yādka almak - Yād ve taḥaṭṭur etmek,
ḥāṭırlamak. [138]

Zihinge almak - Anlamak.

İ'tibārğa almak - İ'tibār etmek,
saymak.

Ḥaṭğa almak - Yazmak.

Qırāvni quyaş almak - Qırağı güneşin
te'sīriyle zā'il olmak.

İsirtgeç 'aqlını almak - Kendini
bilemeyecek derecede serhoş olmak.

Üstüne almak - Der-'uhde etmek,
üstüne almak.

Şovuk almak - Üşümek, şouk almak.

Şolu, şoluş almak - Şoluğ almak;
dişlenmek.

Şūret almak - Resim çıkarmak.

Masharaga almak - İstihzā etmek,
masharaya almak.

baqınız - Miskal etmek

Gönül almak - Ḥāṭırını hoş etmek,

gönül almak.

Yol almak - Yolda yürüyüp ilerilemek,
yol almak...

Diger fi'illerle birleştiği zamān - Fi'l-i
iḡtidārī- teşkīl eder:

Qıla almak, göre almak, ala almak...

Algamak - *müte'addī* - Bir düziye
almak.

Alu - *taḥfīfī* - Alma, alış, alım; satın
alma, mübāya'a; kabul etme; zabt ve
teshīr.

Alubérü; Alış bérış; aluş bérüş; alu şatu
- *terķib* - Alış vériş.

Aldım bérdim - *terķib* - İcāb ve kabūl.

Alacak, alacak - Alacak

Alacak bérecek - *terķib* - Alacak
vérecek.

Aluş - Almaya deger.

Alaçı - Cellād. *baqınız* - Palaç

Alum - *isim* - Alınabilecek kadar,
mu'ayyen ve maḥdūd bir miqdārda.

Alumsak - *müştaķ* - Rüşvet alan.

Aldırmak - *müte'addī* - Aldırmak;
çaldırmak, kapdırmak; çağırmaq, da'vet
etmek.

Aldurur gün yaz durur - Ğafletle
mālını aldırıldığı zamān 'aqlını ḡā'ib
eder.

Alınmak-[lı] - **Alunmak** - *lāzım* -
Alınmak.

Alunmalı - *isim* - Alınabilen.

Alınğan - *müştaķ* - Ziyāde alınan,
alınğan.

Aldırtmak - *müte'addī* - Aldırtmak.

Alışmak-[lı] - Aluşmak, almaşmak - *müte‘addī ve müşāreket* - Birlikde

almaq; değışmek, mübādele étmek,

Almaş - İsmiñ yerini tutan sözler, zamir; mübādele, ta‘vīz, münāvebe.

Almaş tilmeş - *terkīb - ittiba‘-ı elfāzdan*
- Bir düziye mütemādiyen, değışmeksizin.

Almaşnu - *isim* - Değışiklik, teħālūf, muğāyeret, tebeddül.

Alışnu çan - *mürekkeb şıfat* - Mütebeddıl, müteğayyir.

Alışdırmaq, **aluşdırmaq,**
almaşdırmaq - *müte‘addī* - Alışdırmaq.

Alğaşmaq - *müte‘addī* - Kendine almak, çekmek, sürüklenmek.

alın آلین, آlyn — [alyn] - *Ġarb* - *isim* - Önde olan, öñ; yüzüñ, kaşlarla başıñ saçı arasındaki kısım, nāşiye, pişānī; cebhe, yüz;

Titreyor dest-i nekbetinde hayāt

Bir mülevves paçavra hālinde;

Şaklı yüzlerce müfteris hevesāt

Alınıñ çin-i infi‘alinde

Tevfik Fikret

Şoñra, hendekler açılmış gibi kat kat bir alın,

Ki kolay kırtulamaz düşse, emin ol nazarıñ.

Mehmed ‘Akif Beg

- ‘Asker şaffınıñ cebhesi; gösteriş;

mecāzen - Cür’et, cesāret; hayāsızlık..

Đarb-ı meşeller:

- Alın yazısı başa gelir.

- Alınıñ teriyle kazanılmış.

- Alınıñ damarı çatlamış.

- Alını karışladı.

- Alnı açık, yüzi aq.

Merd odur kim ola ehl-i mezāk

Gül gibi hem alnı açık yüzü aq

‘Atāyī - Ħamse

- Alınıñ kara yazısı.

Kim bakar tāli‘-i mevlüde velī

Ķutlu gün çāk toğuşundan belli

Çin-i pişānī ile ebrüsü

Alınıñ ola kara yazısı

‘Atāyī-Ħamse

Alın damarı çatlamış - *mecāzen* - Edebsiz, bī-ħayā, ‘arlanmaz, yüzsüz.

Bilirsiñiz, hani, insānda bir tamar varmış,

Ki yüzsüz olmak için mutlakā o çatlarmış

Naşılca <<Rabbim utandırmasın!>> du‘āsı alan

Bu ‘arsızıñ o tamar zāten eksik alınından!

Mehmed ‘Akif Beg

Alnı davul derisi - *mecāzen* - Ħayāsız, bī-edeb, utanmaz.

Alın karışlamak - *mecāzen* - Tağdır ü taħsīn étmek, āferin démek.

Alın çatması - Baş ağrısını diñdirmek için alına bağlanan bez, kaş başdı, dildāde.

Alnı açık - *mecāzen* - ‘Afif, pāk-dāmen, nāmuslı.

Alnı aq - *mecāzen* - Yüzi aq, ‘afif, ma‘şüm bī-günāh.

Alın teri - *mecāzen* - Ħağğ sa‘y, istiħkāk.

Alından ter boşanmaq - Ziyāde yorulmaq; yorulup ve terleyüp hağ étmek.

[139]

Bu ħürriyet; bu hağ bizden bugün aheng-i sa‘y ister;

Değil üç dört alından, hep alınlardan boşansın ter.

Mehmed ‘Akif Beg

Alın yazısı - *mecāzen* - Kader, muḳadder.

Yazılan cebhe-i nāsa bī-şekk

Olamaz nāhun ile ḥakk

Fāzıl - Defter-i ‘Aşk

Alına yazılmak - *mürekkeb mechül* - *mecāzen* - Muḳadder olmak.

Alınlık - [lı] - *isim* - Alına taḳılan müzeyyenāt; yapının cebhesine yapılan süsler.

Alınlı, alınlı - *ḳıyāsī* - Alnı geniş olan.

alın آلین — [alyn] - *Āzerī* - *isim* -

Alın, cebhe.

Kırışup alının ayatmış bükülüpdür kemerin

Çöküp urdın egilüpdür çeneḡ olsun ḥaberin

Sallanır bir ayaḡın ḳabre var āḥir seferin

Eyleme öyle ki söḡsün saḡa kırḡ altı erin

‘Ali Rāzī

alıncek آلنچك — [alyndjéq] -

Moḡolca - *isim* - Dede, cedd.

- Üçüncü atasını alıncek dér...

Ebü'l-ḡāzī-Şecere-i Türki

alov آلو — [alov] - *Āzerī* -

bakınız - Alav.

ālū آلو — [āloū] - *Çaḡatay* -

bakınız - Ālū - *Fārisī*.

ālū آلو — [āloū] - *Fārisī* - *isim* -

Erik - Ürük

Ālū-yı siyāh; ālū-yı Buḡārā; zerd-ālū;

şeft-ālū; ālūça...

aloez آلونز — *Ġarb* - *Fransızca*:

aloès - *isim* - Faşile-i leylāḳıyyeden şabır dénilen bir nebātdan çıkarılan acı ve müshil mādde, şarı şabır.

Aloetin - aloétine - *isim* - Aloezen

istiḡşāl édilen mādde.

Aloin - **aloine** - *isim* - Şarı şabırın cevher-i mü’eşşiri.

Aloizol - **aloizole** - *isim* - Aloetinin kils ile taḳdīrinden ḡuşüle gelen mādde.

aluc ألوج — [aloudj] - *Çaḡatay* - *isim* - Yābān muşmulası, aluc.

alūdé, alūd آلوده, آلود — [aloūdé, aloūd] - *Fārisī* - Ālūdan - Bulaşdırmak, telvīs étmek - *taḡfīfī*, *müştaḡ* - Bulaşık, kirli, mülevveş; müstaḡrak.

Ter-dāmen olanlar bizi ālūdé şanur lik

Biz mā’il-i būs-ı leb ü cām ü kef-i destiz

Rūhī

نه گرد آندران بقعه دیدم نه خاک

من آلوده بودم در آن جای پاک

Sa’dī

Gūş itmesün öyle söz ḳulaḡlar

Ālūdesi olmasun ḡudaḡlar

Ziyā Paşa - Muḳaddime-i Ḥarābāt

Ḥaşem-ālūd; ḡūn-ālūd; ḡabar-ālūd;

ḡā^vb-ālūd; ḡam-ālūd; ḡazab-ālūd; zehr-

ālūd; ḡicāb-ālūd; dāmen-ālūd; cürm-

ālūd; zılāl-ālūd; kin-ālūd; sitem-ālūd;

derd-ālūd; eşk-ālūd; fütūr-ālūd; günāh-

ālūd; ḡazan-ālūd; dehşet-ālūd; nūr-ālūd;

‘ādem-ālūd; mey-ālūd; hicrān-ālūd...

Ālūde-dāmen - *mürekkeb şıfat* -

mecāzen - Günahkār, ḡabaḡatlı,

mücrim; fāsıḡ, fācir, mürtekib-i menāhī.

ما لب آلوده بهر توبه بکشایم لیک

بانك عصيان می زند ناقوس استغفار ما

‘Urfī

Ben ol ālūde-dāmān mey-i ‘aşkım ki ey Ğalib
Olur şaḥş-ı kazā sermest ḥayret geçse yanmadan
Ğalib Dede

Kim sürse seyl-i eşkile yolun pāk eylesün
Kimse yārın istemez alūde-dāmān olduğun

Nev‘ī

گر من آلوده دامنم چه عجب
همه عالم گواه عصمت اوست

Hāfiz

Ālūde-i ḥūn; ālūde-i çirk; ālūde-i
çirkāb; ālūde-i cürm ü günāh...
Gün başına bir ḥil‘at-ı dībā vérir ammā
Dāmānı ālūde-i ḥūn-ı ciger eyler

Nef‘ī

Ālūdegi - [de] - isim - Bulaşıklık, levş.
Alayış - [yı] - Ala’iyden, ālūden - nev‘i-
Bulaşıklık, ālūdegi; *mecāzen* - Fısk u
fücūr, irtikāb-ı menāhī; nākışa, ‘ayb;
ḥiyānet; te‘allukāt denīviyye; taṅtana,
debdebe; isrāf, ibzār.

بر ای لوقمة مكشا دهان را
مساز آلايش منتت زبان را

Mir Nazmi

aluron — آلورون — Ğarb -

Fransızca: aleurone - isim - Nebātātda
rüşeymiş tohumun ḥüceyresinde
bulunan azotī cesime, ki ‘anāşır-ı
şehāmiyye-i nebātātın azotī māddelele
birleşmesinden ḥuşūle gelir.

alümin — آلومين — Ğarb -

Fransızca: alümine - isim -
Alüminyumdan çıkarılan ḥamız-ı
ma‘denī, ki diger ma‘denī ḥamziyātla
karışdığı zamān, muhtelif rengler alır;
ve yāḳut ve gök yāḳut gibi kıymetli

taşları vücūda getirir.

Alumini [Muvelledātdan] - *şifat* -
Aluminiñ evşāfını ḥā’iz veyā aluminden
müteşekkil olan.

Aluminiyyet - [Muvelledātdan] - *isim* -
Terkīblerine dāḥil olan aluminiñ bir
ḥamız gibi mü’essir bulunduğı emlāḥa
vérilen isim, [140]

alüminyum آلومينيوم - aluminium - *isim*
- Gümüş gibi parlak, beyāz, ḥafif ve
dayanıklı bir nev‘ ma‘den.

alung ألونك — [aleungh] -
Çağatay - isim - Oḳun ağacı.

alı ألى — [aly] - *Uygur* - *zarf*,
şifat - Alt, aşağı, altda, aşağıda; bayağı,
‘ādī; alçak, furū-māye.

O bütsüz kişi, ol kişidin alı!

Alık - Pest perdeden tegannī étmek.

Altın - Alt; altında.

İl - Alt, aşağı; saff-ı ni‘āl.

Macarca - Al - Aşağı.

Çağatay - Alt; alçak.

Alçı - [Aşık oyununın ta‘birlerinden]

Yakut - Alın - Alt ve altda olan.

Allarda - Altda, aşağıda.

Annığa - Aşağıya doğru.

Koybal - Alta - Altda ve aşağıda
bulunmak.

Çuvaş - Ay - Alt, aşağı, alçak

Ayaldı - Eñ altda olan.

Aylam - Alçak ve çukur yer.

alic أليج — [Alydj] - *Ğarb* - *isim*
- Yābānī meyvelerden, yābān
muşmulası.

Şarı, kırmızı ve kınalı alıc.

Cf. français azerole, alise; vieux-haut allemand –eliza et allemand –alse, else (dans elsebeere)=(cratogeus torminalis)=id.

L'arménien —ուԼոզ porte la même signification.

Bedros Efendi Keresteciyan

alizarin أليزارين — Ġarb -

Fransızca: alizarine - isim - Gök boyadan çıkarılan kırmızı renk.

Alizariyyet [Müvelledâtdan] - isim - Ĥamız-1 alizar ile bir esâsıñ imtizâcından ĥuşûle gelen milĥ, foyyet.

alis أليس — [alys] - Ćaġatay - şıfat - ĥive ta'bîri - Uzaĥ, ırâĥ

Abuncan taġıdın sêni aşursam

Ulus görmes alis yirde yaşursam

Münis

Alıshĥ - isim - Uzaĥlıĥ, bu'diyyet.

Yaĥut - Alıs - Uzaĥ; ayrı, ĥâric.

Ķoybal - Allek, allık - Uzaĥ; geniş, vâsi'

Usaĥ - Uzaĥ

Ul - Yüksek

Üs - Üstde, yuĥarıda; yuĥarı, üst

alivre أليوره — Ġarb -

Fransızca: àlivrer - isim - Bilâĥere 'aynen vérilmek şart-ı mefrûzıyla eshâm ve taĥvîlât üzerine yapılan hevâ alım şatımı.

am أم — [am] - Ġarb - isim - Ķadınlarda 'uzv-1 tenâsül.

Am şalaĥ - mürekkeb şıfat - mecâzen -

Öñini ardını ĥesâb étmez, şallapatı.

Ķuvaş - Anĥık - Süd emen yavru.

Ama - Ķadın; ana.

Om - Emmek.

Altay - Em - Emmek.

Emĥik - Meme, emcik

Ene - Ana

Ķoybal - Ene - Babanıñ ĥız ĥardaşı.

Eney - Ķadın.

Emey, emdek - Meme başı, emcik.

Emerben - Emmek

Yaĥut - Emii - Meme

İye - Ana, vâlide.

am, amcik أمجيك — [am, amdjig] - Āzerî - isim - Ķadınlarıñ 'uzv-1 tenâsülleri.

âmâde أماده — [âmâde] - Fârisî - [Āmâden ĥâzır olmaĥ] - müştak - Ĥâzır, müheyyâ.

Gâĥ sâĥîsi gehi saġarı geh bâdesi yoĥ

Görmedim meclîs-i maĥşûdı temâm âmâde

Nâbî

Tudarı bedel genc-i âmâderâ

Tökerdi bülend âdemi zâderâ

Ĥüsrev-i Dihlevî

İşte üç çifte ĥayık iskelede âmâde

Gidelim jey[serv-i revânım yûri Sa'd-âbâda

Nedîm

Āmâdegi - [de] - isim - Ĥâzırlanma, tehyi'e; isti'dâd, ĥâbiliyyet.

âmâc أماج — [âmâdj] Fârisî - isim - Nişân taĥtası, hedef. Āmâcġâĥ, âmâcġeh - *ism-i mekân* - Nişân ĥonulan ve dikilen yer, hedef.

چو کردی باکلوخ آنداز پیکار
سر خودرا بناداتی شکستی
چوتیر آنداختی در روی دشمن
حزرکن کاندر آما جش نشستی

Sa'di

Felek tek eylesün ta'n düşmānāne hedef
Kažā éderse sihām-ı havādiše āmāc

Qoca Rağıb Paşa

amaron — آمارون — Ġarb -

Fransızca: amarone - isim -
Nitrobenzo'iliñ tağ'iriyle istiḥşāl édilen
mādde.

amaritrin — آماریترین — Ġarb -

Fransızca: amarythrine - isim - [141]
Yoşunlarda bulunan ve eriterin ta'bır
édilen māddeye şuyuş ve hevāniñ
te'şirinden ḥāşıl olan cisim.

amarin — آمارين — Ġarb -

Fransızca: amarine - isim - Amonyakıñ
ve acı bādemiñ zeyt-i teyyāre
te'şirinden ḥāşıl olan şibh-i qalevī
mādde.

amarinit — آمارینیت - amarinite - isim -
Ba'z otlardan çıkarılan acı cevher.

amazatin — [ایزامین]آمازاتین —

Ġarb - *Fransızca:* amasatine - isim -
Amonyakıñ [?] azatiniñ te'şirinden ḥuşūle
gelen milḥ.

amalğam — آمالغام — Ġarb -

Fransızca: amalgame - isim - Cıva ile
diger bir ma'denden yapılan ḥalīta;
muṭlaq şuretde- ḥalīta-i ma'deniyye

amān — آمان — [aman!] - Ġarb

- nidā - *Arabca:* Emān Of! Ay! Ah!

Vah! ; şavul! Şaқın! Gözet! Diğkat! ;
'afv, mağfiret, merḥamet, raḥmet;
mühlet, müsā'ade ifāde éder. Amān
amān!

baқınız - Emān

Kesdin amān amānımı, abi amān amān!

Ḍarb-ı meşel: Amān diyene kılıc olmaz.

Ne şabr u taḥammül ne tāb ü tüvān

Yaman oldı ḥālim amān el-emān

Nedim

Taḥammül mülkini yıkdıñ Hülāgü Ḥān mısın
kāfir?

Amān dünyāyı yaқdıñ āteş-i sūzān mısın kāfir?

Nedim

Amān! Ey! Derd-i insāniye derman-sāz olan
ḥikmet,

Şāhid-i Maқsud!..

Amān! Ey 'ac-z-i insāniye imdād eyleyen
quvvet,

Ġā'ib-i Mevcüd!..

Amān ey şabr-ı insāniye payān vérmeyen
qudret,

Ḥālīq-ı Ma'būd!..

Amān senden diler, ey secdegāḥ cümle-i ḥilqat!

Sācid ü Mescüd

'Abdü'l-ḥaқ Ḥamid Beg

Amān Allāh! Amān Allāhım! Amān yā Rab!

Amān yā Rasūlallāh!

Yoқsa yaşlanmayagörsün, adamıñ ḥāli yaman..

Ne fenā günlere qaldıq amān Allāhım amān!

Meḥmed 'Ākif Beg

Amānı bilir misiñ? Amānı bilir misiñ, sen
benim olur misiñ?

Ağyāra luṭf, baña sitem öldürür beni

Étme efendim étme, amānı bilir misin?

Rāsiḥ 'Atiқ

Amān vérmek - *mürekkebi lāzım* -
'Afv ve merhamet étmek; müsā'ade
göstermek.

Bir şūh-ı şivekara esir étdi kim beni
Ne öldürür cefası, ne gamdan amān vérir

Nef'i

Amān demek - Afv ve merhamet
istemek; dehālet étmek; teslīm olmak.

Amān dilemek; āmane gelmek;
amāne düşmek - *baķınız* - Amān
démek.

Amān zamān yok! - *terkīb* - Raħm ve
inşāfdan, 'afv ve merhametden 'ārī
olarak; müsā'ade ve mühlet
vérmeksizin.

Amān zamān vérmemek - *terkīb* -
Müsā'ade ve mühlet vérmemek, göz
açdırmamak.

- Haķlarından gelesin, ve bir vechle amān ve
zamān vérmiyesin...

Na'imā - Tārīķ

Vérmez amān zamān o peri öldürür seni

Nevres véirse de saņa beş gün zamān amān

Nevres

Amānsız yerinden vurmaķ - Tehlikeli
şüretde yaralamak.

amān !آمان — [aman!] - *Āzerī* -
nidā. Amāndı! - Yazıķdır! Amān amān!

Yaħınlaşup ölmegim

Çetindir dirilmegim

Amān amān hān begim

Saķala renk yaħan yoķ!

Şābir

Yaħamdan el götür öldüm, amāndı ey zālim

Ne bir bile ménı rüsvāy-ı hāş u 'amm edesin?

Rācī

amān !آمان — [aman!] -

Çağatay - *nidā*! Vāh! Eyvāh! ; Emn ü
emniyet, huzur ve āsāyiş; 'afv,
merhamet, mağfıret ifāde éder.

Amān musız? - Eyi misiniz; emniyetde
misiniz?

Aman bolğaysız! - Şıhhat ü selāmetde
oluñuz.

Amān bérnek - Amān vérmek, 'afv u
merhamet étmek; müsā'ade ve mühlet
vérmek.

Amāncılıķ - *isim* - Huzur, sükün,
āsāyiş, refāh, sa'ādet-i hāl

amanit آمانيت — *Ġarb* -

Fransızca: amanite - *isim* - Kısmen
ķabil-i ekl ve kısmen zehirli mantarlar.

amanitin آمانيتين — amanitine - *isim* -
Amanit mantarlarından çıkarılan zehirli
mādde.

ambrozin آمبروزين — *Ġarb* -

Fransızca: ambrosine - *isim* - Bir nev'
müstehāşe-i rātineciyye, kehrübāniñ bir
nev'i.

ampul أمپول — *Ġarb* -

Fransızca: ampoule - *isim* - Tahtü'l-cild
şırınğa édilecek bir māyi'-i hāvī, bir ucı
veyā ortası şiş küçük şişe, bir elektrik
lambasınıñ naķlini hāvī olan yeri.

amper آمپر — *Ġarb* - *Fransızca*:

ampère - *isim* - Elektrik cereyānlarınıñ
şiddetini bildiren vāhid-i kıyāsī. [142]

ampelin أمپلين — *Ġarb* -

Fransızca: ampéline - *isim* - Bitevi mey

hāvī şistleriñ taqtıriyle istihşāl édilen zeytī mādde.

āméd آمد — [āméd] - *Fārisī*: āmeden - gelmek - *tahfīfī* - Ğarb Türkcesinde: āméd ü reft, āméd reft; āméd ü şüd, āméd şüd - Gelüp gitme. Gidüp gelme.. gibi ba‘z-ı terkīblerde kullanılır.

İgmāz u teğāfūl gerek āsāyişe yoksa
Bī gāyedir āmed şüd-i emvāc-ı havādiş
Pertev Paşa

Édüb tārāc-ı hūş āmed şüd sevdi gam-ı hayfā
Bize sermāye derd-i cunūn oldı hürd şimdi
Müverrih Rāşid
Ya destāvīz-i miñnetle gelür ya tuñfe-yi gamla
Uşandım hāşılı āmed şüd-i leyl ü nehārimdan
Müntakā

Ser āmed - İleri gelen

Hoş āmed, hoş āmedi - *bakınız* - Hoş.
Hoş āmed-gü - *bakınız* - Hoş

āmurziş آمرزى — [āmurzich] - *Fārisī* - Āmurziden - Bağışlamak, yarlıgamağ - *nev‘ī* - Afv, yarlıgama, gufrān, merhāmet.

Ye’s-i küfr olmasa ol deñlü günahkārım kim
Kendi āmurzişimi eyler idim istib‘ād

Nābī
- Eşk-riz sözü güdāz ve cemā‘at-i mevcūde hā‘stkar-ı āmurziş-i hūdā-yı bī-enbāz oldukları hengāmede...

Yusuf Kāmil Pāşā -Tercüme-i Telemāk
Āmurzgār - *қыясі* - Yarlıgayan, ‘afv ve mağfiret éden Allāh.

سهو و خطای بنده گرش
معى عفو و مرحمت آمرزگار چيست

Hāfiz

ammolin آمولين — Ğarb - *Fransızca*: ammoline - isim - Zeyt-i hayvānīde mevcūd bir esās.

ammonit آمونيت — Ğarb - *Fransızca*: ammonite - isim - Müsteħāşe hālindeki aşdāf.

ammonyum آمونيوم — Ğarb - isim - *Fransızca*: ammonium - isim - Amonyak emlāhında bulunduğı zann édilen ma‘den.

ammélid آمهليد — Ğarb - *Fransızca*: ammélide - isim - Ğamıız-ı kibritiñ melām, melāmin ve ammelin ile imtizācından hāşıl mādde.

ammélin - آمهلين — Ğarb - *Fransızca*: amméline isim - Ğamıız-ı klor-ı māniñ melām üzerine te‘şiriyle huşūle gelen şibh-i kalemī mādde.

amu, amuderyā, amuderyāy
آمودريای, آمودریا, آمو — *Çağatay* - *ism-i hāş* - Ceyhūn nehri, Oksus

Amu boyı - Amu sāhili ve boyı.

Bahr-ı ‘aşk içre Nevāyī āşinālık kılmadıñ
Ta bu bir gözni eres ol birni amu kılmadıñ
Nevāyī - Nevādirü‘ş-Sebāb

amortisement آمورتيسمان — Ğarb - *Fransızca*: amortissement - isim - Bir irādıñ ve bir deyniñ muğassağan ve tadrīcen imhā édilmesi, itfā-yı deyn.

āmūz آموز — [āmoūz] - *Fārisī*: āmūhten - Öğrenmek - *tahfīfī* - Öğredici ma‘nāsına mürekkeb şıfatlar yapılır: Hikmet-āmūz; hük-m-āmūz; sebķ-āmūz; kār-āmūz; dāniş-āmūz; sitem-āmūz;

edeb-âmûz; hüner- âmûz şan‘at-âmûz...

Âmûzkâr - *kıyāsî* - Öğredici, mu‘allim.
H^vâce, üstād.

Âmûznāk - *bakınız* - Nāk.

Âmûhte - *müştaķ* - Öğrenmiş,
mu‘allim, cem‘i: âmûhtegān.

Âmûhtegān ezel - *izāfî* - *mecāzen* -
Enbiyā ve evliyā.

amonyak *أمونياك* — *Ġarb* -
Fransızca: ammoniaque - *isim* - Azotla
müvellidü'l-mādan terkīb édilen mādde-
i ġaziyye, nişadır ruħı.

Milħ-i amonyak - *mürekkeb isim* -
Klor-ı mā‘iyyet amonyak veyā kloriyyet
amonyum.

bakınız - Nişādur

Amonyankî [amonyakıyye] - *kıyāsî* -
Müvelledātdan - Amonyakî hāvî veyā
bundan müterekkib olan: Amonyakî
nüħāsî manyezî, zîbakî..

amonyat *أمونيات* - ammoniate - *isim* -
Mürekkebāt müşennā‘iyye-yi amonyak.

amip *أميب* — *Ġarb* - *Fransızca*:
amibe - *isim* - Tatlı veyā tuzlu ve
durgun şularda yaşayan hurdebîni
ħayvānāt-ı naķi‘yeden bir şınıf.

Amibî, amibiyye - *kıyāsî* - Amibe
mensüb ve müte‘allık

Amibü’s-şekl - Amib şeklinde olan.

Hareket-i amibiyye - *bakınız* - Hareket

amid *أميد* — *Ġarb* - *Fransızca*:
amide - *isim* - Şuyuş fiķdāniyla
amonyak emlāħından ayrılan

mürekkebāt.

amidiyak *أميدياق* - amidiaque - *isim* -
Amonyakıñ nişāstā ile imtizācından
ħuşüle gelen mādde.

amudilin *أموديلين* - amuduline - *isim* -
Nişāstāniñ şekere taħavvüli şirasında
teşekkül éden ecsāmıñ biri.

amiden *أميدون* - amidin - *isim* -
Nişāstāda mevcüd ve kâbil-i inħilāl bir
mādde.

amidin *أميدين* - amidine - *isim* -
Nişāstādan çıkarılan bir mādde.

amiral *أميرال* — *Ġarb* -
Fransızca: amiral - *isim* - Baħriyyede
eñ büyük rütbeli zabit, donanma
kumandanı. [143]

Bu kelimeniñ bütün lügatlerde, ‘Arabca
[Emirü'l-mā]dan muħarref oldıģı
yazılıyor. Faķat, [mā’] kelimesiniñ bu
lisānda [deñiz] ma‘nāsına gelmediģi
muħaķķaķdır. Diger ba‘z lügātnāmelere
de [Emirü'l-baħr]dan muħarref oldıģı
gösteriliyor.

- Bir donanma techiz édüp üzerine - Emirü'l-
mā’- ismiyle birini naşb eylemiş, ki Alan
Avrupalılar bu ismi -Amiral- deyü isti‘amāl
étmektedirler.

Žiyā Paşa - Endülüs Tārīħi

Amiral gemisi - *mürekkeb isim* -
Donanma kumandanıniñ bindiģi gemi.

amirin *أميرين* — *Ġarb* -
Fransızca: amyrine - *isim* - Bir mādde-i
mütebellire.

āميز — [āميز] - *Fārisī*:

Āmihten: āmiziden - Qarıŝmaq;
qarıŝdırmak - *taħfifī* - Qarıŝık ve
qarıŝdırcı ma'nasında bir çok mürekkeb
ŝıfatlara vücūd vėrir:

Melāmet-āميز; hezel-āميز huŝunet-
āميز; ğaraž-āميز; seher-āميز; mekr-
āميز; nükte-āميز; 'ibret-āميز; hikmet-
āميز; renk-āميز; ħande-āميز; tarb-
āميز; firqat-āميز; ŝehd-āميز.

Çiçeklerle müzeyyen böyle renk-āميز kisvenle
Güzelsin cennetiñ tavus rengin ŝāhbälinden
İsmā'il Şafā

Āmiziŝ-[zi] - *nev'ī* - Qarıŝma, ihtilāt,
düşüp qalkma.

Hüsn āmiziŝ - *izāfī* - Güzel geçinme,
ülfet ü mu'āŝeret

Qurub bir bargāh-ı sun', lutf u qāhrdan memzūc
Vėrüp ezdāda āmiziŝ, qomıŝ nāmıñ anıñ dünyā
Nābī

Āmihte - *müştak* - Qarıŝık, qarıŝmıŝ,
maħlūt.

Bādeyi āb ile āmihte kıl ey sākī
Ĥayli demdir ki hekimāne günāh iŝlemedik
Nābī

Āmize - *baķınız* - Āmihte; basit zıddı:
Mürekkeb.

Āmizemüy - *mürekkeb şıfat* - ŝaçına ve
ŝaķalına kır düşmüş olan, kır ŝaķallı.

Fārisī - ریش دومیه

Āmizkār - *kıyāsī* - Ĥalk ile ihtilāt ve
mu'āŝeret eden.

Zıddı- Ĥalvet-niçin ; 'uzlet-güzin

Āmiğ - *taħfifī* - ŝıfat - Qarıŝık, maħlūt,
memzūc, mürekkeb, ihtilāt, düşüp

qalkma, āmiziŝ.

amizatin آميزاتين — *Ġarb* -
Fransızca: amisatine - isim -
Amonyakıñ izatine ازاتينه [?] te'şirinden
ħāŝıl olan māddeleriñ biri.

amil آميل — *Ġarb* - *Fransızca*:
amyle - isim - Patatez niŝāstāsınıñ
bu'düt-taħammür taķiriyle çıkarılan
ispirto.

amilen- آميلهن amilène - isim - Alkol -
Amiliñ inħilāliyle istiħsāl édilen,
ħarāret-i tıbbi'yye ve mu'tādede māyi'
ħālinde bulunan cism-i mürekkeb,
māyi'-i feħm müvellidü'l- mā'.

amiloid آميلويد — *Ġarb* -
Fransızca: amyloide - isim - Zāhiren
niŝāstāya beñzeyen mevādd-ı şibh-i
zulāliyyeye yakın ve te'ŝirāt-ı
maraziyye ile qaraciger, dalak, bögrek
gibi a'zānıñ ensicesine giren bir nev'
sellüloz. *baķınız* - Amiloz

amilobaķter آميلوباقتر — *Ġarb* -
Fransızca: amylobacter - isim -
Mevādd-ı sekriyye ve deheniyyeye
te'ŝir ile ħamız-ı bütirik vücūda getiren
vibriyonlar.

amilodekstrin آميلودهكسترين —
Ġarb - *Fransızca*: amylo-dextrine -
baķınız - Amidolin.

amiloz آميلوز — *Ġarb* -
Fransızca: amylose - isim - Amiloidiñ,
ba'z a'zānıñ ensicesine girmesinden
ileri gelen marāž.

baķınız - Amiloid

amilon آميلون — *Ĝarb* - *Fransızca*: amylyon - *isim* - Ĝayr-i azotî bir mādde.

amin آمين — *Ĝarb* - *Fransızca*: amine - *isim* - Terkîblerindeki amonyakıñ bir veyâ birkaç cezv-i ferd müvellidü'l-mâsı yérine cüzür-ı alķoliyye kâ'im olan mürekkebat.

āmīn ! آمين — [āmīn] - '*Arabca* - *isim*, *fi'l* - Aşlı 'İbrānîdir ve Tevrâtda 'aynen mevcûddur. Lüĝat ma'nâsı: Hâķîkat! Çok doğru! Tamâm! demektir. Bir şey'i taşdıķ ve te'yîd ifâde éder ve eñ ziyâde bir du'âdan sonra irâd édilir, ki buñun müstecâb olmasını temennî demek olur. Süryânîde de bu ma'nâya gelir. İncilde iki yerde zıkr édilmiştir ve burada: Evet! Hâķîkat! Fi'l-hâķîka! ma'nâsındadır.

Darb-ı meşel: Böyle du'âya āmīn démem.

Belâlardan emīn olsun cihānda

İlāhî 'izzetiñ hâķıçün, āmīn

Bāķi

Diye sükkân-ı semâ işbu du'âya āmīn

Ķalb-i pâ ki ola ālām u miñenden emīn

?

Yâ Rab, bizi öldürme bu hicrân ile..

- Āmīn!

Mehmed 'Āķif Beg

Āmīn h^van - *mürekkebat şıfat* - [h^vandan-*Fārisî*] [144]

Āmīn okuyan ve diyen - *mecâzen* - Hiçbir şey'e i'tirâz étmeyen herkesiñ dédigine kavuķ şallayan.

ān آن — [ān] - '*Arabca* - *zamān* -

Ķābil-i taķsim olmayan zamān, laħza, dem; māziniñ nihāyeti ve müstaķbeliñ bidāyeti, ki birini diğlerinden ayırır; riyāziyyāt - Zamāniñ aşĝar nāmütenāhî bir cüz'i, ki ķābil-i taķsim degildir ve iki müte'ākib cüz-i zamāniñ faşl-ı müştereki hükmindedir.

Ān vaħdde; ān ĝayr-i münķasımda..

Her ān - Her zamān, dā'imā, her vaķt, mütemādiyen.

Bir ān; bir ānda - Bir laħza, bir laħzada.

El-ān - Şimdi, fi'l-hāl.

Mine'l-ān - Bundan sonra.

İla'l-ān - Şimdiye kadar.

Ān-be-ān; ānen-fe-ānen - *terķib* - Bir āndan bir āna, belā-yı fāşıla, mütevālîyen, bir düziye.

Daha na'şında cān taķarrürde:

Ķis olunmaķda ķalbiniñ şıcaĝı

Gül gibi penbe sâde bir yanaĝı

Ki o da ān-be-ān taĝayyürde!

'Abdü'l-ħaķ Hāmid Beg

Her yanda süküt, bir boĝuķ ses

Aĝlar gibi tâ uzaķda yalnız

Oduķca bu şavta rûhı ma'kes

Aĝlar evde giryesiz, figānsız

Eyler yüzi ān-be-ān taĝayyür

Tevfik Fikret

Ān-ı hużür; ān-ı rihlet; ān-ı temāşâ; ān-ı firâķ; ān-ı ihtizâr...

Ān-ı dā'im - *tavşifî* - Zamān-ı muţlaķ; taşavvuf - Sermedî ve ezeli olmak i'tibārıyla, Allāh.

Ān-ı dā'im mebd ü merci' olupdur 'āleme
 Ān-ı dā'im rūh olupdur 'āleme hem ādeme,
 Şeyh İbrāhim Aksarā'yī
Ānī - *kıyāsī* - Āna mensüb ve
 müte'allik; bir ānda ve bir lahzada vākı'
 olan; göz açup kıpayıncaya kadar.
Ānāt - Ānıñ cem'i;
 İm'ān ile baq 'āleme her tarzı mükemmel
 Bir hāne ne hācet ki ola şekli müdellel
 Ānāt-ı zamān fikr ile oldukça müselsel
 Teşmīl ile ahrāya bu olayı düşündüm
 'Abdü'l-'aziz Mecidi Efendi
 - Müvellidātdan - İhtilāf ve tenevvü'
 elvān ü eşkāl. Fransızcanıñ nuance
 kelimesi muqābili olarak kullanılmışdır.
 Hüsn-i pākizesiniñ bi'l-cümle
 Şafāhātında ve ānātında
 Bir şi'r, biriñi reng-i sevdā
 Bir teselli, yeñi bir mevce-i hüsn
 Buldığım çehre-i hūlyā-mūnis...

Fā'ik 'Āli Beg

an آن — [an] - *Fārisī* - isim -
 Güzellerde olan cāzibe, alım. Nemek ve
 çāşnī ve hāleti ve keyfiyyeti

را گویند که در حسن می باشد
 و بتقریر در نمی آید; و آنرا جز بذوق نتوان یافت
 [هفت قلم; برهان قاطع].

[Hüsn ü an] tarzında kullanılır.

Hüsn-i yokdur sesine düş oldum
 Anı yok nāzına med-huş oldum
 Fāzıl- Defter-i 'Aşq
 Bir manzaradır bu levha-i an
 Bir şi'r Hudā désem de şāyān
 Kemālzāde Ekrem Beg

شاهد آن نست که مویی ومیانی دارد
 بنده طلعت آن باش که آئی دارد

Hāfiz

ān آن — [ān] - *Fārisī* - *edāt-ı*
nisbet: İr-İrān; Tur-Turān; Sipāh-
 Sipāhān...

ān آن — [ān] - *Fārisī* - *edevāt-ı*
zā'ideden: Cān-Cānān; Bāmdād-
 Bāmdādān; Sehergāh-Sehergāhān;
 Nāgeh- Nāgehān...

ān آن — [ān] - *Fārisī* - *edāt* -
 Tahfīfleriñ şoñlarına gelir ve şıfat-ı
 müşebbeheler yapar: Hāndān; eftān;
 hīzān; gūyān; nāzān; şādān; nūmāyān;
 şāyān...

an آن — [an] - *Fārisī* - *edāt* -
 İsm-i zamān teşkīl éder: Bahār -
 Bahāran - Bahār faşlı, yay

Berk-i riz - Berk-i rizān - Yaprak
 dökümü...

an آن — [an] - *Fārisī* - *edāt-ı*
cem - *Zī*-ruhlarda kullanılır.

baķıñız - Hā

Merd-Merdān; Merdüm-Merdümān;
 Esb-Esbān; Şīr-Şīrān...

Şoñlarında [hā-i resmiyye] bulunan
 kelimelerde [Kāf-ı Fārisī]ye tebeddül
 éder:

H^vace - H^vacegān; Bende - Bendegān;
 Fahte - Fahtegān; Girye - Giryegān

Şoñlarında [elif] ve [vav] bulunan
 kelimelerde cem' edātından evvel [ye]
 getirilir:

Tüvānā - Tüvānāyān; Dānā - Dānāyān;
 Rāsū- Rāsūyān; Piristū- Piristūyān...

an آن — [an] - *Ġarb* - *baķıñız* -
 O.

[145]

Anı; anda; anda; anda bundan

Anda; anlar; anlara; anların; anları;
anlarla

Anla; ansız

Mey anda, dilber anda, cümle yārān-ı şafā anda
Geçüb cennetden Ādem sākin-i meyhāne olmaz mı?

Vecdī

Bu dedigim cennet degil, anlara ol minnet degil
Bunun şafāsı zevkine ehl-i cenān hayrān kamu

Niyāzī

Ancılayım, ancıleyin - Öylece, onu
gibi; o kadar, o derecede.

an اَن — [an] - *Çağatay - işāret*
zamīri - O, an.

Ança¹⁴ - Anca, o kadar; onu gibi.

Ança kıla kıla - Oraya kadar, oraya
degin.

Ançılalım - Öylece, ancılayın; o kadar,
o derece.

Anda¹⁵ - Onda, ande; orada.

Anda şunda - Şurada burada.

Andağın - Şu ve şunu gibi, şöylece,
öylece.

Andağ, andağ - Öyle, öylece, onu
gibi.

Anı teg, anı tég, anı dég - Onu
gibi, öyle.

bakınız - Mundağ

Anda neşāt ve singe endüh-ı gam

Ol singe andağ ki aşasın bu dem

Nevāyī

Kākul-ı zülfiñni bir bir seyr itib şabā

¹⁴ آنچه، آنجا biçimlerinde yazılmıştır.

¹⁵ آنده، آندا biçimlerinde yazılmıştır.

Dehr-i bostānıda andağ sünbül-i ter görmedim

Emīr

- Bu beş günlük öter dünyā için andağ
dānişmend ve kārī atasını şehid kıldı...

Bābürnāme

- Bu yaman padişāh ki bolğay vezīri hem
yaman, andağ ki fir'avn niyābetida hāmān...

- Padişāh düşmānga andağ gāzab sürmemek
gerek ki dost hem andın emīn bolmağay ve
muğālifga andağ siyāset görgüzmek gerek ki
muvāfık hem andın muṭma'in kılmağay...

Nevāyī - Maḥbūbu'l-Kulūb

Andın - Andan, ondan

- Ra'ıyyetga ser obağ andın ma'mūr ve sipahıga
kām u ferāğ andın mevūr... Beşerıyyet gözi nūr
u ziyāsı andın ve gevher-i devr-i raşsende,
insāniyyet tācinuñ zīb ü behāsı andın...

Nevāyī - Maḥbūbu'l-Kulūb

Anğa, anga - Anğa, onğa.

Angaca - Oraya kadar, anğa degin.

Anın - [nı]- Onu için, ondan dolayı.

Anın bu cihetdin haṭā eyledi

Ki şeh bu yer ü gaydın ibā eyledi

Nevāyī-Sedd-i İskenderī

Angru - *hīve ta'bīri* - Uzağda, ötede;
karşıda, öte tarafda.

Angraki - Öte tarafdaki.

Angrırağ bar! - Daha öteye git!

Angru tarafıga kara - Öte tarafa bak!

Anı - Anı, onu

- 'Ādil ü 'ākil padişāh 'İbādullāhga
Zıllullāh, hilāfet mülki anıñ fermānıda
<< اِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ¹⁶ >> anı
şānıda...

Nevāyī - Maḥbūbu'l-Kulūb

¹⁶ ... "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" ...

(Bakara, 2/30)

an اَن — [an] - *Uygur - işāret*
zamīri - O, an

Anta, anda - Anda, onda; orada.

- Görer men İbrāhīm, Mūsā, ‘Īsā başlık barça
peygāmbەرler anta...

Mi‘rācnāme

Men ki raḥm-ı cevfiğe érdim cenīn

Ne sen idiñ anda ne ruḥ'l-emīn

Maḥzen Mīr Ḥaydar

Anı - Anı, onu

Atın él kişisi eşitti munı

Yüzin körgüke ārzūladı anı¹⁷

Qutadgu Bilig

Antaḳ, andaḳ [Anıñ taḳ] - Onun gibi,
öylece.

baḳıñız - Mundaḳ

- Bu hadiṣniñ ma‘nāsı antaḳ turur kim...

Mi‘rācnāme

Bizge eger bolmasa antaḳ-ı şefi‘

Bozgay idi bizni ḥiṣāl-i şeni‘

Maḥzen Mīr Ḥaydar

Antın, andın - Andan, ondan.

Bu mülkniñ ḥarābı bekāsı nedin

Yā mülket kalurı barurı adın¹⁸

Qutadgu Bilig

Antın soñra - Ondan soñra.

- Andın soñra burāḳka mindim...

Mi‘rācnāme

Anıñ - Anıñ, onuñ.

Andıñ taḳ - Onuñ gibi, öylece.

baḳıñız - Antaḳ, andaḳ

Ança, anca - Onca, anca, o kadar.

Ol ança - Onuñ kadar.

Ançağ - Ancaḳ.

¹⁷ TL Atın: KB Adın; TL arzu aldı : KB arzuladı

¹⁸ TL: andın, KB: nedin; TL: bu, KB: ya

Tünğa yaramas ki yuyatsa kişi

Yuvsa ḥūd ançağ turur anıñ işi

Maḥzen Mīr Ḥaydar

Anğa¹⁹ - Aña, oña. [146]

Ol kim irür Nūḥ bile hem qadem

Cümle-i ṭufāndın anğa ḥod nā-ğam?

Maḥzen Mīr Ḥaydar

an اَن — [an] - *Qazan - işāret*

zamīri - Taḥfifen [ene] telāffuz édilir,
an, o, ol.

baḳıñız - Almaş

Anar - Onlar, anlar.

Anardan - Onlardan.

Anarğa - Onlara.

Bir amirāne ṭavuşda << Gel étme kim öp>>

dése ol anardan tartınur mı secde birlen öpmiçe

Ṣarifü'l-Beşirī

Ansı - O; **Ansın** - O, onı; **Ansına** - Oña,
aña.

Ṭınladım ne görüñe isgende beyrem gün cılın:

Ansı da soylı tağın :<< Beyrem bu gün, beyrem
bu gün!>>

Toḳay

Kimgene bolsañ da bol, yoḳ ansına ḥiçbir sözim

Tég sözim şoldur siñe şaḳlan bu levden öz öziñ!

Toḳay

Añar, muñar - Oña buña, şuña buña.

Anda bunda - Orada burada, şurada
burada.

Andan mundan - Şundan bundan.

baḳıñız - O, ol

ān اَن — [ān] - *edāt*: Ḳaplān,
şırtlān, arslān..

¹⁹ اَنگَا، اَنگَا، اَنگَا biçimlerinde yazılmıştır.

an آن — [an]- أن — [én] -
Çağatay - edāt: Kèsiben - Kèsüp;
édüben édüp; görüben - görüp..

Baş tutup ol rüd āra say başı cā

Baş kèsiben her kişi öz başı cā

Nevāyī -Ĥayretü'l-'Ebrār

ana آنا — [ana] - Uyğur - isim -
Vālide, ana.

Atasın anasın yuluğ kıldı ol

Tilek ümmet erdi ayu bérđı yol²⁰

Qutadgu Bilig

ana آنا — [ana] - Ğarb - isim -
Vālide, māder, amm; vālide yerinde
olan muħterem kadın; *mecāzen* - Aşıl,
esās; bir şey'in büyügi.

Cf. ostiaque et hongrois- anya
=mère; lapon-ene =id.; tonghoz -
ané=id.; touareg-annāi=id.; berbère
(Ahaggar) anna=id.; mexicain - na et
nan=id.; sak(Birmaine)-anu =id.;
mithan - naga (Bengale)-annu =id.;
tablung –naga (ibid.) onu=id; basque –
an =nourrice;oudi (Caucase) - nana
=mère; amboyna (dia. Malai) - ina et
tuléhu (id.) - inaï-mère.

Au Thibet, les nonnes ou
religieuses s'appellent ani; Cf.le bas –

latin- nonna, ou mot نينه nine, q.v.

Bedros Efendi Keresteciyan

Đarb-ı meşeller:

- Anası söylemeden kıızı tamāmlar.

- Ana kızusu.

²⁰ TL: yuluğ, KB: yuluğ; TL: aña, KB: ayu

- Analı kuzu, kınalı kuzu.

- Ağlarsa anam ağlar, qalanı yalan ağlar.

- Anasının kızusu.

- Anasının nikāhını ister.

- Anasına baq kızın al, kenārına baq bezin al.

- Anasını ağlatdı.

Analar ağladarak öyle kılıç çaldıq kim

İmdi öz Temur oğlundan o Seyfî a'cām

‘İzzet Molla

- Ana öger, baba söver.

- Ana baba günü.

Étdiler şonra nedāmetle fiğān

Ana baba günü idi o zamān

‘Atāyī-Ĥamse

- Anadan doğmayan qardaş şayılmaz.

-Anasından emdiği süt burnundan geldi.

Emdiğin süt aneden mehd içre

Geldi burnumdan inān bu kerre

Fāzıl - Zenānnāme

- Anasından doğalı gülmemiş.

- Anasının ipliğini bāzārda şatmış.

- Anasının aq südü gibi helāl.

- Anasının qarnında doquz ay on gün naşıl
durmuş.

- Anasını siker, papucını eline vérir!

- Anadan doğmaq ölmek içün.

- Anaq yaħşi, babaq yaħşi.

-Ananın ilki olmaqdan dağlarda tilki olmaq
yegdir.

- Ana gibi yār olmaz, Bağdād gibi diyār.

-Ana evlādını atmış, yār başında tütmuş.

- Ana ile kız, helvā ile qöz.

- Ana baba ile iftiħār olmaz.

- Ana baba du‘ası almış.

Büyük ana - Peder ve vālideniñ anası.

Büyük ana - Kemāle éren tütün
fidanının yapraqlarından biri.

Küçük ana - Tütün fidanının
yapraqlarından biri.

Ögey ana - Babanın vâlidinin vefâtından sonra aldığı zevce.

Kadın ana - Zevce ve zevceden her birinin vâlidesi.

Şuya gelürse şarnıca yârin mırın kırın
Urub başına şaplağı yâ destisin kırın
Zirâ ki hazzı yok o kadar pek de zır zırın[147]
Güş étmeyüp de kayın anamın gayrı dırdırın
On beş yaşında kendime bir oynaş arayım!

Vâşif

Kayın ana zırlıtısı - Çevrildikce zırlıt ses çıkarır bir nev' oyuncak.

Ana baba - Pederle vâlide, ebeveny.

Ana baba günü - Maşşer ve kıyâmet gününü andıran izdihâm ve karğaşalık.

Ana baba evlâdı - Nâz u na'im içinde perverde olan çocuk; sevgili, 'azîz, kıymetli.

Dağlar anası - *mecâzen* - Pek büyük, iri, zebellâyî.

Demir anası - Gemi demirinin büyük kolu.

Ana defter - Bütün hesâbları hâvî olan defter, defter-i kebir.

Ana direk - *bakınız* - Direk

Ana lağım - Büyük lağım ve şu yolu.

Anadan doğma - Mâderzâd; *mecâzen* - Çıplak, 'üryan, bürehne.

Anadan toğma gözsüzler kemâhî görmez eşyâyı
Niyâzî vech-i dildârı ulû'l-ebşâr olandan şor

Niyâzî

Eger ehl-i başiretsen hüner arz étme nâdâna

Anadan toğma â'mâlar degildir vâkıf elvâna

Şinâsi

Anasından doğduğu gibi - Bâkir, kız

oğlan kız.

Hamâm anası - Hamâmlarda yanaşma ihtiyâr kadın.

Baş kurna hakkı nâtırı vermedi tās temâm
Şerbetlik için ustalara var büyük tāsâm
Hamâm anası gibi gelüp kirpiloz kocam
Tası tarağı şalla omuz étmeden cüdâm
On beş yaşında kendime bir oynaş arayım

Vâşif

Analık-[lı] - *isim* - Ana hâl ve şıfatı; ana muhabbeti; ana hakkı; ana yerinde olan kadın.

Saña analığımı helâl étmem! Analığım saña helâl olsun!

Anacıq-[cı] - *taşğîr* - Sevgili ana. Ah anacığım!

Anac - Kartlaşup kocamış; yâbânî ağacın üzerine aş vuruşan kolu; *mecâzen* - Çok görüp geçirmiş, şâhib-i tecrübe; kurnaz, hilekâr, usta.

Anaclamak - *lâzım* - Anac ve ihtiyâr olmak, kocamak; irileşmek, gelişmek; germ ü serd-i 'âlemi görmek; kurnaz ve hilekâr olmak.

ana انا — [ana] - *Qazan* - Vâlide,

ana; *mecâzen* - Esâs, aşı.

Anadan yeñi toğan kebek - Anadan yeñi doğmuş gibi.

Ögey ana, süt ana, kayın ana...

Sevgili anam Teşrimnin buyurıqı, ebi; babayların cevlası birlen kurşagında köterdiñ. Şonra iki yılga çikli küker ak sütün birlen toq étdiñ. Şalkun kışlarda şovuklardan cayı günlerinde kıyaş kızuvlarından şakladıñ. Üşüp büyüğe yitgenci üstim, başumnu qarab kara kerli giyümlerimni, nâzik kıollarını şovukğa

tondura tondura cudıñ. Cānımda oturup yañşı
ögütler bérđiñ. Tün yükileriñ qaldırıp elligi
belligi déb şayrab şayrab yoqlatdıñ. O şallardan
şaklap yaman göz teydirmedıñ. Benim şartın
köp qayınlarğa tüzdüñ

<<Til Yarışı>>' ndan

Qurt anası, umarğa anası - Dişi arı,
beg.

Arüş anası - Arüş arasında bulunan
qaradanalar; qaramuq.

Analıq-[lı] - Ana hāl ve şıfatı, vālidelik,
analıq; analıq raħm ve şefqati; *mecāzen*
- Raħm.

ana آنا — [ana] - *Çağatay* -
Ana, vālide.

ana , ané آنا، آنه — [ana, ané] -
Āzerī - isim - Ana, vālide.

Teşnī' oquna olub nişāne

Bizār ola andan ata ana

Fuzūli - Mecnūn u Leyli

Anasına dédi bāhāl-i ħeste

Helāl eyle meni ey dil-i şikeste

Mehmet Bākir Ĥalĥālī

Ana tavuq - Qart ve anac tavuq.

Ana dili - İnsānıñ mensüb oldıǵı
milletiñ lisānı.

Anaş - Anac: Ataş qurbaǵa.

Ana südi...

Ana südi kimi qanım sene helāl olsun

Eger raqībemi vaşlu-yı ĥarām édesin

Rācī

anatomi آناتومی — *Ġarb* -
Fransızca: anatomie - isim -

'Uzuvviyātıñ bünyelerinden ve tarz-ı
teşekküllerinden baħş éden 'ilm, fenn-i
teşriħ.

anatomist آناتومیست - anatomiste -
Teşriħ ile müteveǵgil ve müteħaşşis
olan.

anatif آناتيف — *Ġarb* -
Fransızca: anatifes - isim - Eñ ziyāde
deñiz içindeki ağaclarıñ üzerlerinde
yaşar, kışriyyeden müşebbekü'r-recül
ĥayvānāt.

anahtar آناختار — *Ġarb* -
Rumca: ἀνοικτήριον - isim - Qapı ve
kilid açan ālet, açar; bir şey'i açmaya
yarayan vāsıta ve ālet.

Dişi ve erkek anahtar; sā'at ve qaşa
anahtarı...

İngiliz anahtar - Açılıp qapandığı
zamān, her dürlü şomunlara uyan ālet

Anahtar uydurmaq - Qapalı bir oda
veyā şandığı, anahtarla açup
muħteviyātını çalmaq.

Anahtar ağası - Eskiden vūzerā
dā'irelerinde müstaħdem ağalarıñ biri.

anaşon, anison آنيسون-آنصون —
Rumca: ἄνισον, ἄνηθον; *Latince*:
anethum, anisum - isim - Faşile-i
şivaniyyeden qoqulı bir ot, rāzyāne-i
rumī.

Anaşon toħumu ve yağı. [148]

anaḥolı, anadolı آنادولی، آناتولی —
Rumca: Ἀνατολή Şarq, maşriq - Şark
tarafında olan memleket, <<Sabıqda otuz
beş sancaq bir eyālet olup hālā Hüdāvendigār,
Qaştamoni, Anqara ve Aydın vilāyetleri
dénür>>

[Lehce-i 'Oşmānī]

Anadolu uşığı - *izāfī* - Ğarbta çıkan Anadolu ve Türk köylüsü.

Anadolılı - *kıyāsī* - Anadolu halkından olan.

anağallis *أناغاليس* — *Ġarb* - *Fransızca*: anagallis - *isim* - Faşile-i bedī'iyeden bir ot, fare kulağı.

anafor *آنافور* — *Ġarb* - *Rumca*; *ἀναφόρι, ἀναφορά* - *isim* - Akıntının 'aksine ve baş yukarı akan şu ve cereyān.

'Akla yelken édüp urdıķca kıyıda gör ki
Anafor şuların akındı gibi çağlatdıķ

Surūrī - Hezliyāt

anaķard, **anaķarde**
آناķاردیه, آناķارد — *Ġarb* - *Fransızca*: - ana, anacarde cardier - *isim* - Faşile-i terementiyeden bir ağac, ki Amerikada yetişen bir şuyı kâbil-i ekl bir levz vérir ve kabuğundan yakıcı bir yağ çıkarılır.

anamak *آنامق* — [anamak] - *Ġarb* - *lāzım* - *mehcūr* - Hāzır olmak.

bakınız - Anıķlamak

anamirt *آناميرت* — *Ġarb* - *Fransızca*: anamirte - *isim* - Semmü's-semek dénilen balıķ otını véren ağac.

anamirtin *آناميرتين* - anamirtine - *isim* - Balıķ otından çıkarılan yağlı mādde.

ananas *آناناس* — *Ġarb* - *Fransızca*: ananas - *isim* - Faşile-i ehnāsiyyeden ve Amerikadan getirilüp şıcaķ memleketlerde veyā şobalarda yetiştirilen bir ot, ki koķusu gāyet güzel

ve ta'āmī leziz bir meyve vérir.

anbār *أنبار* — *Ġarb* - *isim* - 'Arabca: Enbār - Müfredi: nib - [ni] - kullanılmaz.

الأنبار بيت التاجر الذي ينفذ فيه المتاع

والغلال. الواحد [نبرنى]

أو [الأنبار] فارسی مفرد جمعى: أنبار [بى],

أنابير, أنبارات. [أقرب الموارد]

Fārisī - Enbārden, enbārīden, enbāšten-doldurmak.

- Pür kerden ve enbārkerden, , çize-yi ezze çize-yi diger;

Enbārde - Pürkerde, pür ni'met vebā-ı ni'met. [Burhān-ı Kaṭı']

- Eşyā ve zaḥīre konulan yer; gemilerde yük doldurulan yer; eski ḥarb gemilerinde toplarıñ konulduğı kat; şandığıñ büyügi.

Arpa, buğday anbārı; gümrük anbārı...

Yorğan anbārı - Eskiden evlerde yorğan konulan büyük tahta şandıķ.

Üç anbārılı - Gügertesinden başka üç kat topları olan kalyon.

Üç anbārılı yapup indirdi bahre mālīk'ül- baḥrın
Sürūrī-Tārīḥ

Oldı birden şu gibi üç anbārılı revān

'Aynī - Tārīḥ

Anbār қаpağı - Anbārıñ örtüsü; gemilerde anbārlarıñ ağızlarına konulan taḥtalar.

Anbārcı, anbār me'murı - Eşyā konulan yerleriñ bakıcı ve me'murı.

Der-anbār étmek - [der Fārisī] - Eşyāyı anbāra koamak.

Kırk anbār - Ecnās-ı muhtelifeden bir çok şeyleri muhtevî olan yer.

ant أنت — Çagatay - isim - And, yemîn, *bakınız* - Anda

Ant bérnek - And vérmek, yemîn étdirmek.

Ant tutmağ - Yemîninde şebât étmek.

Ant bozmağ - Yemîninde half étmek.

Ant içmek - Yemîn étmek.

Ant içgü - And içme, yemîn.

Ant içüp pekitmek - Yemîn ile tevşîk-i 'ahd étmek.

- Ant içtiler kim Sultân Ahmed Bég sizni padişâh kutarurmin...

- Téngriniñ kelâmı bile ant içmek gérek...

Bâbürnâme

ant and, anğ آند, آنت, [ant] - *Qazan* - isim - And, yemîn.

Ant étmek; ant içmek - Ant étmek; and içmek.

Ant étdirmek - Yemîn vérmek, yemîn étdirmek.

Ant bilen bir gitmek - Yemîn ile tevşîk-i 'ahd u peymân étmek.

bakınız - *Qarganmağ*

Eger sevseñ, imânıñ birle anğ ét

Ve illâ cîr yüzinden çık yoğal, git!

Vağıf'ül-Celâli

antrasit أنتراسیت — *Garb* - *Fransızca*: anthracite - isim - Dumansız ve koğusuz bir nev' ma'den kömürü.

antresen أنترسەن — *Garb* - *Fransızca*: anthracène - isim - Ma'den kömürü kaçranından çıkarılan mädde.

antrasin أنتراسین — *Garb* -

Fransızca: antracine - *bakınız* - Antrasen.

antropometri آنتروپومەتری — *Garb* - *Fransızca*: anthropométrie - isim - Muhtelif ā'zâ'-i bedeniyyeniñ mesâhesi.

antosyan أنتوسیان — *Garb* - *Fransızca*: anthocyane - isim - Mädde-i zerğâ-yı ezhâr, çiçek ma'isi [149]

antokşantin أنتوقسانتین — *Garb* - *Fransızca*: anthoxantine - isim - Mädde-i şafrâ-yı nebât.

antokşantein أنتوقسانتهاین - anthoxanthéine - Mädde-i şafrâ-yı ezhâr.

anterozoid أنتەروزواید — *Garb* - *Fransızca*: anthérozoïde - isim - Zâtü'l-elkağ'ül- hafıyyede 'uzv-ı ilkâğ tezkiri.

anteretrin أنتەرەترین — *Garb* - *Fransızca*: anthérethrine - isim - Çiçeklerde bulunan mädde-i hamrâ'.

anteritrin أنتەریترین — *Garb* - *Fransızca*: anthérythrine : *bakınız* - Antereterin.

anteridi أنتەریدی — *Garb* - *Fransızca*: anthéridie - isim - Anterozoidleriñ bulundığı hüceyre.

antipirin أنتیپیرین — *Garb* - *Fransızca*: antipyrine - isim - Ma'den kömürü kaçranından çıkarılan ve tabâbetde dâf'i hummâ ve müsekkin-i âlâm bir devâ olmağ üzere kullanılan beyâz, pek az acı ve kallâvî bir tuz.

antisepsi أنتى سهپسى — *Ġarb* -

Fransızca: antiseptie - *isim* - Uşul-ı mużâdd-ı ta'affun-Ba'z edviye ve semmiyât ile mikrobların üremesini men' eden vesâ'it ve 'avâmil ve bunı ta'tbik eden usul-ı müdâvât-ı tıbbiye ve cerrâhiyye.

antiqa أنتيقه, أنتيقا — *Ġarb* -

İtalyanca: antica - *isim* - Eski zamândan kalma tuhaf ve nâdir şeyler; edvâr-ı târihiyyeden kalma oyma taşlar, heykeller ve meskûkât; *mecâzen* - Ġarib, 'acib: Ne antiqa adam!

antimon أنتيمون — *Ġarb*-

Fransızca: antimoine - *isim* - Ma'iyecalar beyâz renkli ma'den.

ancağ أنجاق — [andjak] -

Ġarb - *edât* - Maḥzî, maḥzâ, ḥâşşeten; yalnız, fakat, şu kadar ki; lâkin, fakat, ammâ, öylece, tamâmı tamâmına; dâradâr, güç belâ.

İlḥân 'azmîñ der iclâli der budur

Étmez su'âl re'yiñi, ancağ o emréder

'Abdü'l-ḥağ Ḥâmid Beg - İlḥân

Yokdur tapacağ, çalaptır ancağ!

Bâreka'l-lâh güzelim lütfuña şâyân étدیñ

Lütf ise ancağ olur toğrısı ihsân étدیñ

Vâsıf

ança أنچا — [antcha] - *Ķazan* -

bakınız - Anda

Ançalayın - *bakınız* - Andalayın

ancam أنجام — [andjam] -

Çağatay - 'Arabî: Encâm muḥarrefî - *isim* - Cem'iyet, ictimâ', deh-renk.

Ancam kılmak - Toplamak, cem'

étmek, bir araya getirmek.

and, ant أنت, آند — [and, ant] -

Ġarb - *isim* - Yemîn, ḳasem, peymân; nezir, adağ.

bakınız - Ant, anda

And étmek; and içmek - Yemîn ve ḳasem étmek.

And olsun!

İçmeden mey baña bühtândır diyüp mestânelik

And içer ol ġamze-i ḥün-ḥâra te'vîl-i dürüg

Ġâlib Dede

Öpdürmemeye ağzını and içdik egerçi

Hiç yok yere Allâha efendim ḳasem étдик

İznilikli Ḥilmi

And bozmağ - Yemîninde ḥâniş olmağ.

And vermek - Yemîn étdirmek.

İkinizde olmamış mâlik aña aldım haber

Çarğ-ı pîriñ and vérdim dînine imânına

Nedim

Andalaşmağ - Müteḳâbilen yemîn étmek; 'ahd étmek

Andlı - Yemînli, 'ahdlı; adağlı.

and آند — *Āzerî* - *isim* - And,

yemîn.

And olsun!

And étmek; and içmek - Yemîn étmek.

And vérmek - Yemîn étdirmek, and vérmek.

Andlı - Yemînli, andlı.

Cem' olup serbâz ile atlı ḳazağ

And içüp bağlayu bile deste-yi nifâğ

Mecid Ġânîzâde

Āferinler doğru yollu vérdiğñ peymânlara

'Ahdıñı ifâ için şadır olan fermânlara

Heftede bir, ayda bir and içdiğñ ḳarânlara

'Āḳıbet her semtten celb étdiğñ mihmânlara

Çekdiğin bu h'ân bî-minnet helâl olsun saña
Vérdiğin meşrûta-i millet helâl olsun saña

Sâbir

and, ant أنت, آند — [and, ant] -

Çağatay - isim - Yemîn, and, 'ahd.

Bu kelime, Moğolcada kan kardaşı ma'nāsına gelen- Anda- dan Türk dillerine geçmiştir.

Anda, bu lisānda - 'Amuca, dayı - yerinde de kullanılır.

Moğollar: Hoş geldiğiniz!- yerinde - Anda- derler, ki- kardaşım ve sevgilim seņ!-démekdir.

Eski Türklerde ve Moğollarda cārī olan bir 'ādete göre, başka kabileden bir adamla kardaş olmak için, her ikisi kollarından birer damar açar ve akan kanı bir çanağa aldıktan ve bunu süt veya kıımızla karıştırdıktan sonra, şahidlerin huzurında ve merāsım-i maḥşûsa ile yarı yarıya içerlerdi.O zamān, bu iki adamdan her biri, diğerinin kabilesinde ötekiniñ bütün hūkūkına mālīk olur ve - toğkan - kardaşlardan farkları kalmazdı.

Türk dillerinde -yemîn- ma'nāsına gelen-And, ant; [150]

And içmek - Ta'bīriñiñ aşlı da bu söyledigimiz i'tiyāddır.'Acemlerin - And içmek- ma'nāsına gelen- Sökend hürden - ta'bīri de - yemîn yemek - demektir. Bu ta'bīrde, Moğollarda olduğu gibi, bir i'tiyāddan ileri gelmemiş ise her hâlde- yemîn-iñ, İrānlılar

nezdinde kolayca yénilip içilir bir şey 'ad édildiği anlaşılır!..

anda آندا — *Ġarb - Fransızca:*

anda - *isim* - Faşīle-i friboniyeden Brezilyada yétişir ve yumruk büyüklüğünde meyve véir bir ağac, ki çekirdeginden çıkarılan yağ tabābetde müshil yerinde kullanılır.

anda, andayın آنداين, آندا —

[anda, andaïin] - *Ķazan - işārī - Onıñ, şunıñ*

Andayın ādemniñ şöhetinden ırak bolmak gerek, tā ki özünge naķş gélmesün...

Andalayın; şundayın - Onıñ, bunıñ gibi, ancılayın, şuncılayın.

Andı; andı mundı - Öyle, öylece; öyle böyle, şöyle böyle.

Andı betimi turgan eşege ger şunıñ gerek bolsun?.

andaķ آنداķ, آنداķ — *Ġarb - işārī*

- *mehcūr* - Öyle, onıñ gibi.

bakınız - *Çağatay*

andır, andur آندور, آندور —

[andry, andour] - *Āzerī - isim* - Bed du'ā.

Andrda kıalsun! - La'net olsun!

Bilmirem andra kıalmış bu ne hürriyet idi
Hārādan çıhdı bu söz, ya bunça şöhet idi
Ülkemiz altı min ilden beri bir cennet idi
İmdi kan kan diyor insānları İrānlılarınıñ
Der ḥaķīķat pis imiş kanları İrānlılarınıñ!

Sâbir

andoz آندوز — *Ġarb - Fransızca:*

andoz - *isim* - Faşīle-i fitolaķasiyyeden

bir ot.

andoz آندوز — [andouz] - *Çağatay* - isim - Ardıc nev'inden bir çalı, andız.

andoz آندوز — [andouz] - *Qazan* - *bakınız* - *Çağatay*

andırmaq آنديرماق — [andyrmak] - *Āzerī* - *müte'addī* - *Qandırmaq*, *inandırmaq*

Nā-ehil olana matlabı andırmaq olur mı?

Söz qanmayana zūr ile qandırmaq olur mı?

Sābir

Qasem étđi inandırdı

Niçün re'yin dolandırdı

Özin dünyāya andırdı

Muṭī'-i nefis-i dün oldı.

Sebeb boyunu yuğun oldı

Sābir

andız آنديز — [andyz] - *Ġarb* - isim - Ardıc nev'inden bir çalı; şehir kenārında olan çalılık yer; fāhişelerin bulunduğı maḥalle.

[Lehce-i 'Osmānī]

andık آنديق — [andyk] - *Çağatay* - isim - Vaşagın bir nev'i.

anjelik آنجهليك — *Ġarb* - *Fransızca*: angélique - isim - Faşile-i şivaniyyeden koku lu bir ot, melek otı.

Anjelat - angélate - isim - Hamız-ı anjelinin 'esas 'uzvisi mürekkebatı.

ansiyetin آنسيهتين — *Ġarb* - *Fransızca*: anchiétine - isim - Anşiyeta denilen faşile-i benefşiyeden köki müşhil gibi kullanılır bir otdan çıkarılan cevher-i mü'eşşer.

angarya آنغاريه, آنغاريا — *Ġarb* -

Rumcadan: ἀγγαρεία - isim - Eski zamānlarda köylülerin ağalara, çiftliklerde oturan yarıcılarının arāzī şāhiblerine ve halkın hükümete karşı yapmaya mecbūr oldukları bādhevā iş.

Mü'ellifin Yunan, Fārisi-i kadimden me'hūz olmak üzere rivāyet ederler. [Lehce-i 'Osmānī]

*Du grec m^{re}- ἀγγαρεία=id.; et ἀγγαίαζω=contrainde, forcer.La vielle langue a ἄγγαρος=courrier persan à cheval,d'ou ἄγγαρεύω= obliger quelq'un à servir comme un ἄγγαρος.L'italien aussi possède les mots **angaria et angheria**=travail forcé.*

Bedros Efendi Keresteciyan

angogo آنغوگو — *Ġarb* -

Fransız: angogo - isim - Hābeşistānda çıkar ve tabābetde dāfi'-i didān gibi kullanılır bir ot.

angıt آنغيت — [angyt] - *Ġarb* - isim - Yābānī ördek.

anıq آنق — [anyk] - *Qazan* - şıfat - Hāzır, müheyyā, āmāde.

bakınız - Bayuq

Anuq, anıq - *bakınız* - Anıq

Anıqlamaq, anuqlamaq - *müte'addī* - Hāzırlamaq.

Anıqlatmaq, anuqlatmaq - *müte'addī* - Hāzırlatmaq.

Anıqlaşmaq, anuqlaşmaq - *müşāreket* - Hāzırlanmaq.

Anıqlanmaq, anuqlanmaq - *lāzım* - Hāzırlanmaq.

anķut آنقوت — [ankout] -
Çağatay - isim - Yābānī ördek, anķit.

aņ, anğ آنغ, آنك — [aņ, ang] -
Çağatay - isim - Aņ, uş, ‘aķıl. [151]

Onığ, onıj - *baķıñız* - Anıj, anığ.

Angı uçmaq - ‘Aķlı başından gitmek,
ķorkmaq.

Angı uçtı! - Bī-hoş olup ķaldı! ‘Aķlı
başından gitdi!

Aņsız - Aņda, ya‘ni ‘aķılda olmaķsızın,
aņsız, aņsızın, ve hāleten

Aņlamaķ - *müte‘addī* - Anıj ya‘ni ‘aķla
almaq, aņlamaķ.

Aņlağan, aņlaķ - *müştaķ* - Anlayışlı,
zekī, faṭīn.

- Beşeriyet uyķusıdın uyğanmaq öz nā-şāyeste
‘ehvālin aņlamaķdur...

- Mumı aņlağanlar ķutulup durlar, rūzi üçün
miñnet çıkardıñ...

Nevāyī - Maħbūbu'l Ķulūb

Ol mest bī-ħaberdir ‘aşķ camidin mini

Güyiyā kim aņlamaydur parsalardıñ ħaber

Nevāyī - Nevādirū‘ş Şebāb

- Bolar ol ħazretñiñ daķıķ sözin ya aņlamay, ya
aņlasalar buyurulğan yūsün bile ‘amel ķılmas,
ya ķıla almay...

Nevāyī - Muħāketü'l-Lügateyn

aņ آنك — [aņ] - *baķıñız* - Aņ

aņķı, mingi مينكى, آنكى (?) —

[aņky, minghy] - *Ķazan* - isim -
Serħoşuñ iki tarafa şallanup yürümesi.

baķıñız - Alpan tilpan

anķımaq آنقىمىق, آنكىمىق —

[ankymak] - *Ķazan* - *lāzım* - Ķoķu
çıkarmaq, ķoķu vėrmek, ķoķmaq.

Aņķıtmak - *müte‘addī* - Ķoķıtmak.

Hevā ‘acāyıp aņıķğan hoş isler bilen tıldı...

anguzin آنكوزين — *Ķarb* -

Fransızca: anhusine - isim - Hevā
cıvādan çıķarılan kırmızı mādde.

angumė آنكومه — [anħumė] -

Ķazan - isim - Söz, lāf; maķāle

[Til Yarışı]

aņız آنكىز — [aņyz] - *Çağatay* -

isim - Ekin biçilüp ķaldırıldıķdan sonra
tarlada ķalan şaplar, aņız.

angızmaq آنكىزماق —

[anħyzmak] - *Çağatay* - *müte‘addī* -
Ķuşatmaq, çevirmek, iħātā étmek,
şarmak.

anmak آنماق — [anmak] - *Āzerī*

- *müte‘addī* - Aņmaq, ħātırlamak, yād
étmek.

Anılmaq - *mechūl* - Aņılmak, ħātıra
getirilmek.

Anlamak - *müte‘addī* - Aņlamaķ.

Anlatmaq - *müte‘addī* - Aņlatmaq.

Anlayış - *nev‘ī* - Aņlayış, derk, iz‘ān,
idrāk.

Anlayışlı - *müştaķ* - Aņlayışlı, müdrık.

Anlaķ, annaķ - isim - İz‘ān, idrāk.

Annaķlı - *müştaķ*, aņlayışlı, zekī.

baķıñız - Aņ, aņlamaķ

Anlasaydıñ es‘adıñ fikrin, sipehdārın işin

Anları maķtūl-ı tıĝ-i cān-şikār étmez midim?

Şābir - Meħmed ‘Ali Şāh Lisānından

annamak آنناماق — [annamak] -

Āzerī - *müte‘addī* - *baķıñız* - Aņlamaķ;
anlamaķ.

anoploteriyum أنوپلوتەرییوم —
Ġarb - Fransızca: anoplothérium
anoploter anoplothére - isim - Neosen
devrine ‘ā’id bir hayvānıñ müstehāsesi.

anuk أنوک — [anouk] - Uygur -
zarf-ı zamān - Hāzır, āmāde, müheyā;
tamām, mükemmel; şimdi fi'l hāl.

Anuk bulmaq - mürekkebi lāzım -
Hāzır olmaq

Yegü bolsa içgü anuk bolmasa
Aku boldı saqın ol aşını yese

Qutadgu Bilig

Anunmaq - lāzım - Hāzırlatmaq

Ey dünyā tirip sen yeyümes kişi
Yegüçi anundı anuk tut aşı

Anuqmaq - müte ‘addī - Hāzırlanmaq

Āy yér kök idisi halāyık bile
Rüzini anutmuş yéğil sen küle²¹

Qutadgu Bilig

Ana - zarf - Şimdi, hemān, fi'l-hāl.

Altay - Em, emdi - İmdi, şimdi.

Am, amdı - İmdi.

Emdiki, amdiki - Şimdiki

İmdiki günlerde - Şimdiki günlerde.

Yakut - Anı, anıki - Şimdi, hemān;
şimdiki

Ana, anat - Bildirmek, haber vérmek.

Çuvaş - İnde - Şimdi, imdi

Āzerī - İndi.

Qoybal - Am - İndi.

Amuq - Derhāl, hemān.

²¹ TL: Yér kök idisi hālāyık birle
KB: Āy yér kök idisi halāyık bile

baquız - Qazan - Uq, ük

anonasiye [فصید]آنوناسیه — Ġarb
- Fransızca: anonacées - isim - Zātü'l-
filkateynden - Menātıq-ı hārreye
maşşüş ağaçlar ve ağaccıklar.

anonim آنونیم — Ġarb -
Fransızca: anonyme - isim - Adsız, adı
olmayan.

Anonim şirket - Bir şahşın nāmına
olmayan ve bütün hisşedārlara ‘ā’id
bulunan şirket.

āne أنه — [āné] - Fārisī - edāt -
Liyākat ifāde éder: [152]

‘Ālem - Ālemāne; Merd - Merdāne;
Cāhil - Cāhilāne; Zāhid - Zāhidāne;
Dost - Dostāne; Şāh - Şāhāne; Ferz -
Ferzāne ...

Bu edātın dāhil oldığı şıfatlar zarf hāle
inķilāb éder.

āne أنه — [āné] - Fārisī - edāt -
‘Adedleriñ şonlarına gelir ve onların
hey’et-i mecmū‘asını gösterir.

Yek - Yekāne; Dü - Dügāne - Peñç -
Peñçgāne..

Çil- Çile; Peñç - Peñçāhe..
ta‘bırlerindeki [ha’]lar da buña
mu‘ādildir.

anétén أنهتن — Ġarb - Fransızca
: anèthène; anathène - isim - Rāziyāne-
yi zeyt-i ‘ıtrisiniñ ziyāde tayyār olan
kısmı.

anétol أنهتول — Ğarb - *Fransızca*: anéthol - isim - Anison kâfûrı.

anéroid أنهروايد — Ğarb - *Fransızca*: anéroide - isim - Ma'deni barometru; mikyās-ı hevā.

anémonin أنهمونين — Ğarb - *Fransızca*: anémonine - isim - Şaķāyık-ı nu'māniyyeden çıkarılan zehirli ve mütebellir mādde.

anis أنيس — Ğarb - *Fransızca*: anis - *bakınız* - Anison.

anizoin أنيزواين - anisoine - isim - Anison kâfuriniñ taħallelinden hāşıl olan cism-i tayyār.

anizol أنيزول anisol - isim - Mā'iyet - Hāmız-ı anisonuñ ziyāde miķdārda barit ile taķdırinden hāşıl olan cism-i mütebellir.

anıqlamak أنيقلامق — [anyklamak] - Ğarb - *müte'addī - mehcūr* - Hāzırlamak, āmāde ve müheyyā étmek.

bakınız - Anamak

bakınız - Anıķ, anuķ - *Ķazan*

bakınız - Anuķ - *Uyğur*

anıqlamak أنيقلامق — [anyklamak] - *Çağatay* - *lāzım* - Büyümek, irileşmek, gelişmek.

Kiçik iken iti nefsiñ anıqladın öltür

Ki öltürür sini çünkim ulsa ol bed hū

Ķutbī

anilid أنيليد — Ğarb - *Fransızca*:

anilide - isim - Amide beñzeyen mürekkebat.

anilin أنيلين — Ğarb - *Fransızca*: aniline - isim - Ma'den kömürinden nitr ü banziniñ tefriķiyle istiħşāl édilen ve müte'addid renkler vücūda getiren mādde.

animin أنيمين — Ğarb - *Fransızca*: animine - isim - Dipel [?] zeyt-i hayvānisiniñ bir milħ teşkil éden esāslarından biri.

av أو — [av] - Ğarb - isim - Ķarada ve deñizde vurulup tutulan yābāni hayvān, şayd, şikār; ele geçen ve çalunup çarpılan şey, çapul, talan; azıķ, ğidā.

Darb-ı meşel: Av avlandı, deli evlendi.

Av kuşu; av köpegi; av eti; av hevāsı...

Sürgün avı - Avlağın bir çok avcılar tarafından çevrilmesi şüretiyle yapılan av.

Ördek, süglün, tāvşān...avı.

Av hevāsı - Avlanmaya müsā'id olan puşlı ve qarlı hevā; *mecāzen* - Zamān-ı fırsat.

Av bulmak - Şayd ve şikār étmek; *mecāzen* - Yağma ve çapul édilecek māl bulmak; ele yiyecek geçirmek, azıķlanmak; maķşad-ı te'mine çalışmak.

Avlamak, av avlamak - *müte'addī* - Şayd ve şikār étmek.

Darb-ı meşel: Köpek olalı bir av avladı!

Balıķ avlamak - Balıķ tutmak; *mecāzen*

- Söz anlamamak(?)

Rüzgâr avlamak - *mecāzen* - Sür'atle koşup gitmek, yelmek, yeldirmek.

Ava gitmek; ava çıkmak..

Avlanmak - *mechül, mutāva'at* - Av éilmek, sayd u şikār éilmek; *mecāzen* - Ele geçmek, ele düşmek, tutulmak, aldanmak, kapılmak.

Avlanılmak - *bakınız* - Avlanmak

Avlanış - *nev'î* - Avlanma, sayd, şikār; *mecāzen* - Aldanma, aldanış.

Avlak - *mekān* - Av yapılan yer, saydgāh, şikārgāh; kuşu ve avlanacak hayvānı çok olan yer.

Avcı - *kıyāsî* - Ava giden, şayyād; yeñiçeride otuz üçüncü sekbān bölüğüniñ 'unvānı;

-Yeñiçeri ocağından olan avcılar tã'ifesi...

- Avcılar yaya başılardan bir mahşuş ota cemā'atdır, ki padişāh için şikāra binmek de'b ü hîdmetleridir.

Na'imā - Tārîh

- Av tutmaya ziyāde harîş olan hayvān

Avcı kedi; avcı köpek..

Đarb-ı meşel: Avcı köpegi gibi yeler oñmaz.

- Eyi nişān atan nişāncı.

Ey şanlı avcı, dāmını bi-hüde kırmadıñ

Atdıñ...Faķat yazık ki yazıklar ki vuramadıñ

Tevfik Fikret

Avcı otı - *isim* - Faşile-i şakîkiyyeden bir ot, Girid lālesi, dem-i zühre.

av اَو — [av] - *Āzerî* - *isim* - Av, sayd, şikār.

bakınız - Ov

Avçı - *kıyāsî* - Avcı, şayyād.

Avlak - *mekān* - Avı çok olan yer, avlak, nahçir-gāh.

Avlamak - *müte'addî* - Avlamak, sayd u şikār étmek. [153]

Avlanmak - *mutāva'at* - Şayd u şikār éilmek, avlanmak.

Avlanılmak - *meçhul* - Avlanılmak

Tülki kıocalmış idi

Şikārdan kıalmış idi.

Et degmirdi diline

Av geçmirdi eline

Haftelerle kıalup ac

Dolanırdı yalavāc

Şāik Talibzāde

On avcı idik bir dağda - On iki şemāme bir tağda heremiz birin üzdi - On biri kıaldı bir tağda

Bilmece

Gördi ki bir avcı dam kıurmuş

Damına ğazāllar yüz urmuş

Fuzūli - Mecnūn ü Leyli

Ayturmuşdır avlakda rahşını

Ger anmaya esb-i ferh-i bahşını

'Abbās Ğā'ibzāde

av اَو — [av] - *Çağatay* - *isim* -

Av, sayd, şikār.

- Bir av hengāmesi ğavĝasıda çapmak ve atmak arasında..

Nevāyî - Maħbūbu'l-Kulūb

- Avı, kuşu, dağı köb bolur...

Bābürnāme

Av kıılmak, avlamak - *müte'addî* - Av étmek, avlamak.

Avçı - *isim* - Avcı, şayyād.

Avlak, avluķ - *mekān* - Avı çok olan yer, avlak, şikārgāh.

Sürü deryāsınıñ yaķasını avlak yer déb ta'rîf

kıldılar...

- Bu nevhî yaşı avluğ birler bolur érmiş,
deryâsınıñ yakınında qalın çengelleride kırğavul
ve tavşakan qalın bolur...

Bâbürnâme

- Sultân Muhammed bir gün Maħmûd yalavacını
avlaqda çağırıp aytdı kim...

Ebü'l-gâzi - Şecere-i Türkî

av, avuq آو، اوق — [av, avouk] -

Qazan - isim - Av, şikâr, ağ.

Av kuşu, av iti, av maltağı...

Avlamak, avq avlamak - Avlamak,
şayd u şikâr étmek.

Av kurmaq - Şayd için ağ kurmaq.

Avçı - *kıyâsî* - Avcı - Şayyâd.

Avlanmaq - *mechûl* - Avlanmaq, şayd
édilmek; ava ya'nî ağa düşmek.

Avlaşmaq - *müşâreket*.

av آو — [av] - *Çağatay* -

mübhem zamîr - Kimse, şahıs, ferd.

Bir av - Bir kimse, bir şahıs, biri.

İkav, üçar, törtav, altavla..ta'bîrlerinde
de-ikisi üçi, dördü, altısı.. tarzında ve
'ale'l-'âde -biri-démekdir. Fransızcanın:
quelqu'un, un certain lafızları
mükâbilidir.

Ĥüdâya müselleme Ĥüdâlık singe

Bir av şeh ki de'bi gedâlık singe

Nevâyî - Sedd-i İskenderi

Bir av kim çıktı eyledin, aña oldur

Gedâlıkdın kim aña dur, şeh oldur

Nevâyî - Ferhâd ü Şîrîn

Sikender şaffıdın bir av sürdü raşş

Anıñ dék ki tüşgey çakındın dıraşş

Nevâyî - Seb'a-i Seyyâre

- Bir avga ki bir medh dédiñ on zembile ĥalâş
bulmaq yôktur...

Nevâyî - Maħbûbu'l-Qulûb

Bir av ötgardi 'ömrini 'ayş eylepeş

Bir av tatkanı yôq ağzı tola aş

Bir avnıñ nuqra-i tılâsı mul mul

Bir av görgeñi yôq 'ömrinde bir pul!

av آو — [av] - *Çağatay* - isim -

Ağü, zehir. *baķıñız* - Ağü

avav آوآو — [avav] - *Çağatay* -
isim - *eşvâtdan* - Köpeğñ havlaması,
'av'ave.

ava آوا — [ava] - *Uygur* - *ism-i*

ĥâş - 'Arabca: Ĥavvâ muħarrefi. Ava
oğlanı - Ādem oğlanı yerinde.

avadanlık آوادانلق —

[avadanlyk] - *Ĝarb* - isim - *Fârisî* -
abâdân - Dülger, marangoz ve emşâli
eşnâfıñ kullandıkları âletler.

avar آوار — [avar] - *ism-i ĥâş* -

Ĝutların istilâlarından sonra, Ĥazar ve
Ĥaradeniz tarafları Hun, Bulğar, Avar,
Ĥazar, Peçenek, Polovçi ve Macar.. gibi
Türk kabîleleriyle meskûn idi.
Bunlardan Ĥazar Ĥazarları veyâ Volğâ
Bulğarları, az çok bir zamân pâyidâr
olan bir ĥükümet teşkil étmışlerdi.
Diğer kabîlelerde, muħaceret ve istilâ
kaşırğaları arasında, şuraya buraya
sürüklendiler ve göçebe ĥâlinde
yaşadılar. İçlerinden Avrupaya aķın
yapan ve uzun müddet o taraflarda
yerleşüp kalanlar da vardı: Meşelâ,
Bulğarlar, aşığı Tuna İslâvlarını itâ'at
altına almışlardı. Avarların da
Panonyada muvaķkat bir ĥükümetleri

bulunuyordu. En nihāyet Macarlar da muvaqqat bir hükümetlerini te'sis étdiler. Avarlar, altıncı 'aşr milādının ortalarına doğru Azof Deñizi sâhillerine indiler ve defa'atle Bizans memleketlerini çapulladılar. Bir aralık, Rum İmparatoru Yustinyanosa ittifak teklif étdikleri zamān, bütün 'ālemi bir korku aldı ve Hunlar haıra geldi. Oğurlar, Bulğarlar da Avarlara inkiyād étmışlerdi. Bunlar, daha eskiden, Kaşğar taraflarında oturuyorlardı. Çinlilerin -Cun Cun- dedikleri kavm de Avarlardır [*Tarih-i Kavm-i Türkî*] Bu Avarlarda Asyā milletlerinin muhāceret [154] akınlarına kendilerini kapdırdılar ve ġarba doğru yürüyüp eftāliyet ve heyātla Hunlar ile Sābir Türkleri arasındaki yerlerde oturdılar. Amu ve Sir şuları arasındaki yerlerde müstaķil bir hükümetleri vardı. Hākimleri de kendine -Hāķān- 'unvānını vėrmişdi. Faķat, çok kuvvetli olan Altay Hāķānı, Fars pādişāhı Hıusrev Nūşirevān ile birleşerek Avarlara hücūm étdi ve hāķānlarını öldürüp ordularını bozdı. Kālanlar, [Var] ve [Huni] adlarındaki re'isleriyle daha ġarba doğru yürüdiler ve Yayık ve Volğā nehirlerini geçüp Dunay ya'nī Tuna nehrine kadar geldiler. Ve eskiden beri bu taraflarda oturan Türk kavimlerinden İskit, Samaret, Hun, Alan, Oğur- Bulğar kavimlerini kendilerine tāb' édüp

onlarla iħtilātda bulundılar. Avar Hānı [Bayan Hān]ın Rum kayşerleriyle siyāsī münāsebetlerde bulunduğı tārīhlerde yazılıdır. Avarlar, daha ilk zamānlarda Moravya ve Bohemya taraflarına müstevlī olmuşlardı. Fransa hükümdārı, bir muhārebede bunlara esir düşmüş iken fidiye-i necāt muķābilinde kurtulmuşdı. Lombarya, Daçya ve Panonya kıt'aları da Avarların ellerine geçdi. Pek az zamān sonra Dalmaçyayı da aldılar. Milādın 568'inci yılında, Volğadan Alp Nehrine kadar olan yerler Avarların ellerinde idi. Şonradan eski kuvvet ve saşvetlerini ġā'ib étdiler. Milādın 620'nci yılında, Oğur - Bulğarların hānları [Ku Arat] Avarların itā'atinden çıķdı. Bunlar, her ne kadar Oğur- Bulğarlarla bir aşldan iseler de, 'arkī rābıtalalar unudıldı ve hāķimiyyet Avarlardan Bulğar Türklerine geçdi. Bugün, Kafkasiyadaki- Avar-lara bunların enķāzı nazarıyla bakılır. Ba'z müverrihler- Noğay-larında Avar neslinden olduklarını söylemişlerdir. Faķat, Noğay adı, yalnız Avarların baķiyyesine degil, daha cenūb taraflarına ve Türkistana kadar yayılmış olan Bulğarların ahfādı bulunan Kāzan Tatarlarına da vėrilmektedir. Milādın 822'nci yılından sonra Avarlardan tārīhde bir bahşē teşādūf édilemez.

avara آوارا — *Ġarb - İtalyanca:*
avarare - isim - Geminin veyâ kayığın
iskeleden açılması.

āvāre آواره — [āvāré] - *Fārisī -*
şifat - Boş gezen, serserî, aylak; ser
gerdān, perîşān; ğurbetzedede, vatan-ı
cudā; şaşkın; düşkün, üftāde.

Āvāre-i aşk; āvāre-i ālām; āvāre-i
sevdā; āvāre-i muḥabbet; āvāre-dil...

Ġarb-ı meşel: Āvārelerin yeri meyḥānedir.

Āvāre olmak, āvāre kalmak..

Serserî gezmedesin āvāre

‘Aşka düşmüş gibisin biçāre

Fāzıl - Defter-i ‘Aşk

Maḫhūr-ı nedāmet, nazarım yerlere ma‘tūf

Pirāmen-i ‘azmimde ḥayālāt-ı siyeh-per

Ma‘nālî tebessü[m]lere ma‘rūz u mükedder

Ma‘nālî su‘ālāt ile her ḥatvede mevķūf

Āvāre tolaşmağdayım eb‘ād-ı ḥayātı

Tevfīk Fikret

Dil derd-i yāre düşdi bir çāre var mı yā Rab

Bir ben gibi cihānda āvāre var mı yā Rab

Sultān Murad-ı Şāliş

Ser-i kūyunde bir dem sensiz ārām étmeyen göñlüm

Ġarīb illerde şimdi derd ile āvāredir cāna

Naḥfī

El vérmedi mekkāre-i dünyā déyü ey dil

Āvāre olup eyleme izḥār-ı telāşı

İbn-i Kemāl

Eyleyüp maḫz-ı kerem bende-i biçāresine

Feyz-i himmetle meded kıldı bu āvāresine

Vāşıf

Āvāregi-[re] - *Āvāre ḥāl ve şıfatı,*

āvārelik.

Āvāregi-i ‘aşk ile ‘ālemde Fehimā

Maḫsūd-ı şafā pişe-i erbāb-ı sükūnuz

Fehim

avarya آواريا — *Ġarb -*

İtalyanca: avaria - isim - Bir gemiye
veyā ḥamūlesine gelen bozukluk ve
ḥasār.

āvāz آواز — [āvāz] - *Fārisī -*
Āvāziden - *taḥfīfī* - Yüksek ses, şadā,
nidā, car; ‘aks-ı şadā, yanķu.

Ġarb-ı meşel: **دهل شنیدن آزدور خوشست.**
آواز

Bağlama tañtana-i table göñül

Dürden ḥoş gelür āvāz-ı dehl

Nābī

Hem şafvet-i rūḥ olan o āvāz

Olduķca ḥarīm-i cānda dem-sāz

Mehmed ‘Ākif Beg

هر کجا درد مند از سرخوش

گوش بر ناله حمّام کند

چارپائی بر آورد فریاد

و آن تلذذ برو حرام کند

حیف باشد صغیر بلب را

کز زفیر خر ازدحام کند

کاش بلب خموش بنشستی

تاخر آواز خود تمام کند

Sa‘dī

Āvāz-ı bülend - *izāfī* - Pek yüksek ses.

می خروشد بحر و می گویدبا واز بلند

هر که در ما غرقه کردد عاقبت هم ماشود

Kemāl Ḥocendī

Ḥoş āvāz; bed āvāz; hem āvāz...

Şevķ-i ruḥsārın ile nāleler istesem pür-süz

Olamaz bülbül şūrīde hem āvāz baña

Koca Rāğib Paşa

Ġarb Türkçesinde [avaz] telāffuz
olunur: [155]

Āvāz āvāz bağırmağ.

Āvāzı çıkdığı kadar - *terķīb* - Olanca

sesiyle.

Āvāze - isim - Āvāz, feryād; *mecāzen* - Şıyt, üñ, şöhet

Āvāze-i çenk; āvāze-i rebāb; āvāze-i ra'd

Hem sinesi pür dağ āvāzesi muhriķ
Neyden bilinür süz-ı muhabet neye dërler!

?

Hayli demdir ki pür étmişdi der sāmī'amı
Farı-ı āvāze-i luft ile peyām-ı devlet

Munīf

جنان شد است برون شهرتش زاندازه
که رفته است همه آفاق صیت و آوازه

Eb'ul Meā'nī

- Muteselsil ra'd āvāzeleriyle zemīn ü āsumān
pür-dehşet ü lerzān olur idi..

Ziyā Paşa - Endürüs Tārīhi

āvāz — [āvāz] - *Ḳazan* - *Fārisī* - isim - Ses, şadā.

bakınız - Tavuş

Açı āvāz - *tavşīfī* - Acı ses, feryād cān
hıraş.

Āvāz bérnek - *lāzım* - Bağırmak,
feryād étmek.

bakınız - Kıçkırmak

Āvāze - isim - Ses, şadā; söz; *mecāzen* -
Şöhret, şıyt; münāza'a, gürültü, patırdı.

āvāze — [āvāzé] - *Çağatay*
- *Fārisī* - isim - Şöhret, şıyt, üñ, şān.

Āvāze bolmak - Adı çıkmak, iştihār
étmek, üñ almak.

Āvāzesi 'ālemge tüşti! - Şöhreti
dünyāya yayıldı!

avalatmak — *آوالاتماق*
[avalatmak] - *Çağatay* - *müte'addī* -

Çevirmek, döndürmek; yuvarlamak.

-Şeyh İbrahīm Acerī ki hışt avalatıpdur...

Nevāyī - Nesāyimü'l Maħabbe

Avalanmak - *lāzım* - Dönmek,
çevrilmek; yuvarlanmak.

avan — [avan] - *Āzerī* -
isim - *şıfat* - Düşmān, yav, yağı.

avanak — *آواناق* — *avanak* - *Ġarb*
- *Ermenice*: *ալաւահ* - *şıfat* - Aħmak,
budālā, sersem; pek kolay aldanan, sāde
dil.

Oña vérmekde bütün mālını..Elbet, yā bunāk;
yāhūd aldanmaya gāyetle müsā'id *avanak*.

Mehmed 'Ākif Beg

Avanaklık-[lı] - *isim* - Hāmāķat,
belāhet, budālālık.

Avanak=Niais, Nigaud, Stupide, *Dupe*,
Gobemouches

Comme forme et comme sens,
nous avons ici un mot qui se rapproche
singulièrement de l'arménien ալաւահ
= 'ānon', 'bēta "Notons cependant, que
d'après les lexicographes turcs, c'esun
substantif verbal de(avinmak) آوینمق
=être facilement persuadé, dont le thème
transitif est (avutmaq) آوتمق(t.جواتمق)
(cevatmak) et(yuvatmak) (يوواتمق)
=bercer d'illusions, amadouer, et dont
une autre forme, en turc oriental, est
(avunmak) آونامق=acquiescer à,
consentir.Ce verbe peut être comparé à
l'arménien — Ըալաւահլի =consentir
acquiescer.

Bedros Efendi Keresteciyan

avanta آوانتا — *Ġarb* -
İtalyanca: avanta - *isim* - Kazanc, kār,
menfa'ât, beleş kazanılan şey, kıparoz.
Avantasını düşünmek; avantasını
te'mîne çalışmak..

avand آواند — [avand] - *Āzerî* -
isim - Ters muqābili: yüz.

avc, avuc آوج, آوج — [avoudj]
- *Ġarb* - *isim*, *şfat* - Eliñ iç tarafı;
avucıñ alabildiği kadar şey.

Đarb-ı meşel: Avucımı yalasın!

آوج (Avuc) *se rattache, comme*
sens, au mot turc آواز=poignée, d'ou
(apazlamak) آوازلامق = *s'emparer,*
enlever, ravir. Ce dernier vocable parait
être alli, à son tour à l'arménien աշխատիկ
ou Հաշխատիկ=ravir, enlever, dérober.

Bedros Efendi Keresteciyan

Bir avuc, iki avuc..

Avuc avuc; avuc dolusu; avuclarla-
mecāzen - Bol bol, çok çok.

Hānī evvelki ben, o merd-i ġarīb?

Bulabilsem o serseriyi bugün

Bir avuc altun eyleyüp ihsān:

<<Haydi git, dērdim elvērir hūsrān!>>

Tevfiķ Fikret

O gün Ḥasan bölügün tā öñünde on sa'at

Belā tevāķķuf avuclarla kırsun atmışdı;

Nedir ġazā?..Bunı görmüş, bu zevķi tatmışdı.

Tevfiķ Fikret

Bir avic topraġa bunca kıyl u kāl

Ne gerekdir ey kerim ü Zü'l-celāl

Yunus Emre

Avuc içi; avuc içi kadar - *mecāzen* -
Az miķdārda.

Avuc açmak - *mecāzen* - Dilenmek,
tese''ul étmek.

Avuc açdırmak - *mecāzen* -
Dilendirmek.

Avcını yalamak - *mecāzen* - İmrenmek,
arzū édilen şeyden maħrūm olmak.

Dört üstübüyü gécede vérmeyle kıbāla

İşlermiyim uyumıyup avcını yāla

Eyvār-dem oynak oldum ise bak şu postāla

Koyırır elimi tıtma beni kaç cānım hāla

On beş yaşında kendime bir oynaş arayım!

Fāzıl

Avuclamak - *müte'addī* - Avucla tıtup
almak, kıvramak; [156]

Avuc avuc, bol bol almak, apazlamak;
alup kıpmak, aparmak.

Rüzġarı avuclamak - Yelken rüzġarla
dolup şişmek.

Ele avuca şıġmaz - *terķīb* - *mecāzen* -
Yaramaz, hāşarı, afacan.

avc ,avuc آوج, آوج — [avoudj] -

Çaġatay - *isim*, *şfat* - Avuc, bir eliñ
alabildiği kadar şey.

bakınız - Aluş, aluc, almak

- Mirzānıñ göñlige rikķat kēlip bir avuc direm
kēltürüp iltimās kılıpdur kim işbu niyāz
mendliġni kıbūl kılgay...

Nevāyī - Maħbūbu'l-Kulūb

Avuc kıkmak - El çırpmak,
alkışlamak. *bakınız* - İrgatmak.

- On bile avuc kıkmıġı her dem hūred u āzerm
kışları tapmak üçün dem...

Nevāyī - Maħbūbu'l-Kulūb

Avuclamak - Avucla almak,
avuclamak.

Avuc oyunu - Tek mi çift mi? oyunu.

āver آور — [āvér] - *Fārisī*:
āverden - Getirmek - *taḥfīfī* - Mürekkebin
şifatlara teşkil eder:

Dil-āver; peyām-āver; reşk-āver; te‘ab-
āver; rüz-āver; zebān-āver; girye-āver;
dād-āver; rikḳat-āver; ḥazan-āver; cenk-
āver; i‘tilā-āver; ḥurūş-āver; neşāt-āver;
nām-āver; pehn-āver; hüner-āver;
sükün-āver; yād-āver; rakş-āver; zeyt-
āver; şevḳ-āver; ḥaşyet-āver; nazm-
āver; bār-āver; amid-āver; dehşet-āver;
ḥayāt-āver; feyz-āver; tāb-āver; ğibta-
āver; ye’s-āver; vecd-āver; melal-āver;
hevl-āver..

Ḳande ben ḳande yine tā‘rif-i şāh-ı nüktedān
Neyleyim zabt edemem endişe-i zūr-āveri

Nef‘i

Āverde [ve] - *müştaḳ* - Getirilmiş,
getirilen.

avor آور— [avour] - *Ḳazan* -
şifat - Ağır.

bakınız - Ağır

Bik avor ḥaller ki ḳaldım!

Ḳaban göli tiren iken ayak tēbūp yüzer ki
Bu ḥasretler avor iken niḥāl aytup tūzer ki

Halk Sözlereinden

Avor tūyġu; avor meşakḳat; avor
zamāne...

Avor kişi - *tavşīfī* - Rūḥ şıḳıcı adam.

Avor barmaḳ - Avor kilmek; avor
sanmaḳ...

Avorluk, avorçlık - Ağırlık, şıḳlet;
mecāzen - İztirāb, meşakḳat.

Dünyā sen avorluk bilen öz derāder!..

Avoraymaḳ - *muṭāva‘at*, *lāzım* - Ağır

olmaḳ; şıḳlet ve iztirāb vermek.

bakınız - Şalmaḳlanmaḳ

Baş avorayu - Baş ağrısı, şudā‘

Avormaḳ, ağırmaḳ - Ağırmaḳ; ḥeste
düşmek.

bakınız - Üzlükmeḳ

Avortmaḳ; avodırmaḳ, avortdırmaḳ -
Ağırtaḳ.

Baş avortmaḳ - Baş ağırtaḳ, taşdı‘
étmek.

Baş avortdırmaḳ - *bakınız* - Baş
avortmaḳ.

Cānıyım, cānıyım cānāşım

Avormay mı cān başıḡ?

Avortsalay ay cān başıḡ

Özüm töşek cānāşım

Halk Sözlereinden

Avoru - *isim* - Ağrı, vec‘; elem, iztirāb;
derd, maraz, ḥastalık.

bakınız - Çır, serḥāv

Ḍarb-ı meşel: Avoru kiter, ‘ādet gitmes!

Yaḳtı yüz birlen ālām ḳarşı avorluk avrovın

Çöpgede şaymıyım yürekge ḳabḳara ḳan şavlovın

Toḳay

Avorını kilse avrularġa ṭabibde bu

Avorularġa bire imiş türlü dārū

Mecid Ğafūrī

Avorulu - Mariz, ḥeste, derdnāk.

āverd آورد — [āvérd] - *Fārisī* -
taḥfīfī - Cenk, heycā, kārzār. Āverdġāḥ,
āverdġeh - *mekān* - Cenk yeri, meydān-ı
ḥarb, ma‘reke.

avarşı اورصى — Alan ḳavminiḡ
bir şu‘besine vėrilen ad. Bunlar,
Alanlarıḡ diġer bir ḳolu olan Şayraklarla
berāber Ḳafḳasiyada ve Don Nehri

eṭrāfında oturlar ve civār kabīlelerle muḥārebe édüp dururlardı. Sarmat Türklerini, Volga ile Don arasından çıkarar bunlardı. Bir zamānlar Qırımın bir kısmına da müstevlī olmuşlardı.

avuz, ağız اَوَز, اَغْز — [avouz, agyz] - *Qazan* - isim - Ağz, ağız.

Avuz açmak - Ağız açmak, söz söylemek.

Avuz açup kalmak - Ağzı açık kalmak - *mecāzen* - Şaşmak, hayret étmek.

Qanlı avuz - *mecāzen* - Hunh^var, ğaddār, zālīm.

Güçü köp, ırnağı ötgen, yavuz ol
Za‘iflerni aşar, qanlı avuz ol

Toqay

Avuzdan avozğa - *terkīb* - Ağızdan ağıza, dilden dile.

Avuzdan avuzğa söyleyüp yürümek.

Avuzdan taşlamak - Ağızdan çıkarmak.

- Yaña köyden temām ihlāşları kaytup tuyup, bitmiyçe turup anı avozlarından taşlamaylar...

Toqay

Açık avuz - Açık ağız - *mecāzen* - Sersem, budalā.

Avuz şuvı kurmak; avuz şuvun kurutmak - *mecāzen* - Fā’idesiz yere söylenüp durmak, ağız dili kurumak, dilinde tüy bitmek.

Avuzunda süti kibmegen! Ağzında südi kurumamış! - *mecāzen* - Ağzında süt koqmak [157]

- İndi min avuzunda süti kibmegen bir yigitden korqarım mu?.

Noğay Beg

Avuz eysi - *mürekkeb şıfat* - Ağız koqusı.

Avuz avorusı - Ağız hastalığı.

Avuzlıq-[lı] - Ağızlıq; at ağızlığı.

Avozuña bal de cav! - Ağzına bal ile yağ! - Müjde ile gelen bir adama hiṭāben söylenir.

Avuzlandırmak - *mecāzen* - Yédirüp içirmek, it‘ām étmek.

Avuş tavuş - *ittibā’-ı elfāzdan* - Lāf u güzāf, dédiqodı.

avkamak اَوَقَامَق — [avkamak] -

Ġarb - *müte‘addī* - *mehcūr* - Ufalamak; kırup parçalamak; ezmek.

Avkımak - *Bakınız* - Avkamak

avgır اَوَكِير — [avghryr] - *Ġarb* -

Fārisī. Avgır muḥarrefi - *isim* - Çulhāların doqduqları beze şu serpmek için kullandıkları süpürge.

avol اَوَل — [avol] - *Qazan* - *isim*

- Köy, qarye.

Bakınız - *Çağatay*

Bāri birsin Hudāy yardım

Yürir men ceyl, davullarda

Qovsa düşmān şehrlerden

Turur men hem avollarda

Qarīd İbrahīmī

Avol qartı - Köy ihtiyāri; aq şaqqalı.

Avol kişisi - Köyli, kendli.

Avol avozı - Köy ağız - *mecāzen* - Dédiqodı.

Avol turmuşı - Köy hayāt u ma‘iṣeti.

- Lākin buların biriside minim oqurğa bolğan derdimni söndüre almayaçaq ve oqurğa uçqan

gönlümnü özleriñ karanğı avol tırmasılarına kondura almayacak idiler...

‘Abdü'r-reşid Ramazānof

Avoldaş - Bir köyden olan.

Avolınkı - Avola ve köye müte'allik.

avoul, avol أول, آول — [avoul] - *Çağatay* - isim - Çadır; ağıl; bir 'ā'ileye ā'id ve bir arada olan çadırlar; köy, kend, karye.

bakınız - Ağıl

Avoltaş - Bir köyden ve bir avoldan olan.

avoul, avol أول, آول — [avoul] - *Kırğız* - isim - Çadır; köy.

avoul, avol أول, آول — [avoul] - *Āzerī* - isim - Çadır; köy.

avlaq اولاق — [avlak] - *Çağatay* - sıfat - Uzak, ırak.

Avlaqmaq - *lāzım* - Uzamak, uzaklanmaq; yolını şaşırmaq, yoldan çıkmak.

Tā min avlaqıp deşt-i cünün sarı çıkıp min

Dil şu reşidin 'aql-ı bināsını yıkıp min

Mūnis

avlaq اولاق — [avlak] - *Qazan* - *mekān*, isim - Hılvet ve 'uzlet édilen yer; yalnızlık, tenhālık.

- Naşihat birsen avlaqda bir, neteki dimişler:

²² النصح بين الملأ تقریع

Molla 'Abdü'n-nāşroğlı

Avlaqğa barmaq - Tenhāya gitmek, 'uzlet étmek.

²² "En-nush beynelmele-i terkiün"

İnsanın içinde, verilen nasihate uymak varsa -yalnız kalsa da- bu nasihati önemser.

Avlaqlatmaq - *müte'addī* - Hılvet étmek, ortalığı tenhā étmek.

avlı أولى — [avly] - *Garb* - *Rumca*: αὐλή; *Latince*: aula - *mekān* - Etrafı dīvārla muhaş olan yer.

avmaq أومق — [avmak] - *Qazan* - *lāzım* - Ağımaq, bir yana meyl étmek. Egilmek; mā'il-i inhidām olmaq; güneş gurūba yaklaşmaq.

Qoyaş, yoldoz avmaq - *terkib* - Güneş, yıldız gurūba yaklaşmaq.

Belev müşkül, gerek kimini söyerge?

Öziñ arasañ da avdar mı söyerge

Toqay

Qayda avsam min, halk şol yaqını qutlar idi

Cir yüzi cennet idi, devlet ü ni'met bar idi

Toqay

Din hāzır iski, avarğa turğuçı çergen dīvār

Azğına o yana bakana barmaq bilen türtsen avar!

Toqay

Avdarmaq, avdarmaq²³ - *müte'addī* - Egmek, bir yere meyl étdirmek; yıkmak.

Avatöne - *terkib* - *ittibā'*-ı *elfāzdan* - Bata çıqa, düşe qalka.

Avuş - *müştaq* - Egri, mā'il

bakınız - Çalış, kıyuk, kıyık

Avuşmaq - *lāzım* - Meyl étmek; dönme; bir yerden diger bir yere geçmek.

Qoyaş avuşmaq - Güneş gurūba meyl étmek.

Cil kıbleğa avuşmaq - Rüzgār kıbleye

²³ اودرمق, اودارمق biçimlerinde yazılmıştır.

dönmek.

Tün, kış, yangur avuşmaq...

Avuşdurmaq - *müte'addī* - Bir yerden digər tarafa geçirmek, bir qabdan digər qaba boşaltmaq.

Avnamaq - *lāzım* - Yuvarlanmaq; dönmek, devrətmək.

baqınız - Teker etmək, eyləndirmək.

Darb-ı meşel: Aş avnağan yirde tüg qalır.

Avnatmaq - *müte'addī* - Döndürmək, devrətdirmək.

baqınız - Teker etmək, eyləndirmək.

avutmaq *أوتمق* — [avoutmak] -

Āzerī - *müte'addī* - Avutmaq, oyalamaq, işğāl etmək.

Avunmaq - *lāzım* - Avunmaq, oyalanmaq.

Avundırmaq - *müte'addī* - Avundırmaq, oyalandırmaq.

avutmaq *أوتمق* — [avoutmak]

- *Çağatay* - *müte'addī* - Avutmaq, oyalamaq. [158]

Çün bolar boldı, özününi hoş tut

Bir bahāne bile könlününi avut

Sākināme

- Nefy kelimesi bile ki- Lāilāhe- bolğay, māsivā Allāhı unutmaqdur ve işbāt kelimesi bile kim -İllallāh- bolğay, könlü avutmaq ve meşğül tutmaqdur...

Nevāyī - Maḥbūbu'l-Ḳulūb

Şi'rde sihr-i sāz ve nazmda füsün perdāz şirānıñ şirīn eş'arı ve zengīn ebyātıdın ellig miñdin artuq yād tutup min ve alar zevk ü hoş ḥāllığıdın özümni avutup min..

Nevāyī - Muḥākemeti'l-Luğateyn

Avunmaq - *lāzım* - Avunmaq,

oyalanmaq mütesellī olmaq.

Bu fermāndın sınıq könlüm sévindi

Bu ma'nilik avuncaqdın avundu

Lütfi - Gül ü Nevrüz

avutmaq *أوتمق* — [avoutmak] -

Ġarb - *müte'addī* - Eglendirüp oyalamaq, meşğül etmək, çocuğı aldadup oynatmaq; boş ve aşılız va'dlerle tesellī etmək.

Bir ninni - ki yādımda qalan giryeye beşzer - Oqşar, avutur gönlimi ḥālā bu yaşımda

'Abdü'l-ḥaḳ Ḥāmid Beg

Avudan ḥalkı bu ḡam-ḥānede oldur yoqsa

Olmasa müşköl idi teselliye baḡşā-yı 'adem

'Ākif Paşa

Hānī <<Başkıım>>cıların qurduğı yüksek ḥülyā?

Seni yıllarca avutmuş da o mel'ün ru'yā

Uyumışdıñ...Ya uyansaydıñ éder miydi tebāh

Mülki, birdenbire āfāka çöken kanlı şabāh?

Meḥmed 'Ākif Beg

Avundırmaq - *müte'addī* - Çocuğı oynadup şuşdırmaq oyalandırmaq; işğāl etmək.

Avunmaq - *lāzım* - Bir işle meşğül olup kendini unutmak, oyalanmaq; boş ve aşılız sözlerle ve va'dlerle inanup vaqt geçirmek.

avurt , **avurd** *أورد* *أورت*

— [avourt, avourd] - *Ġarb* -

isim - Yañağıñ iç tarafı ve boş yeri, yañağıñ egilüp çarpılan oynaq yeri; *mecāzen* - Atup tutma, temeddüh ögünmek tefāḥür, lāf ü güzaf.

Avurt etmək, avurt şatmaq - *mecāzen*

- Atup tutmaq, ögünmek.

Avurtlı - *kıyāsī* - *mecāzen* - Ağzı

galebelik, çok sözlü; mağrūr, ĥod-furūş.

Avurımağ; **avurılmağ** - *mehcūr* - Egilmek, çarpılıp dönmek; bükülmek, kıvrılmağ.

Avurıq - *müştak* - *mehcūr* - Bükük, kıvrık; çarpık.

Avurılamağ - *lāzım* ve *müte‘addī* - *mehcūr* - Yay gibi egilüp bükülmek; yayı kırmak ve kaşmak.

avurd آورد, آورد — [avourd] - *Āzerī* - isim - Avurd, avurd.

Kırışup alıñ ayatmış bükülüpdür kemeriñ
Çöküp avurdıñ egilüpdür çeneñ olsun ĥaberiñ
‘Ali Rażī

avuz آوز — [avouz] - *Çağatay* - *baķıñız* - Ağız

avuşka آوشقه, آوشقه — [avouchka] - *Çağatay* - isim - Koca, zevc.

baķıñız - Abuşka
-Yaman tillik bolsa avuşka köñli andın yaralığ;
yaman işlik bolsa érge yüz karalığ...

Nevāyi - Maĥbūbu'l-Ķulūb
avuķat أوقات — *Ĝarb* -

Fransızca: avocat - isim, şıfat - Muĥākım ĥuzūrında bir da‘vāyı müdāfa‘a éden, da‘vā vekīli, muĥāmī; *mecāzen* - Çal çeñe, geveze; safsaķağū; müzevvir.

Avuķatlık-[lı] - isim - Avuķat meslek ve şıfatı; *mecāzen* - Safsaķa; müzevvirlik, tezvīr:

Da‘vāyı avuķatlıkla ķazandı.

avumağ آوماق — [avoumak] - *Āzerī* - *müte‘addī* - Ovmağ, oğmağ,

oğuşdurmağ.

Avuşdırmağ - *baķıñız* - Avumağ

āvīz آویز — [āvīz] - *Fārisī* - *taĥfīfī* - *avīĥten* - Aşmağ, şallandıрмаğ - Aşıcı ve aşan ma‘nāsında mürekkeb şıfatlar teşkīl éder:

Dil-āvīz; dest-āvīz; cān-āvīz...

حلیه گر روز وگهر ریز شب

شانه زن زلف دلاویر شب

Āzerī

Āvīze - isim - Aşķı; küpe; billürdan ve pirinçden yapılıp, büyük oda ve şalonları tenvīr içün kullanılan ve tavandan aşağı aşılan müte‘addid ķolları ĥāvī şāmdān.

Her levĥası ķarş-ı ufķ-ār-ı kamerdir

Āvīze-i raĥşendesı anuñ kevākib

Miĥrāb ise hem şa‘a-i neyyir-i vaķķād

Pür-şan‘ ü hünerdir

Etraf u cevānib

İsmā‘il Şafā Ayaşofya

Āvīze-i gūş - *izāfī* - isim - Küpe, gūşvāre.

Pākize kelāmım ki dür-i baĥr-i ĥayālīm

Āvīze-i gūş-ı dil-i yārān-ı şafādır

Nef ‘ī

Aveng-[ve] - isim - Aşķı

Lisān-ı ‘avāmda [heveg- he, ve] telaffuz édilir.

Naĥl-i efķār celilinde ĥired-i nevbāve

Tāķ-ı eyvān-ı celālinde semāvāt-ı āveng

Kāzım Paşa

[159]

Édeyim olmaz isem silk-i leâl-i medhîñ

‘İkd-ı lü’lü-yı Şüreyyâ gibi ‘arşa âveng²⁴

Nef’î

Āvencete - *müştağ* - Aşılı, aşılmış,
mu‘allağ.

avizo اویزو — *Ġarb: İtalyanca:*

aviso - İ‘lân - *isim* - Her tarafa
i‘lânlarla bildirilmek münâsebetiyle -
Yer yevm-i maşşûşda ve ücretlerden
tenzîlât yapılmak şüretiyle, kaldırılan
kıtâr.

ah ! آه — [ah!] - *Ġarb - nidâ -*

Tahassür, ye’is, ıztırâb, hüzn ve ümîd
gibi hissiyât-ı kalbiyyeyi bildirir:

Ahdan başka ne var bir diyecek!

Derdden gayrı ne de bir dénecek!

‘Abdü'l-ħağ Ĥamid Beg

Rızâ yok intikâma mezheb-i ‘uşâğda yoksa

Bir ah ile cihânı eylemek berbâd kâbildir!

Vecdî

Şadâ-yı ah tükendi kesildi ah nefes

Göñülden ah éderem ah aha kalmadı ses

Nihâd Beg

Her kaçre kim semâdan éder kabriñe nüzül

Bir ah olur da tâ melekûte bulur vüşül!

Kemâlzâde Ekrem Beg

Bu nâme o yâr-ı cânâ gitsün

Bir ahdır âsmâne gitsün

Ġâlib Dede

Ah u nâle, nâle u ah:

عدو چو تیغ کشد من سپر بینداز

که تیرما بجز ازناله و آهی نیست

²⁴ TL: Édelim; ND: Edeyim

Ĥafız

Ah u enîn:

Ķapladı deryâyı şevğ ü şâdımanı ‘âlemi

Zâ’il oldı yeryüzünden nale-i ah u enîn

Ķiyâ Paşa

Yalnız o mı? Biñ fikr-i semâvi bu zemînde

Bîtâb-ı taharrî qalarağ ah u enînde

Meħmed ‘Ākif Beg

Ah u zâr:

Eyvâh! Ne yer, ne yâr kaldı

Göñlüm tolu ah u zâr kaldı

‘Abdü'l-ħağ Ĥamid Beg

Ah-ı siħrgâh:

Ne nâle ye ne ah-ı siħrgâha ser-furû

Étmem tarîğ-i ‘aşğda hemrâha ser-furû

Ķiyâ Paşa

Böyle kalmaz tokınur tîr-i kaçâ a‘dâya

‘Ākıbet bir gün éder ah-ı siħr-gâh meded

Rûhî

Ah-ı cângâh; ah-ı dil-düz; ah-ı âteşin;

ah-ı şer-rübâr; ah-ı ciger-süz; ah u

feryâd:

Bir rütbede za‘afı oldı müzdâd

Kim édemez oldı ah u feryâd

Ġâlib Dede

Ah-ı serd:

Demdir bir ah-ı serd ile erbâb-ı vecd u ĥâl

Sertâb-payı toğdura nâr-ı cehennemi

Üsküdarlı Ĥağğı Beg

Ne bilsün eşk-germ ü ah-ı serden ‘aşğ-ı zârıñ

Ĥaberdâr olmayanlar rüzgârıñ germ ü serdinden

Seyyid Vehbî

Niçün şaldıñ birüdet ey ĥazân ecza-yı gülzâra?

Niye kârin hezâr bî-nevânıñ ah-ı serd étdiñ?

Nâbî

Ah-ı ateş-bâr:

Enisim hem celisim ġam, işim şubħ u mesâ mâtem

Gözüm pür nem, dilim pür ah-ı âteşbârdır sensiz

Nevres

Ah u vāh:

Harāmın dilpesend ü cünbüşün dih'āhdır cānā
Hayālile Nedimın kārı ah u vāhdır cānā

Nedim

Ah-ı şerer-feşān; ah-ı nedem; ah u fiğān.

'İşret ābād-ı belāda ola düşmenlerinin
Hem-demi sāgar-ı gam hem nefesi ah-ı nedem

Veysī

Tağlar başında ebr-i felek ağlayup gider
Yanınca ra'dın étdiği ah u fiğānı gör

Sultān Cem

Ah-ı pinhān:

Şeb midir bu yā sevād ah-ı pinhānım mıdır.

Mey midir bu yā şişirk-i çeşm-i giryānım mıdır?

'Ākif Paşa

Ah-ı peyāpī - Bir düziyye ah çekmek.

- Haķim deryā-yı dil cenāb-ı hezā'ilden ah-ı
peyāpī revān u dümū'
demādem ceryān ile...

Yusuf Kāmil Paşa -Tercüme-i Telemaķ

Ah étmek

O nihāl bağ-ı 'işve saņa da éder temāyül
A gönül ne ah édersin buņa rüzgār dérler

Serī

Ey gönül ah eyle kim ah eylemek hengāmıdır

Ey gözüm kan ağla kim kan ağlamak eyyāmıdır

Fuzūlī

Ah çekmek:

Bu şeb tā şabāha dek derd-ile ah-ı pür-şerer çekdim
Ĝam-ı hecriñle ey mihr-i dirāşşān ben neler çekdim

Naķifī

Her ne eylersen eyle yā ile

Baņa çekdirme hecr-i yār ile ah!

'İzzet Molla

[160]

Ahı tütmaķ - Beddu'ā te'sīr étmek.

Fuķarānıñ ahı tütüdi!

Étdi İstanbulı sūzān fuķarānıñ ahı!

Surūrī - Tārīķ

Yaķdı İstanbulı ah-ı fuķarā !

Tārīķ

Ah uh étmek; ah déyüp ah işitmek:

Saņa Ferhād olalı ey şeh-i şīrīn-güftār

Ah dér ah işidir küh-ı belāda dīlzār

Veysī

Aha gelmek - Beddu'āya uğramak,
beddu'ā ile maħv u perīşān olmaķ.

Ahı kalmaz - Ér geç, beddu'ānıñ te'sīri
görölmek.

Kimleriñ hāline étdim ħande?..

Bu kimiñ ahı ki kalmış bende?..

'Abdü'l-ħaķ Hāmid Beg

Ahı göklere çıķmak - Ah u fiğān ile
şiddet tezallümden kināye.

Zālimleri 'adliñ ne zamān ħāk édecekdir?

Mażlūmlarıñ çıķmadadır göklere ahı!

Ziyā Paşa

Ah mine'l-mevt! - Mezār taşları
üzerine ħaķ édilen ve ölümden feryād ü
şikāyeti tazammun éden sözler.

Ah mine'l-mevt dér şayħa-i devr-i cihān,

Dolmuş o āvāz ile kengere-i āsmān!

Kemālzāde Ekrem Beg

Ah mine'l-'aşķ! - 'Aşķ ve muħabbetin
ālām u ıztırābātını ifāde éder:

Ah min'el-'aşķ u hālete

Eħraķ kalbi baħr-ı arata!

Evvāh - 'Arabca - mübālağa - Çok ah
éden; *mecāzen* - Yüregi yanık, derdli,
derdmend.

'Atf-ı gūş-ı rikķat eyle ahıma

Merħamet kıl sīne-i evvāhıma

?

Te'evvüh- [té, vvuh] - 'Arabca - Ah

étmek, ah ve enîn étmek, ah édüp
içlemek.

Cem‘i: Te‘evvühât

Sâkin tûran muzille-i ârâm kalbimin
‘Umq-ı teħassüsâtına dalmışdı baġteten
Bir serseri kebûter ŧeb-hîz ü nâlezan
Buldu te‘evvühâtına bir melce-i emîn

Hüseyin Siret Beg

âh ! آه — [âh!] - *Ķazan* - *nidâ* -

Ah neydeyim?!

Âh içinde ‘ömr ötgermek - ‘Ömrini âh
u vâh ile geçirmek.

Âh étmek, ahlamaġ

bakınız - *Ķaygurmaġ*; *ħasretlenmek*

aha ! آھا — [aha!] - *Ķarb* - *nidâ*

-‘Âmiyâne - *Baġ! Vay! İşte burada! Yâ!*

ahar آھار — [ahar] - *Âzerî* - *isim*

- *Aħar, cilâ.*

Aharlamaġ - *müte‘addî* - *Aħarlamak*,
perdâht étmek

Aharlı - *ħiyâsî* - *Aħarlı, perdâhtlı,*
parlaġ.

âheste آھسته — [âhésté] - *Fârisî*

- *şifat* - *Yavaş, ağır.*

Âheste reftâr - *mürekkebe şifat* - *Aġır*
yürüyüş

Âheste âheste - *terkîb* - *Yavaş yavaş,*
yâb yâb.

Érişür menzîl-i maħşûdına âheste giden
Téz-refitâr olanıġ pâyına dâmen tolaşır

Hâtemî

آھسته صبا دست در آن پیرھن انداز

يك گل زگريباتش بدزد و بمن انداز

Şifâyî

Âhestegi-[te] - *isim* - *Âheste hâl ve*

şifâtı.

âhen آھن — [âhén] - *Fârisî* -

isim - *Demir.*

Ķarb-ı meşel: آھن سرد كوفتن فاندھ ندارد

Âhen-cân - *mürekkebe şifat* - *mecâzen* -
Ķatı yürekli; cefâ-keş, müteħammil.

Âhen-dil - *mürekkebe şifat* - *mecâzen* -

Ķaş yürekli, merħametsiz, zâlim;
ħahramân, yigit.

Âhen-püş - *mürekkebe şifat* - *Zırh*
giyinmiş, zırhlı.

Âhen-püş leşker-i küffâr kemâl-i kesretinden
deryâ mişâl mevc ururdu.

Na‘imâ - *Târîh*

Âhen rübâ - [*rubûden* - *Ķapmaġ, cezb*
étmek] - *mürekkebe isim* - *Mıġnatış.*

جاذبه دردم نه كه كم از سنك نيست

أى كه بسنگى دهى جذبه آھن ربا

Feyzî

Âhen-keş - [*keşiden* - *Çekmek; cezb*
étmek] - *mürekkebe isim* - *Mıġnatış.*

Âhenîn - [he] - [în - *edât*] - *Demirden*
yapılmış, demir; mecâzen - *Şiddet,*
şalâbet ve metânet ifâde éder:

Âhenîn-pençe; âhenîn-düş; âhenîn-
mizâc; âhenîn-cân; âhenîn-rek; âhenîn-
beden...

زخورشيد پنهان شود موش كور

كه جهلست با آھنين پنچه روز

Sa‘dî

Âhenger - [ge] - *ħiyâsî* - *Demirci.*

Düşdi dâmân-ı dile bir şerîr-i şür efken

‘Aşġ-ı âhengeri zencir-i cünûn işler iken

?

āhenk أَهْنَك — [āhéng] - *Fārisī* -

isim - Kaşd, irādet;

چو آهنگ رفتن کند جان پاک

چه بر تخت مردن چه بر روی خاک

Sa'dī

Nice āşaf o cihān-dāver-i dīn-perver kim

Édemez fitne zamānında fesāda āhenk

Nef 'ī

[161]

- Şitāb, tehālūk, 'acele;

Mānend-i şīr ü pelenk her ne cānibe āhenk étse,
sīne-i düşmeni çāk u haşm-ı harb-efkeni
berāber hāk éderdi...

Na'imā -Tārīh

- Tarz, rūş, töre, kâ'ide;

Göñül bir kaç zamān enduh u hicrānıyla zār étmek
Yine āhengile āhenk-i bezm-i vaşl-ı yār étmek

Fuzūlī

- Musikī āletlerinde esvātın mevzūn ve
mütevāfık olması; sazlardaki perdelerin
bu tarzda düzen édilmesi, aqorda;

Cennetde anup Ka'be-i didārını Dāvud
Āhéng-i hicāz ile demādem nağam eyler

Yeñişehirli 'Avnī

هر شبی زایه مدح گهربار توبود

روشن از شمع رخ مطرب ناهید آهنگ

[?] سیف اسفرانکی

Āheng étmek - Saza düzen vèrmek,
aqorda étmek.

- Şi'rde elfāzın hūsn-i intiḥāb u
imtizācından mütevellid ve sāmī'aya
hoş gelen mevzūn ve muṭtarid tarz-ı
insicām;

Āheng-i şī'r; āheng-i selāset; āheng-i
hazīn; āheng-i müheyyiç...

Bu zanbaqdan, bu leylāqdan, bu gülden

Yarın peydā olur bir ses, bir āheng;

Ser-i kühsāra bir fevvāre-i renk

Yağar senden muķīm-i qabr iken sen

Fā'ik 'Ali Beg

- Çalup çağırma, zevk ü şafā, cünbüş.

Āheng étmek, āheng yapmaq - Zevk ü
şafā étmek, çalup çağırmaq

Āheng taqlīdi - Endā'-ı el-fāzda ve
terkīb-i kelāmda eşvāt u ḥarekātın
taqlīdi:

Şar - şarıltı; şarıldamaq, şarıl şarıl.

Ḥar - ḥarıltı; ḥarlamaq.

Ḥor - ḥorlamaq; ḥorultu; ḥoruldamaq;
ḥoruldatmaq.

Gür - gürle; gürlemek; gürletmek;
gürültü.

Vır - vırlamaq; vırlanmaq; vırılı.

Par - parlamaq; parlatmaq; parılı;
parlaq...

Āheng-i telaffuz - Türkce kelimelerin
imlālarında ve telaffuzların, ilk ve aşıl
hecenin hafif veyā şakīl şā'itli olmasına
göre, diger hecelerin veyā bunlara 'ilāve
édilen edātların hafif veyā şakīl
okunması tarzı.

Diger lisānlardan Türkceye geçüp henüz
temāmiyle Türkleşmemiş olan
kelimelerde fi'l-i iktidārī ve ta'cīlilerde
bu āhenge ri'āyet édilemiyor.

āhū أَهْو — [āhoū] - *Fārisī* - *isim*

- Ġazāl, ceylān, qaraca.

Āhū-bere - Ġazāl yavrusı.

Ger olsa münteşir fermān-ı adlı küh u sahrāya
Uyur āhū-bere zānū-yı şīrān-ı²⁵ jiyān üzre

Nef'î

آهوبره صیاد فریبست دوچشمش
آهوی خطازان همه آفتاد بصحرا

Ebü'l-me'ānî

Hasret oldı harem bağçe-i hıfzından
Ser-i āhū-bereye gönca-i zaḥm-i nāḥun

'İzzet Molla

Āhū-yı hoten - izāfî - Tataristan āhūsı;
mecāzen - Güneş.

Hasret-i lālesitān-ı derd düştü her dem
Hoten āhūlarınıḡ heb cigerin ḡan eyler

Cevrî

Feyz-i tıynet başkadır, şūḡi-yi şüret başkadır
Her ḡazālî şanma kim deşt-i hoten āhūsıdır

Ḳoca Rāḡıb Paşa

Āhū-beççe - mürekkeb isim - Āhū
yavrusı.

Āhū-yı şīr-efken - tavşifî - isim -
mecāzen - Pek cāzîbeli ve taḡammülsüz
dilber.

Āhū-yı sefid - tavşifî - isim - mecāzen -
Ra'nā ve müstesnā güzel.

Āhū-pā - mürekkeb şıfat - Āhū ayaklı -
mecāzen - Serî', téz reftār.

Āhū tütî - Faşile-i virdiyyeden beyāz,
kırmızı ve ḡoḡulı meyve véren bir nev'
çalı, ağac çilegi.

- *Mecāzen - Siyāh ve çekme gözli*
dilber.

Āhū gibi! Āhū baḡışlı..

Şīrler pençe-i ḡahrımda olurken lertzān
Beni bir gözleri āhūya zebūn étdi felek

²⁵ TL: Şir; ND: şīrān

Yavuz Sulḡān Selīm

Āhūān - Āhūnıḡ cem'î:

دام از سر آهوان جدا کن
این يك دورمیده رها کن

Nizāmî - Ḥamse

از آهوان نیاید کاری جز از گریز
جون شیر شرزه نعرهزند از میان غاب

Reşidü'ddin Vaḡvāt

Āhū-āne - [āne - edāt] - Āhū gibi

Nıḡāh-ı āhū-āne; çeşm-i āhū-āne..

ay آى — [āi] - Ġarb - isim -
Arzıḡ eḡrafında dönen peyk, ḡamer,
māh; yigirmi doḡuz veyā otuz ḡünden
'ibāret müddet, ki ḡameriḡ, arzıḡ
eḡrafında bir def'a döndiḡi zamāna
muḡābildir, māh-ı ḡamerî; ay resminde
ve şeklinde olan şeyler; şühūr-ı
şemsiyyeniḡ her biri; *mecāzen - Güzel,*
nūrli: Ay gibi! [162]

آى-Lune, et Mois lunaire.

(Comme en allemand –**mond** et
monat, ou anglais –**moon** et **month**;
berbere.(kel-oui)-**ayagh**=lune et mois;
persan -**mah**=id; id.)

Cf.assyrien -**ea**=dieu de la lune;
sumérien- **adu**=id; et **aku**=la lune;
polynésien-**ai** =feu; sanscrit-**agni**=id;
gallinomero-**oho**=id;chinois-
youei=lune.

Enfin comparez le grec- **Iw**, nom
donné dans l'antiquité à lune par les
habitantsd'Argos, dontle premier
roi,Inachus, fonda une ville appelée
Jopolis

Darb-ı meşeller:

- Ay aydın, hesāb belli.

Ehl-i keyfiñ birisi dēr ki: Be hey sultānım
Aydın ay, bellü hesāb, oldı şa'bān temām

Nedim

- Ay ışığında cüz silkilmez.

- Ayıñ on dördi gibi.

- Ay gördünse bayram ét.

- Ay görmüş, yıldıza minneti yok.

-Ayıñ şoñ çārşanbası, kimine yarar, kimine
yaramaz.

Aya ya doğ, ya doğayım dēr.

Aç yüziñden zülfıñi gitsün niķāb

Sevdiğim ya toğ, ya toğsun āfitāb

Žiyā Paşa

- Ay göreniñ yıldıza tañı yokdur.

-Ay toğar gediginden, insān utanır dédiginden.

- Ayda kazandığını günde yér.

- Ay yeñi, yār yeñi.

Ay gördüm Allāh, amentü bi'l-lāh,

Aylar mübārek, Elhāmdülillāh!

Ay yıldız - Türk sancağı üzerinde hilāl
ve yıldız şekilleri.

Ay ağılı - Ayıñ etrāfında görünen
yuvarlak ve parlak dā'ire, ħirmen-i mäh.

Ayıñ on dördi - Bedr-i tām, istiķbāl.

Ayıñ on dördi gibi - *mecāzen* - Güzel
ve nūrlı yüzli, māhtābān.

Ay ışığı - Māhtāb

Ay aydını - *baķıñız*- Aydın

Ay parçası - *mecāzen* - Güzel, yüzi
nūrlı.

Şöyle münevver idi ruhsāresi

Doğmuş idi şanki bir ay parçası

Naħifı

Ay balta - Hilāl şeklindeki balta.

Ay demir - Doğramacı keseri.

Ay çiçeği - Tohumlarından yağ çıkarılan
bir çiçek, güne-yi 'āşık.

Tolun ay - Ayıñ on dördi, bedr,
istiķbāl; *mecāzen* - Ķarībü'z-zevāl.

Ay çıkmak; ay görünmek, ay batmak.

Ay tutulmak - Arzıñ, güneşle ayıñ
arasına girmesiyle ħameriñ tutulması,
ħusūf.

Ay başı - Ayıñ ilk günü, ħarra; *mecāzen*
- 'Ādet, ħayz; cinnet.

Birbirine sözlere degil eş

Ay başlardı yazdığı müşevveş!

Žiyā Paşa - Muķaddime-i Ħarābāt

Ay şoñı; ay ortası..

Üç aylar - Receb, Şa'bān ve Ramazān
ayları, şühūr-ı şelāşe.

Üç aylar fuķarāsı - Şühūr-ı şelāşede
cerre çıkan adamlar.

Aylık-[lı] - *isim* - Her ay yapılan şey;
her ay vériten ücret ve ma'āş, mahiyāne,
şehriyye; bir ay müddetden 'ibāret
zamān.

Aylık vérmek; aylık çıkmak; aylık
bağlamak; aylığa kesmek, aylığa
tutmak..

Bir zamān aķçece görmüşdi ħazīne kılet

Almayup aylıgım ħalk çekerdı zillet

Ya naşıl [zātına] şükr étmeğe şimdi millet

Vérđi māliyeye tedbir-i muşibi bereket

Buldı hep sāye-i lütfında cihān vüs'at-i ħāl

Žiyā Paşa - Zāfernāme

Bilmeden icāb ħālı çıkmıyor aylık diye

Olmasun beyhüde me'mürin devlet pür-telāş

'Acizāne kırdı vérgüden ħükümet yüzde beş

Yüzde toķsan beş de biz kırdık désün ehl-i ma'āş!

Eşref

Aylığa yıllığa eyler hîdmet
Aramaz hâk-ı velîy-i ni'met
Sünbülzâde Vehbî - Lütfiyye
Bir aylık; iki aylık...
Bir aylık kızu; iki aylık çocuk...
Aylıklı-[lı] - Aylık muqâbilinde hîdmet
éden, ma'âş şâhibi.
Aylıklı me'mûr - Aylıklı hîdmetgâr..
Ayaz - *şifat* - Aylı hevâ, açık ve
bulutsuz géce; açık aylı géceñi şouğı.
Ayaz vurmağ - *nebâtat hâkında* -
Ayazdan yanmağ.
Ayazlık-[lı] - Hevânıñ açık ve bulutsuz
olması hâli.
Ayazlamağ - *lâzım* - Ayazda beklemeğ;
mecâzen - Boş ve fâ'idesiz yere
beklemeğ.[163]
Ayazlanmağ - *muţâva 'at* - Géce açıkda
ve ayazda qalmağ; ayaz geçmek,
üşümek.
Ayazlatmağ - *müte 'addî* - Şuyı géceleri
ayazda bırakıp şoutmağ.
Aydın [Ay tün] - Aylı géce; parlağ,
münevver, ziyâdar, rahşân.
Tîre-yi çeşmim aydın itsün ruñıñ ey hür-ı 'ayn
Hâke-i pertev şalsa gelmez zerrece hürşide şeyn
'Aşkı
- Işığ, şu'le, yalıñ;
Birisi mülke çerâğ olmuşdurur
Aydından yér ü gök tölmişdurur
'Aşık Paşa
- *Mecâzen* - Vâzî', huveydâ, açık,
âşikâr.
Ay aydını - Ay ışığı, mahtâb.
Gözün aydın! Gözünüz aydın! Gözler

aydın!
Erenler! Şeyh Şa'bânî Tarık müstakîminden
Açıldı bu aydın oğlı dergâhı dîdeler rüşen
?
Aydınlık - [lı] - Ay tünlük - *Çağatay* -
Ay ışığı, mâhtâb; ışık almak için
bırakılan açıklık, pencere, dam bâcası;
mecâzen - Nür-ı ma'nevî, tecelli-i
ruhânî, hidâyet-i ilâhiyye.
ay آى — [ai] - *Āzerî* - isim - Ay;
yigirmi dokuz veyâ otuz günden 'ibâret
müddet; *mecâzen* - Ay gibi güzel ve
parlağ
Ay ışığı - *mürekkebe isim* - Mâhtâb, ay
ışığı.
Ay dutulmağ; ay çıhmağ; ay batmağ; ay
doğmağ...
Aylık-[lı] - Bir aydan 'ibâret müddet.
Lay lay dedim yatınca
Gözlerem ay batınca
Cânım zinhâra geldi
Sen hâşıla çatınca
Balam alayla - Alayla!
Gelim alayla - Alayla!
<<Köçerlü>>den
Berğ urar zülfi-ârâ mâh-ı münevver tegi rû
Hâleveş dâ'iresin ser-be-ser almış gisû
Çekülüp levh-i cebînde duñak-ı ebrû
Ne 'acâ'ib ne garâ'ib, ne temâşâdır bu
Kim göründür ola bir ayda iki taze hilâl?
Zâkir
Çün va'de érişdi doğdı bir ay
Hürşid-i ruñiyle 'âlem ârây
Fuzûlî - Mecnûn u Leylî
Ay kesmeyüpdî gün kabağın bu degil kesüf
'Aşık olupdı bes ki o ruhsâra âfitâb
Seyid 'Azîm Şirvânî

Ayaz - *şifat* - Aylı géceniñ şouğı, ayaz.

- Çöllerde kalup dalımı ayaza véren men oluram,
géceler şabāha kimi yatmayan, eyü işigi
kuruyan men oluram...

<<Molla Naşre'd-din >>den

Ayazlamak - *lāzım* - Géce ayazda
kalmak, ayazlamak.

Ayazlatmak - *müte'addī* - Ayazda
bırakmak, ayazlatmak.

Aydın [Ay tün] - *şifat* - Aylı géce,
aydın; *mecāzen* - Rüşen, vāzih,
huveydā, 'ayān.

Gözün aydın!

Aydınlık-[lı] - *şifat; isim* - Aydın olmak
hāl ve şıfatı.

'Azizim aydın olsun ay doğsun aydın olsun
İşitdim dostuñ gelüp gözleriñ aydın olsun

Beyātī

Güzel bir çehre, lāmi' bir nazar, pākize bir semā...
Geniş bir cephe, aydın bir nigāh i'tlā-i perā...

Hādī 'Abdü's-selīmzāde

Ne derdiñe had var idi ne cevriñe taħmīn
Biz muntazır rāhiñ idik, gözümüz aydın!

Vākıf (Molla Penāh)

Aydınca - *taḳlīlī, mübālağa* - Açıqca,
āşkāre, vāzihan.

Herkes adımı çekse yanınđa o la'iniñ

Sevk, eyle bī-hürmet

Aydınca büyük düşmenidir mezheb ü dīniñ

Yā Rab ne şasāvet!

Şābir

ay آ — [ā] - *Ḳazan* - *isim* - Ay,
kamer; yigirmi doḳuz veyā otuz günden
'ibāret müddet; *mecāzen* - Ay gibi güzel
ve parlak yüzli.

Gör ol ayını...Neyindi ol yaḳıtı!Cānım! Sinde bol ay!

Sinde yaḳtır, sinde balḳu, sinde bol nūrlı şolay!

Seyid Sünçeleý

Ramazān-ı Şerīf ayına

Huş gélidin bizlerge sin muhterem ay

On iki aydan sini 'aziz kılğan Hüdāy

Şol sebebden sin kilgenge şādlanamaz

Mübārek bol! Bizin için ey 'aziz ay

Sini gör geç tura almaymız biz şādlanmay

Mü'min adam sinde kalmas hiç paklanmay

Bende çilek birlen kılğan günāhlardan

Şolay bolgaç kim şādlasun biz şādlanmay

Sin göresin barımızni tigéz berd ay

<<Min bay min>> dib çāresi yok hiç bir
künmay

<<İnsān bolgaç barıñızda müsāvi >> dib

Faḳir birlen aç yurtasın baynı bir ay

Ṭoḡrılıḳğa hiç bir ādem karşı tırmay

[164]

Hükümün tigez bolgaç saña göñül şanmay

Şunıñ üçün yaşı, ḳartı başen iyüp

Devām iter 'ibādetde hiçbir tanay

Sinde mollada tig yatmas va'zlamay

Ḳarıda hem ḳar anımı tekrarlamay

Her ḳaysına tayaḳıñ berd ay yetgeç

Mü'ezzinde biş vaḳtdan birde kalmay

Bermez de bik şūfimiz birde kalmay

Yürümez mescidgehde armay, talmay

Öylisiñdir bolar barda yaḳşı iken dib

Sinden şoñ yaḳşı bizde bik köb kalmay

Sin kitgen şoñ bizge hiçbir va'z bolmay

Yıl boyunca ḳazret ḳulğa kitāb almay

<<Ramazānda bik köp nerse söyledim >> dib

Yıl boyunca minnet ḳıla şunı ḳoymay

A'.Veliyī

Ay kibik - Ay gibi - *mecāzen* - Parlak
ve güzel yüzli.

Yaña ay - Yeni ay, hilāl.

Ay balta - Ay şeklinde olan balta, teber.

Ṭol ay - Ṭolun ay, beder, istiḳbāl.

Ay tutulmak - Kamer-i inḳisāf étmek,

ay tutulma.

Ay tutulu - Ay tutulma, husuf.

Aybağır, aybağs - mürekkebe isim - Ay çiçeği, güne bakan, güne-i 'aşık.

bakınız - Günbağış

Ayına - Ayda, her ayda.

Aylık-[lı] - Bir aydan 'ibaret müddet.

Ayaz - [Ay, ayaz; gün-günas] - şıfat - Açık ve bulutsuz, aylı hevā, ayaz; bulutsuz gécenin şouğı.

- Şu tövbeden ay küterle; ol başda kuzgalat şarı, sonra akşal karağa, nihāyet gümüş ak töşge neyle ne de bütün dünyāğa söyüp irkelep, karap, tın ve akrangana ayaz gökden yüzüp gite.

'Alcan İbrahīm

Kükrekimde minim şî'r uşam şavmı

Köterem min kart bolsam da avaz tavmı

Gönlümde gün hemān ayaz, hemānda yaz

Şā'ir gönlünde kış bolmay da qar yavmay

Tokey

Çalaş ayaz - Bulutsuz hevā.

Ayazlık-[lı] - Ayaz gece ve gün; yağmursuz ve kuraş hevā.

Ayazmaş - lāzım - Bulutlar açılıp hevā ayaz olmaş; şoumaş.

bakınız - Alalanmaş

Ayazdırmaş; ayazlatmaş; ayazlanmaş; ayazlandırmaş.

ay, ayas آياس, آى — [aī, aīach] -

Çağatay - isim - Ay; şehir, mäh.

Ay baltu, ay balta - mürekkebe isim - Eşhāb-ı rütbe ve münāşibin ellerinde tutdukları ay ve hilāl şeklinde balta, teber.

Aylık, aylıg - isim - Bir ay müddet,

aylık.

Ayaz, ayas - şıfat - Aylı ve açık hevānin şouğı, ayaz.

Ayas urğan - mürekkebe şıfat - Ayaz dokunup üşümüş olan.

Ayas ötmek - hīve ta'bīri - Ayaz geçmek, üşümek.

Ayazlamaş, ayazlamaş - lāzım - Ayazlamaş, ayazda üşümek; şouk almaş.

Yakut - At, atabin - Açık ağız.

Atıt - Açmaş.

Ataççı - Ağzını açan.

Qoybal - Aner ben - Açmaş.

Aya - El ayası.

Çuvaş - Oyar - Açık ve aylı hevā, abaz.

ay ! آى — [aī!] - Ğarb - nidā -

Hiṭāb, ta'accüb, nefret.. bildirir.

bakınız - Ā - Nidā

Nikāb-ı zülfiñi kaldır, görünsün mäh-veş rüyün

Seni ey mäh-ı tībānım görenler ay! désin düşsün!

?

Ay ay amān! Ay efendim! Ayol! Ay oğul!

Bu ḥarīf öldü mi, sağ kaldı mı derler de ayol,

Baba dostysam eger kalçup ararlar bir yol.

Mehmed 'Ākif Beg

Şıkalım gel de şunın kalbine bir cānlı ümīd

- Ne kolay! Sa'y-ı medīd ister ayol, sa'y-ı medīd!

Mehmed 'Ākif Beg

ay, ay hay, ay vay آى وای, آى

ay, ay — Kazan - nidā - Hiṭāb, ta'accüb ve taḥassür bildirir.

Ay! Ni kıldık, kayda bizniñ éski 'izzet éski şan?

Her tövbenlik, meskenet ki dem-be-dem kurban-ı hayāt!

Vākıfū'l-Celālī

<<Yolmızğa yaqtı
Şalğuçı şaqtı,
bolsun bu! >>dédim
Ay hay nārāsı!

Zarif 'ül-Beşiri

Ay hay nādānlar!
Şoqurdır anlar
Kızğanç cānlar
Okıñ balalar!

'Ārif 'Aynü'l-leyn Çakāli

ay, aya, ayya آي, آيا, آيا — [aï,
aïa, aïa] - *Uygur - nidā: Ay! Vay!*

Bayatka şükür kıldı ögdi üküş
Ayur: Ay idim! Sen bakırsañ küsüş²⁶

Qutadgu Bilig

[165]

Kim evlik alayın tése törtte taş²⁷
Atın almaz evlik ayā érde baş

Qutadgu Bilig

aya آيا — [aïa] - *Ġarb - isim -*
Eliñ ve ayağıñ düz ve açığı yeri.

Köpek ayası - *bakıñız* - Köpek
Ayalı - *kıyāsī* - Ayağıñ düzlügi ziyāde
olan, yayvān.

aya آيا — [aïa] - *Çağatay - isim -*
Eliñ içi ve ayağıñ düz yeri, taban.
Qol ayası, el ayası, el içi.

aya, eya آيا, آيا — [aïa, éïa] -
Qazan - isim - Aya; taban.

Ayū ayası - *mürekkebe isim* - Bir ot adı.
aya آيا — [aïa] - *Uygur - isim -*
El.

aya آيا, آيا — [aïa] - *Çağatay -*
mü'enneş isim - Büyük kadın ve hanım.

²⁶ TL: ügüş; KB: küsüş

²⁷ TL: evlik; KB: evlük; TL:evlik; KB: velik

bakıñız - Aym, ayım

aya آيا — *Ġarb - Rumca: [aia]*
- *áyia* ἄγιος - Muqaddes; 'aziz, şerif -
E'azze-i neşārāya vaqf u taşşış édilen
yerleriñ evellerine gelir: Ayaşofya;
Ayeistefanos; Ayamavra...

āyā آيا — [āïā] - *Fārisī - edāt -*
İstifhām, temennī ve ihtimāl ifāde éder:
'Acabā, 'aceb.

آياتوبودی - Sen mi geldiñ?

آيا کیست - 'Acabā kimdir?

Ayaçe şedd - كه بمن چیزی نگفت? -

'Acabā ne oldı, ki baña bir şey söylemedi.

آنان كه خاك را بنظر كيميا كنند

آيا بود كه كوشه چشمی بما كنند?

Hāfiz

Faşl-ı gül güldi mi ayā déyü pursān olarak
Bülbüli küçede gördim ki gülsitāna gelür

Nedim

Söziyle eyledi teşhīr Hāzıq mülk-i ma'nāyı
'Aceb şā'ir midir, sāhīr midir, āyānedir cānā?

Hāzıq

ayapana آياپانا — *Ġarb -*
Fransızca: ayapana - isim - Faşīle-i
mürekkebeden Brezilyada biten ve
münkav'ī çay gibi münebbih ve mi'devī
yérinde kullanılan bir ot.

ayaq, ayag, ayaxg آياغ, آياغ
آياق, — [aïak, aïag, aïakg] - *Āzerī - isim*
- *bakıñız* - Eyaq.

Ayahlanmaq - *lāzım* - Ayağa qalkmaq,
ayaqlanmaq.

Ayahlandırmaq - *müte'addī* - Ayağa
qaldırmaq, ayaklandırmaq.

Ayahlandurmaq - *müte'addī - bakıñız* -

Ayahlandırmaq.

Ayah çalmaq - *mürekkebi-lâzım* -
Gidüp gelmek.

Ayah dutmaq - Hempâ olmak; ayak
yürüyebilmek, yürümeye tākati olmak.

- Baş tutmasa da ayah dutup bu vilâyetden
kaçup...

<<Molla Naşre'd-din>> den

Baş götür, bu ehl-i dünyâdan ayak dutdukça kaç
Ne kıza ne oğula, ne âşnâ, ne yâre bah

Vâkıf << Mollâ Penâh>>

Ayak seyri - Gezinme, geşt ü güzâr.

Ayah açmaq - Çocuk yürümeye
başlamak, sıralamak.

Ayah sahlamak - Durmaq, tevaqquf
étmek.

Ayah sayma - Bir oyun adı.

Hevâ hoşdı, günde bir az kızınak

Geliş hamı ayak sayma oynayak:

İgne igne, ucı dökme, beli, beli

Betirgiçi, koz ağacı, qoturgiçi, happan

Hoppan, yırlı yırtıl, su iç kırtul!..

Şâik Tâlibzâde

Ayahlamak, ayaklamak - *müte'addî* -
Ayakla başdirmek ve ezmek, çignemek;
paymâl étmek.

Söversiniz gurbeti, meşakkati, zilleti

İnsân degilsiniz mi atupsunuz himmeti

Ayahlıyorsunuz siz nâmûsı hem gayreti

Alırsınız gurbetde bir iki üç 'avratı

'Ali Râzî

Ayahdan düşmek - Elden ayaktan
düşmek, 'âciz ve dermânde olmak.

Bir az gitti yoruldu ol haste

Ayaktan düşdi ol zâr-ı şikeste

Mehmed Bâkır Halhâli

Ayağa durmaq - Ayağa kalkmaq,

kıyâm étmek.

- Seniñ sözün den bu çıñır ki bir gün ra'yyet
akanıñ ayakına devrânda öbürü günde aça
ra'yyetiñ ayakına dursun!..

<<Molla Naşre'd-din>>den

Her bir iki gündür ayağa boşla bu dükkânı

Git bir yavuk hammâma uzan, bağla hannâni

Yum gözleriñi dinme ve hem gözle ezânı

Ger eylemiş olsañ gece bir tavır-ı hatânı

Git gir suya tâ ahz edesin râhat-ı cânı

Şâbir

Şubh-ı tezden dur ayağa şâma tek çek zahmeti

Güclilerden de işit her nev' fuş-ı töhmeti

Sen zelil ol 'aybı yoñ koy güclü çeksün lezzeti

Koy seni havâr eylesünler hân ü a'yân gam
yeme!

Şâbir

[166]

Ayağa düşmek - *mecâzen* - Tenezzül
ve tezellül étmek.

Ayağa salmaq - *mecâzen* - Ayağa
düşürmek, qadrini tenzîl étmek.

Yüz feyziñ olsa halka eger âfitâb teg

Devrân salur ayakasını mahtâb teg

Seyyid 'Azîm Şirvânî

ayazma آيازما — *Ġarb - Rumca:*

ἀγίασμα - *isim* - Rumlar arasında,
havâş-ı şifâ'iyeyi hâ'iz ve e'azze-i
neşârâ tarafından keşf édilmiş şanılan
ziyaretgâh pınar ve çeşmeler.

ayaq, ayag آياق, آياغ — [aiag,
aiak] - *Āzerî - isim* - Ayak.

bakınız - Ayah

Birisi egleşüp taht-ı revâna

Ayak yalun biri olmuş revâna

Mehmed Bâkır Halhâli

ayaq آياق — [aïak] - *Ġarb* - isim

- Bacağıñ nihâyetine muttaşıl olan ‘uзуv, қadem, pāy; ba’zı şeyleri ve âletleri tutmaya hizmet eden kısım; ba’zı şeylerin toprağa gelen yerleri; merdiven başamağı; bir çayıñ ve nehrin kolları; uzunluğ ölçüsü [*bakınız - Kadem*]

La forme (primitive?) de ce vocable, telle qu'on la rencontre dans les Inscriptions de l'Orkhon, semble être (daka) آداق. Dans quelques dialectes le (d) se serait régulièrement transformé en (y), comme dans les idiomes indo -européens. Quelques autres dialectes y ont substitué la lettre (z) ou (s) : ainsi, (aygır) آيغر = étalon, en t.orl et ott., figure comme (adğır) آدغير dans les Inscriptions précitées, et comme (asğır) آسقىر dans les dialectes soïot, koibal, etc. qui connaissent également notre mot (ayaq) آياق sous la forme (azak) آزاق.

Bedros Efendi Keresteciyan

Ġarb-1 meşeller:

- Ayağı şuya érdi.
 - Ayağı düze başdı.
 - Ayağı göge ilişdi.
 - Ayağıyla gelene ölüm olmaz.
 - Ayağı yanmış it gibi yeler.
 - Ayağı yer mi başar zülfiñe ber-dâr olanıñ?
- Cām-veş mağrūr dest-i iltifāt-1 yār olup
Şevkden yer mi başar Şābit ayağı lāleniñ?

Şābit

- Ayağı yer başmayor.
- Ayağında tonı yok, başına feslegen taşar.

Ayağında tonı yok feslegen ister başına!

Şināsī

- Ayağının altına karpuz kabuğı koydı.
 - Ayağına ip takdı.
- Bu meşeldir süridirler köpegi öldürene
Şimdiden pāy-1 raķib-i sege bir ip taçalım
- ‘İzzet Molla
- Ayağına pabuc olamaz.
 - Ayağına sıcak şu mı dökelim!
 - Ayağına taş dokunsa benden bilir.
 - Ayağı üzengide.
 - Ayağ postal baş püskül, şonradan görmek ne müşkül!
 - Ayağlar baş oldı, başlar ayağ.
 - Ayağa dokunmadık taş olmaz, başa gelmedik iş..

Ayağ üzerinde - Oturmayup ayağda duran kâ'im..

Ayağda - Ayağ üzerinde, kâ'im; *mecāzen* -Telāş ve iztirābda; ‘işyān ve ihtilāl hālinde.

Ġivār ayağı - Ġivārın dibi ve temeli.

Çay ayağı - Çaya dökülen ırmağ ve dere.

Merdiven ayağı - Başamağ, başkıç, kadem.

At ayağı - Atın yürüyişi.

Başdan ayağa - Yukarıdan aşağıya kadar, tepeden tırnağa, sertapa.

Öğ ayağ - *mecāzen* - Bir işi en evvel yapan, mübāşir.

Öğ ayağ olmak - *mecāzen* - Bir işde müşevviğ ve sâ'ik olmak.

Ben yédim, sen yediñ, yeter bu dayağ;

Siz, kadınlar, oluñ dérim öğ ayağ

‘Abdü'l-ħağ Hāmid Beg

Ard ayağ - Arka ayağ

Şeytanın ard ayağı! - *terkīb* - *mecāzen*
- Çok bilmiş, hilekār, kurnaz.

Dört ayak; dört ayaklı - *bakınız* - Dört
Horoz ayağı - *mürekkebe isim* -
Tüfekden tıpa ve tıkaç çıkarılan burğu.
Sac ayak - *mürekkebe isim* - *bakınız* -
Sac.

Göl ayağı - *mürekkebe isim* - Göle
dökülen çay ve ırmak; gölden denize
aakan dere.

- Göl ayağından geçmege ol gün köpri
kurulup...

Na'imā-Tārīh

Kırk ayak - *bakınız* - Kırk

Ayak patırdısı - *terkīb* - Yürümeden ve
koşmağdan hāşıl olan ses; *mecāzen* -
Korkutmağ için yapılan cā'li hareket.

Darb-ı meşel - Ayak patırdısına pabuc
bırakmaz!

Ayak sesi - Yürümeden hāşıl olan ses.

Ayağının tozuyla - *hāl* - *mecāzen* -
Gelir gelmez, hemān, derhāl, durup
dinlenmeden.

Eski küyından şabā-i şād olmağa bādı budur

Ayağı tozuyla geldi bā'is şādı budur

Şeyhül-İslām Yahya Efendi

[167]

- Cānib-i mağribden 'avdet eden guzāt-ı
muvaħiddini ayağı tozuyla bi'l-istishāb...

Ziyā Paşa - Endülüs Tārīhi

Ayak kabı - *mürekkebe isim* - Ayağa
giyilen şeyler.

Sağ ayak kabı değil! - *mecāzen* -
Ahlākından ve 'iffetinden şübhe édilen.
Ayak değışme ve değışirme..

Ayak banyosu - Tedāvī maqşadıyla
ayağlarını sıcak şuya koyma.

Ayak taşı - Bir şey'in, toprağa gelecek
yerine konulan düz taş.

Ayak havlusı - Ayak silinen havlu.

Ayağı karıncalı - *mecāzen* - 'İffetinden
şübhe édilen kadın.

Ayağı üzengide - *mecāzen* - Hāzır,
āmāde, etegi belinde.

Fārisī: پادر ركاب

Ayak yolu - Ābdesthāne.

Ayak takımı - *mecāzen* - Esāfil-i nās,
gurūh-ı eclāf; 'avām-ı nās.

Gider ayak - Yola çıkılacağı sırada.

Ağır ayak - *mecāzen* - Vaz'-ı hamle
pek az müddet kala.

Düz ayak - Bir katlı ev.

Ayak altı - *zarf* - Ayağla başılıp
çignenen ve dā'imā üzerinde gezilen
yer; izdiḥām ve galebelik olan yer;
mecāzen - Sefāletgede, muḥitgāh.

'Alemin mertebesi gör ne kadar bed-terdir

Başdan bezm-i şafā bir ayağ altı yerdir

Hāfizī

Ayak altında kalmak - Ezilmek,
çignenmek; *mecāzen* - Sefil ve pāmāl u
perişān olmak.

O ihtişāmı elinden niçün bıraktıñ da

Bugün yatup tırıyorsın ayaklar altında?

Mehmed 'Ākif Beg

Ayak altında sürünmek - *mecāzen* -
bakınız - Ayak altında kalmak.

Dünyā ayağının altında - *mecāzen* -
Her tarafı görebilen yüksek yer.

Ayak bağı - *mürekkebe isim* - *mecāzen* -

Māni', engel; nikāh.

Ƙız kaç yanımdan vızlama sivrisinek gibi
Fink urma iki yanıña kırnaç köçek gibi
Yere geçer 'arından erin köstebek gibi
Ayağ bağıyla sonra kalursın eşek gibi
Olma şoğak süpürgesi kadın kadıncık ol!

Vāşif

Geçüp bağı-cihāndan Nev'iyā nüş ét fenā cāmın
Kim ol āzādeler içinde olmuştır ayağ bağı

Nev'i

Çocuk ayağı - Çocuk yürüyüşü, āheste reftār.

Ayağı uğurlu - *mürekkebe şıfat* - Uğur ve iğbāl ve sa'ādet getiren: Ayağı uğurlu gelmek.

Ayağdaş - Arkadaş, hēmpā, refik.

Ayağ alamamak - Ağrıdan yürüyememek; *mecāzen* - Vazgeçememek, şarf-ı nazar ve ferāğat edememek.

Ayağ başmak - *mecāzen* - İşrār ve 'inād etmek.

Başmak şadedinde bu gece muhtesib emmā
Ey duhter-i rez meclise başdırma ayağ baş

Sābit

Ayağ diremek - *bağınız* - Ayağ başmak.

Ayağ sürümek - *mecāzen* - Göñülsüz iş yapmak, ta'allül etmek; géc kalmak, te'ağğur etmek.

- Yükeddim riclen ve yuağğiru uğra tereddüd-ile ayağ sürüyerek nāzān nāzān...

Şānizāde - Tārīh

- Yolda ayağ sürüyüp tā şevvāl ahirinde āsitāneye geldi...

- Ayağ sürüyüp vakt geçüresiz ola ki bir lāñife-i ğaybiyye zuhūr eyleye...

Nā'imā - Tārīh

Ayağ şaşmak - Yürümesini şaşırmaç.

Ayağda kalmak - Oturacak yer bulamamak.

Ayağa kalkmak - Oturduğu yerden ayağa durmak, kıyām etmek.

Ayağda durmak - Oturmayup ayağ üzerinde durmak, kār'im olmak.

Ayağ dolaşmak - Serhoşluğdan veyā hayret ve iztirābdan yürüyememek.

Ayağa dolaşmak - *mecāzen* - Yaptığı fenālığın ve hıyānetin cezāsını görmek.

Tolaşur ayağına a'māli

Heb gider arz u vücūd u mālī

Nābi - Hayriyye

Ayağlamak - *müte'addi* - Ayağla ezüp çignemek; adımla ve ayağla ölçmek, adımlamak.

Ayağa düşmek - *mürekkebe-i lāzım* - *mecāzen* - 'Afv dilemek.

Söz ayağa düşmek - *terkib* - *mecāzen* - Başdan kıça haber olmamak, her kafadan bir ses çıkmak, herkes bildigini yapmak.

Ayağı göge ilişmek - *mecāzen* - Géc kalmak, te'ağğur etmek, gecikmek.

Ayağa kara şu inmek - *mecāzen* - Uzun müddet ayağda kalup yorulmak.

Ayağa kapanmak - *mecāzen* - *bağınız* - Ayağa düşmek.

Ayağıyla gelmek - İhtiyār u irādetiyle gelmek.

- Ayağıyla gelmiş şikār muşābesinde birer birer cümlemizi giriftār-ı kemend-i intikām u seyf-i siyasetle katl ü i'dām edeceklerdi...

[168]

Ayağıyla gelüp mutî‘ olana kıydığınız şāyi‘
oldıkda...

Na‘imā - Tārīḥ

Ayağını yorganına göre uzatmak -
terkīb - mecāzen - Ḥaddini bilmek.

Kişi yorgana göre lāzım uzatmak ayağın
Belī, dest-i buḥalā geh uzanur geh kışalur

?

Ayağı şuya érmek - mürekkebi lāzım -
mecāzen - İşin ehemmiyet ve
vehāmetini anlamak, ‘aklı başına
gelmek.

Ayaqlanmak - lāzım - Davranup
yerinden kalkmak, kıyām étmek, ayağa
durmak, çocuk yürümeye başlamak;
da‘vā ve iddi‘āya kalkışmak; ihtilāl ve
‘ișyān çıkarmak.

Ayaqlandırmak - müte‘addī - Ayağa
kaldırmak, kıyām étdirmek; ‘ișyān ve
ihtilāle sevķ étmek.

Ayağıyla tutulmak - mecāzen - Ğaflet
yüzinden derde ve belāya düşmek.

Kendi ayağımızla tutuldık cāh-i fā‘ide?

Bildik bu dāmgehde bize āb u dāne yok!

‘İzzet Molla

Ayağını kesmek - mecāzen - Bir yere
gelüp gitmekden vazgeçmek; gelüp
gitmesine māni‘ olmak.

Yaşım gibi gitme çeşm-i terden

Kesme ayağın bu rehğüzerden

Fuzūlī - Mecnūn u Leylī

Ayağına ip takmak - terkīb - mecāzen -
Çekişdirmek, faşl u mezemmet étmek.

Ayağı yere başmamak - mecāzen -

Ziyāde sevinmek.

<<Ayağı yer mi başar züfne ber-dār olanı?>>

Zevķ ü şevķ ile vérir cān u serī dōne dōne

‘Oşmān Şems Efendi

Ayağ çekmek - mecāzen - İ‘rāz u
teberrī étmek.

Ayağ çek bezm-i ‘ālemden ki ‘ālem-i menzīl-i ğamdır
Ferāğat ‘āleminden geçme kim ‘ālem bu ‘ālemdir

Rūhī

Çekdi Mecnūn ayağın bādiyeden lik vérir

Kanlı güller ayağından çekilen hār henüz

Fuzūlī

Ayağını çekmek - bakınız - Ayağını
kesmek.

Ni‘meti ayağıyla tepmek - mecāzen -
Küfrān-ı ni‘met étmek; nā‘il oldığı
sa‘ādetin kıadrini bilmemek.

Olur der-miyān ‘izzetin şöḫbeti

Ayağıyla depdi déyüp devleti

‘İzzet Molla

Ayağa gelmek - mecāzen - Zahmetsizce
nā‘il olmak.

Göñül derāzi-i dest-i recādan eyle hāzer

Naşib olan gelür elbet bizim ayağımıza

Sālim

Ayağını kaydırmak - mecāzen - Birini
yerinden étmek.

Ayağının altına karpuz kıbuğı
koymak - mecāzen - bakınız - Ayağını
kaydırmak.

Ayağını denk almak - mecāzen -
Müteyakķız olmak, ihtiyātlı bulunmak.

Ayağını kırmak - mecāzen - Tehdīd
étmek, kıorķutmak; ‘inādından
vazgeçmek: Şeytānı ayağını kır!

Elini ayağını çekmek - mecāzen -

Kendi hâline bırakmak; ta'arruz ve müdâhaleden vazgeçmek.

Ayaqlı-[lı] - *isim* - Ayağa takılan ve geçirilen şeyler, cānbāz na'lını; direk ve emşālî şeylerin istinād étdirildiği yerler, kürsi taşı.

Ayaqlı - *kıyāsî* - Ayağı uzun ve yüksek; yürüyen, müteharrik.

Ayaqlı cānavār - *mecāzen* - Bir yerde zabt u tevķifî mümkün olmayan; her tarafda gezüp dolaşan.

Darb-ı meşel: Ayaqlı cānavār habs olur mı?

- Ayağı ve dibi olan şeyler:

Ayaqlı bardak; ayaqlı kadeh; ayaqlı şāmdān...

Ayaqlı kütübhāne - *mecāzen* - Kitāba bakmaksızın her fenden bahş étmeye muhtedir olan, 'ālem-i müstahzar.

Dört ayaqlı - Dört ayağı olan hayvānlar, çehārpā, çārpā.

Dört ayaqlı yürümek - *hayvānlara takliden* - Eller ve dizler üzerinde yürümek.

ayaq, ayağ اَیَاق, اَیَاق — [aïak, aïag] - *Çağatay* - *isim*, *zarf* - Ayaq; *mecāzen* - Şoñ, nihāyet:

Yılını ayağında - Senenin şoñunda.

- Bars yılının ayağında seksan üç yaşında hak rahmetige gitti...

Ebü'lğāzî - Şecere-i Türkî

Ayaq aldurmak - *lāzım* - Ayaq şişmek.

Ayaq urmak - *lāzım* - Ayaq atmak.

Ayaq astı - *zarf* - Ayaq altı; medd-i nazar kâbil olan yer.

- Temām şehr ve maħallāt ayağ astıda dur...

Bābürnāme

Ayaqmak - Ayaqlanmak; çocuk ayağa kalkup yürümek.

ayaq اَیَاق — [aïak] - *Qazan* - *isim* - Ayaq.

Darb-ı meşel: Ayağım kışka bolsa da tayağım uzun!

Ayaq tabanı; Ayaq barmağı..

Öñ ayaq, soñ ayaq; dört ayaq; ald ayaq; art ayaq..

Kırk ayaq - *mürekkebe isim* - Çok ayaqlı bir nev' böcek, kırk ayaq.

Başdan ayaq - Sertapa, başdan ayağa.

Qaz ayağı - Bir ot adı. [169]

Yol ayağı - Yola giderken vérilen şadaqa, yol şadaqası, yol hediyyesi.

Ayaq calı - *mürekkebe isim* - Ayaq teri, bahşiş, müzd-pā.

Ayaq giyümleri: Çabağa; oyuk; itük; kāviş; oyuk baş; kağa; çitük; başmak..

Ayaq yolu - Ābdesthāne, ayaq yolu.

Ayaq kol - Böceklerin ve haşerelerin kolları ve ayakları etraf.

Ayaq şuzmak - Ayaq uzatmak; *mecāzen* - Ölmek.

Ayaq izi - Ayaq izi.

Ayaq çalmaq - Ayaq çalmaq, çelme vurmaq; *mecāzen* - Karşı durmaq, muhālefet étmek; müşkülāt göstermek.

Ayaq başmaq - Atlamak; ayağa kalkmaq, kıyām étmek.

Ayaqqa başmaq - Ayağa kalkmaq; ayakda durabilmek.

- Bir 'ākla ve müşfika dāyege tapşırsun, tā ki ayakka başup özi aşı içe başlağunça dāye kılında terbiye kılunsun...

Molla 'Abdü'n-nāşroğlı

Ayak tepmek - Oynamak, rakş étmek.

bakınız - Büyümek.

Ayak sürtmek; ayak sürtünmek - *bakınız* - Abunmak.

Ayak üzre tırmağ - Ayakda ve ayak üzerinde durmağ, kâ'im olmağ.

Ayak germek - Ayağını şokmağ.

Tayağı gerse ayağında gertmekçi bola!

Ayak yerge teymemek - Ayağı yere degmemek; *mecāzen* - Sevincinden ne yapacağını şaşırmağ.

Ayak astına taşlamağ - Ayak altına almağ, ezmek, pāmāl étmek.

Ayaksız kolsız étmek - *terkīb* - *mecāzen* - Elden ayakdan düşürmek, 'āciz ve sefil étmek.

Ayaklanmağ - *muṭāva'at* - Ayaklı olmağ, ayaklanmağ; *mecāzen* - Kıyām ve ihtilāl étmek.

Ayaklandırmağ - *müte'addī* - Ayağa kaldırmağ, ayak üzeri durdurmağ; *mecāzen* - Fesād ve ihtilāle sevğ étmek, ayaklandırmağ, ileri götürmek, terakķī étdirmek.

Ayağdan yıkağ - *mecāzen* - Z̄arar vέρmek; hā'ib ve hāsir birağmağ.

Ayakka kötermek - Ayağa kaldırmağ; *mecāzen* - Terakķī ve te'ālī étdirmek.

Ayak tiremek - Ayak diremek, ısrār ve 'inād étmek.

Ayak asğa; ayak astına - Ayak altına; ayak altında.

Hiç ni bilmeyce kaldık

Ayak asğa tabtaldık

Ser-i baran ataldık

Müselmanlar tidi yā!

'Ārif 'Aynü'l-leyn Çakālī

Anlamıyım, tüşmimde anlav kaşdına

Şi'r mi caydım ayağı astına

Toğay

Ayak astına şalmağ - Ayak altına almağ, pāmāl étmek.

Ayakka başa almağ - *mecāzen* - Hakkından ve 'uhdesinden gelmek.

Ayak yoklamağ - Ayak uyuşmağ.

Ayakçu - Ayağa şarılan şey, dolak.

bakınız - Çernaviç, tolağ; çulğavç; çulğav

Ayağı yengil bolsun! Allāh muvaffak étsin!

Ayaklı - Ayağı olan, ayaklı; *mecāzen* - Çok yol yürüyen.

Ayaklı māl - Kara şıgır hayvānları

ayak, ayağ آياق, آياغ — [aiak, aiag] - *Çağatay* - isim - Ayak, kadeh, piyāle.

bakınız - Ayağ, Ayak

Atlanur ayağı - *bakınız* - At; atlanmağ

- Moğol resmi birlen ayağlar tutup uluğ toy kılıp mübārebād kıldılar...

- Andım soñ uluğ toy kılıp Moğol resmi birlen Batuğa ayak birdiler Batu hem alarğa ayak birdi...

Ebü'l-gāzī - Şecere-i Türkī

ayak آياق — [aiak] - *Uyğur* - isim - Kadeh, ayak, *bakınız* - Eyağ.

Tamğa ayaq - *mürekkebe isim* - Mühr, hâtem.

Vezîrlık añar bérdi tamğa ayağ
Tuğı kövrügi birle bérdi kuyağ²⁸

Qutadgu Bilig

ayağ, eyağ آياق, اياق — [éiäk, aïag] - *Qazan* - isim - Qadeh, ayaq.

Çenayaq, çin ayaq - *bakınız* - Çenak, çenayaq.

ayaqmaq آياقماق — [aiakmaq] - *Çağatay* - *lâzım* - Gözden ğā'ib olmak; batmaq, ğurūb étmek.

Ay ayaqqac yanar könlümni büzüp yalğuzluğum
Tire-i şāmım endühidin yıǵlarım köb derd ila

Sultān Hüseyn Baykara

ayalğu آيالغو — [aiälgu] - *Çağatay* - isim - H^vānendeniñ sesi ve āhengi, güzel ses, hoş āvāz; nağme; bülbülün ötmesi. Ba'z ehlinden istimā' olındı, ki muṭlaq bir hoş şadāya derler, ki qalb andan haz ala ve meyl eyleye.
[El-lügätü'n - Nevā'iyye]

Ayalğuniñ nice bar yār olğusu

Miniñ yıǵlarım zār zār olğusu

Nevāyi - Sedd-i İskenderi

Ayalğu barçağa Ferhād hāli

Served ol heste-i nāşād hāli

Nevāyi - Ferhād ü Şirin

Türk servedini tüzük birle tüz

Yaşşı ayalğu bile kökle qopuz

Maḥzen Mir Ḥaydar

[170]

Türk servedi bile salıp qulum

Qılsam edā hey tülüküm hey tülüm

²⁸ TL: añağ; KB: añar TL: Tağı; KB: Tuğı TL: köprügi; KB: kövrügi TL: yiri KB: bérdi

Ol kıla almasa hem āvāzlık

Qılsa ayalğu bile demsāzlık

Nevāyi - Ḥayrettü'l 'Ebrār

Yāni da bir ṭabl-ı hindī çalgıcı

Hindü-i raqqāş ayalğu alğucu

Nevāyi - Lisānü't-ṭayr

ayamak آياماق — [aiamak] -

Çağatay - *lâzım* - Güzel ve eyi olmak; ḥayr-ḥ^vāh olmak.

Ayana, ayav - *müştaq* - Nāzik, terbiyeli; nezāket, terbiye; ḥayr-ḥ^vāhlık.

ayamak آياماق — [aiamak] -

Çağatay - *müte'addi* - Redd ü men' étmek; esirgemek, qorumak, şıyānet étmek; acımaq, merḥamet étmek.

Qatlime çıktı, itek bilge urup tiğ çikip

Qan tökerdin ayar irkin itegin ol cellād?

Nevāyi - Fevāyidü'l Kiber

Saçınıñ köñül kuşınıñ her perige bağladı tarı

Nevāyi imdi sēn ötgil ki min bu nev' ayındım

Nevāyi - Ğarā'ibü's-şıgar

Ayamay andın izid-i müte'al

Hič işde kemāl-i ḥaşşa ki māl

Nevāyi - Seb'a-i Seyyāre

Bir nazar gördüm qul oldum aya min

Ol sebebdin cān u dilini aya min

Ger mini şāhımğa yitkürse Ḥüdā

Ḥazreti de sergüzeştim aya min

Lütfi

- Nefis-i ecnāsnı ayab çapan kimab ve leziz ağziyetni isirgeb quruğ nan yimeb...

Nevāyi - Maḥbübu'l-Qulüb

Ayalmaq - Sözinden dönme, nukül étmek; yañılmak, ḍalāle düşmek.

Ayaltmaq - Başdan çıkarmak, ayartmaq, iğfāl ve izlāl étmek.

ayamak آياماق — [aïamak] - *Qazan* - müte'addî - Esirgemek, dirîğ étmek. *bakınız* - Qızğanmak

ayav آياو — [aïav] - *Qazan* - 'Arabca -: Hâyâ muharrefî [Lehçe-i Tatarî] - isim - Utanma, hicâb, utanış. 'Ömrge tammadı gözden ayav, hasret bilen yaşım Bütün düşmânıma qarşı gürüldedim aţup yaşım Zarîfü'l-Beşîrî

Ayavlı - kıyâsî - Hâyâlî, utangaç.

Ayavsız; ayavsızlık - Hâyâsız; hayâsızlık.

Ayavsızlanmak - Utanmamak.

aybacer آيباجر — [aïbadjér] - *Âzerî* - Muharrefî ve dile yabancı söz *Şıfat* - Çirkin

Darb-1 meşel: 'Aybı kim eyler? Aybacer; derdi kim çeker? Dercer!

âyét آیت — [âîét] - 'Arabca - isim - Nişâne, 'alâmet, emâre, 'ibret ve intibâha bâ'is olan hâdişe;

وَكَأَيِّن مِّن آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا - وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ²⁹

Kelâm-ı Hakk

- *Qurân*-1 mübeyyinde, bir süreyi teşkil éden muttaşılı'1 ma'nâ ve munfaşılı'1-lafz-1 kıt'aların her biri.

Âyetü'l-hıfz - Cinden ve işâbet-i 'ayndan... Tehaffuz kaşdıyla, nüşhalara yazılıp taşınan ba'z süreler.

Âyet-el Kürsî - Süre-i Baqaranıñ ba'z âyetlerine vérilgen isim.

²⁹ Yusuf (105) "Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler."

Âyet-el Mevâriş - Süre-i Nisânıñ on ikinci âyeti.

Âyetü'n-nür - << >> ³⁰اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ >> cümlesini hâvî olan âyet-i meşhûre.

Cem'î: Âyât - Hıkm-i âyât; fazilet-i âyât; behcet-i âyât; feyz-i âyât; belâgat-1 âyât...

Neş'e-i şevk ile âyâtına tıpmak dilerim

Añla var Hâlikıma gayrı ne yapmak dilerim

Şinâsî

Âyât-1 ku'râniyye; âyât-1 muhkeme; âyât-1 müteşâbihe; âyât-1 ilâhiyye...

aytamak, haytamak,

haydamak آيتاماق, هايتاماق, هايديتاماق —

[aïtamak, haïtamak] - *Çağatay* - müte'addî - Hâyvânı sürmek, haydamak, haylamak.

bakınız - Haytamak, haydamak

Ġarb - Haydi! Hayde!

bakınız - Aykarmak, haykarmak

Aytağucı, aydağucı - müştak - Avda hayvânları süren adam; sürücü; çobân.

Yakut - Aydar - Gürültü yapmak.

Aydan - Gürültü, patırdı, velvele.

Qay! - *nidâ* - Hâyvânları haydamak için kullanılır.

Qayda! - *nidâ* - Şıgırları sürmek için kullanılır.

Qaydan - Sürülmek, sevq édilmek.

Altay - Ayda - Haydamak.

Aykır - Sürmek, haydamak; haykırmak.

³⁰ Nur (35) "Allahü nurus semavati vel ard" Allah göklerin ve yerin nurudur."

aytqa آیتقا — [aıtka] - *Kaşğar* - isim - Bāzār kurulan meydān.

[171]

aytmaq , **itmek** آیتماق, آیتماق — [aıytmaq, itméq] - *Çağatay* - *müte‘addī* - İtmek, demek, söylemek; şi‘r okumak, inşād etmek.

baķınız - Aykamaq; aymak

Rast aytķın! - Doğru söyle!

Rast aytķan - *mürekkebe* isim - Doğru sözlü, rast-gü.

Yaman aytmaq - Fenā sözler söylemek.

Varsaķi aytmaq - Nazm ve inşād etmek.

Aytķuci - *müştak* - Söyleyen; çok söyleyen, geveze, çal çeñe; *mecāzen* - Söz getirüp götürren, kovğıcı, nemmām.

Aytım, aydım - isim - Şarkī, tegannī.

Aytınmaq - *müte‘addī* - Şarkī söylemek, tegannī etmek.

Aytışmaq - *müşāreket* - Söyleşmek.

Aytılmaq - *muṭāva‘at* - Söylenmek.

Aytabilmek - *mürekkebe müte‘addī* - Söyleyebilmek.

Aydımçı - *müştak* - H^vānende, mugannī.

- Bu kitābnı aytmaķlıķnıñ sebebi ‘Arab Muḥammed oğlı Ebü‘lgāzī Bahādır Ğan Çengizi u H^varezmi andaķ aytadır...

Ebü‘lgāzī - Şecere-i Türkī

- Öz şerīf tab‘ ve laṭīf zihinleridin dağı egerçi hem Fārisī demekge kādīr ve hem Türkce aytmaķķa mahir irdi...

Nevāyī - Muḥākemētü'l Lügateyn

- Cebra‘il ‘aleyhi's-selām aydı: Yā Resūlallāh, anda girmekni ister siz mü: Men aydım: Eri!
- Miñdin birni aytabilmegey min..

Mi‘rācnāme

- Fenā ehliğa köb aytmaq merdüddur ve köb işitmek maṭlūb u maḥmūd, işitmegey ilni tola kılur ve aytmaq ḥāli...İşitgüçi ve aytķucınıñ budur ḥāli...

- ‘Ālem girekki muttaķī bolsa ve āgāh ve ayturı ķāle Allāh ve ķāle Resūlallāh...

Nevāyī - Maḥbūbu'l-Ķulūb

- Görüşüp oturup ötgen ḥāllarnı ve keyfiyyet ehvāllarnı tayarım gece gece birbirige ayıştılar...

Bābürnāme

- Emmā söz iḥtişarı cehtidin ve taṭvīl-i vehmidin nükte-āvér aytilamadı ve söz köprek aytilmadı..

Nevāyī - Maḥbūbu'l-Ķulūb

aytmaq آیتماق — [aıytmaq] - *Āzerī* - *müte‘addī* - Söylemek, demek, etmek; nazm u inşād etmek, şi‘r okumak.

Oña tülki aytdı: Ey bedbaḥt

Bir nefes var iken saña fırsat

Mecīdganizāde

aytmaq آیتماق — [aıytmaq] - *Ğarb* - *müte‘addī* - *mehcūr* - Söylemek, demek.

Aytdı ism-i Ķādir kim mürīd ismindedir izhār

Anıñ emrindedir ā‘yān, anıñ ḥükmündedir inşā

Yazcılıoğlı - Risāle-i Muḥammediye

ayd آید — [aıyd] - *Ğarb* - isim - Dallarından sepet ve emşāli şeyler yapılan ve ekseriyā dere yataķlarında büyüyen bir nev‘ çalı, beş parmaķ.

aydamaq آیدامق — [aıdamak] - *Ķazan* - *müte‘addī* - Haydamaq, haylamaq, sürmek.

Aydatmak - *bakınız* - Aydamak.

Aydaşmak - *müşâreket* - Birlikde haydamak ve sürmek.

ayraşmak آیراشماق — [aïrachmak] - *Çağatay lâzım* - Berâber yaşamak, birlikde ‘ömr sürmek.

- Birinçe uluğ kiçig kim gerdüğü şâmda bulurlar idi, özne ümîd vârlık bile minge ayraşıp sergerdanlık tartıp tuturlar...

Bâbürnâme

ayran آیران — [aïran] - *Ġarb - lâzım* - Şu ile karışdırılan yoğurt.

Darb-1 meşel: Ayrarı yok içmeye, atla gider sıçmaya!

Soğuk ayran içersin evde etmek toğrayup ey Türk Misâfirlikdeki kızgınca çorbayı begenmezsin!

Surûrî - Hezliyât

İşicak oldu hevâlar bugün anı içe gör

Yarına kalur ise ekşiyüp ayran dökülür

Surûrî-Hezliyât

Ayran delisi - *mecâzen* - Şaf dil, böğ.

Ayranlık (?) - **Ayranlığı şişmek** - *mecâzen* - Söz diñlememek; kızmak, hiddetlenmek.

ayran آیران — [aïran] - *Ġazan - isim* - Ayran.

ayran آیران — [aïran] - *Āzerî - isim* - Ayran - *bakınız* - Eyran.

Çalhalandıkça, bulandıkça zamân nehre kimi Yağı yağ üste çıkur, ayrarı ayranlık olur

Şâbir

- Bayramda yağlı çörek, Muharremde helvâ, baharda kuzu, yayda ayran ve her günde bir nefer şâkird mollanın évine üç dört kab süd aşısun!..

<<Molla Naşre'd-din >> den

ayrac آیرج — [aïrydj] - *Āzerî -*

şıfat - Yarık, çatlak, şikâf.

ayırmaq آیرماق, آیرماق — [aïrymak] - *Çağatay - müte‘addî,* ayırmaq, aralamak..

[172]

Ayrışmak - *müşâreket* - Birbirinden ayrılmak, cüdâ düşmek.

- Felek menşübeleridin birbiridin ayrışkanları...

Nevâyi - Mañbübu'l- Ġulüb

Ayrılışmak - *müşâreket* - Ayrılmak, ayrılışmak; birbiriyle vedâ‘ édüp ayrılmak.

Ayrılmak - *lâzım* - Ayrılmak, iftirâk étmek; cüdâ düşmek, mehcür olmak.

- Semerķand işini ve mirzâlarının işini müzebzeb görüp ayrılıp yazığa Şeybânî Ġan kaşığa bardılar...

Bâbürnâme

Meded kılsa Ġüdây ‘âlem-ârây

Ġabîb itse işâret ayrulur ay

Sûfi Allâhyâr

- Ya Rab! Andın şa‘brağ hâlet bola alğay mu kim iki hemdem birbiridin ayrılır da yığla şîb...

Nevâyi - Nevâdirü’s-Şebâb

Alar kaşd ile hergez kılmadılar

Buyurğan emridin ayrılmadılar

Sûfi Allâhyâr

Ayran - *isim* - Añurlarda atları birbirinden ayırmaq için, konulan ağac; iki evi birbirinden ayıran dîvâr ve emşâli hâ’il.

Ayru, ayrı - *Āzerî - şıfat* - Ayrı, ayru; ayrıca, başkaca.

Men ayrı zâd istemirem! - Ben başka bir şey istemem.

- Kâmil pîr irşâdının ayru ‘azm étmeydurlar ve

bu yolda hādīsiz maḫsūdğa yitmeydürler...

Nevāyī - Maḫbūbū'l-Ḳulūb

Ayrıḳ - *şıfat* - Ayrı, yalnız, münferid;
yabancı, yat.

Ayrıḳtı - *şıfat* - *isim* - Ayrı, ayrıca;
yegāne, münferid; vaḫdet, inzivā,
ayrılık; vedā‘.

Ayrıḳ - *isim* - Ayrıḳ otı.

ayırmaq **أيرماق** — [aıyrmak] -
Āzerī - *müte‘addī* - Ayrımaq, ayırmaq;
mehcūr étmek.

Ayrılmak, ayrılmak³¹ - *lāzım* -
Ayrılmak; iftirāk étmek, cüdā düşmek,
mehcūr olmak.

Felek ayırdı meni cevr ile cānānımdan

Ḥazer étmez mi ‘aceb nāle ü efgānımdan

Fuzūli - Mecnūn u Leyli

Bu nesl ayrılıp şāh-ı cemşiddən

Fuzūn-ı şöhreti māh u ḥurşiddən

‘Abbas Ğa’ibzāde

Efsūs! Ḥayf! Menden o cānānım ayrılır

Cān mülkini ḥarāb koyup cānım ayrılır.

Bākī

Sü sifleliğinden ayrılır mı?

Od yandıra bilmeye bilür mi?

Fuzūli - Mecnūn u Leyli

Ayru, ayrı - *şıfat* - Ayrı, ayru, başka.

Ayruca, ayrıca - *taḳlīli* - Ayrıca,
başkaca

Ayrılık, ayrılık³², **ayruluk** - *isim* -
Ayrılık, iftirāk, hicrān.

Oldı divāne köñül serv-i ḳadıñden ayru

Dutmuşam Ḳays-ı şıfat rāh-ı beyābān sensiz

Şems Necefşūli

Nece men bāde içüm la‘l-i lebūñden ayru

Sensiz ey gül mey-i gülgūn gözime ḳan görünür

Seyyid ‘Azım Şırvānī

Köñül vişāline ḥursendsin bugün yarın

Fiğān o gündən ola ayrılık düçār saña

Pencūd

Bu ayrılığa sebeb ne oldı

Ey pāk-ı zamīriniñ tıynet

Senden neler ummadıydı millet

Gülzār-ı emel saraldı soldı

‘Ali Nazmī - Merşıyye-i Şābir

ayırmaq **أيرمق, آييرمق** —

[aıyrmak] - *Ġarb* - *müte‘addī* - Arasını,
açık, aralamak, tefriḳ étmek; seçmek,
intiḫāb étmek; cüdā étmek, dūr u
mehcūr étmek, çıḳarmak, ifrāz étmek;
bölmek, taḳsīm étmek; izāle étmek,
gidermek, ber-ḫaraf étmek; fark étmek,
seçmek, görebilmek...

Ayrılık - *lāzım* - Yarılıp çatlamak;
müteferriḳ olmak; cüdā ve dūr olmak;
bırakıp gitmek, terk étmek; infişāl
étmek; temeyyiz étmek, imtiyāz
bulmak; ḳocadan boşanmak...

Ayırt, ayırd, ayırd³³ - Ayrıma, ayrılış;
fark, temāyüz.

Ayırd étmek - Ayırmaq, tefriḳ étmek,
seçmek.

Ayırtlamak - Ayıklamak.

- Bu bostān oyukları benden ne isterler?
Büyükleri kırk yıldır tenaḫnuḫ-ı dilirāne ile
boğazın ayırtlar; daḫı bir derest nağmesi şādır
olmuş degildir...

Na‘imā - Tārīḫ

Ayırtlatmak - *müte‘addī* - Ayırd

³¹ أيرلماق, أيريلماق, أيريلماق biçimlerinde yazılmıştır.

³² أيريلق, أيريلق, أيريلق biçimlerinde yazılmıştır.

³³ آييرد, آييرد, آييرد biçimlerinde yazılmıştır.

étdirmek, seçdirmek.

Ayırılanmak - *mechûl* - Ayırd edilme, seçilme.

Ayırılanmak - *mehcûr* - *bakınız* - Ayırılanmak

Ayrılış - *nev'î* - Ayrılma, iftirāk, infişāl, ayrı düşme.

Yazık! Şu neş'emi tesmîm éderdi hiss-i firāk,

Düşürdi rûhuma her ayrılışda bir aḥker;

Evet, bu his, bu merāk

Véirdi 'aşkıma bir hadşe-i melal-âver

Tevfik Fikret

[173]

Ayru, Ayrı - Diger, başka; ayrılmış, münferid, münfaşıl.

- 'Aşk bir zevkdir anıñ da başka bir dili var;
'aşk bir şevkdir anıñ da ayru bir ehli var...

Sinan Paşa - Tazarru'ât

Ayrı ayrı - *terkîb* - Başka başka; münferiden, birer birer, yegân yegân, tek tek.

Ayrı ğayrı - *terkîb* - Fark, mübâyenet, ihtilâf; teklîf, tekellüf.

Ayrı ğayrı yok - Teklîfden ve tekellüfden 'ârî olarak.

Ayrıksı, ayruksı - *mehcûr* - Muhtelif hâl ve şekilde ve tabî'atda olan.

Ayrı düşmek - Ayrılmak, dūr ve mehcûr olmak.

Reng-i 'izârı gitdi yatur kendi huşk- leb

Şol gül gibi ki ayru düşüpdür gül-âbdan

Bâkî

Ayrılık, ayruuluk - [ı] - *isim* - Firqat, müfârakat, iftirāk; fark, mübâyenet, teḥâllüf; ayrılma, hicrân.

Diñle neyden kim hikâyet étmede

Ayrılıklardan şikâyet étmede

Naḥîfî - Tercüme-i Meşnevi

O hâlde vahdete hâ'il ne varsa çigneyiniz

Bu ayrılık da neden? Bir degil mi her şeyiniz?

Meḥmed 'Âkif Beg

Daha bir leyle-i firâkıñ bu

Tuḥfe-i iştiyâkıdır, düşünün;

Ayrılık bir âzab imiş, toĝru!

Ben de tâtıdım o zehri işte bugün

Tevfik Fikret

Ayrılık çeşmesi - Eskiden kârvân halkınıñ, kendilerini teşyî' édenlerden, vedâ' ile ayrıldıkları maḥal, ki hâlâ bu nâmla anılır.

Ayrıık, ayruık - *mehcûr* - Ayrı, başka; başkaca, artık, bundan fazla;

- *Edât* - Artık!

Çün ḥabib Allâh bu nâlişdedir

Gel kıyâs ét ayrığı ne işdedir

'Âşık Paşa

Ey hüsn ü luḥfîñ kişveri, yandım érişdir vaşlıñı

Çün ayruık kimsede yokdur bu iḥsân kandesin?

Nesîmî

'Aşka maḥv oldı Nesîmî tâ ki ayrık şem'ine

Yanmasun pervâne kim 'aşkıñ kemâli bendedir

Nesîmî

Çünkü ḥabb-ı Allâh érişdi çekdi beni kendüye

Açdı göñlim gözni ayrık ḥumârım kaldı

Aḥmed Sarban

Vecd ü hâlet ola her dem iş aña

Gelmeye ayrık dañı teşvîş aña

'Âşık Paşa

Görsün nihâl-i serv-i şanavber- ḥırâmuñı

Ayruık çemende beslemesün bâĝbân bân

Bâkî

Ayrulaşmak, ayruulaşmak - *müşâreket* -

Birbirinden ayrılmak, cüdā düşmek, iftirāk
étmek; mübāyin ve muḥālif olmak.

Ayruca, ayrıca - *ḥāl* - Başkaca, bundan
mā'ide; münferiden yalnız olarak.

Ayrıq - *isim* - Tarlalarda ve kırlarda çıkar,
faşile-i necīliyyeden yābānī ve muzır bir ot.

Ayrıq köki; domuz ayrığı..

1.2. OKUNAMAYAN YERLER

Çalışmada okunamayan ya da okunuşunda tereddüt edilen yerler “[?]” işaretiyle gösterilmiş olup söz konusu sözcükler, bağlamları içerisinde verilmiştir.

[124]

[alan] - *Qazan - ism-i haş - Masāğitlerin soğraları aldıkları ‘unvān. [bakınız - Masāğit]* Bunlar, Qaradeniz ve Hazar denizleri arasındaki yerlerde oturur ve Asya ovalarında, **Midiyye[?]** [Azərbaycan ve ‘Irak ‘Acem]

[125]

Alay bolğaç ‘öylen dost çikme vāyim

Sa‘adetli ‘ömr birsün Hüdāyim!

Şorah[?]

[129]

Altmış butak; altmış tarmaq - Qantariyun[?].

[143]

amisatin — *Ġarb - Fransızca: amisatine - isim - Amonyakın izatine[?]* te’şirinden hāşıl olan māddeletin biri.

[131]

Ŧışından kıbkızıl pişgen niçek şaf bu matur alma lākin içde yaman kırtlar kırublar bir büyük kal‘a bizim **Mekveç[?]** ağayda çın şūfi, başda yaşıl çalma lākin içden tili her dem çomargā tiz açi balğa!

[152]

animin أنيمين — *Ġarb - Fransızca: animine - isim - Dipel[?]* zeyt-i hayvānisinin bir milh teşkīl eden esāslarından biri.

[161]

هر شبی زایه مدح گهر بار تو بود

روشن از شمع رخ مطرب ناهید آهنگ

Seyf-Esferāni[?]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

1.DİZİN

1.1. MADDE BAŞI DİZİNİ

ala, alaca آلا, آلاجا	35
ala, alaca آلا, آلاجا - Çağatay	35
ala آلا - Āzerī	36
ala آلا - 'Arabca	36
alabanda آلاباندا	36
alaturqa آلتورقا	36
alaçuk آلاچوق, آلاچوق - Āzerī	36
alaçuk آلاچوق, آلاچوق - Kazan	36
alah , alag , الاغ , الاغ	36
alahan آلاخان	36
aladi آلادى	36
alar آلا - Uyğur	37
alar آلا - Çağatay	37
alar آلا , آلا - Kazan	37
alarğa آلارغا	37
alazlamak آلازلامق	37
alaslamaق آلاسلامق	37
alaşa آلاشا - Çağatay	37
alaşa آلاشا - Ğarb	37
alaşa آلاشا - Kazan	37
alafranğa آلافرانغا	37
alaxmaq آلاخماق	38
alālā آلالا	38
alalanmaq آلالانماق	38
alamana آلامانا	38
alan آلان - Ğarb	38
alan آلان - Kazan	38
alan آلان - Kazan- ism-i haş	38
alan آلانك	39
alav آلاو - Ğarb	39
alav آلاو - Āzerī	39
alav آلاو - Çağatay	40
alay آلاى - Ğarb	40
alay آلاى - Çağatay	41
alay آلاى - Kazan	41
alb ,alp آلب , آلب Uyğur	41
alb ,alp آلب , آلب Ğarb	42
alb آلب	42
albalu آلبالو	42
albutu آلبوتو	42
albora آلبورا	42
alburamaق آلبوراماق	42

alburğa	ألبورغا	42
albüm	ألبوم	42
albümin	ألبومين	42
alp,olp	أولپ, ألب	42
alpak	الپاق	42
alpaq, alpaqa	ألپاقا, ألباق	43
alpan tilpan	ألپان, تیلپان	43
alpavut, alpağut	ألباغوت, ألباوت	43
alt	ألت - <i>Uygur</i>	43
alt	ألت - <i>Ġarb</i>	43
alt	ألت - <i>Āzerī</i>	45
alt	ألت - <i>Ķazan</i>	46
ālet	ألت <i>Ġarb</i>	46
altan	ألتان	46
altay	ألتای	46
alti	ألتی - <i>Uygur</i>	46
alti	ألتی - <i>Ġarb</i>	46
alti	ألتی - <i>Çağatay</i>	47
alti	ألتی - <i>Ķazan</i>	47
alti	ألتی - <i>Āzerī</i>	48
altut	ألتوت	48
alcaşmaq	ألچاشماق	48
alçu, alçın	ألچو, ألچین	48
alçe	ألچه	48
alçı	ألچی - <i>Ġarb</i>	48
alçı	ألچی - <i>Çağatay</i>	48
alçı	ألچی - <i>Ķazan</i>	48
alçı	ألچی - <i>Āzerī</i>	48
alçın	ألچین	48
ald	ألد	48
aldramak	ألدراماق	49
aldeid	ألدەئید	49
alesta	ألستا	49
algamak, alqamak	ألغاماق, ألقاماق	49
algarot	ألغاروت	49
algır, alğor	ألغور, ألغر	49
alğor	ألغور	49
alğun	ألغون	49
algıt, algüt	ألغوت, ألغیت	49
alğın	ألغین	49
ālufté	ألفته	49
alfénid	ألفنید	50
alk, alkā	ألقي, ألكا	50
alqap	ألقاب	50
alkaş	ألکاس	50
alkol	ألقول	50
alkonmak	ألقونماق	50
alkaşmaq	ألقيشلامق	50

alkin آلکن	51
alkifo آلکیفو	51
allatmaq آللاتمق	51
allanmaq آللانمق	51
allāh aytmaq آلا آیتماق	51
alloqsan آللوقسان	51
alilén آلیلهن	51
alma آما - <i>Çağatay</i>	51
alma آما - <i>Āzerī</i>	51
alma آما - <i>Ḳazan</i>	51
almaş آماش	51
almaşqurmaق المشقورماق	53
almaق آماق - <i>Uyğur</i>	53
almaق آماق - <i>Çağatay</i>	53
almaق آماق - <i>Āzerī</i>	55
almanaق آلماناق - <i>Ġarb</i>	56
almaق آماق - <i>Ġarb</i>	56
almaق آماق - <i>Ḳazan</i>	61
alın آلین, آلن	62
alın آلین	63
alıncek آلنچک	63
alov آلو	63
ālū آلو - <i>Çağatay</i>	63
ālū آلو - <i>Fārisī</i>	63
aloez آلونز	63
aluc آلوج	63
alūdé, alūd آلوده, آلود	63
aluron آلورون	64
alümin آلومین	64
alung آلونک	64
alı آلی	64
alic آلیج	64
alizarin آلیزارین	65
alis آلیس	65
alivre آلیوره	65
am آم	65
am, amcik آم, آمچیک	65
āmādé آماده	65
āmāc آماج	65
amaron آمارون	66
amaritrin آماریترین	66
amarin آمارین	66
amazatin آمازاتین	66
amalğam آمالغام	66
amān آمان! - <i>Ġarb</i>	66
amān آمان! - <i>Āzerī</i>	67
amān آمان! - <i>Çağatay</i>	67
amanit آمانیت	67

ambrozin آمبروزين	67
ampul آمپول	67
amper آمپر	67
ampelin آمپلین	67
āméd آمد	68
āmurziş آمرزس	68
ammolin آممولین	68
ammonit آممونیت	68
ammonyum آممونیم	68
ammélid آممه‌لید	68
ammélin آممه‌لین	68
amu, amuderyā, amuderyāy آمودریای، آمودریا، آمو	68
amortisement آمورتیسمان	68
āmūz آموز	68
amonyak آمونیاک	69
amip آمیپ	69
amid امید	69
amiral امیرال	69
amirin امیرین	69
āmiz آمیز	70
amizatin آمیزاتین	70
amil آمیل	70
amiloid آمیلوئید	70
amilobaķter آمیلوباķتر	70
amilodekstrin آمیلودهکسترین	70
amiloz آمیلوز	70
amilon آمیلون	71
amin آمین	71
āmīn ! آمین !	71
ān آن - Arabca	71
an آن - Fārisī-isim	72
ān آن - Fārisī - edāt-ı nisbet	72
ān آن - Fārisī- edevāt-ı zā'ideden	72
ān آن - Fārisī- edāt	72
an آن - Fārisī- edāt	72
an آن - Fārisī- edāt-ı cem ‘	72
an آن - Ğarb	72
an آن - Çağatay	73
an آن - Uyğur	74
an آن - Kāzan	74
ān آن - edāt	74
an آن - Çağatay - edāt	75
ana آنا - Uyğur	75
ana آنا - Ğarb	75
ana آنا - Kāzan	76
ana آنا - Çağatay	77
ana , ané آنا، آنه	77
anatomi آناتومی	77

anatif	آتاتيف	77
anahtar	آناختار	77
anaşon, anison	آنيسون - آناصون	77
anaṭoli, anadolı	آنادولى. آناطولى	77
anağallis	آناغاليس	78
anafor	آنافور	78
anaḡard, anaḡardie	آناقارديه, آناقارد	78
anamak	آنامق	78
anamirt	آناميرت	78
ananas	آناناس	78
anbār	آنبار	78
ant	آنت	79
and, ant, anṭ	آنط, آند, آنت	79
antrasit	آنتراسيت	79
antresen	آنترسهن	79
antrasin	آنتراسين	79
antropometri	آنتروپومەترى	79
antosyan	آنتوسيان	79
antokṣantin	آنتوكسانتین	79
anterozoid	آنتهروزايد	79
anteretrin	آنتههترین	79
anteritrin	آنتهريترين	79
anteridi	آنتهريدى	79
antipirin	آنتىپيرين	79
antisepsi	آنتىسەپسى	80
antiḡa	آنتيغه, آنتيغا	80
antimon	آنتيمون	80
ancaḡ	آنچاق	80
aṅça	آنچا	80
ancam	آنجام	80
and, ant	آند, آنت - Ġarb	80
and	اند	80
and, ant	آند, آنت - Çağatay	81
anda	آندا	81
anda, andayin	آنداين, آندا	81
andaḡ	آنداق, آنداق	81
andur, andır	آندور, آنير, آنر	81
andoz	آندوز - Fransızca	81
andoz	آندوز - Çağatay	82
andoz	آندوز - Kazan	82
andırmaq	آنديرماق	82
andız	آنديز	82
andıḡ	آنديق	82
anjelik	آندهلېك	82
ansiyetin	آنسيهتین	82
aṅğarya	آنغاريا, آنغاريا	82
aṅgoḡo	آنغوغو	82
aṅḡit	آنغيت	82

anık أنق	82
anķut أنقوت	83
aŋ, anġ أنڭ, آنڭ	83
aŋ آنك	83
aŋķı, mingi مینگی, آنکی	83
anķımaq آنقیمق, آنقیمق, آنقیمق	83
anguzin آنکوزین	83
angumé آنکومه	83
aŋız آنکیز	83
angızmaq آنکیزمق	83
anmaq آنماق	83
annamaq آنناماق	83
anoploteriyum آنوپلوتتریوم	84
anuķ آنوق	84
anonasiye [فصید] آنوناسیه	84
anonim آنونیم	84
āne آنه - Fārisī	84
āne آنه - Fārisī	84
anétén آنهتن	84
anétol آنهتول	85
anéroid آنهرواید	85
anémonin آنهمونین	85
anis آنیس	85
anıķlamaq آنیقلامق - Ğarb	85
anıķlamaq آنیقلامق - Ğaġatay	85
anilid آنیلید	85
anilin آنیلین	85
animin آنیمین	85
av آن - Ğarb	85
av آن - Ğzerī	86
av آن - Ğaġatay	86
av, avuķ او, اوڭ	87
av آن - Ğaġatay - mübhem zamīr	87
av آن - Ğaġatay - isim	87
avav او او	87
ava او ا	87
avadanlıķ اوادانلیق	87
avar او ار	87
avara او ارا	89
āvāre او اره	89
avaryā او اریا	89
āvāz او از - Fārisī	89
āvāz او از - Ğazan - Fārisī	90
āvāze او ازه	90
avalatmaq اوالاتماق	90
avan او ان	90
avanāķ او اناق	90
avanta او انتا	91

avand اواند	91
avc ,avuc اوج ,أوج -Ġarb	91
avc , avuc اوج.أوج. -Çağatay	91
āver اور	92
avor اور	92
āverd آورد	92
avarşı اورصی	92
avuz, ağız اغز,أوز	93
avkamaq اوقامق	93
avgır اویگیر	93
avol اول	93
avoul, avol اول اول -Çağatay	94
avoul, avol اول اول -Kırgız	94
avoul, avol اول اول -Āzerī	94
avlaq اولاق -Çağatay	94
avlaq اولاق -Kazan	94
avlı اولی	94
avmaq اومق	94
avutmaq اوتتمق -Āzerī	95
avutmaq اوتتمق -Çağatay	95
avutmaq اوتتمق -Ġarb	95
avurt , avurd آورد ,أورد ,أورت ,أورت	95
avurd آورد ,أورد	96
avuz اوز	96
avuşqa اوشقه,أوشقه	96
avukat اوقات	96
avumaq اوماق	96
āvīz اویز	96
avizo اویزو	97
ah آه ! -Ġarb	97
ah آه ! -Kazan	99
aha آها !	99
ahar آهار	99
āheste آهسته	99
āhen آهن	99
āhenk آهنك	100
āhū آهو	100
ay آی -Ġarb	101
ay آی -Āzerī	103
ay آی -Kazan	104
ay, ayas آياس,آی	105
ay آي ! -Ġarb - nidā	105
ay, hay ay, ay vay آی وای ! آی وای	105
ay, aya, ayya آيا, آيا, آی	106
aya آيا -Ġarb	106
aya آيا -Çağatay	106
aya, eya آيا آيا	106
aya آيا -Uygur	106

aya <i>Çağatay</i> آیه آیا, آيا	106
aya <i>Ġarb - Rumca</i> آيا آيا	106
āyā آيا	106
ayapana آياپانا	106
ayaq, ayağ <i>ayaq</i> آياق غ, آياغ, آياق غ	106
ayazma آيازما	107
ayaq, ayağ <i>Āzerī</i> آياق, آياغ	107
ayaq <i>Garb</i> آياق	108
ayaq, ayağ <i>Çağatay - isim, zarf</i> آياق, آياغ	112
ayaq <i>Kazan</i> آياق	112
ayaq, ayağ <i>Çağatay - isim</i> آياق, آياغ	113
ayaq <i>Uygur</i> آياق	113
ayağ, ayak <i>Kazan</i> آياق, آياغ	114
ayaqmaq آياقماق	114
ayalgu آيالغو	114
ayamak <i>Çağatay- lāzım</i> آياماق	114
ayamak <i>Çağatay - müte'addī</i> آياماق	114
ayamak <i>Kazan</i> آياماق	115
ayav آياو	115
aybacer آيباجر	115
āyét آيت	115
aytamak, haytamak, haydamak آيتاماق, هايتماداق, هايتماداق	115
aytqa آيتقا	116
aytmak, itmek آيتماق, آيتماق	116
aytmak <i>Āzerī</i> آيتماق	116
aytmak <i>Ġarb</i> آيتماق	116
ayd آيد	116
aydamak آيدامق	116
ayraşmak آيراشماق	117
ayran <i>Ġarb</i> آيران	117
ayran <i>Kazan</i> آيران	117
ayran <i>Āzerī</i> آيران	117
ayraç آيرج	117
ayırmaq <i>Çağatay</i> آييرماق, آيرماق	117
ayırmaq <i>Āzerī</i> آيرماق	118
ayırmaq <i>Ġarb</i> آييرمق, آيرمق	118

1.2. TANIKLAR DİZİNİ (Yazarlar-Eserler-Türler)

‘Abbās Ğā’ibzāde	86,118
‘Abdü’r- reşid Ramazānof	94
‘Abdü’l-‘aziz Mecidî Efendi	72
Abdü’l-ḥaḳ Ḥāmid Beg	35, 44, 46, 57, 59, 66, 71, 80, 95, 97, 98, 108
Abdü’l-ḥaḳ Ḥāmid Beg- İlhan	44, 80
Aḥmed Sarban	119
‘Ākif Paşa	95,98
‘Alcan İbrahîm	105
‘Āli Paşa	59
‘Ali Nazmî - Mersiyeye-i Şābir	118
‘Ali Razî	36, 55, 63, 96, 107
‘Ali Settār	39
‘Ārif ‘Aynü’l-leyn Çakāli	38, 106, 113
‘Āşık Paşa	42, 103, 119
‘Aşķî	103
‘Aṭāyî- Ḥamse	62, 75
A‘.Veliyî	104
‘Aynî- Tārîḥ	78
Āzerî	39, 96
Bābürnāme	36, 38, 40, 54, 55, 73, 79, 86, 87, 112, 116, 117
Bakî	71, 118, 119
Bedros Efendi Keresteciyan	38, 40,42, 65, 75, 82, 90, 91, 102, 108
Beyātî	104
Bilmece	86
Bostan	51
Cevrî	101
Ḍarb-ı meşel	35,41, 43, 45, 46, 55, 58, 59, 60, 62, 66, 71,75, 85, 86,89, 91, 92, 95, 99, 102, 108, 109,112, 115
Ebü’l-ġāzî - Şecere- i Türkî	38, 46, 54, 63, 87, 112, 113,116
Ebü’l Meā’nî	90,101
El-lügātü’n-Nevā’iyye	114
Emîr	73
Eşref	102
Fā’iḳ ‘Āli Beg	72,100
Fāzıl	63, 72, 75, 89, 91
Fāzıl - Defter-i ‘Aşķ	63, 72, 89
Fāzıl- Zenānnāme	75
Fehîm	89
Feyzî	99
Firdevsî	39
Fuzülî	77, 86, 98, 100, 103, 111, 118
Fuzülî- Mecnün u Leylî	77, 86, 103, 111, 118
Ğalib Dede	41, 64, 80, 97
Hādî ‘Abdü’s-selimzāde	39, 104
Ḥāfız	64, 68, 72, 97, 106

Hāfızī	109
Hāzık	106
Halk Sözleri	92
Hātemī	99
Hüseyn Siret Beg	99
Hüsrev-i Dihlevī	65
İbn-i Kemāl	89
İsmā‘il Şafā	70
İsmā‘il Şafā Ayaşofya	96
‘İzzet Molla	75, 98, 101, 108, 111
İznilikli Hilmi	80
Karid İbrahimi	93
Kāzım Paşa	59, 96
Kelām-ı Haqq	115
Kemāl Hocendī	89
Kemālzāde Ekrem Beg	44, 72, 97, 98
Qoca Rağıb Paşa	66, 89, 101
Qoca Sekbānbaşı - Lāyiha	60
Qoçi Beg - Lāyiha	40
Köçerlü	56, 103
Qutadgu Bilig	41, 43, 48, 53, 74, 75, 84, 106, 114
Qutbī	85
Lātifī	49
Lehce-i ‘Osmānī	77, 82
Lehce-i Tatarī	115
Lūtfī	95, 114
Lūtfī - Gül ü Nevrüz	95
Maḥdumqulu	51
Maḥzen Mir Ḥaydar	74, 114
Mecid Ğafūrī	41, 92
Mecid Ğānizāde	80, 116
Meḥmed ‘Ākif Beg	35, 44, 45, 56, 57, 59, 60, 62, 66, 71, 89, 90, 95, 97, 105, 109, 119
Meḥmed Bāqır Ḥalḥālī	48, 55, 77, 107
Mi‘rācnāme	37, 43, 74, 116
Mir Nazmi	64
Molla ‘Abdü'n-nāşroĝlu	94, 113
Molla Naşre'd-din	46, 48, 51, 104, 107, 117
Mu‘āllim Nācī	59
Munif	90
Mūnis	65, 94
Müntakī	68
Müverriḥ Rāşid	68
Nābī	58, 65, 68, 70, 89, 97, 110
Nābī-Ḥayriye	58, 110
Naḥifī	89, 98, 102, 119
Naḥifī - Tercüme-i Meşnevi	119
Nā‘imā - Tārīḥ	37, 46, 67, 86, 99, 100, 109, 110, 111, 118

Nāmıķ Kemāl	45
Nedīm	40, 58, 59, 60, 65, 66, 80, 98, 102,106
Nef'ī	40, 50, 64, 67, 92, 96, 97, 100, 101
Nesīmī	119
Nevāyī	37, 38, 49, 54, 55, 68, 73, 75, 83, 86, 87, 90, 91, 95, 96, 114, 116, 117, 118
Nevāyī-Bedāyi' u'l-Vasať	54, 55
Nevāyī - Ferhād ü Şīrīn	87,114
Nevāyī-Fevāyidü'l Kiber	49, 54, 114
Nevāyī - Ğarā'ibü'ş-Şıĝar	38,114
Nevāyī - Ğayretü'l-'Ebrār	75,114
Nevāyī - Lisānü't-ťayr	114
Nevāyī - Maĥbūbu'l-Ķulūb	37, 73, 83, 86, 87, 91, 95, 96, 114, 116, 117, 118
Nevāyī-Mecnūn u Leylī	54
Nevāyī- Muĥāketü'l- Lūĝateyn	83, 95,116
Nevāyī- Nesāyimü'l Maĥabbe	90
Nevāyī - Nevādirü'ş-Şeb'āb	38, 49, 68, 83, 117
Nevāyī- Seb'a-i Seyyāre	54, 87, 114
Nevāyī- Sedd-i İskenderī	73, 87, 114
Nev'ī	45, 64, 110
Nevres	67, 97
Nihād Beg	97
Niyāzī	73,76
Nizāmī-Ğamse	101
Noĝay Beg	93
'Oşmān Şems Efendi	111
Pencūd	118
Pertev Paşa	68
Rācī	67, 77
Rāsīĥ 'Atīķ	66
Reşidü'ddin Vatvāt	101
Rūĥī	59, 63, 97, 111
Şābir	45, 55, 56, 67, 81, 82, 83, 104, 107, 117
Şābit Şābir-Mehmet Ali Şāh Lisanından	83
Şābit	50, 108,110
Sa'dī	63, 66, 89, 99, 100
Sāķīnāme	95
Sālim	111
Şanuber	47
Serī	98
Seyyīd 'Azīm Şīrvānī	56, 103, 107, 118
Seyf-Esferāņi[?]	100
Seyid Sünçeley	104
Seyyīd Vehbī	58, 97
Seyyīd Veysī	56
Sinan Paşa - Tazarru'āt	119

Şüfî Allāhyār	37, 54, 117
Sultān Cem	98
Sultān Hüseyin Baykara	114
Sultān Murad-ı Şālîş	89
Surürî - Hezliyat	78,117
Sürürî- Tārîh	78, 98
Sünbülzāde Vehbî-Lütfiyye	103
Şaik̄ Tālibzāde	45, 55, 86, 107
Şāhîn	36
Şānizāde -Tārîh	58, 110, 111
Şems Necefkulı	118
Şeyh İbrāhim Aqsarā'yî	72
Şeyhü'l-İslām Yahya Efendi	59,109
Şifāyî	99
Şināsi	76, 108, 115
Şoralı	41
Tarih-i Kavm-i Türkî	88
Tercüme-i Burhān-ı Kaṭıṭ	39, 60, 78
Tevfik Fikret	40, 45, 59, 60, 62, 71, 86, 89, 91, 119
Tevfik Fikret - Tārîh-i Kadîm	40,60
Til Yarışı	77,83
Toḡay	37, 41, 51, 74, 92, 93, 94, 105, 113
Toḡay- Kalsuḡdan	41
'Urfî	63
Üsküdarlı Hāḡḡı Beg	49, 97
Vāḡifü'l-Celālî	79, 105
Vāḡıf (Molla Penāh)	104,107
Vāḡıf	76, 80, 89, 110
Vecdî	73, 97
Veysî	56, 98
Yavuz Sulṭan Selîm	101
Yazcılıḡlı - Risāle-i Muḡammediye	116
Yeḡişehirli 'Avnî	100
Yusuf Kāmil Paşa - Tercüme-i Telemaḡ	58, 68, 98
Yunus Emre	91
Zākir	55,103
Zārifü'l Beşîrî	51, 74, 106, 115
Ziyā Paşa	36, 57, 63, 69, 90, 97, 98, 102, 109
Ziyā Paşa - Endülüs Tārîhi	69, 90, 109
Ziyā Paşa - Muḡaddime-i Harābāt	57, 63, 102
Ziyā Paşa - Zafernāme	102

SONUÇ

Türk Lügati Türk Dillerinin İştikakî ve Edebi Lügatleri adlı sözlük Hüseyin Kazım Kadri'nin ifadesiyle Türk dillerinin birliğinin tesisi için yazılmıştır. Batı Türkçesi için “Garb Türkçesi” terimi kullanılan *Türk Lügati*'nde; Türk lehçe ve şivelerinde bulunan kelimelerin anlamları, her lehçe ve şive için tek tek maddebaşı olarak sunulmuştur. Bu yönüyle mukayeseli/karşılaştırmalı bir sözlüktür. *Türk Lügati*'nde Türk lehçe ve şivelerinde bulunan kelimelere ek olarak Batı dillerinden (Fransızca, İtalyanca, Rumca) Türkçeye geçmiş kelimeler de maddebaşı olarak ele alınmıştır. Bu kelimeler verilirken o dildeki orijinal yazılışları belirtilmiştir. Bunun dışında *Türk Lügati*'nde Arapça ve Farsça sözcükler de maddebaşı olarak bulunmaktadır. Arapça ve Farsça sözcüklerin hangi kökten geldikleriyle ilgili bilgiler sözlük içerisinde yer almaktadır. *Türk Lügati*'nde maddebaşı olarak verilen tüm sözcüklerin hangi dilden, lehçeden veya şiveden geldiği bilgisi verilmiştir. Daha sonra sözcüklerin dilbilgisel bilgisi ya da hangi hususlar için kullanıldığı belirtilmiştir.

Sözlükte, maddebaşı olan sözcüklerin anlamları verildikten sonra o sözcüğün geçtiği edebi metinler, atasözleri, deyimler, kalıplaşmış halk sözleri vb. örneklerle söz konusu maddebaşı sözcük tanımlanmıştır. Edebi örneklerin hangi eserden alındığı ve bazı örneklerin sahipleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bazı örnekler, sahibinin bilinmemesi ya da sahibinden emin olunamaması durumunda soru işareti/? ile belirtilmiştir. Ancak verilen tanıklardan bazıları, kelimenin maddebaşında verilen anlamı/anlamlarıyla örtüşmemektedir.

ana أنا <i>Vālide, māder, amm; vālide yerinde olan muhterem kadın; mecāzen - Aşıl, esās; bir şey'in büyüğü.</i>	Étdiler sonra nedāmetle figān/ Ana baba günü idi o zaman. Atāyi - Hamse
--	--

Yukarıdaki örnekte verilen madde başı tanımı ile madde başı için gösterilen tanık, anlamsal yönden birbiriyle uyuşmamaktadır.

Türk Lügati'nde bazı maddebaşı sözcükler için örneklere yer verilmezken bazı maddebaşı sözcükler için çok sayıda örnek verilmiştir. Bu konuda sözlükte dengesiz bir dağılım söz konusudur.

Türk Lügati, Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı Türkçesinde Arap harfli yazımda ünlüleri gösterilmeyen ve okunuşlarında problem olabilecek sözcüklerin nasıl okunması gerektiğini belirten sesletim bilgisi gösterilmiştir.

Eserdeki bazı maddebaşı sözcüklerin yazımında, أَلَاجِه, أَلَاجَا biçimleri gibi Osmanlı Türkçesine has bir özellik olan farklı yazım şekilleri gösterilmiştir.

Eser, özellikleri itibarıyla karşılaştırmalı lehçeler sözlüğü, etimolojik sözlük, edebi(tanıklı) sözlük sınıflarında değerlendirilebilir. Ancak genel kanı eserin mukayeseli sözlük özelliği taşıdığıdır.

Türk Lügati üzerinde yapılan sözlükbilimsel inceleme neticesinde eserin bütün yapısı içerisinde yer alan bütüncül yapısı ve dışverisi tespit edilmiştir. Bütüncül yapısı, Arap alfabesi baz alınarak oluşturulmuştur. Maddebaşları sayfanın en sağından başlatılmıştır. İçeriklere göre koyu olarak yazılmıştır. Tanımlama yöntemleri bakımından sözlük incelendiğinde; içlemsel tanımlama, kapsamsal tanımlama, tipikleşme yoluyla tanımlama ve eşanlamsal tanımlama yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserde maddebaşı buldurucu (Catchword ve Catch Letters) bulunmaması sözlüğün kullanılabilirliğini zorlaştırmaktadır. Ayrıca bazı maddebaşlarının altmadde başları derinlemesine incelendiği için sözlük kullanım açısından pratik değildir. Sözlüğün içinde “bakınız” sözcüğü ile birçok çapraz gönderim gerçekleşmiştir. Çapraz gönderimler incelenen cildin içerisinde bulunmakla beraber diğer ciltler için de uygulanmıştır. Eserin başverisinde dış kapak, iç kapak ve dibâce bölümü bulunmaktadır. Sonverisinde yazarın eseri oluştururken yararlandığı “Bibliyografi” bölümü yer almaktadır. Bu bölüm sözlüğün metinlerarası özelliğe sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Sözlükte metinlerarasılık bakımından “Dibace” bölümü önemli ipuçları vermektedir. Eseri oluştururken faydalandığı kaynakları dile getiren Hüseyin Kazım Kadri, Türk lehçe ve şivelerinin ses ve şekil özelliklerine bu bölümde vurgu yapmaktadır. Sözlüğün bütüncül yapısı içerisinde madde başlarının anlamları verilirken diğer sözlüklerde verilen madde başının hangi bilgiler çerçevesinde ele alındığı doğrudan aktarılmıştır.

Çalışmada, eserin seçilen bölümü Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiştir. Bu bölümün içinde bulunan madde başı sözcükbirimler ve maddebaşı sözcükbirimlerin tanıklandırıldığı eserler ve yazarları dizin olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akar A. (2021). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*. İstanbul: Beşir Yayınevi.
- Akkuş, M. (2018). *Neft Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aslan, E. (2017a). Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği. *Turkish Studies*, 12(30) 35-70.
- Aslan, E. (2017b). *Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Atkins, B.T.S. & Rundell M. (2008). *The Oxford guide to practical lexicography*. New York: Oxford University Press.
- Aytaç, K. (1991). *Karaçay Lehçesi Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aytaç, K. (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baskın, S. (2012). *Eş-Şüzürü'z-Zehabiyye ve'l-Kıtai'lAhmediyye fi'l-Lugati't-Türkiyye (Sözlükbilimsel Bir İnceleme)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Bekdaş, M.(2017). Sözlük Türlerinin Tasnifi. *Route Educational Social Science Journal*, 4(16) 52-59.
- Boz, E. (2011). *Sözlükbilim Yazıları 1*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2011). Türkçe Sözlüklerde Batı Kökenli Çoklu Yazımlı Sözcükler. *Uluslararası 3. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 16-18 Aralık, İzmir ss. 223-237.
- Boz, E. (2013). Edilgen ve Etken Sözlükler Bağlamında Türk Dilinin Gelişim Sürecine Bir Bakış. *Elginkan Vakfı Türk Dili ve Edebiyatı - Geçmişten Geleceğe Türkçe-Kurultayı*, 17-19 Nisan, İstanbul, ss. 79-90.
- Çakır, F. (2019). *Türk lügatında c ve ç ile başlayan kelimeler ve şiir örnekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Demir, N. (2006). Türkiye'de Dil-Lehçe-Şive-Ağız Tartışmaları. İçinde; *Türkiye'de Dil Tartışmaları*. (De: Astrid Menz – Christoph Schröder), ss. 119-146. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Emir Necipoviç, N.(1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev: Yrd. Doç. Dr. İ. Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun B.A. (1999). Karşılaştırmalı Lehçeler Sözlüğü Üzerine. İçinde; *Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Ankara, ss.77-81.
- Ercilasun B.A. (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gençer B. ve Yavuzarslan P. (2020). Genel Sözlüklerde Tanım ve Tanımlama Yöntemleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 392-411.
- Görel, Ö. (2019). *Türk Lügati'nde 'dal' maddesi (Metin-dizinler-sözlük)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Günal, E. (2018). *Lügat-ı Musâhabet (Sözlükbilimsel inceleme, metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Gürgen, A. (2014). *Büyük Türk Lügati'nda Elif Harfi İle Başlayan Kelimelerle İlgili Şiirler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İlhan, N. (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- İnce, Z. (2015). *Türk Lügati'nda 'B' ile Başlayan kelimelerle ilgili şiir örnekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kaçalin, M.S. (2020). *Kutadgu Bilig Tam Metin*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10716,yusufhashacibkutadgubiligmustafakacalinpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi:15.08.2020)
- Kanar, M. (2000). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Deniz Kitabevi
- Karaağaç, G. (1988). *Çağatayca El Kitabı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Karaman, H. ve Topaloğlu, B. (1973). *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*. İstanbul: Diana Yayınevi.
- Kaynak, İ. ve Doğru, A.Mecit. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Koç, K. (2009). *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Nizam, Elif A. (2019). Enderunlu Vasıf'ın Divan'ındaki Gazellerde ve Anne-Kızı Konuştuğu Muhammeslerinde Kadın Algısı. İçinde; *Algı'ya Dair* (Birinci Baskı), E. Kuyma, A.Nazlı (59-89). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Oraltay, H. ve Pınar, S.; Yüce, N. (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Yayını.
- Öbek, A.İ. (1999). *Büyük Türk Lügati'nde Divan Edebiyatı Unsurları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Öbek, A.İ. (2019). Tarihi Türk Sözlükçülüğünde Dönüm Noktası: Büyük Türk Lügati. *Turkish Studies*, Summer, 4(4), 845-855.
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sarıkaya, B. (2021). Türk Lügatini farklı sözlük türleri ile karşılaştırma ve düzenleme denemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 403-430.
- Şemseddin Sami. (1889-1898). *Kamusü'l-Âlam I-VI*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şemseddin Sami. (2017). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Taymaz, A. (1998). *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topaloğlu, N. (2018). *Türk Lügati'nda 'P' ile Başlayan kelimelerle ilgili şiirler c.1 s.371-559*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Uca, A. (2001). Hüseyin Kazım Kadri'nin Türk Lehçelerinin Birliği Hakkındaki Düşünceleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16), 281-285.
- Ünal, F. (2014). *Hüseyin Kazım Kadri ve Türkçe Öğretimindeki Yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünsal, İ. ve Ünsal, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi-Türkmen Türkçesi*. Balıkesir: Liva Yayınevi.
- Vasiliev, Y. (1995). *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2009). *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü (OTS)* Ankara: Tiydem Yayıncılık.

Yıldıztaş A. (2012). *Türk Lügati'nda Elif İle Başlayan Kelimelerle İlgili Şiirler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çevrimiçi Kaynaklar

<https://www.kuran.gen.tr/> (Erişim tarihi: 15.08.2021)

<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php> (Erişim tarihi:05.09.2021)

https://www.academia.edu/8048541/Kutadgu_Bilig_Yusuf_Has_Hacip_Orjinal_Tam_Metin (Erişim tarihi:14.11.2020)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turk-lugati>.(Erişim Tarihi:25.11.2020)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcus_Aurelius (Erişim Tarihi:16.12.2020)

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı (2021).Kubbealtı Lügatı.

<http://www.lugatim.com/> (Erişim Tarihi:01.08.2021)

<http://www.metrokagit.com/Matbaa> (Erişim Tarihi:15.12.2020)

EKLER

Ek 1: Çeviri Yazı İşaretleri

	HKK'nin Kullandığı Transkripsiyon Harfleri	Bizim Kullandığımız Transkripsiyon Harfleri
ا	a, e	a,e
آ	â	ā
ء	“ , ” ve “	‘
ب	b	b
پ	p	p
ت	t	t
ث	th	ṯ
ج	dj	c
چ	ş	ç
ح	h	ḥ
خ	kh	ḫ
د	d	d
ذ	dh	ḏ
ر	r	r
ز	z	z
ژ		j
س	s	s
ش	ch	ş
ص		s
ض		ḏ, ḏ
ط	t	ṯ
ظ		z

	HKK'nin Kullandığı Transkripsiyon Harfleri	Bizim Kullandığımız Transkripsiyon Harfleri
ع	‘	‘
غ	g	ğ
ف	p	f
ق	q, k	ķ
ك	k	k, g, ğ, v, y
كف	n	ŋ
نك	ngh	ŋ
ل	l	l
م	m	m
ن	n	n
و	ou, oū	v, o, ö, u, ü, ū
ه	é, h	h, e, a
لا	lâ	lâ
ي	ï, i, y (ı sesi yerine), î, é	y, ı, i, î, é
Ayrıca batıdan alınmış yabancı metinlerde “ê, û, é, à, è” sesleri de kullanılmıştır.		

آلداغوج ، آلداوچ - مشتق - چابوق آلدانان ، آلدانچ ، آلدانچوج .
 آلداشمق - مشاركت - بربرخی إغفال ايتك .
 آلدانق - مطاوعت - آلدانق ؛ مجازاً - گووه نك ، مغرور اولق .

تېگه مېن آلدانوب يالغان كولوگه
 تفاق ايتدم اوزمده كي علوگه ؟
 توقاي

ل - [al] - آذرى - اسم - حيله ، دهك ، إغفال .
 آلدانماق ، آلدانماق - آلدانق .
 آلدانماق - ايتانق ، آلدانق . باقكز - آلدانماق
 آلدانماق - آلدانان ، مغفل .

آلدانوب خلق ايلبور فرياد
 قينقيرور: دا ... دا ! دوتديلار ، آي داد !
 مجيد غنى زاده

مېن اول ماه لقا يادنه سالماز بيانوم
 گونده يوز مرده ايله آلدانير اغيارمېن
 سيدعظيم شيرواني

بزي ، بسدر بو قدر آلدانديك
 دني دنباره هر زمان ساتديك
 سيدعظيم شيرواني

آلدانغا فقيرك اولاماز عقى ذكاسي
 چون بوخدر آنك سن كمى با كېره لباسي
 بوخ تروى ، بوخ دولتى ، بوخ شالى عباسي
 وار كهنه چوخاسي ، دىخ برتكجه قياسي
 صابر

آل - [al] - چاغاناي - اسم - حيله ، مكر ، خدعه ، دهك .
 آل ابلاماك - مركب متعددى - مكر وحيله ايتك ، آلدانق .
 آلچاق - باقكز - آل ابلاماك .
 آلچيناق - مركب متعددى - يولنى شاششيرتق ، إضلال
 و إغفال ايتك .

آلچيق - مشتق - بول شاشيردان و آزدبران ، مضل ؛ خاسوس .
 آلدانماق - متعددى - آلدانق ، إغفال ايتك ، آلدانق .
 آلدانچ ، آلدانچ - تخفيق - آلدانما ، إغفال ، قانديرما ، مكر ،
 حيله ، دهك .

بهر حيله سي چوق آلى و آلدانق كوب
 مكر ودغا تونى بيله بويى چوب
 عوزنه برچيدو

آلدانچي ، آلدانچوي ، آلدانچ ، آلدانچي - مشتق -
 آلدانچي ، مغفل ؛ حيله كار ، مكار .
 آلدانچاق - مشاركت - بربرخي آلدانق .

آل ، آلي - [al , alchy] - چاغاناي - ظرف - آل ، آلت ،
 آلچاق ، آشاقى .

آلنجا - آشاقى ، آشاقيدا .
 آلچيدا - آلتده ، آلتينده .
 آلچاق - آلتچاق ، آلچاق ، آشاقى .
 آلچاقلىق - آلچاقلىق .
 آلت - آلت ، آشاقى .
 آلتى ؛ آلتيدا - آلتى ، آلتينده .

آل ، آروما - [ala , aladja] - غرب - صفت - رنك رنك ،
 رنكارنك .

آلا گوزلى - مركب صفت - [آلا - اوقوبكز] - گوزلك
 رنكلر يئندن برى .
 آلتن ، آلتنلى - مركب صفت - وجودينده لكه لرى اولان .
 گوزلك آلا و آلاچا گوزلك - آشايى رنكارنك گوزلك .
 آلا باش ؛ آلا فارنا ؛ آلا باچاق . .

آلا بايق - طائى صولرده باشايان بالقرلدىن .
 آلا بولا ؛ آلاق بولاق - تركيب - [باج آلداندىن - رنكلرى
 قارماقاريشيق اولان - آلت اوست ، زرووزبر ، قازما قاريشيق .

بر طرفدن و بربربر مرمى نهايت باطلاق ،
 تكتنه كور قانديل اولور ، بولچيلر آلاق بوللاق .
 محمد حاسم بك

ملكك ذاتا آبول باقه سئنا : آلاق بوللاق ،
 سن ده حسكله بورورسه ك باقبربرسين مطلق ؛
 محمد حاسم بك

آلا جهري - مركب اسم - مېن زعفرانى .
 آلاچا - اسم - بر نوع دو قوما .
 دهلى آلاچاسي - رنكلرى بربرينه اوبايان دو قوما ؛ مجازاً -
 خوشه گيتمه مېن ، نامطوبوع .

آلاچا بولاجا - [باج آلداندىن - باقكز - آلاق بوللاق .
 آلاچالانق - لازم - آشيا بول بول جبيلله نوب لكه نك ؛
 گوز بولانق .

آلاچالانق - متعددى - رنك رنك بايق .
 بايام بئكا بر قاشيق آلاچق ، ايچيني آلاچالاداجق !
 آلاچا قارا كلىق - مركب اسم - صبح كاذب .

او قارا كلىق فقط بر آرز آلاجه !
 صاغاسونلر گورونبور بوراچه
 عبدالقاسم بك

آلاچا باراق - آسكيدن ، قايى قولى سواريسيندن «علوفه جيان
 مېن ويسار» و «غرباي مېن ويسار» بولوكلر يئنه وريان عنوان .
 باقكز - بولوكات اربيه

آل ، آروما - [ala , aladja] - چاغاناي - صفت - آلا ، آلاچا ،
 رنك رنك ؛ بئكي ، خالدار ؛ آن طوق ، آلا ؛ جذامه طونولان
 بر آدامك دهرينينك آلدانق رنك .
 ضرب مثل : آدام آلاسي ايچيندا ، حيوان آلاسي تيشيندا .
 آلا باش ، آلا يكه - برجنس اوردهك .

آلوچو ، آلوچورچو — [alatchouk] - قازان - اسم - اولردن دینارده مطبخ اولارق قولایلیق اوزده پایلان چارداق .

آلوغ ، آلوغ — [alakh , alag] - آذری - تخمبلی - یان اولتری آیلانما ، اون آکا .

دردلم بزم گزدر نگارندن آلاخلارک
سارلدم جویبار اشک چشمندن جالاخلارک
شامین

کیک نیک بیخداق اوسته ، هاون تک قالدیق آکده
قوباردوب انس باغتمان آبلهوق بز آلاخلارک ؟

آلاخلارک آلاخلارک آلاخلارک
آلاخلارک آلاخلارک آلاخلارک
آلاخلارک آلاخلارک آلاخلارک

آلوانی - چانانای - باقکوز - آلامان

آلادی — [alady] - غرب - اسم - مهور - تلاتی - مچه ، تپاک .

آلار — [alar] - اوغور - ضمیر - اولتر ، آتیر .
آلارفا - اولتره .

آلاری : آلارینک - اولتری ، اولترک .
آلارین - اولتردن .

- مان آلارفا سلام جوابی باردیم ...
سراجنامه

آلار — [alar] - چانانای - ضمیر - آتیر ، اولتر .

آلاری - اولتری .
آلارغه - اولتره .
آلاردن - اولتردن .
آلارینک - اولترک .

- فته ومکر آلارغه پسته ، اوسون وغدر آلارغه ائدیسه ...

- اگر حوادث بیله سپهر گلشنی اوداقین اوجورسا ،
آلارغه آندین خور یوق ، و آتیم گلرک لاون هر ساری
ساوروسا ، آلارغه آندین آت یوق ...

- راستیق بیله سودا آلارغه زیان کارلیق ، وعدهغه وفا
آلارغه بدکردارلیق ...
قویق - صوب القویق

آلور ، آلر — [alar] - قازان - ضمیر - اولتر ، آتیر .

آلاری ، آلری - اولتری .
آلارغه ، آلرغه - اولتره .
آلارینک - اولترک .
باقکوز - آلامان

آلویلا - ترکیب - آلویلا ، آلای بولاق ، قارماقاریشیق .
آلای بولاق - دوغناک برنوی .
آلویلاک - بریویک آدی .

آلایبایون - باغور و قازله برابر گلن شندیق روزگار ،
قاز فوروناسی .

باقکوز - قای + چاقون

آلاخله - یان گوده ریجندن داما بویک و پوزاری سیاه
پر قوش .

آلایراق - شاشی ، شپلانگه . باقکوز - قازمان ، قازاق
آلایراق - برجنس قازنا ، آلایراق .

آلایوبت - ایکی رنگلی آت و قیصراق .

آلاخلک - [ک ، ل] - فنا قویق بریویک .

آلایبوزغان - هرات شهریک قنسی ، که بعضاً - قنسی
پشتالایق - ده دیرلی .

آلا گول - بام دنیا ، بیلی باغیر طرفلنده برکول .

آلاجا ، آلاجه - برنوع دوقوما ، آلاجا .

آلایجون - که چایبر . باقکوز - کیتسه

- دینیک چایبرم والهممه بیکلور ایدی . مشکا هر بورت
که آلاچوق یسارلار ایدی ...
پرتکه

آلایم - موغولجه - صفت - اولهورمن ، قائل .

- قشاق و مغول تیلی بیله اولتور گویونو آلایم دیرلار .
قشاق تی بیله قشاقا سبب قایل کیشی سین قیرغان اوجون
آلایم دیرلار . اکثر استعمال بیله - آلاجه - بولوبور ...
پرتکه

آلای — [ala] - آذری - اسم - قان بوزوقلندن ایلدی گلن بر
دهری خسته تی .

آلای — [alā] - عربجه : ال ، ال کله سینگ چی - اسم - لطف ،
نعمت ، احسان ، فضل . مفردی قولایلیماز .

اولان محاطب مضمون یاولی الایلیب
اولور تککیر آلائی خنده لیل و تیار
شاید

آلایباندرا - غرب - ایتالیاجه : alla-banda - اسم - گینیک یان
طریق گینیک صافه و یاسوله دونه سی ، گینیک باقکوز سندی
برصرا طویک باقیم آتسی .
آلایبایک - مجازاً - گورولتولوب آتور ایشیک ، تکدیزیک .

آلایبورقا - غرب - ایتالیاجه : alla-turca - صفت - آلایق
سندی : تورکوز اصول و عاداتینه موافق و متعلق .
آلایبورقا ، آلایبورقا سالون ...

آلایچو ، آلوچورچو — [alatchouk] - آذری - اسم - که چایبر .
باقکوز - چانانای - آلا ، آلایبوق

- سرخس دا اوتوز قيرق قيزيل باش ايگانور ، دروازه
تارتيب قورغاننى بيرماس لار ؛ رعيتلار آلاقيشيب دروازهنى
آچارلار ...
بارنامه

✘✘ آلاقان ؛ آلمان - اسم ، صفت - سواری عسکری اجابود
و حرامی چته سی ؛ آقینجی ، چاپوچلی .

آلمان نینگ بارچاسی اولجاسی بىرلان بىغلب تورور ...
اوباقازى - شجره نرى

آلامانجى - قیاسى - یغداگر ، چاپوچلی ؛ خابود ، حرامی ، شقى .
آلامانجیلیق - یغداگرلک ، چاپوچلیق ؛ شقاوت .
آلمان آلاخان - ترکیب - یغدا به وچا به اوغرامش ، غارت
زده ؛ بیخان ومان ، برسیز بوردسىز .
باقکیز - قیرغیز قازاق

- خاطرغه بئىشدى ، کم مونداخ آیتب ناغدىن تاغدا آلمان
آلاخان ، اوی سیز ویرسیز بوروگان بی تقرب دور ...
بارنامه

حصر غوغاسی آرا غامی لیغیم غارجم قیل
قیلما لطفونک مین آلاخان و آلاماندىن جدا
توایی - نوادالشیاب

خاناندىن آیریب قیغاندا توفراغ اجیره حبس
قیلما لطفونک مین آلمان و آلاخاندىن جدا
توایی - غراب الصغر

آلورا - [alāla] - چاغانای - اسم - عربده ، منازعه ، جدال ؛
گورولتو ، پاتیردی .
باقکیز - علا

Du grec - *ἀλαλιά* = cri de guerre; *ἀλαλιάειν* =
pousser ce cri de guerre, d'aucuns expliquent ce
mot turc par l'arabe - "Allah! Allah!"
بدرور اندی کرامته بیان

Cf. l'arménien - *աղաղակ* = bruit, vacarme,
cri, vocifération.

آلورنومى - [alalanmak] - قازان - لازم - بولوتلر آچیلوب
گوك بوزی گزورونك .
باقکیز - آيازق

آلورمانا - غرب - اسم - بابانجی سوز - کوچوک اودون گیمسی ؛
ایچینده چیقیرقی وطارانجی اولان بویوک بالیجی قایینی ؛ بویوک
بالیق آخی ، ایغریب .

آلوره - [alan] - غرب - اسم - اورمان ایچینده اولان آچیقلىق ؛
بازی ، قیر ، اووا .
ألهك آلاپنده !

چواینده : « وقت یوق ، دم آلازغه ،
بوشام بۇ آزاده بازغالارغه . »
توقای

آلارغا - غرب - ایثالبانجه : alla larga - طرف - آچیق ،
آچیقده ، اوزافده ؛ آچیق و آنکین ده گیز .
آلارغا ! - ندا - آچیق ! اوزاق ! باقلاشما !
آلارغا نك - مرکب لازم - ساحلدن آچیلدیق ، آچیه گیتمك .
آلارغا طوبى - اسکیدن قوللانیلیر منزل طوبى .
- آلازغه طولیریله ایراقدن مرجا قیلدیلر ...
نیما - تاریخ

آلوزوماس - [alazlamak] - آذرى - متعدى - آلوده
اوتوله مك ، آلازلامق .
آلازلاق ؛ آلازلاقى - آلازلامق ؛ آلازلامق .

توكلىرى سربسز آلازلانیش
پالتارى هر طرف يالاولانیش

باقکیز - غرب - آلاو

آلاسلامس - [alaslamak] - چاغانای - متعدى - آلوده
اوتوله مك ، آلازلامق .
آلاسلاماق ؛ آلاسلاماقى - آلازلامق ؛ آلازلامق .

آلاشا - [alacha] - چاغانای - اسم - صیرت ، آرقا ، ظهر .
وجودىك خرمنی ایرمیش آلاشه
آلاشه کیلگان اولتورماس تلاشه
سوقاشیبد

آلاشا - [alacha] - غرب - اسم - سارورولوب آلیشد بىرلان آت .
باقکیز - آلمق

آلاشا - [alacha] - قازان - اسم - بیگیر .
باقکیز - آتیر ، آتات

آلورافنا - غرب - ایثالبانجه : alla franca - صلت - آلورقا
صدى : فرنگلرک یا دىقیرى طرزده واولرک اسول وعاداینه
موافق ومنتلق .

آلورقاس - [alaktmak] - چاغانای - لازم - متعدى - آلت
اوست و آلاق بولاق اولق ، قارىشق ؛ یغدا و ناراچ ائنگ ،
چاپولامق ؛ عصیان و اخلال جبقارمق ؛ اشتیاقى ائنگ .
آلاقیشایی - باقکیز - آلاقیق
آلاق بولاق - ترکیب - آلاق بولاق ، آلت اوست ،
قارما قارىشق ، زبروزبر .

آلوده - [alau] - قازان - اسم اورمان چینه اولان آیلغلق، آلان - آلالیق - باقکیز - آلان

طایف اورمان چینه هم گوک چینه کلکی زور آلان ده اولکورگانی : چینه، حیلک، بولککانه هم بالان علی معینین چنک

آلوده - [alan] - قازان - اسم خاص - سالیبلیک سوگرالی آلدی طایف عنوان ، [باقکیز - ساقیت] بولیز ، قارده کیز وخرده کیزلری آراسینده ک برلده و تورور و آسیا اوورلرینده ، میده [آذربایجان و عراق] طرفینده آراق ده کیزی جولرینده و حتی آوروپا ده گوروپورادی . آلالیز میلاددن بوز آتیش بر سه سوگرا ، پی روما ایپر اوورلریندن مایق اورمل زمانینده ، رومالیله همراجه جیشلر و زدن نهرینده ، بیزمه داغلریندن گیمه ک ایسیانی و بورتکیزه قاده راییشلردی . میلادک ایکیینجی عصری اورنارینده ترقدن گلن موغلز ، بو آلالری ده بکلیدلر و اولرله قاریشیلر ، مؤخرأ آورسی و صیراقی آدی قیبله لره آیریلیر . [باقکیز - آورسی اسیراق]

آرلک - [alan] - چاقانای - اسم - بر اووانک اورتاسینده کی تپه ، دره قیبلرینده کی تپه کیزک .

آلوده - [alavi] - غرب - اسم - بالان شیلردن چیمان پارلاقق + یالو ، آلو - باقکیز - آلو باقکیز - چاقانای - یالو چاقانای - بیلامک + بالیاق - پارلاقق ، شعله دار اولیق . باقکیز - غرب - یالو + بالیق

- مبراق و درملک گیبی شیلرک اوچلرله طاقیلان اوفاق و قیرمیزی بایراق .
قاریدمه قولاییشمق :
آلو - سکون و او ایله آتیش شعله نایه مناسه دره ترکیده دخ مستعدیر . [ترجمه : اهلایق]

ترا ای خواجه کر حرم نباشد
دم سرما که هنگام آلاوست
بر اوج کبکد گردون اذانی بناید مهر
که یافت از لب قندیل مرخصی آلو
آندی

آلالیق ، آلوده تک - لازم - آلو جیقارمق ، آلو و بریمک ، طونوشوب باقکلامق ، یانوب پارلاقق ، ایشغال اتمک ، حرارتلر یانوب ایشغال اتمک ، قیزوب حده لکه حده تن آتیش کیلیک ، آتیش بوسکورمک .
آلو کیلیک - مجازاً - قیزمق ، حده تن و تهور اتمک ، آتیش کیلیک .
آلالامق - آلوده اولومک ، آلوده طوقق .

آلالامق - حرارتدن چله اوزرینده قیریلدی پیدا اولیق .
آلالامق - آتیش و آلوده طونوب اولومک .

آلوده - [alav] - آذری - اسم - آلو ، شعله آتیش .
آلو ، یالو - باقکیز - آلو
آلالامق - لازم - آلوده تک ، یانوب پارلاقق ، حیلک

بیرای آلالامق ساروشی
گلنیه کاشانی بی داد
هربرده گوروندی نور ایشاد
باد سنک اونق قاراردی
هدی عبدالسم زاده

آلودم بوجهان ایچره ای کولکی
ساللا ملال ودرده منی سینه تازیدن
سن ایلدیکه ، دم ، ناله و نغان
آتله نوب آلالامیم من ده تازیدن
منی سنو

آلوده - [alav] - چاقانای - اسم - آلو ، شعله آتیش .
باقکیز - یالو

آلالو - قیاسی - آلودی ، شعله دار ، پارلاقق .
آلالامق - لازم - آلوده تک ، طونوشوب بایق ، یانوب شعله دار اولیق ، آتیش بریمک ، آتله تک ، ایشغال اتمک .
آلالامق - آلو و بریمک و جیقارمق ، ایشغال اتمک .
آلو و بریمک - بایق ، مارنوشدرمق ، ایشغال اتمک .
- تاشقاریدین ، آت بازاری طرفینن نقب سالیب آلالو بوب
بیر برخی یقینلاز ...
بیزمه

آلوی - [alai] - غرب - اسم - طاقه ، جامت ، فوج ، طایف ، جم ، جمعیت ، بر آلی - بر طایف خلق ، بر چوق کیسه ، جم غلبه .

محصل آده معنا گر کدر بوقه نیلر
أسیر قید صورت بر آلی بیوده حیوان
نمی
- نعمتا و مقربان ، أوائل سلطنت مراد خانی گلنجه ،
امورده و کاردان ، صاحب رأی و خیر اندیش بر آلی
غفلا کیسه لر ایسی ...
نویسک - لایه

آلی آلی - ترکیب - طایف طایف ، فوج فوج ، سوو سوو .
قالی آسارلرله جند وعا
سوگره آرتق آلی آلی امیرا ...
تولیز فکر - کورع قلم
- مراسم و دیدبها یله یابیلان بییش ، استعمال و تعبیح و امتثال
نظاهرات

الله تعالی، آلائی میکان بولای میکان دیب گوئکل کاکبکگان
ترسه اردن همه سندن متره ندر...

آلارنک ابرکی بار و قدرتی بار
آلای بولای دبه آلمرغه زینهار
مجید مغوری

یاشل بافرای ا نیکه بیگ قاترایک ؟
راضی دگل می من ، بو نورم سگدن ؟
کینار نوسلی آلائی بولای قاترایک
شولای مین حس ایتم اولم سگدن
مجید مغوری

آلای بولماچ ثوبله دوست جیکه وار
سعادتلی عمر بیرسون خدام !
شورم

حق سوزلی ایستگانکه
کینک کورکلک طارایه
اورنگدن فوزغالما
پوشل کور آلائی !
نولای - قاسردان

آلب ، آلب — [albalp] - اوبفور - صفت - آلب ، بیگیت ،
قهرمان ، پوکک .

توتکغا آلب بوراک ؛ آلب ابر

بو نوزک با سکرینا آتی بالکولوک
توتکغا آلب ابر ایردی آتی بالکولوک
قرداقویلیک

چانغانای - آلب + اولوغ ، اولوق
غرب - آلب + اولو

قازان - آلباغوت ، آلباوت

جوواش - اولیوت - آندی ؛ صاحب ، مالک .
اولیب - بوپوک ، اولو ؛ زنگین ، پای .

قوبیال - آلب - جور . بیگیت ، شیخ .
اولوق - اولو ، بوپوک .

یاقوت - اولو ، اولاقان - اولو ، بوپوک .

آلیلیق - بیگیتک ، حسرت ، شجاعت .

آلفینقی - معندی - اوگمک ، بوپوک و شایان مدح و ثنا کورمک .

آلفیش - نومی - آلفیش ، مدح ، ثنا ، اوگمه .

اولوق - صفت - اولو ، بوپوک .

اولام - اسم - دبدبه ، ططق .

اولماماق - لازم - بوپوک ، بوپوک اولوق ؛ پوکمه مک .

آلفینقی - معندی - تقدیس اتمک ؛ برکیمسه حقینده

ایلیک تخی اتمک .

چانغانای - آلفاماق + آلفایش ، آلفیش .

اولماماق ، اولماش ، اولوغ ، اولوق ؛ اولکان .

یاقوت - آلم - آلفیلامق ؛

آلفیش - آلفیش ؛ تقدیس .

در والاسه وارسون ده گورسون حشمت و جاه
گلوب آلائی گورسون ده سبر ایشون غاشاب
خیم

نه آلاشدر آلاشده کی آلاش و ترتیب
یا دیوان چاپونده کی حشمت نه حشمتدر ؟
خیم

آلای مالای - ترکیب - ابراج افاظدن - فارما قاریشیق ،
پوزوق بوزون .

گلین ، صره ، موک ، قلیچ ، بارام آلائی .
آلای طوی - شنگل ایچون آیلان طوب .

- ایکی طابورلق عسکر ؛

آلای گوسترمک - عسکری بریدن گچروب نایس اتمک ،
عسکری ، برینک اولیندن طاقم طاقیم گچیرمک .

آلائی - قیاسیمکشدن مأذون اولماق آلمدن بیشین شایط .
میر آلائی - مرکب اسم - آلائی قوماندان ؛ عسکر لکنده برزیه .

آلای بکی - مرکب اسم - ضبطه آلائی قوماندان .

آلای امینی - آلائیک حایه مأمور اولان شایط .

آلای مفتیسی ؛ آلائی کاج .

Cf. grec *εἰλη* = escadron (d'ou *εἰλαρχης* =
chef d'escadron); latin *-ala* = l'aile d'une armée.
آلای signifie aussi 'affluence', 'multitude',
'cortège', 'procession'. Cf. grec - *άλια* = groupe-
ment ou rassemblement .

بدوی اشدی کرمانجیان

- عابانه - اگله نه ؛ استیزا .

پوقه پونی سن قولایمی صاندک ؟

نمر لشکری آلائی صاندک ؟

قالبعده

آلای اتمک - اگله نیک ، استیزا اتمک ، مسخره آتی .

آلای گچیرمک - بر آدمک سوله دیکی سوزلره فولاق
آصایوب ذهنتدن باشقا شیلر گچیرمک .

آلائی - آلائی ایدن ، مستیزی .

آلائی - اگله نه .

ضرب مثل : آئی آلائی ، اوسنی فالایی .

آلوی - [alāi] - چانغانای - اسم - گروه ، جماعت ، آلائی ؛

بر عسکر قره سینک جبهی ؛ بر فرقه نیک اوگمه کرمطوری .

آلای بوزغان - مرکب - صفت - آلائی بوزان - قاراینا .

آلوی - [alāi] - قازان - آدات - آومت ، اوله ، شوله ، اونک
وشونک گچی ، اوله جه .

آلای میکان ؟ بولای میکان ؟ - اوله می ؟ بوله می ؟

بالکوز - بولای

آلای بولای - ترکیب - شوله بوله ، گلیشی گوزدل .

آلای بولماچ - حال - اوله ایسه ، اولمده ، اوله اولونجه .

آلائی - اوله ایسه ، اولمده ، اوسورتده .

آلبان — [alpak] — [آلب-باغ] - چاغاتای - اسم - آوگو نرسیده
دوغانک و دوغانی گوتورمن آلامک بو بولرته طایقان مقله.

آلبان، آلبانا — غرب - باياغی سوز - alpaga ، alpaca -
اسم - جنوی آد رخاوه باشایان بر حیوانی بو حیوانک قیلیدن
باشایان منسوجات.

آلبان بیلیمه — [alpan tilpan] - قازان - ترکیب - باشایان
آله طندن - ایکی طرفه سالالاب بورومکن کتایه .

آلبارت ، آلباغرت — [alpavout ، alpagout] - قازان -
کیسه - چنطک ساحی ، منکدار .
آلباوت خاقوی ، آلباوت جیری .

آلت — [alti] - اوهور - طرف - آلت ، آشار ، اوست خندی .
آلتین ، آلتینغا - آلبنده .
باغکز - آلت

- آبز عرشین آلتین قازاناکو .
نوداغویلیله

آلتون لاری آلتیندا ایت لاری گورونکای ..
- بیر آقی خوروس گوردوم ، باشی عرش آلتیندا آهان لاری
یلودا ...
میرایینه

آلتاق — [آلت چاق] سمت - آلتاق ، مجازاً - منواسم .
باک آلتاق کلرک بولسا قونق کونکول
مونی تاب بوق ایرسا سان آبدین کونکول
نوداغویلیله
آلتاق کونکول ، آلتاق کونکول - توصیل - آلتاق گوللر ،
منواسم .

آقی آلب آبز بولسا آلتاق کونکول
نوزی ایتا کدا کاغ قیانی همول
نوداغویلیله

آلت — [alt] - غرب - طرف - اوست خندی - آشاری ، آشار
طرف ، تخت ، زیر ، آشاییده اولان ، زیرین ، مجازاً -
آدنا ، کتر ، پایتی .
باغکز - آلتاق

ضرب منظر :
- آلتی اوستیندن بشکه خیرلدر .
- آلتی اوستیندن آبی دبرلرله ایتانا .
- آلتی قوال و اوستی شصناه .
- آلت گیتیم دیبه برته ، اوسته جیدم دیبه سهوخته .
- آلت یانی جیقناز سولاق .
- آلتده فلاک چاقی جیقین .
- آلتینی می آلبیرک و اوستینی ؟

آلبک - زنگین ، های .
آلبت - چوغالتیق ، زیاد ، اچک .
اولو ، اولاقان - اولو .
اولو نوقی - کندی بو بوک گورمک ، کبر و عظمت ایتک .
آلبی - اولولا اولو قاز - اولولانق .
تولکون - الویه ، عظمت اولوانق .

آلب ، آلب — [albalou] - غرب - سمت - مهمور - قهرمان ،
بیست ، پهاقر ، شعیب ، جور .
اسم بدن اسر و عنوان اولاراق قولایتیشدر : گوندوز آلب ،
آلب آرسلان ، آلب نکین ..
آلبی ، آلبق - آلبا - مهمور - بیگیتک ، قهرمانلق ،
برأت ، حسارت .

بازولر فوت موز آلبق گلور
اول اثرمن قازای آلبق گلور
دوق یته

Cf. le celtique - alp = racine exprimant une
idée d'élevation physique ou morale.
دروس ائده کرامتین

آلب — [alb] - چاغاتای - باغکز آلب
آلبالو — [albalou] - آذری - اسم - وینه .

آلبوتو — [alboutou] - چاغاتای - اسم - تاج و آمشالی باش
تربچانی ، فوشاق و کمر مرآتانی .

آلبورا - غرب - ایتالیانجه : albero - آلبورا ایتالیمندی -
سره نری ، دیره کلرک اوزرته قلهربوب باغلامق و آشاری
ایندیرمک ، صالحانه کوره کلری قلهربوب سلاسلانق ،
دایا لارده آبی چوقاری قلهربوب باشی طولانق .

آلبوراماک — [albouramak] - چاغاتای - منعدی - آرمق ،
آراشدیرمق ، آشدک ، آشه لیمک .
آلبورق - اسم - گورولنو ، ولوله ، باتیردی .
آلبوروق - آراغش ، قارینشیریلوب بوزدلیش .

آلبورغا — [albourga] - چاغاتای - اسم - کوبه .

آلبوم — غرب - فرانسجه : album - اسم - شعر و تصاویر
مجموعه سی ، موسیقی نوتالری حاوی مجموعه .

آلبومین — غرب - فرانسجه : albumine - اسم - پودورتا
آقی ، زلال .

آلب ، اولب — [alp-olp] - چاغاتای - [آلت ، اول -
اولوغ ، اولکن] سمت - بووک ، اولو ، مهیب ، شعیب ،
قهرمان ، بیگیت ، آلب .

آلت قات ، آلت سوقاق ، آلت جگه ، آلت دوداق ، آلت قايي . . .
 او آلتی - اوڭ اوڭينده ك آچيغلق و ميدان .
 سراي آلتی - سراياڭ اوڭينده ك ميدان .
 قلعه آلتی - قلعه نك اوڭينده ك آچيغلق
 آل آلتی - مجازاً - مبيت خلق .
 آلی آلتينده - مجازاً - بربك آسرونيينه تابع اولان ، آسرو قولى .
 آل آلتيندن - مجازاً - كيسه به گوسته مهن ، گيرليجه .
 آلت باشده - برصرا اولرڭ ويا برصقك صوگينده ك .
 آلت يانده - آشايي طرفده .
 بيتق آلتی - مجازاً - استهرا .
 بيتق آلتيندن گولك - مجازاً - استهرا اتمك
 روزگار آلتی - روزگارده معروض اولمايان سپر يز .
 قبه آلتی - باب السعاده .
 برآلتی - ملورافك آلتی ، زيرزمين ، بودروم قايي ، مجازاً - آخرت .
 قهوه آلتی - صاحلري قهوه دن صوگرا يتلين شيلر .
 آياق آلتی - هر كك گلوب گچديكي بر .
 آياق آلتينده قلق - مجازاً - يامال اولق ، حفاتر گورمك .
 آياق آلتينده ازلك - چيكنه نك .
 سامان آلتيندن صو بورونك - باقكز - سامان
 ميندر آلتی - مجازاً - مساحه ، جمال ، نسيان ، ذهول .
 حصير آلتی - باقكز - ميندر آلتی
 آلت آشايي ، آلت آشايي وورمق - يره دوشورمك ، بكلمك .
 آلت اتمك - معلوب اتمك ، بكلمك .
 آلتينه آلتی - يره ووروب اوستينه چيغلق .
 آلتينه دوشورمك ، آلتينه قومق . . .
 آلت اولق - معلوب اولق ، بكلمك .
 آلتنه قلق - باقكز - آلت اولق .
 آلتجه - باقكز - آلتق
 آلت اوست - تركيب - قارماقاريتيق ، آلان تالان ، زبرويز .
 آلت اوست بورمك - ايكي طرفي قرارديلان بورمك .
 آلت اوست اتمك - آلتيني اوستينه گيتيرمك ، آرابوب
 آراشدرتمق ، آلان تالان اتمك ، هر طرفي گزوب و دولاشوب
 آرمق .
 آلت اوست اولق - هر طرف قاريتوب بربنه گيرمك ،
 آلان تالان اولق .
 سربر سلطاننر ده وريلير ، آلت اوست اولور دنيا
 مشيد برج و بارولر دوشر بربر ، بو طاش حلا
 زماڭ دست تحرييله دورمش ايلر استهرا ؛
 بوتون موجوده ساك برعدم نتايلدر گويا
 محمد عارف به
 جهان آلت اوست اولوركن سرده باقكز ، ايله طوزدكده
 بوگون بربر سر برين . ديدرسين كندى بودكده ؛
 محمد عارف به

آلتی اوستلی - تركيب - ايكي قايي ، آشاييل بو قايي .
 آلتيني اوستينه گيتيرمك - هر طرف قاريتوب اوستق ،
 هر برده دولاشوب اوستق ، مجازاً - زروزيرو تحرييب اتمك .
 دفع ايله سن وجودني اڭ اوڭمه حا كك
 لشكر گتورسون آلتی اوسته حا كك
 عبدالحق جامده - ايشاق
 سوز آلتينده قالمق - مجازاً - ملزم اولماق ، سوزه سوزه
 مقابلده دوام اتمك .
 آلتلق - الى - آلت قونولان شي ؛ يازي يازيلان كاغدهك
 آلتينه قونولان قايين كاغده و تمقوا .
 آلتق - [آلتجه ، آل ، آلتی - بر ، آلتی - چامورلى] -
 صفت - آلتده و آلتده اولان ؛ بوي قيسا ؛ باسني اكوچوك ،
 اوقاق ، مجازاً - حقير ، ذليل ؛ دون ، دى .
 آلتق آدم - توصيف - دقن الططيم ، بدمايه ، فرومايه .
 آلتق او ؛ آلتق بويل . . .
 آلتق قاراكلك گورمك عربى يرافق . . .
 ييلنمك ، اولوم واريدور اولندن داها آلتق ؛
 محمد عارف به
 اينر بعضاً اڭ آلتق قله آتما حقدن آبرلاز ؛
 سقوطندن اولقه مئصدى ايشال غيرتور .
 كازنده اكرمه
 باسديك حاك سيدن طونه آلتق نغسكى
 ثابت اول غرمتكده دهر ني شايك زغمه
 تليقان
 ضرب منظر ؛
 - آلتق اشكده كيم اولماچتور .
 - آلتق اوجان بوچا قونار ؛ بوچا اوجان آلتق قونار .
 - آلتق اوجان گوروشير .
 - آلتق برده تپه چك نغديسي داغ صائير .
 - آلتق برده يانا سيل آلير ؛ بو كك برده يانا ييل آلير .
 - آلتق گوردى ده ، دهومى اشكى مى صائى ؟
 - آلتق بر بيكيدي خود گوسته رير .
 - آلتق داغاري سننى ياراتدك ؟
 آلتق ، آلتق ، آلتق ، آلتق - بر آرز آلتق .
 آلتق گولك - مجازاً - نواسع .
 آلتق گولكلى - مجازاً - متواسع .
 آلتق طبعلى - بدمايه ، فرومايه ، مجازاً - طمعكار ، خيس ، بخل .
 آلتق - الى - آلتق اولان بربشك حال و صفى مجازاً -
 ذلات ، فرومايه ك .
 «نديتنه» دين آلتق اقله لغتير اينر
 گي يكاره كيليش ده صيرتمش دوتلر ؛
 محمد عارف به
 باشى ابرشدى گوگه رفعت ايله هر دوك
 حق بود كيم قايي آلتق وار گردوك
 توى

آلت ايتلىك - مجهول - آلت ايتلىك ، كېلىك ، مەلۇب
 اولئق -
 آلتاچ - [آلت آچاق] - بۈيۈك بىر چىرىك دۈندۈرۈكى
 كۈيۈك بىر چ -
 آلتاق - مەت - آلتاق ، جازا - دى ، دۈن -
 آلتاق - ىس - آلتاق اولان بىرىك جالۋەسقى ، آلتاق ،
 جازا - تۈمەس -
 آلتاقنى - لازم - جازا - تۈمەس .
 آلتاقنى قە تۈمەس لىك حق تىلى اوزىكى بىلە قاپور...

آلت - [آلت] - قىر - غىرىجە - آلت - ىس - بىر شىيى باياپە
 وسىلە و واسىلە اولانى - بىر ايشى بايق و پارسىنى ايتىلەك
 ايجون قوللان شىر ، تۈمەس ، تۈمەس ،

ضرب مثل : آلت ايتلەر ، آل اوگوتور .

- جازا - سب ، وسىلە ، سالى ، واسىلە ،
 آلت اولئق - جازا - سب و واسىلە اولئق -
 آلت ايتك - جازا - سب و واسىلە ايتك .

- اكل دىباپە دى آلت و زەدە و تقواى جابىمالە دامىمەت
 ايشى ...

ايشى - تىرە

سىنىك آلتىك بىن اولدم مەموم ،
 بىن بىن مەموم ، سىن مەموم .
 مەموم مەموم مە

- قىر ، چىگر ، قاراچىگر و ئىشلى اعضاء داخلىتە .
 چىق ، آلتان :

آلتان كىيىشە ، جىراچىبە ، رىدىتە ، مەدىتە ...
 آل [آلت] - باس - آلتە مەسۇب و مەسۇق ؛
 علوم آلتە - نوسىق - سىز ، نەو و مەسۇق كىيىشە سىز ؛
 اىككە مەسۇق سىزى اوگرەتە آلت و واسىلە اولان قىر .
 شەدى : علوم باياپە

- تصوف - ملائكة و روحانيونە مضاف اولان اسماء الحسنية .

آلتام

[altan] - چاغانلى - تاتار پادشاهلىرىنىڭ خىتوانى .

- چىركىخان بايقى پادشاه بولۇپ ئىختىدا اولتورسا ، آلتان ،
 دىرلاز ...
 اولتورسا - چىركىخان

آلتاي

[altai] - موغولىچە - ىس - آلتايچە - بۈكسەك اولتورمان ،
 تىبان شان داغلىرى ، تاڭگى داغ .

آلتى

[alty] - اوپىئور - عدد - جىدىن سوگرا اىلن عددە ، آلتى ،
 آلتىچى - باس - آلتىچى ،
 آلتىچى - آلتىچى ، اون كىرە آلتى .

آلتى

[alty] - قىر - عدد - بىن ايله بىنىك آراسىنىدەكى عددە
 ايكى دىقە اوچ .

آلتاقسىنە - حال - آلتاقە بايشان طرزدە ، خاشانە ،
 غىدارانە ، ئىپانە .

آلتاقلىق - لازم ، مەمۇدى - مەقىر و تۈزىل ايتك ، تۈرك
 و تىق ايتك .

آلتاقنى - مەمۇدى - آلتاق ايتك ، آلتاقى ايتىلمەك ؛
 جازا - تۈزىل و مەقىر ايتك ، تىل ايتك .

باشى ، آلت اصيل اناوى آلتاقسىنە ايتىلمەك ؛
 دىلمەك آلتاق ايتىلمەك عزالە و بىر سىن سىن ؛
 مەمۇدى مەمۇدى

آلتاقنى - لازم - آلتاق اولئق ، قىسالىق ؛ اكلوب بولئق
 قىسالىق ، جازا - تىق ايتك ، تۈرك و تۈرك ايتك .

دائما كىرى ، كىرەن بىر آل
 دائما آلتاق ، آلتان بىر آل
 تۈمەس تۈمەس

سولر آلتاقنى - مەشائىرىك سولر آلتاقنى اكلوب اكلوب مەمۇدى
 كىك .

آلت - [alt] - آلتى - طرف - اوست شەدى : آلت ، زىر ،
 آلت اولئق - مەلۇب اولئق ، كېلىك .

آلتە قاتلىق ، آلتە اولتورمان ...

آلت اوست - تۈركىب - زىر و زىر ، فارما قارىشىق ،

گورچىچە آلت اوست ايتىپ شىرى
 دۈندۈرۈپ [آ] ، [ا] ، [ا] ، [ا] ، [ا] لرى
 بىدە باخ ؛ [ا] اولتور ايتى لرى
 سانكە خروفايە دىباپە بو ...
 دور قىچاق اولتور ، باش ايتى قاندى بو ...
 مە

آلتان - صەت - آلتە ، آلتاق ، جازا - دىق تىلەك ،
 دۈن ، دىباپە ، زىباپە .

دىق : سوس ، آلتاق ، آلتاق ؛
 بىر ايتىلمەك ؛
 تىلەك مە زىر

بىن اولانك چاچولان كىرە اولتون
 ايتان اولانك دوتى ، مالى كىرە اولتون
 مەت دىمىر ، اوبىرى مالى كىرە اولتون

آلتاق ، اولئق دىقە كى سامانى سامان ؟
 آلتاق كىش ؛ ايتان سامانى سامان ؟
 مە

آلتاق ، آلتاق ، قاندى ، كە - مەسۇق ، پودىباپە يانوب باخان
 حكۈمەتدە آلتاق چاچت دىق قارىشىق ايتىر ! ...
 مە مەسۇق مە

آلت - [alt] - قازان - طرف - اوست شەدى : آلت ، آلتاقنى .
 آلتە ، آلتا ، آلتىدا ، آلتى .

آلت ايتك - مەمۇدى - كىك ، آلت ايتك .

ضرب مثل : آئی اولوریدی اولور ، عبا آلهك دېدېكى اولور .

آئینچی - نیاسی - آئینك صیراسی .

آئینده بر - آئی عدده ویا سنده بری .

آئی بارماق - توشیق - آئینده ویا آباغینده فضله بر بارماقی

اولان ؛ برنوخ بولی دو قوما ؛ بالاموت جنسیندن بویوک بر بالیق .

آئی باغلاز - مرکب اسم - رووه لودز .

آئینلق - ایلما - آئی غروش مقدارینده وده گریئنده اولان .

آئینسی ؛ آئینسی .

آئینسی برن ؛ آئینسی بردن ..

آئینشر - آئی آئی صایلیق و حساب ایدیک صورته .

آئینشر آئینشر .

آئی آئی - آئی به آئی علاوه و جمع ایدیک صورته .

آئی کره آئی - آئینك كندی نسیه ضربیه حاصل اولان عدد .

آئینلاق - آئی به ایلاغ ائك و دولدمق .

آئیلی - آئی عددهن عبارت اولان ؛ آئی دفعه آئیلان تابانجا .

آئینش - آئی دفعه اون ویا اون دفعه آئی .

آئینش آئینش ؛ آئینشر ، آئینشر آئینشر .

آئینشان - ایل آئینش آئینده عادل اولان ، آئینش باشینده اولان .

آئیندینچی - آئینك صیراسی .

آئینلامق - آئینش باشینه گئلك ، آئینده دولدمق و ایلاغ ائك .

آئینلی - آئینشی حاوی ویا آئیندن مرکب اولان .

حرکت آئینلی - آسکی رتب علیه دن .

آئی - [alty] - چاقانای - عدده آئی .

آئی چاقان - آئی شهر - بخارا و البرك چین تورکستانده

وردن بکازی اسم .

آئانوا ، آئانولا ؛ آئانولاسی - آئینسی بردن .

آئلانچی - آئینچی .

تورت لائچی قات آساندا حضرت عیسی

آئلانچی قات گوگدا مسجد ائصی

اول قاندا پونعای جله انیا

آئاندا جبریل نینك بری نی گوردیم

سوره

آئینش - آئینش ، اون دفعه آئی ؛ پشدار مفرزه سیله

قومانداك آراسینه تعبیه ایدیلن مفرزه ؛ طلبه .

آئی - [alty] - قازان - عدد - بشدن سوگرا گئلن عدده ، آئی .

آئی بارماق - آئی بارماق .

آئاناز ؛ آئی آئاز - رده و لودز ؛ آئی باغلاز .

آئی ده آئی - اون ائك .

آئی برده آئی - اونوز آئی ؛ آئی کره آئی .

آئیندان بری ..

آئینچی ؛ آئینشار ؛ آئینلی ، آئینلاب ؛ آئینلق .

آئینلامق - آئی به ایلاغ ائك ، آئی به دولدمق .

آئینش - اون دفعه آئی ، آئینش .

آئینش بوناق ؛ آئینش تارماق - قطرون .

آئینقار ؛ آئینقارلق ؛ آئینشارلق

آئینقارلامق - آئینقارلامق .

آئینقار - آئینقار .

آئینقار ؛ آئینقار ؛ آئینقار .

آئی - [alty] - آذری - آئی .

آئی آئی - آئی آئی ، آئینشر .

آئی آئیلان - مرکب اسم - آئی باغلاز ، رووه لودز .

X - آئی آئیلان چکوب اولمایان سوزلری بری برینه دېنیلر ..

«ملا نصر الدین» من

آئینش - اون دفعه آئی ، آئینش .

آئینش - [altout] - چاقانای - ترکیب - آئوب طونق - سادە

اخنلال ، شورش ، قارینقار .

آئینشامه - [aldjachmak] - چاقانای - لازم ، معنای -

ده گیشمك ؛ ده گیشدیرمك .

آئین ، آئین - [altchou, altchyn] - چاقانای - صفت - داغك

صارب و ديك باماسی ، اوجوروم ؛ بوگسك بر قاپانك دوز

و ديك بوزی ، بالچین .

آئی - [altché] - آذری - اسم - آئوبچه محقق .

باقسکز - آلو

آئینی - [altchy] - غرب - اسم - طبیعی کبریت کاس ، جیس .

آئینی طاشی - مرکب اسم - یاقیلدیردن سوگرا آئینی

چنقاریلان طاش .

آئینلامق - معنای - آئینی ایله صیوانق و قاپانق .

باقسکز - چاقانای - بالجو

Altchy (yaltchou) = Gypse, Argile.

Cf. grec argilos et latin-argilla = id.

Ce rapprochement nous parait d'autant plus

justifié, que le radical argilos, qui forme la base

du mot grec se retrouve également dans بالجو ,

qui est un dérivé de بالینی = briller, resplendir.

آئینی - [altchy] - چاقانای - اسم - آئینی .

آئینی ناشی

آئینی - [altchy] - قازان - اسم - آئینی . باقسکز - آئی بالچق

آئینی - [altchy] - آذری - اسم - آئینی .

آئینی دانی

آئینی - [altchy] - آذری - اسم - اوپونده آئینی کبکینك پانك

اوستی دورمامی .

سورجاق کشلیق آلی دوردی
سوندی تولکی شاد اولدی قودوردی
محمدباقر خصال

آلچین — [altchyn] - اویغور - صفت ، اسم - آل ، قیریمیزی ؛
آجیق صازی رتک ، قیریمیزی رنگلی کوجوک برفوش .
باقکز - آل ، آلتون

بوآب ایل - اکبرنوب چریک نازقانی
آجین قوش نوبارتک قایلن نازقانی
نوداهوریه

چاغانای - آل ، آلتون ، آلتای
حرب - آل ، آلتون .
پالوت - آلتان . باقر .
چوداش - ایلین - آلتون .

آلد — [ald] - قازان - طرف ، قارش ، مغایل ، دورو ، اویغ ،
پش ، عتد ، نزد ، حضور ، اول ، ایلک .
باقکز - آل ، قاش

آلما ، آله ، آلهراق - اولگنده ، اولگنده ، نریدنده ، عتدینده ،
گوز آلهنده - گوز اوکینده .
آله آلهنده - عتداده ، نریدلینده ، آله پلینده .
آلمان ، آله اراق - اولگن ، اولون .
آلهای - اولگه کی ، نریدنده کی .
آلهای گون ، آلهای یل - گلجک گون ، گلجک سه .

آلدرامانه — [aldramak] - چاغانای - لازم - زبده سه ویک ،
برایسی دوشونیدن پاق ، ملاحظه سزلی ایلک ، شایرینی ،
فلاش واضطرابه دوشک .

آلهارشینک نیغه پلرایدور ؟ - تلاشک تبه پاراز ؟
بیر قدح می برسالار و مغایت افلاس دین
نیغه لعل قیسی ناچان گداوگ آلهارای
نواد - تولدولشایب

لینک جوایدکم وعده قیلدی نگرینی غامان
یوق ایرسا عمر اید مژده سی دا آلهارامان
نواد - نوداهوریه

آلدیهید — [aldéhyde] - فرانسجه : اسم - اسپرئوتک
تختیه حصوله گلن مایع طیار .
آلدول — [aldol] - اسم - آله شیدک خفیف حامض قورماه
ایله تکشف ایدیه سیندن حاصل اولان ماده .

آلستا — [allestire] - ایتالیاجه : حاضر لائق ؛
الحاضر ، آماده - ندا - حاضر ؛ گیبور ؛ شیدی ؛

آلغامار ، آقامار — [algamak] - چاغانای - معندی -
آقینلایق ؛ تحسین و تقدیر افک ؛ خیر دعا افک .
باقکز - آلفیس ، آلفینلایق

سین داناز اولدی توایی دا نیاز ایزماس مجب
کیم سین آتی قارغانان سایی سین اول آلفیش
نواد - نوداهوریه

آلغاروت — [algaroth] - فرانسجه : اسم - مسهل و مقوی
گیبی لولایلان حمض قاور ، آمینون طوزی .

آلغور ، آغور — [algyr , algour] - قازان - صفت - چابوق ،
سریع ؛ ککلیق .
باقکز - آل

آلغورلیق - چابوق ، سرعت ،
آلغور لایق - لازم - ایلدی و اوگه کچیک ، سبت ایلک ؛
هر ایتده اولگه بولونق .

آلغور — [algour] - چاغانای - صفت - چابوق ، سریع .

آلغوره — [algoun] - چاغانای - اسم - تبه .

آلفیت ، آلفوت — [algyt , algout] - چاغانای - اسم - ورگی ،
سالیانه ؛ عسکرک ورگی مغایله آلهی ذخیره و سازه .

آلفین — [algyin] - چاغانای - اسم - طولاننا ، جمعیت مدبرک .

آلفه — [l'alfé] - فرانس - [آلفن] - معنی - آلبینق ، میتلا ،
دوشکون ، قیدسز ، قیومسز ، لایالی ، رتد ؛ آجیق
شراب قادیق ، آشفته .
آلکان - آلهه ک جی .

جاوله بنجه آلفه درون اچلال
شاهد چاهه آشفته نهاد تعظیم
استدول حق به

چودل در آل غم آلفه باشد
همه حال بدن آشفته باشد
لطیف

بز عاشق آزاده بز ، اما أسیر باده بز
آلفه بز ، دلفاده بز ، بزدر دویغ اقه کرم
نواد

آلفه منس - مرکب صفت - آلفه طبیعتی و خوبل .
سز ایچون زاهد آلفه منس باده منس
برده ایلر درمیغناجه سجاده منس
کایت

آلفهید — [alfénide] - فرانسجه : اسم - چانال ، فاشیق و چاق
سایی اعمالینده فولایلان و نیکی ایله باقیردن ترکیب ایدیلن
بیاض رنگلی خطله .

آلکا ، آله — [alka] - قازان - اسم - عربجه : حلقه حرقه -
کویه .
باقکز - بوجورا

لقاب — [alkap] - چاگانای - اسم - بابان فوجی .

لقاسه — [alkach] - قازان - اسم - آلفیش ؛ خیر دعا .

آلفاشلاق ، آلفشلاق - معنای - آلفیشلاق ؛ خیر دعا
ایتک .

لقول — [alkol] - اسم - اسپرئو ، کئول .

L'article arabe *al* étant mis à part, on est en doute sur l'étymologie du reste; les uns tirent *cohol* de كحل poudre très fine, d'un collyre; les autres de قی, rôtir, griller.

La première de ces dérivations paraît pour la forme la plus directe; mais on ne comprend pas tout d'abord comment le sensa passé d'une poudre très fine à l'esprit-de-vin.

La seconde, qui ne rend pas compte de la forme du mot, est plus favorable au sens, puisque c'est par le feu que la distillation s'opère. Mais ou remarquera que le mot *alcohol*, dans la pharmacie ancienne, désigne deux choses; 1° une poudre très fine; 2° l'esprit-de-vin. Or ces deux significations attachées au même mot ne provient pas de deux racines; et de plus, les deux significations, bien que très différentes, se rencontrent en cela qu'elles expriment des objets d'une très grande tenuité; l'étymologie de *qochl* est donc véritable. Dans la sixième édition de son dictionnaire, l'Académie a supprimé l'(h)étymologique qu'elle mettait précédemment au mot (*alcohol*) .

Dic^{re} de la langue française - Littré

آلقونماق — [alkounmak] - چاگانای - لازم - برله شمع ،
برطونق ؛ تأسس ایتک .
آلقوتی - اسم - مؤسس .

آلقیشومس — [alkychlamak] - چاگانای - معنای - آلفیشلاق .

باقکیز - آلاماق

آلفیش - آلفیش ، تحسین و تقدیر .

XX غنئی سوزه فولاق سالغین

سحر وقتی بیدار بولغین

XX غنئی لاردین آلفیش آلمین

مهر و نیک آرتیب زیاد قالسون

خندومق

آلکین — [alqin] - غرب - صفت - مهجور - قنبر ، مسکین ،

پدواپه .

آلکیفور — غرب - فرانسوزجه : alquifoux - اسم - کوکوردل
فورشون ، کبریت و رصاص .

آللامس — [allatmak] - آذری - معنای - آلهانق .

باقکیز - آلهانق

آللاماق - مطاوعت - آلهانق .

- هرچور پس اینلری ، که مسلمانلار ، ونورلر ، قیامت
کوننده آله دیواننده جواب دهنده اولزلری دره ، هرگاه دپسه لر:
پروردگار! بزى شيطان آلاىدى ، اونده من ده عرض
ایده جگم ، که : « اى عادل الله ! والله بالان دپورلر !
هیچ بولارک بو پس اینلرندن خبریم بوخدر ؛ بالله خبریم
بوخدر... »

« ملا نصرالدین ۵۶ »

آللامس — [allanmak] - قازان - باقکیز - نازلانق

آله آتجان — چاگانای - معنای - آله دیک - نینی سوله چرک

چو جوغی او یوقی .

آله شاق - مجازاً - وداع ایتک .

آلیرقسانه — غرب - فرانسوزجه : alieoxane - اسم - حامض

آزوتک ، حامض بوله تأثیریندن حصوله کلن ماده .

آلیره — غرب - فرانسوزجه : allylène - اسم - ایود فوسفور

ایله غلیسریک معامله سیندن حاصل اولان ماده .

آلا — [alma] - چاگانای - اسم - آلا .

آلا بیغاجی - مرکب اسم - آلا آغاجی .

آلا باش - بر جنس اوردهک ، آلا باش .

آلا — [alma] - آذری - اسم - آلا .

قرم سن بیلمرسن ذیاده نه وار

نقل ایلیوم آسگر قولاق آسارسان

سن تک قیزلار هله گلین اونادار

هله سن لطیف سن ، آلاسن ، نارسان

« دستان ۵۶ »

آلا — [alma] - قازان - اسم - آلا .

آلا غاج ، آلا آغاجی .

اول آلا مدتی تولغاندی پشکاج

قزارغاج هم مانور بولغاج پشکاج

توقا

طشندن قیزلر پشکان چچک صاف بومانور آلا

لکن اینجه یان قورنلر قوروبلر بر بویک قلعه

بزم مکوج آغای ده جن سونی ، باشده باشل چاله

لکن ایندن تلی هر دم چومانارغه تیر آچی باله !

طریف البشیری

آلك صرهبه جانان ، صكره افواى +
عجب جدال معيشتن آبريلان وارى ؟
محمدصالحى

آتش آلكى - باقى ، ملوتوشىق ، إشتمال ائلك ، آتشف
ئاس ادوب بانامى ، مجازاً - قىزىق ، حىكمتلك ، آتش
پوسكورىك .

اولى آلكى - وجودك ابعادى اولجلك ، مجازاً - قىاس نفس
ائلك ، اولجولئك .

اودوچ آلكى - بورج آلكى ، إسغراض ائلك .

اوزرته آلكى - مجازاً - درعهده ائلك ، بوكلمك .

اوستينه آلكى - مجازاً - سوزى و تىرىقى كىدىنه عطف
ائلك .

باقكز - آلىنىق

اوج و اىقام آلكى - ائخذلار ائلك ، خىنجى جىقارمىق .

آلوردم اىتقانم چا كىككى گىرىياك
گىرىدى آه ظلم دسته برگره دامانك
سید وھى

اوپون آلكى - اوپونده بارئى قازانق ، اوپونده بىلك .
اولك و آد آلكى - مشهور و نامدار اولق ، اشتهار ائلك .

پونك اولجوسى آلكى - مجازاً - تىرىقىرىندە قوللايىر -
آسى بر نخره ايله حقيقى آلكلامق .

بويا آلكى - رنگ طونقى .

بوپونه آلكى - مجازاً - درعهده ائلك ، اوزرته آلكى .

بورج آلكى - اودوچ پارا آلكى ، إسغراض ائلك .

بدعا آلكى - هدف لمن و تىرىق اولق .

برئو آلكى - ميدان آلوب فوشىق ، سگىرىك .

تربيه آلكى - ادب اوگره نك ، اصول و آداب معاشرى اوگره نك .

جواب آلكى - مكنوبك قارشىلىقى آلكى ، مجازاً - قطع اميده
باعث اولايق بر سوز ايتىمك ، نوميد اولق .

جان آلكى - اولدىمك ، قىس روح ائلك .

خستهلى آلكى - خستهلى قايىق ، خسته دوشىك .

خىز آلكى - سرعته نك .

خىزى آلكى - سرعت و شدىنى تعديل ائلك ، باواسلامق .
درس آلكى - اوگره نك ايجون مكنبه و خواجه به وارمق ،
اوقومق ، اوگره نك ، مجازاً - عبرت بىن و منقبه اولق ،

برىندن حيله و خدعه اوگره نك .

رسم آلكى - فوتوغراف جىقارمق و بىكلمك .

سوز آلكى - وعد آلكى .

شهرت آلكى - مشهور و نامدار اولق ، آدلىق .

بر غىزئوى نام و شهرت آلدى

شهنشده چوتكه اسمى قالدى

شيا ايتا - مقدمه خرابت

سو آلكى - سيل آلوب گونورىك .

سولوق آلكى - وجودى اوشوتوك .

سولوق آلكى - نفس آلكى ، دىكله نك ، إسغراحت ائلك .

صورت آلكى - برىزىك عىبى جىقارمق و بازمق ، قويا ائلك .
عبرت آلكى - درس آلكى ، حالن منقبه اولق .

بالانده جانك عبرت آلكى شو عىككك !
ئاسىبارك آى قوجه نك ؟ نه اولدى عاقبتك ؟
محمدصالحى

عقل آلكى - ذهن قاورامق ، إحاطه و ايدواك ائلك .

باقدمك و داغ ائلكه قالىنىدى غله :

عقل بونى آلازدى گوكلك اولدى قائل

هم صورى ، هم كىدىسى ، هم فكرو خىيالى

كچىكده اودم سايه خورشیده محائل ،

آوار جالى ايله قالىدى غله .

صداىق حله نك

فيل آلكى ، فىلى آلكى - مجازاً - وسوسه و اهديه ائلك ،
تلاش و اىظطرابه دوشىك .

فيلدن نم آلكى - مجازاً - هر سوزدن بر معنا جىقارمق .

قان آلكى - وجوددن قان جىقارمق ، قصد ائلك .

قىز آلكى - اوله نك ، ائذواج ائلك ، صبريت حاصل ائلك .

گوز آلكى - گوز قاشادىرمق .

گوكلك آلكى - مجازاً - لطيف و عطيب ائلك .

گونش آلكى - گونش بر بره گىرىك .

گم آلكى - آت حقىنده - تربيه اولق .

كىدىنه آلكى - اوزرته آلكى ، سوزى كىدىنه عطف ائلك ،
آلىنىق .

مىخره به آلكى - اىگله نك ، اىستىزا ائلك ، برىك تىلىدىنى
بايقى .

ميدان آلكى - زمانى و مومى مساعد بولق سورتيله ابلدى
گىرىك .

بو اىتر ابلدى سبت نچه كىلئان

زمانه ده ولئزئالر آلدى ميدانى !

سید وھى

بنوب صد عز و نازلله سمند شوخ و فئاره

گوزلر آت ميدانده آلور شمدى ميدانى

نم

نفس آلكى - باقكز - سولوق آلكى

وعد آلكى - باقكز - سوز آلكى

وعدده آلكى - مهلت آلكى .

هوا آلكى - آيىق برلرده گىزىنوب تىرىق ائلك ، بر بردن
هوا چىتمق .

بوواسينده درس و درسىنى آلكى - مجازاً - هنوز چوقچى ايكىن

حيله بولرى اوگره نك .

پول آلكى - بولده بوروب ابلدىلە نك ، ترقى ائلك .

يامولاسىنى آلكى - مجازاً - آلايىلدىكىنه گىرىك ، ايش جىقارىدىن

چىتمق .

آهې بولا گوښه كړه او سوگلي پلاسې
نآهې بولا گوښه كړه او سوگلي پلاسې
خه

پاڼې وژولوت اټكي - سوچنكيه ، ايسلاحي .
آلايه پكښه - تركيب - بيمه بېلگې قاره - آسپين ماشين ،
پي جنو حساب .

- پوښه چاره - سړي فرار و ژورلوه . ورسره پاتېوب
آلايه پكښه اطار اټك ...
نرجه پلان - برف كاش پلان

آكوب وورمهك - تركيب - مجازا - سخته سوله نك ، مواخذة
اټك .
آكوب وورمهك - مجازا - اوغراشني ، مسلط اولقي .
له آكوب وورمهك پورسك ؟

ضرب مثلر :
- آل جوز ، سات جوز ، طبع دېسې باد هوا .
- آل خبري ، كيت قاري قاري .

- آل نايه وركلاه .
- آل كلاه وركلاه .
- آل كلاهني اوبالغونه ايجته .

- آل قاشاني كير آخوره ، پزاسي اولان لوجونون .
- آل كينار قزني ، ايشلسين بولانا بولانا ، آل چيشاق
قزني كوشين آيلانا آيلانا .

- آل مانكي ، كور خيريكي .
- آل مانكي كور بولكي .
- آلازه پشمان صانده .

- آهك آه ، گېردن بوله .
- آهك ايټك ، صانديك ايټك ، هاني كارنك آكوبك ؟
- آهې قنبل .
- آلام وورمهك ، كورمه ده بيلم .

- سرتېود گي كنه و اټكا اټدركه ، آلام وورمهك ، كورمهك
بېدم ... سورغزني انا اټك بگنن .
مان رانه - كوچ

- آلمان وورمهك اللهه مخصوص .
- آنا آل ، سات يغزني ، سله اري ، بين طوروه .

- آلا ده ايټك قزني سوه قورار .
- آنا صاري ، صانا صاري ، قايگنده سا قورار .
آلاطورهك آهني ، جبار آهه آهه .

- آلمينيكا عقيدتي مسكي بياسته ؟
- آلايه پكښه كيدو .
- آلاحي وورمهكې نوگنهز ...

آلميرن - منعمي - طونديقي ، قانديقي ، ايسليهاب
اټدركه ، فوشه تكان طونديقي ، ايشترا اټدركه ،
گنهك ، حب اټك .
نن آلميرن - راحت بېراق .

اولش اول جو قضاي اطلاق
نن آلميرن آكا ايسترافي
قبي - نويه

مولوي آلميرن - باسگوز - نن آلميرن .
گوښه آلميرن - باسگوز - گوښه

سن نه جلد مني سن ، آيا كيدك حېراني ملك ؟
كندك آلميرن گوښه ، بولدي نه مال اولش سكا ؟
ننه

آلميرماني - منعمي - نقيز اټمهك ، اهميت وورمهك ،
مناعه اټك ، بيلغز اټكند گنك ، نجاهل اټك .

طنبه طابقي ، عمل چك ، حقه هيج آلميرماني
كندي آسوده بيه ، دنيا پاته ، پاش قلمبرماني
محمد مانديك

آدم آلميرماني كچ كيت ، ديهيم ، آلميرنم ؟
بيگنوم ، بيگنه بريم ، حقي طونار قلم بريم .
محمد مانديك

آلينيقي - لازم - اعياد ايشناس اټك ، بوز گوز اولقي ؟
حيوان حايته - اهلي اولقي .

ضرب مثل : آليشش قودورمندن خردو
آلېنان خردو اول باده نايك اولهزم
طالب كوتر وداده جام جفيد
كلمه پانا

ملك ، لکن يواني برمك ، دنياي قاني
آلينيقي ايجور رخت جهان جاواني به ؟
هياشي حايته پيني

آلينيقي نه جب اټلاه طبع نير
بوگون جهانده اولوركن اولورنه ديگر گون
مانديك

آلينيقي - منعمي - اهلي ومانوس اټك ، نويه اټك ،
اوكره نك ، نغم اټك ، اټنياد اټدركه ،

حيات جديده وورپ اټه
آلينيقي اټدركه خدمته
منزه

قط اولظمه ممكن ميدير آلينيقي
بوون گونله . سارله بله قن روس ،
بوزوح مجرسي ؟
تولقي ننه

- حيواني گنه اټدركه ، برشيديگر برشيده اوډدري
وټماني گنيرك .

آلينيقي - مجبول ، مطاوعت - آلينيقي اولقي ، سوږي كندي
اوزنه اټك ، سږ طن اټك ، شېبه به اوشاك ، خاشتر
وټماني اولقي ، طونوي ، منون وټماني اولقي .

بىرى غىشلەست اولىنى تىرىجىچ ايدىرى
بوسوزمدىن آلتور كىچىكە صىبا تر اولور
مىخ الاسلامى ائىدى

أطلس آل ايله اول برىكل مىرادو كىم
رخ رنگىنى سېر ايلين آدم آلتور
خالىغا

آلتىغان - مىتىق - ھىسوزى كىدى اوزىنىه آلان ، سىرىق
الائىغال ، سۇطىقى غالب اولان .
آلتىلىق - ياقىز - آلتىقىق
آلاچىق - مىتىق - مطلوب ، مطلوبات .

ضرب مثلر :
- آلاچىقىنى شامىنى ، وىرەجىگىنى قازغا .
- آلاچىق ايله وىرەجىك اوده نەز .

آلاچىق - آلاچىقى وىملىرى اولان ، دىن .
آلتىچى - مىتىق - اى شىكار آلان قوش ، طالب ، ايتەكلى ؛
مىتىق ، بايىق .
آلۇب صامىق - تىركىب - آلتىش وىرىش وىنجارت ايتىك ؛
مىجاز - شىپەلى وىجال دىكت ايتىلرە بولۇمى .

دېدىم : نە آلتورسىز ، نە سايىسىز ، نە سائارىسىز ؟
كاسلا دىتلىكوزدە نەچى وار ، نە خود ائە !
دوسى

آلتىچ - مىتىق - آلتىق اويۇنىدە بىك گولۇب غالب و اوستون اولان ،
آلتىش ، آلم - آلتىق فعل وىحرىكى ، آلا .
آلتىش وىرىش - تىركىب - آلۇب صامىغا ، آلم صامى ، اخذ
و اىصلا ، سىم و شىراھ ، مىجاز - تىملىق ، مىناسىت .

خاير ، خيال ايله بولغۇر ، نىم آلتىش وىرىش ...
ايتانكە : ھىرە دىتسىم گورۇپدە سولەشم .
مىخ اسلامى

- عىكر مىطالە اولندۇدە ، اوتوز ايتى گونە آلتىش وىرىش
ايله آلتىش اولان قالدېرىم شىپازلىرى ، كوشە باشى فادابىلىرى ،
ورىانە دلاورلىرى بىق و مىقال فائە وارۇب ...
قوبە مىكبانلىق .

ضرب مثل : دوستلر آلتىش وىرىشە گورسون .

آلتىقىق - مىتىق - آلتىشىش ، ماؤوس ، اھلى ، مألوف ،
مىناد ، تىلم گورۇپ اوگرە ئىش ، دوشكۇن ، مىتلا ، ماھر ،
بىرىكىلى .
آلتىشىش - مىتىق - آلتىشىش و ماؤوس اولش ، اھلى ،
الفت و اىعتىباد ايشش اولان .

آلتىچ ، آلتىچ - اىم - بىدعا ، تىرىش .
آلتىقوزوم ! آلتىقوزوم ! - فرض ايدەلم ، فرضا ، مىلا .
آلتىق - مىتىق - چاللىق كىچى ، بودالا ، مىجنوب ، سىرسىم .
بىرىك غرضى ھىز ، دىگىرىك خوتى حلال ...
ايتىش ، اى عنصر عىصيان ، بوالم اشمىلال :

سنى تىحرىك ابدىن اوچ بىش آلتىك مىرفى !
يا نەدىن بىكلىمىوردىك بو رذىل عافىق ؟
مىخ اسلامى

آلم - اىم - حىن و آن ، گوزەللك .
گوزى آلتى - مىركىب - گوزىك اىصلاھ و رۇىت ايدىبىلەيكى
مىسافە ، مىدىصر و نظىر .

آلتىق - مىتىق - اىسانك گوزى آلان ، گوزەل ، نظىر دىا .
آلم - تىحقىق - آلتىق فعل وىحرىكى ، آلا .
آلم صامى - تىركىب - آلۇب صامىغا ، آلتىش وىرىش ، اخذ
و اىصلا ، مىجارت .

آلاويرە - تىركىب - آلت اوست ، زىروزىر .
آلاويرە طولومبا - سوبى بىر طرفدىن آلۇب دىگىر طرفدىن
و ىرەن طولومبا .

آلتىم مىلمىم - مىركىب - سىراپ .
اىام حازىدە شىمىئە شىس اىصابتىلە ايرافدىن سو مىائىدە
نايان اولور ، تىركىدە آلم صالغى دىرلر . [تىرجە برھان قاطمى]
آلتىش - اىم - تىكرار تىكرار آلارنى و باغىقوب جىغىراقى
بايىلان تىحىق و تىقدىر ، آوازى تىجىل .

سلاطىن ووزرا اوكلرنىدە و سوار اولدقلىرى و قندە چارلىرىك
بىكەدىن دىسناز اولدقلىرى آوازە دىنور ، تىركىدە آلتىش
تعبىر اولور . [تىرجە برھان قاطمى]

أسكىدىن مىعادە و ائىمال مىراسىدە : « اىلكەون ائە ! اوغورۇك
آلتىق اولسون ، ايتانكە فزون ! دولتىكلە بىك پاشا مىفروود
اولا پادشاهم ، سىدىن بووك ائە وارا . » طرۇشە ، دىوان
چاوشلىرى طرفىدىن بوكمىك سىلە سولەش سوزلر .

توكورۇك مىتى آلتىچە اوران ضىرەلرە !
توكورۇك اولرە آلتىش دالىفان قىلەرە !
مىخ اسلامى

قەبرە آلتىش ، مىرورە سجدە ، كرم
ضىف و ذلتلە دائىما توأم
تولوق قىرىت - تىرىخ قىم

گىزىمىش قىرىك اطرافىدە بىر تازە مەرورل
مىكئىل گوزلو ، شىرىن سوزلو ، لىلى بوژلو اھورل
مىخ آلتىش مىداسىن آ گىزىمىش چىلىقان سولر
ايدىلمىش دىلمىن پادشاه مىدلىك كارۇك
قىم

آلتىقلاقم - مىتىق - آلتىش ايتىك ، تىقدىر و تىحىق ايتىك ؛
مىجاز - تىلوق و ائىرا ايتىك .
آلتىق - مىتىق - كىتەبە بىراقامق ، توفىق ايتىك ، تاخىر
و تىلوق ايتىك ، تىملىل ايتىك .
آلبورمىك مىتىق - پاشقاسى اىچون آلتىق ؛ سىرغىلە آلتىق قاطمى .

آلم - [almark] - قازان - مىتىق - آلتىق ، طوقىق ؛ سائىق
آلتىق ؛ آ كىلامق ؛ قىول ايتىك ؛ اوگرە تىك ؛ چاللىق ، اوغرىلامق ؛
ضىط و تىخىر ايتىك ؛ قالدېرىمق ؛ گوتورمىك ، آلۇب وارمىق .
يادقە آلتىق - ياد و تىخىر ايتىك ، خالطلامق .

آلر ، آين - | alyn | - قىز - اسم - اوڭمە اولان ، اوڭ ، بوزڭ ، قاشقارلە باشك سايى آراسىدەكى قىس ، ناصىبە ، پىشاق ، چىبە ، يوز ،

نيزەپور دست نىكىتىدە جىان بىرلۇق باچاۋرە خائىدە ، ساقى يوزلۇچە مەقرىس ھوسان آلتىڭ جىن ئىشاندە ، تولىق تەكرىز

سوزگە ، خىدەقەر آچىلىش گىي قات قات بىر آينى ، كە قولى قورۇنولماز دوشە ، دىن اول ، نەزىر ، مەدە خائىدە

- غىبىر سەيلىك چىمى ، گوسەنرىش ، مەجاز - جىرات ، جىرات ، جىسىرلىق ..

غىبىر نەزىر :

- آينى يازىسى باشە گىبىر .
- آينىڭ ئىزە قازىلىش .
- آينىڭ دىمارى چىلانمىش .
- آينىنى قارىشىلدى .
- آينى آيىق ، يوزى آقى .

مەدە اوددىكى اولە اعل مىناق گىل گىي م آينى آيىق يوزو آقى غىبىر - غىبە

- آينىڭ قارا يازىسى .

گىم بىر مالىع مولۇدە ولى قولى گون چاقى طوغوشتىن بىلى چىن پىشاق ابلە اروسى آلتىڭ اولە قارە يازوسى غىبىر - غىبە

آينى دىمارى چىلانمىش - مەجاز - اودسىز ، بى جىبا ، خارلانماز ، يوزسىز .

چىبىرلىك ، ھاق ، ئاساندا بىر طامار وارمىش ، كە يوزسىز اولىق ايجون مطلقا او چىلانمىش ، ناصىبە ، روم اوتاندىرماستىن ، دىناسى آلان بومارسىزك اوطامار قانداك كىيىك آلتىن ! غىبىر - غىبە

آينى داۋول دەرسى - مەجاز - جىسىز ، بى ااد ، اوتانماز . آينى قارىشلاق - مەجاز - تەدىر و تەدىرلىك ، آقون دىك . آينى چىلانمىش - باشى آغرىسىنى دىكەن بىر تەكلىپون آينى بەلغانلان بىز ، قاش ىمىدى ، دىلەدە .

آينى آيىق - مەجاز - غىبىر ، باكىلمىش ، ناموسىلى . آينى آقى - مەجاز - يوزى آقى ، غىبىر ، مەصوم ، بى گىناھ . آينى ئىزى - مەجاز - حىق سى ، ئىستىغراق . آلتىن تىرۇشاقى - زىادە ، يورۇلۇق ، يورۇلۇپ ، ئىزەلەپ حىق اچك .

دەن گىل آينى - آلاشق . ايتىلارە آينى - ايتىلار اچك ، سايىق . خىطە آينى - يازمىق .

قارولىق ئويۇش آينى - قارولىق گولنىڭ تائىرىلە زالى اولىق . ايتىرلىكچ غىللى آينى - كىيىنى يىلەمە چىك دىرچەدە سىرخوش اولىق .

اوسىلە آينى - دىرچەدە اچك ، اوسىتە آينى . سوۋى آينى - اوشومك ، سوۋىق آينى . سوۋو ، سوۋولۇش آينى - سوۋولۇق آينى ، دىكەنەك .

سورت آينى - رىس جىقارمىق . سىزەگا آينى - سىزەگا اچك ، سىزەگە آينى . باقىكۇ - سىقىل اچك

گوللى آينى - خائىرى خوش اچك ، گوللى آينى . بول آينى - بولمە يورۇلۇپ ايدىرەك ، بول آينى ... دىگر نەزىرە بىلەشەنكى زىمان - نەل قەندارى - ئىشكىل ايدىر : بىلا آينى ، گورا آينى ، آلا آينى ...

آلاشق - مەنىدى - بىر دوزى ، آينى . آلو - ئىخىق - آلا ، آيش ، آيم ، سايىق آلا ، مابىھە ، قولى اچك ، خىط ولىغىر .

آلو بىر ايش بىرىش ، آلو بىر بىرىش ، آلو سايو - تىكىيە ايش بىرىش .

آلەم بىرەم - تىكىيە - اچىل بوقول . آلاچاق ، آلاچىق - آلاچىق . آلاچاق بىر اچك - تىكىيە - آلاچىق بىرە چىك .

آلو بىر - آلا ، دىگەر . آلاچى - جىلاد ، باقىكۇ - يالاچ . آلوم - اسم - آينىلە چىك قانداق مەنىق و مەندوبىر مەلدارە . اومساق - مەنىق - رىشوت آلان .

آلمىق - مەنىدى - آلمىق ، چالدىمىق ، قالدىمىق ، چالدىمىق ، دەوت اچك .

آلدورور گون ، ياز دوزور - غىلە مالىق اچكىردىنى زىمان غىللىق خائىدە .

آلتىق - اىلەك آلتىق - لازم - آلتىق . آلتىقال - اسم - آلتىق . آلتىقان - مەنىق - زىادە آلتىقان ، آلتىقان . آلتىقنى - مەنىدى - آلتىقنى .

آلتىق - اىل - آلتىق ، آلتىق - مەنىدى و مەنارىكت - بىر كىدە آينى ، دىگىشك ، مابىدە اچك .

آلتاش - ايسك بىرىش طوتان سوزار ، سىبىر ، مابىدە ، سويىش ، مابىدە .

آلتاش تىلەمى - تىكىيە - اىساق افاطىن - بىر دوزى ، مەبدا ، دىگىشك سىزى .

آلتاشو - اسم - دىگىشك ، خائىف ، مەبىر ، تىبىل . آلتاشوچان - مەركىب مەنىق - مەبىل ، مەبىر . آلتىدىق ، آلتىدىمىق ، آلتىدىمىق مەنىدى - آلتىدىمىق . آلتاشىق - مەنىدى - كىدەنە آينى ، جىكە ، سوزوكلىك .

بوحریت ، بوحق بزدن بوگون آهنگ سی ایستر ؛
دگل اوچ دورت آیلندن ، حب آیلردن بوشاسین تر .
محمد کاظم

آلین یازیسی - مجازاً - قدر و مقدر .

بازیلان جبهه نامه بی شک
اوله من ناخن ندیر ایله حنک
قلیل - مفر عشق

آلینه بازلیق - مرتکب میهول - مجازاً - مقدر اولیق .
آلینق - [ل] - اسم - آینه طافیلان مرتکبات ، یاپنک
جبهه سینه پاییلان سوسلر .
آلینق ، آیللو - فاسی - آلی گنیش اولان .

آلین - [alyn] - آذری - اسم - آلین ، جبهه .

قیرشوب آلتک آیشی بوکولوبدر کربک
چوکوب اوردینک آگیلوبدر چنه اولسون خیریک
سالانیر بر آیلگن قیرد وار آخر سمریک
ایله اوله که سوگون سکا فرخ آلی اویک
عل وانی

آلیجک - [alyndjék] - موغولجه - اسم - دده ، جده .

ساجونجی آتاسینی آلیجک در ...
بولغاری - شجره ترکی

آلو - [alov] - آذری - بافنگور - آلو .

آلو - [älou] - چاغانای - بافنگور - آلو - فارسی .

آلو - [älou] - فارسی - اسم - اریک ، اوروک .
آلوی سیاه ، آلوی بخارا ، زرد آلو ، سفید آلو ، آلوبه ...

آلوئیز - غرب - فرانسوزجه : aloès - اسم - فصله لیلایه دن
صبر دیشلی برناندن چقاریلان آجی و سبیل ماده ، صاری صبر .
آلوئین - aloéine - اسم - آلوئین استحصالی ایدیلن ماده .
آلوئین - aloïne - اسم - صاری صبرک جوهر مؤثری .
آلوئیزول - aloizole - اسم - آلوئینک کلس ایله تطهیریندن
حصوله کلن ماده .

آلوج - [aloudj] - چاغانای - اسم - یابان موشمولاسی ، آلوج .

آلوده ، آلوده - [aloud , aloüde] - فارسی - آلودن -
بولاشدیرمق ، تلویث ایشک - تخلفی ، مشتق - بولاشیق ،
کیرلی ، ملوث ، مستغرق .

تردامن اولنلر زری آلوده صانور لیک
بز مائل بوس لب و جام و کف دستر
دوسی

نه کرد آندران شمه دیدم نه خاک
من آلوده بودم در آن جای پاک
سندی

گوش ایتسون اویله سوز قولاطر
آلوده سی اوتاسون طوداقلر
شیاندا - معنی مترجمان

خشم آلود ، خون آلود ، بخار آلود ، خواب آلود ، غم
آلود ، غضب آلود ، زهر آلود ، حجاب آلود ، دامن آلود ،
جرم آلود ، طلال آلود ، کین آلود ، ستم آلود ، درد آلود ،
أشک آلود ، فنور آلود ، گناه آلود ، حزن آلود ، دهشت
آلود ، نور آلود ، عدم آلود ، می آلود ، هجران آلود ...
آلوده دامن - مرتکب صفت - مجازاً - گناهکار ، فاحشلی ،
مجرم ، فاسق ، لاجر ، مرتکب مناه .

مال آلوده بهر توبه بکشایم لیک
بانک عصیان می زند نافوس استغفارما

بن اول آلوده دامان می عشقمه کی غالب
اولور شخص لقا حرمت حیرت کجه یاندن
کچ سورسه سبیل آشکله بولن پاک ایلسون
کسه یارک ایتیز آلوده دامان اولدین
نوع

گرمن آلوده دنم چه مهب
مه ظلم گواه عصمت اوست
حافظ

آلوده خون ، آلوده جریک ، آلوده جریکاب ، آلوده
جرم و گناه ...

گون باشنه برخلمت دیا وریر آتما
دامانی آلوده خون جگر ایلر
نوع

آلودگی - [ده] - اسم - بولاشیق ، لوت .
آلایش - [نی] - آلاشیدن ، آلودن - نوع - بولاشیق ،
آلودگی ، مجازاً - فسق و فجور ، لاشکاب مناه ، تقصیر ،
غیب ، خیانت ، لغات دنیویه ، طلفه ، دبدبه ، اسراف ، بذر .

برای لسه مکنا دهان را
مساز آلاش منت زبان را
میر علی

آلورون - غرب - فرانسوزجه : aleurone - اسم - نباتده ،
رشیک و نیشک جیره لرته بولونان آزونو جیهه که عناصر
شحمیه نباتاتک آزونو ماده لرله برله شه سیندن حصوله کلیر .

آلومین - غرب - فرانسوزجه : alumine - اسم - آلومینیوم دن
چقاریلان حص معدنی ، که دیگر معدنی حصایله فارشدنی زمان ،
مختلف رنگلر آلیز ، ویاقوت و گولک یاقوت کی قبیل طاشاری
وجوده گتیریر .

آلومینی [موکامدن] - صفت - آلومینک اوصافی حائر و یا
آلومیندن متشکل اولان .

آلومینیت [موکامدن] - اسم - ترکیلرته داخل اولان
آلومینک برخاص گبی مؤثر بولوندی ایلانه ویریلن اسم .

آرم — [am] - غرب - اسم - قابله دره عضو تناسل .
 آم سالانی - حرکت صفت - مجازاً - اوگینی آردنی حساب
 اینتر ، ساللانی .
 جوواش - آمجیک - سود امن یورو .
 آما - قادی ، آنا .
 اوم - آمک .
 آلتای - آم - آمک .
 آمجیک - مه ، آمجیک .
 آنه - آنا .
 فویال - آه - بانگ قیز قرداشی .
 آهی - قادی .
 آمدی ، نمدهک - مه زانی ، آمجیک .
 آمورین - آمک .
 یاقوت - آمی - مه .
 آیه - آنا ، والده .

آمء آمجیک — [am, amdjiq] - آذری - اسم - قابله دره
 عضو تناسلی .

آماده — [āmādē] - فارسی - (آمادن - حاضر اولق) - متعلق -
 حاضر ، مهیا .

گاه ساقیسی گمی ساغری گه بادهسی یوق
 گوردم مجلس مقصودی تمام آماده
 کله
 نوداری بدل گنج آماده را
 نوکردی بند آدمی زاده را
 خسرو معنوی
 ایسته اوچ جفته قایق ایستخده آماده
 گیدم ای سروروام پوری سعد آماده
 قلم
 آمادگی - [ده] - اسم - حاضر لانا ، تیه ؛ ایستمداد ، قابلیت .

آماج — [āmādj] - فارسی - اسم - نشان نخعی ، هدف .
 آماجگاه آماجگه اسم مکان نشان قولان و دیکلین بر ، هدف .
 چو کردی باکلوخ آماز پیکار
 سرخودرا بنادای شکستی
 چوتیر آماختی در روی دشمن
 حذوکن کاندر آماجش نفسی
 سعدی
 فلک تک آلمون طعن دشمنانه هدف
 قضا ایدرجه سهام حواده آماج
 نوحا وغب وانا

آمارونه — غرب - فرانسجه : amarone - اسم نیشتر و باغریلک
 تقطیرله ایستحصال ایدیلن ماده .

آمارشرمه — غرب - فرانسجه : amarythrine - اسم -

آلمینیوم - aluminium - اسم - گوموش گیمی بارلاق ،
 بیاض ، خفیف و دایمیتیل بر نوع معدن .

آلنگ — [aleung] - چانگای - اسم - اولفک آغاسی .

آلی — [aly] - اهور - طرف ، صفت - آلت ، آشانی ، آندده ،
 آشافیده ، پایلی ، عادی ، آلیق ، فرومایه .
 اویونوز کیشی ، اول کیشیدن آلی !
 آلیق - یست برمدن نفی ایتک .
 آلتین - آلت ، آلتینده .
 ایل - آلت ، آشانی ، صفت حال .
 ماچاریه - آل - آشانی .
 چانگای - آلت ، آلیق .
 آلی - (آلیق اویونیک تعبیرلیدن)
 یاقوت - آلتین - آلت و آندده اولان .
 آلالردا - آندده ، آشافیده .
 آسما - آشانی ، دونهرو .
 فویال - آنه - آندده و آشافیده بولونق .
 جوواش - آلی - آلت ، آشانی ، آلیق .
 آیلدی - آلت آندده اولان .
 آیلاد - آلیق و چوقور بر .

آلیج — [alydj] - غرب - اسم - یاقی میوه لردن ، پان موشدولاسی .
 صاری ، قیرمیزی و کینالی آلیج .

Cf. français *azerole, alise*; vieux - haut alle-
 mand - *eliza* et allemand - *alse, else* (dans *else-
 beere*) = (*crataegus terminalis*) = id.
 L'arménien — *ալիճ* porte la même signifi-
 cation .

آلیزاره — غرب - فرانسجه : alizarine - اسم - کوک
 بوادن چیفاریلان قیرمیزی رنگ .
 آلیزاریت [موگلدان] - اسم - حاصل آلیزارله براساسک
 ایترجیندن حصوله گلن ملج ، فویت .

آلیس — [alys] - چانگای - صفت - شیوه تعبیری اوزاق ، باراق .

آویجان قالمیدن سینی آشورسام
 اولوس گورماس آلیس بیزدا پاشورسام
 مولی
 آلیسلیق - اسم - اوزاقلق ، بدعت .
 یاقوت - آلیس - اوزاق ، آری ، خارج .
 فویال - آلهه ، آلیک - اوزاق ، گیش ، واسع .
 اوساق - اوزاق .
 اول - یوکسک .
 نوس - اوستده ، یوقارده ، یوقاری ، اوست .

آلیوره — غرب - فرانسجه : livrer - اسم بالآخره عیناً و بریک
 شرط مفروضه سهام و تحویلات اوزورنه پاییلان هوا آلم صامی .

آما
آما
آر
آر

پوسولردە بولغان قۇرۇق تەبىئىي ماددە بىە سوياڭ
ۋە سوياڭ تۇپرىقىدىن ھاسىل اولان جىم .

۳۶ - غەرب - فرانسۇزچە : amarine - ئىس - آمونىياڭ
ۋە ئىس يادىمەك زىت ئىس تۇپرىقىدىن ھاسىل اولان شە
قۇي ماددە .
آمارىت - amarinite - ئىس - بەش اوتلردىن يىپىقلاپلان
ئىس جۇمھۇر .

زاتىي [بىزىمىم] - غەرب - فرانسۇزچە : amasatine - ئىس -
آمونىياڭ اىزاتىيە تۇپرىقىدىن ھىسولەپ كىلىن مالىم .

الفاسم - غەرب - فرانسۇزچە : amalgame - ئىس جىوۋە ابلە
دىگەر مەنىدىن بايىلان خىلپە ، نىطق سورتىدىن خىلپە مەنىدە

نامە ! - [faman] - غەرب - ئىس - خىرىجە : امان - اوف !
ئى ! آم ! واہ ! ا ساوول ! ساقىن ! گوزمەت ! دىقت !
غلو ، مغفرت ، مەرحت ، رحمت ، مەھلت ، مەساعدە ، افاە
ابدەر . امان امان !
باقكار - امان

كىدەك امان امانى ، امان امان امان !
ضرب مەتل : امان دىچتە قىلىچ اولماز .
تەسبىر ۋە تىخىل تەتاب ۋە تۇبان
يان اولدى ھال امان امان

تەم
تەملىك مەنكى يىدەك ھالاكو ھامىيىن كافر ؟
امان دىتاي ياقەك آتەن سوزامىك كافر ؟
تەم

امان : اى درد اىسانى بە درمانساز اولان ھىكىت ،
شاعىد مەقسود ..
امان ! اى عىز اىسانى بە امداد اباين قوت ،
قالب موجود ..

امان ! اى سىر اىسانى بە اباين وىرىمىن قەدوت ،
خالق مەمود ..
امان سەندىن دىلر ، اى سەنە گام جەلە تەلت !
ساجىد مەسجود ،
سەيدىلىق مەدە بە - قىتق

امان ائە ! امان ائەھم ! امان يارب ! امان يارسول ائە !
پوقە باشلامى بە گورسون ، اماناڭ ھال امان ..
ئەفنا گولرە قالدق امان ائەھم امان !
مەھمەت مەھمەت بە

امان يىلورىنىڭ ؟ امان يىلورىنىڭ ، سەن ئىم اولورىنىڭ ؟
امبارە لىلف ، باسقا سەم اولدور ىن
اچە اقدەم اچە ، امان يىلورىنىڭ ؟
دەسەتلىق

امان وىرىمەك - مەركەپ لازىم - غلو ۋە مەرحت اچمەك ، مەساعدە
گوسە مەركەك .

پرشوخ شىوۋە كارە ئىس اىندى كىم ىن
ئەولدىر جىاسى ، ئەمەن امان وىرىمىن

امان دىك - غلو ۋە مەرحت اچمەك ، دىھالت اچمەك ۋە تەسبىر اولقى .
امان دىلەمەك ، امانەك ، امانەك ، امانەك ۋە باقكار امان دىك .
امان زىمان پوق ! - تەركىب - رحىم ۋە اماناقدىن ، غلو ۋە مەرحتىدىن
ھارى اولدور ، مەساعدە ۋە مەھلت وىرىمىن .
امان زىمان وىرىمەك - تەركىب - مەساعدە ۋە مەھلت وىرىمەك ،
گوز اچىدور مەھلت .

سەھلەردىن كەلسەن ، ۋە وىرىمەك امان ۋە زىمان وىرىمەن ..
ئىس - مەساعدە

ۋىرىمىن امان زىمان اوپرى اولدور ىن
نورس وىرىمەك سىگما ىن گون زىمان امان
نورس
اماننىز پىرىدىن وورمىق - تەپكەك سورتىدە پارالامىق .

آمانە ! - [aman] - آدرى - ئىس - اماندى ! - پاراقەدور !
امان امان !

باخىلاشوب اولكىم - چىندىر دىرىمكىم
امان امان خان بىكىم - سەھلە دىك باخان پوخ !
نورس
باخاندىن آل گوتور اولدوم ، اماندى اى ظالم
تەبىر بىلە مەن رسواى خاس ۋە عام اىدىمىن ؟
دەسە

آمانە ! - [aman] - باغاتاي - ئىس - امان ! واہ ! ا پوۋە !
امان ۋە امانىت ، حضور ۋە آسائىس ، غلو ، مەرحت ، مغفرت ،
افاە ابدەر .
امان موسىز ؟ - امانىك ؟ امانىك ؟
امان پۇلداى سىز امانىت ۋە سەلەندە اولگىز .
امان بىرەك - امان وىرىمەك ، غلو ۋە مەرحت اچمەك ، مەساعدە .
ۋە مەھلت وىرىمەك .
امانچىلىق - ئىس - حضور ، سەكون ، آسائىس ، افاە ، سەھالت ھال .

آمانىت - غەرب - فرانسۇزچە : amanite - ئىس - قىسما قىل
اچكىل ۋە قىسما زەھرى مانتازلر .
آمانىت - amanitine - ئىس - آمانىت مانتازلردىن يىپىقلاپلان
زەھرى ماددە .

آمبوزىم - غەرب - فرانسۇزچە : ambrosine - ئىس - پىرۇچ
مىسەنەت ۋە تەبىئە ، كەھرباڭ پىرۇچى .

آمپول - غەرب - فرانسۇزچە : ampoule - ئىس - تەھتالە
شەرتتە ابدەلەك بە مابى ھامى ، بە روسى ۋە اورتاسى
شەرتتە كوچوك شەپە ، بە ائىكترىك لامپانىڭ ئاقلى ھامى
اولان پىرى .

آمپىر - غەرب - فرانسۇزچە : ampère - ئىس - ائىكترىك
جىزىلارنىڭ شەقتى يىلدىرەن ۋە امان قىياسى .

آمپلین - غرب - فرانسجه : ampeline - اسم - پیوی حاوی شیشوز قطریله استعمال ایدین زتی ماده.

آمر - [améd] - فارسی: آمدن - گلمک تخمیل - غرب تورگه - سنده: آمد و رفت ، آمد رفت ، آمد و شد ، آمد شد - گلوب کبسه ، گدوب کله .. گپی بعض ترکیبده قولاتییر .

انحص وصال کرک آسایه بوقه بی پایه در آمد شد امواج حوادث بر تو پنا

ایده پ ناروا خوش آمد شد سودی غم جفا بزه سرمایه درد جنون الهی خرد شدی بدوخ دلد

پادستانوز عتله گلور با نخته غله اوصادم حاصلی آمد شد لیل و نهارمدن منقل

سر آمد - اماری گلن . خوش آمد ، خوش آمدی - بافکوز - خوش . خوش آمدگو - بافکوز - خوش .

آمورسزم - [āmurzich] - فارسی - آمورسزم - باغشلاق ، یاریغاق - نوی - غلو ، یاریغاما ، غفران ، مرحمت .

یاس گفر اولسه اول دالو گنیکارم کیم کندی آمورشسی ایلر ایدم ایستعاد

شاکرکز سوزوگداز و جماعت موجوده خواستکار آمورش خدای بی نیاز اوله قیزی هنگامده ... برسد کمن پنا - ترجه لاق

آموزکار - قیاسی - یاریغاق ، غلو و مطفرت ایدن الله . سو و خطای بنده گرش بیست اختیار معنی غلو و مرحمت آمورکار بیست ؟ حافظ

آمورلین - غرب - فرانسجه : ammoline - اسم - زیت حیوانیده موجود بر اساس .

آموریت - غرب - فرانسجه : ammonite - اسم - مستعانه حایده کی امداف .

آموریم - غرب - فرانسجه : ammonium - اسم - آمونیاق آملاخنده بولوندی شن ایدین معنی .

آموریل - غرب - فرانسجه : ammélide - اسم - حادض کبریتک ملام ، ملامین و آتمه لیزایله آمتراجیندن حاصل اولان ماده .

آمورین - غرب - فرانسجه : ammeline - اسم - حادض فلورمانک ، ملام اوزرینه تأثیرله حصوله گلن شبه قوی ماده .

آمر ، آموریا ؛ آموریا - چاناقی - اسم خاص - جیون نهری ، اولسوس . آمورپی - آموساحلی و پوی .

بخر عتق ایچره نواب آسالیق قیلادیرک دلو بر گوزنی اوس اول برنی آمو قیلادیرک نواب - بولوراشیاب

آموریسما - غرب - فرانسجه : amortissement - اسم - بر ایرادک و بر دیشک مستعناً و تدریجاً ایها ایدیلسی ، اطفای دین .

آموز - [āmōuz] - فارسی : آموختن - اوگره ناک - تخفیف - اوگره دیجی معنایسته مرکب منقلر پاییلر : حکمت آموز ، حکم آموز ، سبق آموز ، کار آموز ، دانش آموز ، سم آموز ، ادب آموز ، عذر آموز ، صنعت آموز . . . آموزکار - قیاسی - اوگره دیجی ، معلم ، خواجه ، استاد . آموزناک - بافکوز - ناک . آموخته - منتق - اوگره نص ، معلم ، جی : آموختگان . آموختگان ازل - اضاقی - مجازاً آسایا و اولیا .

آمونیاق - غرب - فرانسجه : ammoniac - اسم - آزوتله مولکولانن ترکیب ایدن ماده غازی ، نفاذ روس . ملیح آمونیاق - مرکب اسم - قورمایت آمونیاق و یاقوریت آمونیوم . بافکوز - نفاذور

آمونیاق [آمونیاق] - قیاسی - مولکولانن - آمونیاق حاوی و یاقوریت ترکیب اولان : آمونیاق نخاسی ، مایه زری ، زینتی . آمونیات - ammoniate - اسم - مرکبات مشتاقیه آمونیاق .

آمیب - غرب - فرانسجه : amibe - اسم - طائی و یا ملوزنی و دورقون سولرده باشان خرددی حیوانات تقیه دن برصنفس . آمیبی ، آمیبیه - قیاسی - آمیبه منسوب و متعلق . آمیبی الشکلی - آمیب شکلنده اولان . حرکت آمیبیه - بافکوز - حرکت

آمید - غرب - فرانسجه : amide - اسم - صویک قندانیه ، آمونیاق آملاخیندن آیریلان مرکبات .

آمیدیاک - amidique - اسم - آمونیاقک نفاستایله آمتراجیندن حصوله گلن ماده .

آمیدولین - amiduline - اسم - نفاستانک شکره تخمیل صیراسینده تشکیل ایدن احسادک بری .

آمیدین - amidin - اسم - نفاستاده موجود و قابل اخلال بر ماده . آمیدین - amidine - اسم - نفاستادن جیغریلان بر ماده .

آمرال - غرب - فرانسجه : amiral - اسم - بخره ده اول بویوک زبیل شایط ، دونانا قوماندانی .

آمیلهن - amyloène - اسم - آققول - آمیاك اغچاليله
استحصال ایلدن ، حرارت طبعیه و معاندهده مایع حالینده
بولونان جسم مرکب ، مایع قهیموئالده .

آمیلوبیوم - غرب - فرانسوزجه : amyloide - اسم - ظاهراً
نشاسته بکزه من مواد شه زلالیه یه یاقین و تأثیرات مرضیه
ایله قارا جگر ، دالاق ، بوگره کیمی اعضا کله آنجهسینه
گیردن بر نوع سلولوز ، باقکیز - آمیلوز

آمیلوباکتر - غرب - فرانسوزجه : amylobacter - اسم -
مواد سکرته و دهنییه تأثیر ایله حاض بویریک وجوده
کثیردن ویبریولوز .

آمیلوده کستریمه - غرب - فرانسوزجه : amyloextrine -
باقکیز - آمیلولین .

آمیلولوز - غرب - فرانسوزجه : amylose - اسم - آمیلوئیدک ،
بعض اعضا کله آنجهسینه گیرمه ییدن ایلدی گلن مرض .
باقکیز - آمیلوئید

آمیلولوم - غرب - فرانسوزجه : amylon - اسم - مجر آزوی
بر ماده .

آمین - غرب - فرانسوزجه : amine - اسم - ترکیلرینده کی آمونیاک
بر ویا بر قاج جزؤ فرد موله الماسی برسه جنور آققولیه
قائم اولان مرکبات .

آمین ! - [āmin] - عربجه - اسم فعل - اصلی عبرتیدر و نورانده
عیناً موجوددر . لغت معناسی : حقیقت ! جوق دوغرو !
تمام ! دیککدر . بریشی تصدیق و تأیید ایله ایدر و آنک
زیاده بر دعادن سوگرا ایراد ایلییر ، که بو ک مستجاب
اولاسینی تقی دیک اولور . سراییدهده بو معنایه گلیر .
ایچیلده ایکی برده ذکر ایلیشدیر و بورانده : اوهت ! حقیقت !
قی الحقیقه ! معناسیندهدر .

ضرب مثل : بویه دغایه آمین دهم .

لالردن آمین اولسون جهانده
اکیس عزتک حقیچون ، آمین
ال
دیه سکان سما ایشو دعاه آمین
قل پاک اوله آلام و معندن آمین
؟
یارب ، بز اولدورمه بو مهران ایله ..
- آمین !
نا جیقماهلم قارشیکه خسران ایله ..
- آمین !
محمد یامصف به

آمین خوان - مرکب صفت - [خواندن - فارسی] -

بوکله ک ، بوتون لغتده ، عربجه [آمیرالم] دن محرف
اولدنی یازیلیور . فقط ، (ماه) کله سینک بولانده [ده کیز]
معناسینه گلمه دیگی محققدر . دیگر بعض لغاتنامهلردهده
[آمیرالبحر] دن محرف اولدنی گوسته ریلیور .

- بردونانا تجمیر ابوب اوزرینه - آمیرالم - ایسبله برئی
نصب ایلشدیر ، که آلان آوروپالیلر بواسی - آمیرال - دیو
استعمال ایتکده درلر .
شاید : اندلی توفی

آمیرال گیمس - مرکب اسم - دوناناقوماندا یئیک پندگی گمی .

آمیرین - غرب - فرانسوزجه : amyrine - اسم - بر ماده قشیرکده .

آمین - [āmiz] - فارسی : آمیختن : آمیزدن - قاریشیق +
قاریشدریق - تخفیف - قاریشیق و قاریشدریق معناسینده بر
جوق مرکب صفتده وجود و بربر ؛
ملاحت آمیز ؛ عزل آمیز ؛ خشونت آمیز ؛ غرض آمیز ؛ سحر
آمیز ؛ مکر آمیز ؛ نکتته آمیز ؛ عبرت آمیز ؛ حکمت آمیز ؛
رنک آمیز ؛ خنده آمیز ؛ طرب آمیز ؛ فرقت آمیز ؛ شهت آمیز .

چیچکلره مریس بویه رنگ آمیز کسوه گله
گوزله ییچ چنگل طاووس رنگین شاهبالندن
ایلییسا

آمیزش - [زی] - نومی - قاریشما ، اختلاط ، دوشوب قالمما ،
حسن آمیزش - اضافی - گوزله گیشنه ، الفت و معاشرت .

قوروب برار گاه صنع ، لطف و فخر دن مزوج
و پروب اشداده آمیزش ، قوش ناهک آتک دنیا
له

آمیخته - مشتق - قاریشیق ، قاریشش ، مخلوط .

باده یق آب ایله آمیخته قیل ای ساق
خیل دمدرکه حکیمان گناه ایشلندک
ای

آمیزه - باقکیز - آمیخته ؛ بیط ضدی : مرکب .
آمیزه موی - مرکب صفت - صابنه و صافالیه قوروشش
اولان ، قیر ساقالی .

فارسی - ریش دوموه
آمیژگار - قیاسی - خلق ایله اختلاط و معاشرت ابدن .
ضدی - خلوت نئین ؛ عزت گزین
آمیخ - تخفیفی - صفت - قاریشیق ، مخلوط ، مزوج ، مرکب ؛
اختلاط ، دوشوب قالمما ، آمیزش .

آمیژاتین - غرب - فرانسوزجه : amisatine - اسم - آمونیاک
ایزایینه تأثیر ییدن حاصل اولان ماده لورک بری .

آمیل - غرب - فرانسوزجه : amyle - اسم - ایتازنه استاسینک
بعدالتخر تقطیرله چیقاریلان اسپرئو .

آمین او فورن و دین - مجازاً - هیچ برشته اعتراض آید
هرکسک دینیکه فووق صالایان.

آمه - [ān] - عربی - زمان - قابل تقسیم اولاین زمان، خطه،
دم + ماضیک نهانی و مستقبل بدانی ، که برشی دیگریندن
آیزیر + ریاضیات - زمانک اصر نامتای بر جزق، که قابل
تقسیم ده گلد و ایکی متعاقب جزو زمانک فصل مشترک
حکیمه در .

آن واحده + آن غیر مقسده ..
هر آن - هر زمان ، دائم ، هر وقت ، نهادیا ،
بر آن + بر آنده - بر خطه + بر خطه ده .
آن - شیدی ، فی الحال .
من الآن - بودن سوگرا .
الی الآن - شیدی به قادر .
آن بان + آن آفتاب - ترکیب - بر آمدن بر آفتاب ، بلافاصله ،
متوالیا ، بروزی به .

دعا نمونده جان نقرده :
حسن اولفنده فلک صیحاتی ،
گل گی به سده برناتی
که اوده آن بان نقرده !
عیدالغیله ده

هر باند سکوت ، بروغوق مس
آغلار گی تا اوزانده بالکوز
اولدجه بو صونه روسی نمکس
آغلار اوده گرمسز ، فغانسز
ألمر یوزی آن بان نقره
توفیق نکره

آن حضور + آن رحلت + آن عاشا + آن فراتی + آن احتضار ...
آن دائم - تومیق - زمان مطلق + تصوف - برمدی و ازل
اولن اعتبارله ، الله .

آن دائم مبدأ و مرجع اولوبدر عالم
آن دائم روح اولوبدر عالم هر آنده
شیخ ابراهیم آفراتی

آنی - قیاسی - آله مسلوب و متعاقب + بر آنده و بر خطه ده
واقع اولان + کوز آجوب قایقجه به قادر .
آکات - آن کی جی !

ایمان ایل یق عالم هر طرز سکتم
برهانه نه حاجت که اوله شکلی مدائل
آکات زمان فکر ایل اولدجه مسلسل
تفصیل ایل اخرایه بولولای دوشوندم
عیدالغیله ده

- موگه اتن - اختلاف و تنوع الوان و اشکال - فرانسه ایله
nuance کله سی مقابل اولاریق فولانیلیدر .

حسن پاکیزه منک بالجه
صفحاته و آتاشده

برشتر ، برینکی رنگ سودا ،
برتسل ، پکی برموجه حسن
بولدم چهره خویلا - مونس ...
فان طایفه

آمه - [an] - فارسی - اسم - گوزملرده اولان جاذبه ، آلم .
نک و پاشتی وحالتی و کیفیتی را گویند ، که در حسن می باشد
و برقرار درنی آید + آن دایره بلوق نتوان پانت . [هفت
قلم + برهان قاطع]
[حسن و آن] طرزینده فولانیلیر .

حسنی بوددر سنه دوش اولدم
آنی یوق نازینه مدهوش اولدم
فانل - فغانسز

بر منظره در بولوجه آن
بر شعر خدا دیسه مده شایان
کال زانه اکرم به

شاهد آن نیست که موی و میانی دارد
بنده طلعت آن باش که آنی دارد
عاشا

آمه - [ān] - فارسی - اذات نسبت : ایر - ایران + تور-توران +
سیاه - سیاهان ...

آمه - [ān] - فارسی - اذوات زائده دن : جان - جانان + باندان
بامدادان + سحرگاه - سحرگاهان + ناگه - ناگهان ...

آمه - [ān] - فارسی - اذات - تحفیلرک سوکلیتیه گنیر و صفت
مشبهل بایر : خندان + افغان + خیزان + گویان + نلزان +
شادان + نمایان + شایان ...

آمه - [an] - فارسی - اذات - اسم زمان تشکیل ایدر :
بهار - بهاران - بهار فصل ، یای
برک و بر - برک و بران - باراتی دوکوی ...

آمه - [an] - فارسی - اذات جمع - ذر و حطرده فولانیلیر .
باقکوز - ها

مرد - مردان + مردم - مردمان + آسب - آسبان + شیر -
شیران ...

سوکلرینده [هاد رسیمه] بولونان کله لرده [کاف فارسی] به
بندل ایدر :

خواجه - خواجگان + بنده - بندگان + فاخته - فاختگان +
گره - گریگان ...

سوکلرینده [آلف] و [ولو] بولونان کله لرده جمع اداچیندن
اولک [ی آگتیریلیر :

توانا - توانایان + دالادا تاپان + راسو - راسویان + برستو -
برستویان ...

آمه - [an] - عربی - باقکوز - او

آنك + آندن + آندن بوندن
آنده + آنلر + آنلره + آنلرك + آنلري + آنلرله
آنكله + آنسز

آي آنده ، دلبر آنده ، جله ياران صفا آنده
گچوب چشدين آدم ساكن ميخانه اونلري ؟
وجدي

بودديكم جنت دگل ، آنلره اول متت دگل
بولك صفاسي ذوقه اهل جان حيران قو
نياري

آنجيلاين ، آنجيلين - اولهجه ، اولك گيبي ، او قادر ،
اودرجه ده .

ان - [an] - چالماي - اشارة شميري - او ، آن .

آنجا ، آنجه - آنجا ، اوقادار ، اولك گيبي .

آنچاقلاقالا - اورايه قادر ، اورايه درگين .

آنجیلاين - اولهجه ، آنجیلاين + اوقادار ، اودرجه .

آندا ، آنده - اونده ، آنده ، اوراده .

آندا شوندا - شوراده بوراده .

آنداغين - شو و شونك گيبي ، شولهجه ، اولهجه .

آنداغ ، آنداغ - اوله ، اولهجه ، اولك گيبي .

آينك تارك ، آينك تارك ، آينك ديك - اولك گيبي ، اوله .

باقكز - مونداق

آندا نشاط وسنگا آندوه غم

اول سينگا آنداغ كه آنكاسين بودم

تواي

كامل زلفيكي بيربر سبر ايتب صبا

دهر بوستاندا آنداغ سقبل ترگورمادم

تواي

- بو پيش گونليك اولاردنيا اوچون آنداغ دانشمه و قاري

آناسي شيريد قيلدي ...

بارنده

- بو يامان پادشاه كه بولماي وزيری هم يامان ، آنداغ كه فرعون

نيايي دا هلمان ...

- پادشاه دشمن غه آنداغ غضب سورماماك گيراك كه دوست

هم آندين اين بولماغي و مخالف غه آنداغ سياست گورگوزمك

گيراك كه موافق هم آندين مطمن فلاناي ...

تواي - محبوب القلوب

آندين - آندن ، اوندن .

- رعيت غه سراويلغ آندين مصور و سپاه غه كام و فراغ

آندين موفور ... بشرت گوزي تور و سياست آندين و گوهري

دور رخننده ، اسانيت ناجي ينك زيپ و سياست آندين ...

تواي - محبوب القلوب

آندا ، آنكا - آسكا ، اوتكا .

آنكابه - اورايه قادر ، آسكاده گين .

آن - [an] - اولك ايجون ، اوندن دولاي .

آين بوچندن خطا ايلادي
كه شه بوروبوندين ايا ايلادي
تواي - مسامكتوري

آنكرو - خيوه نصيري - اوزافده ، اوتده ، فارشيدده ،
اوته طرفده .

آنكراكي - اوته طرفده كي .

آنكر براق باز ! - داها اوتيه گيت !

آنكرو طرفي غه قارا - اوته طرفه باق !

آينك - آنك ، اونك .

- عادل و عاقل پادشاه عبادالله غه طرالله ، خلافت ملكي
آينك زماندا « انا جاهل في الارض خليفة » آينك شافي دا ...

تواي - محبوب القلوب

آنه - [an] - اونور - اشارة شميري - او ، آن .

آنا ، آندا - آنده ، اوتده ، اوراده .

- گورارمان ابراهيم موسي عيسى باشليق بارچايه امير لارا آنا ...
مراجه

مان كي رحم جوفيدا ابردم جنين

نفسان ايدنك آندا نه روح الاين

عزن مير حيدر

آني - آني ، اوني .

آين ايل كيشي سي ايشيني موني

بوزن گورگوزمكا آرزو آهي آني

تواي - محبوب القلوب

آنداغ ، آنداغ [آينك باق] - اولك گيبي ، اولهجه .

باقكز - مونداق

- بو حديث ينك معناسي آنداغ تورور كيم ...

مراجه

بزرگما اگر بولسا آنداغ شيعه

بوزغاي ادي بزن خصال شيعه

هرد مير حيدو

آنتين ، آندين - آندن ، اوندن .

بو ملك ينك خرابي ، عباسي آندين

بو ملكت قابري باربري آندين

اوداقوريليك

آنتين سوئكرا - اوندن سوگرا .

- آنتين سوئكرا براق قايتمدم ...

مراجه

آينك - آنك ، اونك .

آينك باق - اولك گيبي ، اولهجه .

باقكز - آنداغ ، آنداغ

آنجا ، آنجه - اونجه ، آنجه ، اوقادار .

اول آنجا - اولك قادر .

آنجاغ - آنجاي .

تون غا يارماس كي بوئاسا كيشي

بو ساغود آنجاغ تورور آينك ايشي

عزن مير حيدو

آنكغا ، آنكغا ، آنككا - آسكا ، اوتكا .

lent ami; Ci. le bas - latin - nonna, ou mot rini, q. ۷.

جدوس اقدی کرستیمیان

ضرب منظر :

- آناسی سوله مدهن قیزی ناملار .

- آنا فوزوسی .

- آنالی فوزو ، قینالی فوزو .

- آغلارسا آنام آغلار ، قانالی پالان آغلار .

- آناسینک فوزوسی .

- آناسینک نکاحینی ایستیر .

- آناسینه باقی قیزی آل ، کالارینه باقی بزین آل .

- آناسینی آقلاندی .

کک آنالر آغلهدهدی اوله قلیج چالده کیم
بدی اوز تور اوغلندن او سینی اتمم
هرتلا

- آنا اوگور ، بابا سهوهر .

- آنا بابا کوی .

ایندیلر سکره نمانله قشان

آنا بابا کوی ایندی اوزمان

عقلد - خسه

- آناندن دوغولمان قارداش ساییلماز .

- آناسیندن امدیکی سوت پوزیندن گلهدی .

آمدیکیم سوت آناندن مهد ایچیره

گلهدی بورعدن اینان بوکوره

قلقل - زککله

- آناسیندن دوغالی گولمیش .

- آناسینک ایپلیگی بازارده ساتیش .

- آناسینک آتی سودی گیبی جلال .

- آناسینک قازینده دولوز آتی اون گون ناصیل دورمش !

- آناسینی سیکور ، یوچینی ایله وریر !

- آناندن دوغوق اولک ایبون .

- آنالک یاخشی ، باباک یاخشی .

- آنالک ایسکی اولقدن داغلمارده تیلکی اولوق یگدر .

- آنالگیبی یار اولماز ، بغداد گیبی دیار .

- آنال اولادین آغش ، یار باشنده ملومش .

- آنال ایله قیز ، سالوا ایله فوز .

- آنال بابا ایله ایلخار اولماز .

- آنال بابا دعاسی آلمش .

بووک آنا - پدر ووالدهک آناسی .

بووک آنا - کاله ایردن توتون قنادینک یاراقیریندن بری .

کوچوک آنا - توتون قنادینک یاراقیریندن بری .

اوکی آنا - بابانک ، والدهنک وقانیندن سوکرا اهلینوزجه .

قاین آنا - زوج ووزوجیدن هریرینک والدهسی .

سویه گلورسه سارنجه یازین مرین قرین

اوروب باشینه سابلانی یادسن سن قرین

زیراکه حشی یوق اولدن بکده طرطرن

اول کیم ایرور نوح بیلا هم قدم
جله طوقادین آنکله خودنا هم ؟
هرزه برید

آمه - [an] - قازان - اشارت ضمیری - تخففاً منه [تلفظایدیلیر]

آن ، او ، اول .

بالکیز - آماش

آنار - اوپر ، آطر .

آناردن - اونردن .

آنارغه - اولرغه .

برآسترانه طلوشده دکل اینه کیم اوب ایه دیسه

اول آناردن نازطوری سجده برلین اویچیبه

قریدایشی

آنسی - او ، آنسین - او ، اونی ، آنسینه - اوکا ، آکا .

مکلادم مکرورنگنه ایگانهده بیردم گون جیلن :

آسی ده سوبی طاقن : «بیردم بوگون ، بیردم بوگون»

لکنه بولالده بول ، بوق آنسینه هیچ برسوزم

تیک سوزم شولمز سیگا صافلان بولودن اوز اوزک !

توقای

آنکار مونگار - اوکا بوکا ، شوکا بوکا .

آنده بونده - اوراده بوراده ، شوراده بوراده .

آنمن موندن - شوندن بوندن .

بالکیز - او ، اول .

آمه - [an] - اذات : قاپلان ، صیرتلان ، آوسلان ..

آمه - [an] - آمه - [én] - چاقانای - اذات :

کیسیبان - کسوب ، ایدون - ایدوب ، گورون - گوروب ..

باش توتوب اول رود آزا سایی باشی جا

باش کیسیبان هرکیکی اوزباشی جا
تولده - جیرلا ایزو

آنا - [ana] - اویلور - اسم - والده ، آنا .

آناسین آناسین بولوق ایلدی اول

تیلک اتمت ایردی آنکله ایردی بول
قوداقیمیش

آنا - [ana] - عرب - اسم - والده ، مادر ، ام ، والده برینده

اولان محترم قادن ، جازا - اصل ، اساس ، برشینک بووکی .

Cf. ostiaque et hongrois - *anya* = mère; la-

pon - *ene* = id; tonghouz - *ané* = id; touareg-

annaï = id; berbère (Ahaggar) *anna* = id;

mexicain - *na* et *nan* = id; sak (Birmanie) -

anu = id; mithan - naga (Bengale) - *annu* = id;

tablung - naga (ibid.) *ona* = id; basque - *an* =

nourrice; oudi (Caucase) - *nana* = mère; am-

boyna (dia. Malai) - *ina*, et tuléhu (id.) - *inai* -

mère.
Au Thibet, les nonnes ou religieuses s'appel-

گوش ایتموده قاین آنامک غیری ددرین اون بش باشنده کنیدی بر اوناش آرمم !
وامف

قاین آنا زربانیسی - جوویلدیگمه زربزر سس جیلایر بر نوع اوونجاق .

آنا بابا - بدله والده ، اوبون .

آنا باباگوش - محشر وقبات گونئی آگدیران ازدحام وقارغاشاق .

آنا بابا اولادی - نازولیم ایچینده پرورده اولان جوجوق ، سهوگیلی ، عزیز ، قینلی .

داغار آناسی - مجازاً - پک بووک ، ابری ، زبلای .
دمیر آناسی - کسی دهمیرنک بووک فولی .

آنا دفتر - بوون حساباری حاوی اولان دفتر ، دفتر کیر .
آنا دیرمک - بافکوز - دیرمک .

آنالیم - بووک لم وصو بولی .
آنادن دوغما - مادرزاد ، مجازاً - جیلاق ، عریان ، برهنه .

آنادن طوغمه گوزسزلر کاشی گورمن آشایی نیازی وجه دلهاری اولوالایصار اولاندن صور نیازی

اگر اهل بصیرت سن هنر عرض اینه نادانه آنادن طوغمه اعمار دکلر واقف اولانه

آناسیدن دوغدیگی گیی - پاکر ، قیز اوغلاق قیز .
حتم آناسی - حاملرده بانانا اختیار قادن .

باش قورنه حتی ناطره ویرمدی طاس تام شربنک ایچون اوسته زه وار بووک طاسام جام آناسی گینی گلوب کر بولوز فوجام طاسی طرافی صالاه اوموز اینه دن جدام اون بش باشنده کنیدی بر اوناش آرمم
وامف

آناق - [ا] - اسم - آنحال وصفی ؛ آنجهتی ؛ آنحقی ؛ آنا برینده اولان قادن .

سکا آنالعی حلال اجهم ! آنالیم سکا حلال اولسون !
آناجق - [ج] - تصغیر - سهوگیلی آنا ، آناجق !

آناج - قارلاشوب فوجلیش ؛ بابانی آناجک ، اوزرینه آتی وورولان قول ؛ مجازاً - چوق گوروب گیمیش ؛ صاحب تجربه ؛ فورناز ، حله کار ، اوستا .

آناجلاق - لازم - آناج و اختیار اولوق ، فوجلیق ؛ ابرله شک ، گلیصک ؛ گرم سرد عالی گورمک ؛ فورناز و حله کار اولوق .

[ana] - قازان - والده ، آنا ؛ مجازاً - اساس ، اصل .
آنادن یاگی طوغان کیک - آنادن یگی دوغمش گیی .
اوگی آنا ؛ سوت آنا ؛ قاین آنا ...

سویکی آنام ؛ تکریمک بیورق ، ائی ؛ بابایرک جولاسی برن فورصاغمکه کوناردک . سوکره ایکی ییلغه چیکلی کوکرک سوتون برن طوق ایندک . صالگون قیصارده سووغلردن جای گونلرند قویاش قورلندن صالادک . اوسوب بوچه

سکاجی اوستم ، باشونی قاراب فاره کرلی گیمولمنی ، نازک قولرکئی سووخته طوگدره طوگدره جودک . جامده او طوروب یاخشی اوگنلر بیردک . تون بو قیلرک قالدروب لیکلی بهلیکی دپ صایراب صایراب بوقلاندک . او صالزدن صاللاب پامان گوز تیدرمدک . نیم صارتین کوب قین لرغه توزدک .
«نیل نیش» کن

فورت آناسی ، اومارطا آناسی - دیشی آزی ، پک .
آروش آناسی - آروش آراسینده بولونان قارادانه لر ، قازاموق .
آناق - [ا] - آنحال وصفی ، والدهک ، آنالی ؛ آنالی رحم وشفقتی ؛ مجازاً - رحم .

آنا - [ana] - چاغنامی - آنا ، والده .
آنا ، آن - [ana.ané] - آذری - اسم - آنا ، والده .

تسلیم اوقته اولوب نشانه بزار اول آندن آنه آنه فدوی - جنون وکیل آناسنه دیدی باحال خسته حلال ایله منی ای دل شکسته محمد باقر غفغلی

آنا تاووق - قارت و آناج طادوق .
آنا دلی - لسانک منسوب اولدی منکک لسانی .
آناش - آناج ؛ آناش قوربانما .
آنا سودی ...

آنا سودی کی قایم سه حلال اولسون اگر رقیبه می وصولی حرام ایدمن
وامف

آناتومی - غرب - فرانسجه : anatomie - اسم - عضو یانک بینه لریندن و طرز تشکیلیندن بحث ایدمن علم ، فن تشریح .
آناتومیست - anatomiste - تشریح ایله متوغل و متخصی اولان .

آناتیف - غرب - فرانسجه : anatifes - اسم - ائک زاده ده گیز ایچینده ک آناجیرک اوزر لرینده باشار ، فترتیندن مشیک الرجال حیوانات .

آناتیشار - غرب - روسجه : ἀνατολή - اسم - قایق کاید آچیان آلت ، آتیلر ؛ بریشی آچایه یارایان واسطه و آلت .
دیشی و آرتکک آناتیشار ؛ ساعت ، قاسا آناتیشاری ...
انگلیز آناتیشاری - آجیلوب قایدینی زمان ، هر درلوسومولره اولان آلت .

آناتیشار اولدیرمق - قایلی بر اودا ویا صندی ، آناتیشارله آجوب جمنویاتی چاللق .
آناتیشار آغاسی - اسیکیدن وزر ادا اثره لرینده مستخدم آنالرک بری .

آناتیسوم - آنیسوم روسجه : ἀνηθον , anethum - اسم - فصیله صوابیله دن قوقولی بر اوت ، رازیانه روسی .
آناسون نخسی قیاهی .

هم دور
بش

بورغان آتباری - اسکیدن اولرده بورغان قونولان بو اولدو
مندیق ،
اوج آتباری - گوگره سمیدن باشقا اوج قات طوبری اولان
قالیون .

اوج آتباری بابوب ایندیجی بحرء مالک البحرین
سردوی - خرغ
اولدی بردن سوگی اوج آتباری روان
عیق - تلخ

آتبار قاپاقی - آتبارک اورتوسی اگیلرده آتبارک آغزلان
قونولان نخلر -

آتبارسی ، آتبار مأموری - اشیاقونولان برانک تکلی و مأموری
در آتبار ایشک - [جز - فارسی] - اشیاق آتبار قونولان
فیرق آتبار - اجناس مختلفه دن برچوق شیلری محوی اولان

آنت - [ant] - چاقاقای - ایشک ، عین ، بالنگر - آنا
آنت بیرمک - آند ویرمک ، عین ایندیرمک .
آنت نوناقی - پیمینه ثبات ایشک .
آنت بوزماق - پیمینه خلف ایشک .
آنت ایچمک - عین ایشک .
آنت ایشک - آند ایچمه ، عین .
آنت ایچوب بکنیک - عین ایله توشیق عهد ایشک .

- آنت ایچن لار کیم سلطان احمد بیک سینی پنداره
کوتورده عین ..

آنت - چنگری نیک کلامی یله آنت ایچمک گهرک ...
بوشه

آنت ، آند ، آلف ، آنت - [ant] - قازان - ایشک ، عین ، عین
آنت ایشک ، آنت ایچمک - آنت ایشک ، آند ایچمک .
آنت ایندیرمک - عین ویرمک ، عین ایندیرمک .
آنت یلن برکیشک - عین ایله توشیق عهد ویران ایشک .
باقنگر - قازانق

اگر سوسه ک ، ایشک برله آلف ایت
و آلا جیر بوزکن جیق ، بوغال ، گیت ا
دانه ایچان

آنتراپیت - غرب - فرانسوزجه : anthracite - ایشک - دوامت
و قونولان بر توش معدن کوموری .

آنتراسنده - غرب - فرانسوزجه : anthracène - ایشک - معدن
کوموری طراپیدن چیقاریلان ماده .

آنتراسین - غرب - فرانسوزجه : anthracine - باقنگر -
آنتراسن .

آنتروپومتری - غرب - فرانسوزجه : anthropométrie - ایشک -
عنتل اعضاء پیمینه ک مساحسی .

آنتوسیان - غرب - فرانسوزجه : anthocyane - ایشک - ماده
(رنگه ازهار ، بیچک مامسی .

آناطولی ، آنادولی - رومعه : Anatóli - شرق ، شرق -
شرق طرفیده اولان محکک ، ساقدما و توش سنجاق برآیات
اولوب حالاندا اولدوکلر مسطوی ، آقره و آندین ولایتلری دینور ،
[لهجه عین]
آنادولی اوشاقی - ایشاق - غربه بیجان آنادولی و تورک
کوبوسی .
آنادولی - قیاسی - آنادولی خلقیدن اولان .

آناغالینس - غرب - فرانسوزجه : anagallis - ایشک - فصله
پیمینه دن برادن ، قازه قولاقی .

آناقور - غرب - رومعه : ἀναφορά , ἀναφορά - ایشک -
آندیندک عکسینه و باش بو قاری آفان سو و جریان -
عقله بلکن ایچوب اوردهجه قیده کورگی
آناقور سولرین آندی گگی چاقانق ا
سردوی - مزینت

آناقور ، آناقور - غرب - فرانسوزجه : anacarde , ana-
cardier - ایشک - فصله کرم منشیه دن بر آخاچه که اهر باده پیشین
بر صومق قایل ایشک برلوز ورور و قونولان یاقیق بر یاغ
چیقاریلیر .

آنامس - [anamak] - غرب - لازم - مهور - حاضر اولوق .
باقنگر - آتیلاق

آنامیرت - غرب - فرانسوزجه : anamirte - ایشک -
سم آسک ویشین یاقیق اوتینی وردن آخاچه .
آنامیرتین - anamirtine - ایشک - بالیق اوتیدن چیقاریلان
یاغ ماده .

آناناس - غرب - فرانسوزجه : ananas - ایشک - فصله ایشک
و اهریشادن گیتیلوب صبحاق مملکتده ویا صومورلرده
پیشدی برین بر اوت ، که قونولان نایت گوزله و طلعی
لقد بر میوه ویریر .

آنبار - [anbar] - غرب - ایشک - عریجه ؛ آنبار - فردی ؛
بر - [ان] - قولایمناز .
آنبار - بیت الشجر الی بضده فیه الشراع والعلال . الواحد
[بر - ن] .
أو [الانبار] فارسی مفرد . جمی : انبار [ان] ، انباریه
آنبارت . [اقرب المواتد]

فارسی - انباردن ، انبارین ، انباشق - دوله برق ،
- برکردن و انبارکردن چیزی از چیزی دیگر ؛
انبارده - برکرده ، برامت ویا اامت . [برهان
قلمع]

- ایشیا و دخیره قونولان بر ، گیلرده بولک دوله اولان بر
ایشک حرب گیلرینده طوبریک قونولان قات ، مندیگ
بووکی .
آردا ، بوغدهای آتباری ، گوماروک آتباری ...

آنترنسانین - غرب - فرانسوزجه : anthoxanthine - اسم - ماده سفراي نبات .

آنترنسانتهين - anthoxanthéine - ماده سفراي آزهار .
آنترنوزوئيد - غرب - فرانسوزجه : anthérozoïde - اسم - ذات الافلاح الحقیقه عضوا لافلاح تدکیری .

آنترهتريه - غرب - فرانسوزجه : antheréthrine - اسم - جیچکارده بولونان ماده حرا .

آنترهتريه - غرب - فرانسوزجه : antherythrine - باقگوز - آنترهتريه .

آنتریدی - غرب - فرانسوزجه : antheridie - اسم - آنترهتريه زوایدلرک بولوندي چیره .

آنتیپیرین - غرب - فرانسوزجه : antipyrine - اسم - معدن کوموری فطرايندن چغاريان و طبایفه دافع حما و مسکن آلام بر دوا اولق اوزره قولايلان بيان ، يك آز آسي و فلوی بر توز .

آنتی سېسي - غرب - فرانسوزجه : antisepsie - اسم - اصول مضاد تعفن - بعض أدويه و سميات بطريق اولرک اوده مسيني منع ايدهن وسائل و عوامل و بوي تطيق ايدهن اصول مساوات طبيه و جراحیه .

آنتیقا ، آنتیقه - غرب - ايتالياجه : antica - اسم - اسکی زماندن قالا تحف و نادر شيلر ؛ ادوار تاريخه دن قالا او عاقلشله هيكلر و مسکوکان ؛ مجازاً - غريبه عجب : نه آنتیقا آدم .

آنتموئيد - غرب - فرانسوزجه : antimoine - اسم - مائیبه چالار بيان رنگلي معدن .

آنجان ، آنجن - [andjak] - غرب - أدات - محض ، محضا ، خاصه ؛ بالکتر ، قطع ، شوفادارک ؛ لکن ، قطع ، آما ؛ اولهجه ، تامي غامبه ؛ داره دار ، گوج بلا .

ایليخان اعظمک در اجلاي در بودر
اغز سوال رأیگی ، آنجن او امر ایدر
عیدنق طبعهک - ایليخان
یوقدر طاباجق ، چالایدر آنجن !
بارک آتد گوزم لطفک شایان ایندک
لطف ایبه آنجن اولور طوغریسی احسان ایندک
وامف

آنچا - [antcha] - قازان - باقگوز - آنچا آنچالاین - باقگوز - آنچالاین

آنجام - [andjam] - جاغانای - عربی : آنجام صحیفی - اسم - جمعیت ، پنجج ، دورک .

آنجام قیلدی - طولایق ، جمع اچک ، بر آراهه گتیرمک .
آند ، آنت - [and , ant] - غرب - اسم - بیین ، قسم ، بیان ؛ ندر ، آدایق .

باقگوز - جاغانای - آنت ، آندا ، آند اچک ؛ آند اچمک - بیین و قسم اچک .
آند اولسون !

اچمندن می یاگه بیئاندز دیوب مستانهک
آند اچر اول عزمه خوشواره تاویل دروخ
طالب همه

اوبدرمانگه آنغزگی آند اچدک اگریه
هیچ یوق بره آنته آندم قسم ایندک
ازنیقی طعی

آند بوزمق - بییننده حات اولق .
آند ویرمک - بیین ایندیرمک .

اړکیگوزده اولامش مالک آسکا آندم خبر
چرخ بیرک آند ویردم دیننه ایپانه
نعم

آندلاشقی - مغایله بیین اچک ، عهد اچک ، آندلی - بیینی ، عهدلی ؛ آدایق .

آند - [and] - آذری - اسم - آند ، بیین .
آند اولسون !

آند اچک ؛ آند اچمک - بیین اچک .
آند ویرمک - بیین ایندیرمک ؛ آند ویرمک .
آندلی - بیینی ؛ آندلی .

جمع اولوب سر باز ایله آتی قازاق
آند ایچوب باغلیوبله دسته تفاق
عید لعل زده

آفرینر دوغرو بولو ویردیگک چانلارا
عهدگی ایچا ایچون صادر اولان فرمانلارا
مفتده بر ، آیده بر آند اچدیگک فرآلارا
حاکمیت هر ستمدن جلب ایندیگک مهانلارا
چکدیگک بو خوان بیمنت حلال اولسون سکا
ویردیگک مشروطه ملت حلال اولسون سکا
مبار

آند ، آنت - [and , ant] - جاغانای - اسم - بیین ، آند ؛ عهد .
بو کله ، موغولدهه قان قارداش مناسیبه گلن - آندلشدن
توزک دیلرینه گچمیشدر .

آندا ، بو لسانده - حموجه ؛ دای - بریندهه قوللانیلیر .
موغولر ؛ خوش گلدگوز ؛ برینده - آندا - دیرلرگه -
قارداش و سه و گلیلم سک ؛ دینکدر .

آسکی تورکیزده و موغولرده جاری اولان بر عاده گوره ،
باشقا قیلهدن بر آدامله قارداش اولق ایچون ، هر ایکیسی
قوللریندن بر دامار آچار و آقان قانی بر جانانه آندیردن
و بوی سوت و یا قییزله قاریشدریدندن سوگرا ، شاهدلرک
حضورنده و مراسم مخصوصه اله یاری یاری ایچیلردی .
اوزمان ، یوایی آدلیدن هربری دیکرینک قیله سینده ، اوتنه کینک
پوتون حقیقته مالک اولور و - توهقان - قارداشلردن فرقازی
قالازدی .

توزک دیلرینده - بیین - مناسیبه گلن - آند ، آنت ؛

قسم ابتدی ایستادی - چون دایم دولهتدی
اوزن دنیاه آندردی - مطیع نفس دون اولدی
سبب بویم بوغون اولدی

آندریز - [andyz] - غرب - اسم - آردیغ بوغیندن بر چان
شهر کتاریده اولان چایلیق بره راسته لرن بولوندیغ عسکه
[الهه عتیق]

آندریس - [landyk] - چاغای - اسم - ولساغک برنوی
آندریک - غرب - فرانسجه : angélique - اسم - فسیله
سیویانه دن فوفول بر اون ، ملکه لوق
آندرات - [angélate] - اسم - حلس آندریکک آسان
عضوی سرکتبانی

آندریین - غرب - فرانسجه : anchiétine - اسم - آندریا
دیشین فسیله بنفیتدن کوکوسل گیی فولانیلیر بر اوندن
بیتاریلان موهر موثر

آندریا ، آندریام - غرب - روسجه : андрія - اسم -
آسکی زمارده کولورن آغلره ، چیشلکده اولوران
بارچیلرک اراضی صاحبیته و سئنگک حکومته قوشی دنیاه
عبور اولغیری باهوا ایش

آندریک ، آندریک - غرب - روسجه : андрей - اسم -
مؤلفین یونان ، فارسی قدیمین مانود اولق اوزده دروات
اندرا [الهه عتیق]

Du grec m^{me}. ἀγγαρία = id. et ἀγγαρία =
contraindre, forcer. La vieille langue a ἀγγαρία =
courrier persan à cheval, d'où ἀγγαρία = obli-
ger quelq'un à servir comme un ἀγγαρία. L'ita-
lien aussi possède les mots *angaria* et *angheria* =
travail forcé.

آندریگ - غرب - فرانس : angogo - اسم - حیستامده
چیقار و طبایندہ دافع دمان گیی فولانیلیر بر اوندن

آندریگ - [angyt] - غرب - اسم - یایی اوردک
آنی - [anyk] - فلزان - صفت - حاضر ، مهیا ، آماده
باقار - ایوق

آنیق ، آنیق - باقار - آنیق
آنیق ، آنیق - متصفی - حاضر لاق
آنیق ، آنیق - متصفی - حاضر لاق
آنیق ، آنیق - متصفت - حاضر لاق
آنیق ، آنیق - لازم - حاضر لاق

آنیق - [ankout] - چاغای - اسم - یایی اوردک ، آنیق
آنیق ، آنیق - [an + ang] - چاغای - اسم - آنیق ، اوی ،
عقل

آند ایچک - تعیر لرنک اولده بوسولدیگن ایستاده
عقلک - آند ایچک - مناسبه گلن - سوکنده خوردن -
تعیریده - بین یکت - دیکلدو - بو تعیرده ، بوغلورده
اولغی گیی بر ایستادهن ایدری کلمه مش ایسه ، مرچالده
بین - آند ، ابرانیلیر زودبده فولایجه بنلوب ایچیلر برشی عد
ایندیگی آکلایلیر !!

آندا - غرب - فرانسجه : anda - اسم - فسیله فریبوتیدن
بر ایستاده بیسور و بوسور بولونکیده بیوه وریر بر
آناج ، که چکیده کیندن بیتاریلان یاغ طبایندہ مسول
برنده فولانیلیر

آندا ، آندام - [anda + andain] - فلزان - ایشاری -
اوانک ، شوک

آندان آندریک صفتدن ابراق یوقی گیرک ، آناکه اوزسکا
نفس کلسون ...
آندالین ، شوناین - اوانک ، بوک گیی ، آنجیلین ،
شونجیلین

آندی ، آندی موشی - اوبله ، اوبلهجه ، اوبله بوبله ،
شوبله بوبله
آندی بلر طورمان یسکه گرشونیک گیرک بولسون

آنداک ، آنداک - [andak] - غرب - ایشاری - بهوز -
اوبله ، اوانک گیی
باقار - چاغای

آندور ، آندور - [andyr, andour] - آندری -
اسم - بدعا
آندرا قانون ؟ - لغت اولسون !

یادیم آندرا قلیش بونه حریت ایدی
هارادن بیخدی بوسوز ، یایوچه صحت ایدی
اولسکه میر آنی بین ایدن بری برچشت ایدی
ایدی قان قان دیور ایسلازی ابرانیلار
درحایت پس ایچیش قلازی ابرانیلار !
صایر

آندوز - غرب - فرانسجه : andoz - اسم - فسیله فبولان
سیندن بر اون

آندوز - [andouz] - چاغای - اسم - آردیغ بوغیندن بر چان
آندوز

آندوز - [andouz] - فلزان - باقار - چاغای

آندریماک - [andrymak] - آندری - متصفی - قاندرمن ،
ایستادی
نامل اولانه مطلی آندریماق اولوری ؟
سوز قانیاه زور ایله قاندرماق اولوری ؟
صایر

اوانغ ، اولك - باقكز - آتڭ ، آتڭ ، آتڭ .
 آنكى اوچاق - عقل باشيندن گيتك ، قورق .
 آنكى اوچتى ! - قهوش اولوب قالدى! عقل باشيندن گيتدى!
 آنكيز - آكده ، يعنى عقده اولغوزن ، آكيز ،
 آكيزن ، وھلە .
 آنلاماق - معنەدى - آتڭ يعنى ھنلە آتڭ ، آنلامق .
 آنلامان ، آنلامق - مشتق - آنلاپىلى ، ذكى ، قطين .
 - پدريتا اوفوسى دېن اوبقاتاق ، اوزناشايشە احوالين
 آنلاماق دور ...
 - مون آنلامانلار قونولوب دورلار ، روزى اوچون
 ھنت چىكاردىن ...
 نوام - محبوب القلوب
 اول مست لى ڭر دېر عشق چابدين مېنى
 گويا كيم آنلامادور پارسالاردىن خېر
 نوام - نواب القلوب
 - بولار اول حضرت پناھدق سوزن يا آنلامان يا آنكلا
 سالار بورولغان بوسون بيلە حمل قېلداس ، يا قېلا آتاي ...
 نوام - عاصم القلوب
 آنك _ (aī) - قازان - باقكز - آتڭ .
 آنكى ، مينكى (؟) _ (aīky , minghy) - قازان - اسم -
 سرخوشك ايكي طرفە سالانوب بورومسى .
 باقكز - آبان تېيان
 آنكفير ، آنكفير ، آنكفير _ (ankymak) - قازان - لازم -
 قوقو چىقارمق ، نواو ورمك ، فوق .
 آنكفېتىق - معنەدى - فوفونق .
 هوا ھجاب آتېغان خوش ايسلر بلان طولدى ...
 آنكوزمە _ غرب - فرانسوزجە : anchusine - اسم - حوا
 جوادن چىقاريلان قېمىزى مادە .
 آنكومە _ (anghumé) - قازان - اسم - سوز ، لاف ، مقاله
 [قل بارىش] .
 آنكيز _ (aīyz) - چاغاناي - اسم - اكين چىباب قالدېرىلدىن
 سوگرا نارلادە قالان سايلر ، آكيز .
 آنكيزمانە _ (anghyzmak) - چاغاناي - معنەدى - قوشاق ،
 چورمك ، اھلە اڭك ، صارمق .
 آنمان _ (anmak) - آذرى - معنەدى - آكق ، خاطر لاق ،
 ياد اڭك .
 آنداق - مېھول - آكيلمق ، خاطرە گيتيرك .
 آنلاماق - معنەدى - آنلامق .
 آنلاماق - معنەدى - آنلامق .
 آنلايش - نومي - آنلايش ، درك ، اذعان ، ادراك .
 آنلاپىلى - مشتق - آنلاپىلى ، مدرك .
 آنلاق ، آنلاق - اسم - اذعان ، ادراك .

آنساقل - مشتق ، آنلاپىلى ، ذكى .
 باقكز - آتڭ ، آنلاماق
 آنلامە بدم اسمەن فكرن ، سېھدارن ايدين
 آنلارى مقول نېغ چاشكار اغزېدىم ؟
 مابر - محمد علي شاه لساندين
 آننامە _ [annamak] - آذرى - معنەدى - باقكز -
 آنلاماق ، آنلاماق .
 آنوپلوتېرېوم _ غرب فرانسوزجە : anoplothérium
 آنوپلوتېرە anoplothère - اسم - ماوسەن دورنە ماڭدېر حيوانتلارنى ستمەسە .
 آنوق _ (anouk) - اوغور - طرف زمان - حاضر ، آمادە ،
 مېھتا ، نام ، مېكسەل ، شېمدى ، قى الحال .
 آنوق بولاق - مېركب لازم - حاضر اولق .
 ياكو بولسا ايگو آنوق بولسا
 آفوبولدى ساقي اول تىشى ياسا
 نوام قوبىلە
 آنوق - لازم - حاضر لاق .
 اى دنيا تېرىمان باوما كېشى
 يېگوبى آنوقى آنوق توت اى
 نوام قوبىلە
 آنوناق - معنەدى - حاضر لاق
 يارگوك ايديسى خلاق بولسا
 روزى نواميش يكتان قولا
 نوام قوبىلە
 آنا - طرف - شېمدى ، مان ، قى الحال .
 آنای - ام ، آمى - ائىدى ، شېمدى .
 ام ، آمى - ائىدى .
 آمديكى ، آمديكى - شېمدىكى .
 آمديكى گونلاردا - شېمدىكى گونلاردا .
 ياقوت - آتې ، آتېكى - شېمدى ، مان ، شېمدىكى .
 آنا ، آنا - بېلدىرمك ، خېر ورمك .
 بوواش - ايندە - شېمدى ، ائىدى .
 آذرى - ايندى
 قوبال - ام - ائىدى .
 آموق - درحال ، مان .
 باقكز - قازان - اوق ، اوك

آنونامىم [فصيھ] _ غرب - فرانسوزجە : anonacées -
 اسم - ذات القاتيندن - مناطق حاورە مخصوص آچايلر
 و آچاچلر .
 آنونيم _ غرب - فرانسوزجە : anonyme - اسم - آدسز ،
 آدى اولمايان .
 آنونيم شىركت - بر شىخك نامينە اولمايان و بوتون حصە دورلە
 عايد بولونان شىركت .
 آنە _ (ānē) - فارسى - اذات - لياقت اقادە ايدەر :

اوانغ ، اولك - باقكز - آتڭ ، آتڭ ، آتڭ .
 آنكى اوچاق - عقل باشيندن گيتك ، قورق .
 آنكى اوچتى ! - قهوش اولوب قالدى! عقل باشيندن گيتدى!
 آنكيز - آكده ، يعنى عقده اولغوزن ، آكيز ،
 آكيزن ، وھلە .
 آنلاماق - معنەدى - آتڭ يعنى ھنلە آتڭ ، آنلامق .
 آنلامان ، آنلامق - مشتق - آنلاپىلى ، ذكى ، قطين .
 - پدريتا اوفوسى دېن اوبقاتاق ، اوزناشايشە احوالين
 آنلاماق دور ...
 - مون آنلامانلار قونولوب دورلار ، روزى اوچون
 ھنت چىكاردىن ...
 نوام - محبوب القلوب
 اول مست لى ڭر دېر عشق چابدين مېنى
 گويا كيم آنلامادور پارسالاردىن خېر
 نوام - نواب القلوب
 - بولار اول حضرت پناھدق سوزن يا آنلامان يا آنكلا
 سالار بورولغان بوسون بيلە حمل قېلداس ، يا قېلا آتاي ...
 نوام - عاصم القلوب
 آنك _ (aī) - قازان - باقكز - آتڭ .
 آنكى ، مينكى (؟) _ (aīky , minghy) - قازان - اسم -
 سرخوشك ايكي طرفە سالانوب بورومسى .
 باقكز - آبان تېيان
 آنكفير ، آنكفير ، آنكفير _ (ankymak) - قازان - لازم -
 قوقو چىقارمق ، نواو ورمك ، فوق .
 آنكفېتىق - معنەدى - فوفونق .
 هوا ھجاب آتېغان خوش ايسلر بلان طولدى ...
 آنكوزمە _ غرب - فرانسوزجە : anchusine - اسم - حوا
 جوادن چىقاريلان قېمىزى مادە .
 آنكومە _ (anghumé) - قازان - اسم - سوز ، لاف ، مقاله
 [قل بارىش] .
 آنكيز _ (aīyz) - چاغاناي - اسم - اكين چىباب قالدېرىلدىن
 سوگرا نارلادە قالان سايلر ، آكيز .
 آنكيزمانە _ (anghyzmak) - چاغاناي - معنەدى - قوشاق ،
 چورمك ، اھلە اڭك ، صارمق .
 آنمان _ (anmak) - آذرى - معنەدى - آكق ، خاطر لاق ،
 ياد اڭك .
 آنداق - مېھول - آكيلمق ، خاطرە گيتيرك .
 آنلاماق - معنەدى - آنلامق .
 آنلاماق - معنەدى - آنلامق .
 آنلايش - نومي - آنلايش ، درك ، اذعان ، ادراك .
 آنلاپىلى - مشتق - آنلاپىلى ، مدرك .
 آنلاق ، آنلاق - اسم - اذعان ، ادراك .

بابی حیوان ، صید ، شکار ، آله گین و چایلیوب چاریلان
تی ، چاپول ، تالان ، آزیق ، غذا .

ضرب مثل : آو اولاندی ، دهل اولاندی .

آو قوشی ، آو کوبگی ، آو آتی ، آو هواسی ...

سوزگون آوی - اولاغک برجونق آویجلر طرفیندن چورللمسی
سورنیله پایلان آو .

اوردهک ، سوگونون ، طوشان .. آوی .

آو هواسی - اولانابه مساعده اولان بوسلی و قارلی هوا ،
عجازاً - زمان فرصت .

آویولتی - صید و شکار ایتک ، مجزاً - یاغما و چاپول ایدیلدیک
مال بولتی ، آله به ملک گچیرمک ، آزیقلاقی ، مقصدی
تأیینه چالیشق .

آولامق ، آو اولامق - معنای - صید و شکار ایتک .

ضرب مثل : کویک اولالی بر آو اولادی !

بالیق اولامق - بالیق طوموق ، مجزاً - سوز آ کللاماق (۱)
روزگار اولامق - مجزاً - سرعته قوشوب گیشک ایتک ،
پلدریمک .

آوه گیشک ، آوه چیشق ..

آولانق - مجهول ، مطاوعت - آو ایدیلک ، صید و شکار
ایدیلک ، مجزاً - آله گیشک ، آله دوشمک ، طوموق ،
آلدانق ، قایلیق .

آولانلیق - بالفکر - اولانق .

آولانیش - نومی - اولانعا ، صید ، شکار ، مجزاً - آلدانعا
آلدانیش .

آولاق - مکان - آو پایلان بر ، صیدگاه ، شکارگاه ، قوشی
و اولانلیق حیوانی چوق اولان بر .

آویس - قیاسی - آوه گیدین ، صیاد ، یکجیرده اونوز
اویونجی سکیان بولویگیک غنوانی .

یکجیری اوجالیندن اولان اوجیبار طائفهسی ...
اوجیبار بابا باشیلرین برخصوص اوغله جامعیدره که بادشاه
ایچون شکاره یئک داب و خدمتیلریدر ...
قیسا - جموع

آو طوماقه زیاده حریس اولان حیوان ؟
آویس کدی ، آویس کویک ..

ضرب مثل : آویس کویکی گچی یلار اولکناز .
- آبی نشان آتاز ، نغانی .

آی شالی آویس ، دامتکی نییوده قورمدانک ،
لا آتدک ... قسط بئزیک ، یازغترکه وورمدانک !
نوموق کیرت

آویس اوقی - ايس - قصبه شقیقه دن بر اون ، گردللهسی ،
دم زهره .

آو - [av] - آذری - ايس - آو ، صید ، شکار ،
بالفکر - اوو

آویس - قیاسی - صیاد .
آولاق - مکان - آوی چوق اولان بر ، اولانق ، نجیرگاه .
آولامق - معنای - اولامق ، صید و شکار ایتک .

عالم - خانانه ، مرد - مردانه ، جامیل - جامعانه ، زاهد -
زاهدانه ، دوست - دوستانه ، شاه - شاهانه ، فرزند -
فرزانه ...

بو آداتک دلخل اولدیقی مشمل طرف حاله انقلاب ایدیز .

آو - [ane] - فارسی - آدان - عذرلرک سوکلر ته کلیر و نوبزک
هیان مجموعه سی گوستلر بر .

بک - بگانه ، دو - دوگانه - پنج - پنجگانه ..

چل - چله ، پنج - پنجاه .. تعبیرلرینده کی [هاله] زده بوگا
معادلر .

آرنه - غرب - فرانسجه : anathène ، anèthène - ايس -
وازیله زیت عطریسینک زیاده طیار اولان قسی .

آرنول - غرب - فرانسجه : anéthol - ايس - آیسون
کلوری .

آرنولر - غرب - فرانسجه : anéroïde - ايس - معدنی
بارومتر و قیاس هوا .

آرنومین - غرب - فرانسجه : anémone - ايس - شقایق
نعمانیه دن چپاریلان زهرلی و میلسر ماده .

آیس - غرب - فرانسجه : anis - بالفکر - آیسون
آیزویان - ايس - آیسون کلوریدک تخمکیندن
حاصل اولان جسم طیار .

آیزول - ايس - anisol - ايس - ماییت - حامض آیسونک
زیاده مقلزده باریت ایدیلدیگیندن حاصل اولان جسم میلسر .

آیقلامق - anyklamak - ا - غرب - معنای - مهجور -
حاضر لایق ، آماده و مهیا ایتک .

بالفکر - آتایق

بالفکر - آتی ، آتوق - فزان

بالفکر - آتوق - اویغور

آیقلماق - [anykmaq] - چاقانای - لازم - بوملک ، ابرله شیمک ،
گلیشیک .

کبیرک ایگان ایچ نسیبک آیتقارین اولتور
که اولتورور سنی جونکی اولالسا اول بدجو
طی

آیلیر - غرب - فرانسجه : anilide - ايس - آمیده بکلزویق
مرکیبان .

آیلین - غرب - فرانسجه : aniline - ايس - معدن کوموریندن ،
نیرو یازیریک تحریقله استحصال ایدیلن و متعده رنگلر وجوده
گیرین ماده .

آیمین - غرب - فرانسجه : animine - ايس - دیپیل زیت
حیوانیسینک بر ملح تشکیل ایدین اساسلریندن بری .

آو - [av] - غرب - ايس - قاراده زده کبرده وورولوب طومولان

آولماق - مطاوعت - صيد وشكار ايدىك ، آولماق .
آولماق - مجهول - آولماق .

تولكى قوجاليش ايدى - شكاردان قانلش ايدى
أت دگيردى ديلينه - آو كچميردى آينه
هنه لرله قلوب آج - دولانيردى يلاواج
شايى طالب زنده

اون آويى ايدىك برداغدا - اون ايكي شامه برتاغدا
هرمبىر برش اوزدى - اون برى قالدى برتاغدا
يئلمه

گوردى كه بر آويى دام قورمش
دامينه خزالر يوز اورمش
فشلو - مجنون وئيلي
اينورمشدر آولانده رخشنى
گراغايه آب فرج بخشى
مياس طالب زنده

و [av] - چاغاتاي - ايسم - آو ، صيد ، شكار .

- بير آو هنگامه سى لغواسيدا و چاغاتاي و آتاقى آواسيدا .
نوايى - محبوب القلوب

- آوى ، نوشى دالى كوپ بولور ...
بازلمه

آو قىلماق ، آولماق - مصدئى - آو ايتك ، آولماق .
آويى - ايسم - آويى ، صياد .

آولاق ، آولوق - مكان - آوى جوق اولان بر ، آولاق ،
شكارگاه .

- سرو درياسى نىنك بىقاسىنى آولاق بير ديب تعريف
قىلدىلار ...

- يونواحى بخشى آولوق بىرلار بولور ايرميش ، درياسى
نىنك ياقىنى دا قانين چىنگىل لارى داقىرغاول و تاوشقان
قانين بولور ...
بارتمه

- سلطان محمد بىرگون محمود يلاواجنى آولاق دا چاغرىب
ايدى كيم ...
ابوالغازى شجره نازكى

ز ، آومە [av ، avoukl] - قازان - ايسم - آو ، شكار ، آغ .

آو فوشى ؛ آو زنى ، آو مالمقى ...

آولماق ، آوقى آولماق - آولماق ، صيدوشكار ايتك .

آو قورمق - صيد ايچون آغ قورمق .

آويى - قىياسى - آويى - صياد .

آولماق - مجهول - آولماق ، صيد ايدىك ؛ آومە يعنى آغدا
دوشمك .

آولاشمق - مشاركت .

و [av] - چاغاتاي - مېم ضمير - كيمه ، شخس ، فرد .

بىر آو - بر كيمه ، بر شخس ، برى ،

ايكوا ، اوچار ، نورتا ، آلتولا .. لعيرلنمده - ايكيكى
اويى ، دردى ، آلتيسى .. طرزينده وعل العاده - برى -

ديكىدر . فرانسوزجه نىك : un certain, quelqu'un
نظارى مقابلىدر .

خدايا مسلم خدالاي سىنكا
بىر آو شه كه داي گدالاي سىنكا
نوايى - سداستندى

بىر آو كيم چىقنى ايلدىن ، آگه اولدور
گدا لىقدىن كيم آگه دور ، شه اولدور
نوايى - فرعاد و شيرين

سكندر صئسى دىن بىر آو سوردى رخش
آينىك دىك كه نوشكاي چاقىن دىن درخشى
نوايى - سىمساياره

- بىر آو گا كه بىر مدح ديدنىك اون دم بيله خلاص
بولماق بوقنور ...

نوايى - محبوب القلوب

بىر آو اونكازدى عمرىن عيش ايلاش

بىر آو تاتقاي يوق آغزى تولا آش

بىر آو نىنك نقره طلاسى مول مول

بىر آو گورگاني يوق عمرىندا بىر يول !

آو [av] - چاغاتاي - ايسم - آغو ، زهر ، باقكز - آغو

آو آو [avav] - چاغاتاي - ايسم - آو آو ، كويكك هاولاماسى ،
عوموه .

آو [ava] - اوبور - ايسم - خاس - عربجه ؛ حوا عترقى .
آو اوغلاقى - آدم اوغلاقى بىرىنده .

آو اوانلىق [avadanlyk] - غرب - ايسم - فادىسى - آبادان -
دولكر ، مارانقوز و امانلى استانلار قوللانمىلرى آلتىز .

آوار [avar] - ايسم - خاس - غولنك اىستىلار بىدن سوگرا ،
خزر و قاراده كىز طرفلى هون ، بولغار ، آوار ، خازار ،
پهجه نيك ، بولوچى و ماچار .. گىبى تورك قىيله لرله مسكون
ايدى . بولردن خزر خازارلى و يا وولغا بولغارلى ، آز
جوقى بر زمان پايدار اولان بر حكومت تشكىل ايمشلىرى .
ديگر قىيله لرده ، مهاجرت و اىستىلا قاصىرغالى آراسىنده ،
شورابه بورابه سوروكلنمىلر و گويجه حالينده باشايدىلر .
ايچلر بىدن آوروپا قىين بايان و اوزون مدت او طرفلرده
برله شوب قالانلرده و ادى ؛ مثلا ، بولغار ، آشامى طونا
اىسلولرلى اطاعت آلتىنه آلمشلىرى . آوارلارلرده بائوتىياده
موتقت بر حكومتلرى بولوتىيوردى . ائك نهايت ، ماچارلرده ،
پوكونه قدار دوام ايدىن حكومتلرلى تاسىس ايتدىلر .
آوارلر ، آلتىنچ عصر مىلادىنىك اورتالرنه دونغره آزوف
ده گىزى ساحلرلرنه ايتدىلر و دفعاتنه بىزاس ملىكترلى
چاپوللادىلر . بر آرائق ، روم ايتىر تورى بوستىينا نوسه ائشاق
تكليف ايتدىكلرى زمان ، بوتون عالى بر قورقو آلمى و هونلر
خاطره گىلدى . اوغرلر ، بولغارلرده آوارلرله ايشاد ايمشلىرى .
بوتلر ، دها ائسكىدن ، كاشغر طرفلرنده اوتور بولردى .
چىنلرلرلر - جون جون - دىدىكلرى قومده آوارلردى .
[تارىخ قوم ترك] بو آوارلرده آسيا ملتلىرىنىك مهاجرت

معانی تنگنه معروض ویکسوز ،
معانی سؤالات ايله هر مخلوقده مولود ،
آواره ملولاشمدهم ايجاد حياتي .
توفيق فکرون

دل درد ياره دوشدی برجازه واری یارب
بر برن گئی جهانده آواره واری یارب
سلطان مراد کتک
سرکونگده بر دم سلسله آوام اقیق گوکک
غرب اهلرده شمدی درد ايله آواره در جان

آل ورمدی دکتاره دنیا دبو ای دل
آواره اولوب ايله اظهار تلاقی

ایلیوب محض کرم بندگی بیچاره منه
فیض هشته مدد قیدی بو آواره منه
وامد

آوارگی - [اره] - آواره حال وصفی ، آواره مک
آوارگی عشق ايله عالمه فیما
محسود صفا پسته آریاب سکوز

آواریا - غرب - ایتالیایچه : avaria - ازم - بر گهزه ویا
جولسیته گلن بوزوق و خسار .

آوار [āvāz] - فارسی : آوازیدن - تحقیر - بوکسک سس ،
صدا ، ندا ، جار ، عکس صدا ، یاقو .

ضرب مثل : آواز دهل شنیدن آرزو خوش
باغلامه طمنطنه طله گوکک

دوردن خوش گلور آواز دهل
هم صفوت روح اولان او آواز
اولدجه حرم چلمه دمساز
محمد عاکف به

هریکه درد مند از سرشوق
گوش بر ناله ختم کند
چلراقی بر آورد فریاد
و آن نلده پرو حرام کند

حیف باشد صغیر بلبل را
کز ز فیرخ از دام کند
کاش بلبل خوش بشنسی
تاخر آواز خود تمام کند

آواز بلند - اضاقی - بک بوکسک سس
می خروشه بحر وی گویند آواز بلند
هرکه درما غرقه کرده غایت هم ماشود
گلخجندی

خوش آواز ، بد آواز ، هم آواز ...
شوق رخسارک ايله ناله ایسم برسوز
اولمن بلبل شوریده هم آواز بکنا
فرجادان پلنا

غرب نوبکجه سینده [avaz] تلفظ اولونور :

آقبارنه کندیلرنی قادردیلر و غربه دوشرو پروبوب
افانیت و عیاطله مونزلره سایر نوزکتری آراسینده کی برلده
اوتوردیلر . آمو و سیر صولری آراسینده کی برلده مستقل
بر حکومتلری واردی . جا قکری ده کندیننه - خاقان -

عنواینی و بر معندی . قطعه جوق لوتلی اولان آلتای خاقان ،
قازس پادشاهی خسرو نوشروان ايله برلشمرک آزارله هجوم
ایندی و خاقانلری اولدوروب اوردولری بوزدی . قانلر ،

[وار] و [خوق] آدرینده کی ریشلرله داها غربه دوشرو
پورودیلر و یاقین و اولغا نبرلری کجوب دونای یعنی ملونا
نبرته قار کلدیلر . و آسکین بری بو طرفده اوتورلن
تورک قوملرینن اسکیت ، سامارت ، خون ، آلان ،

اوغر - بولغار قوملری کندیلرینه تابع ایدوب اولرله اختلامله
بولدیلر . آواز خاقان [بان خان] آل روم قیصرلرله سیاسی
مناسبتلرده بولونغان تاریخلره بازلدی . آوارلر داها ایلک
زمانلرده مورواویا و بوخاریا طرفینه مستولی اولشلردی .

فرانسا حکمداری ، بر عمارده بو نرزه اسیر دوشمنن لیکن
غذیه نجات مقابلهده فورولشندی . لومباریا ، داجیا و یانویا
قطعه لری ده آوارلرک افرینه گیدی . بک آز زمان سوگرا
دالاجیایده آلدیلر . میلادک ۶۸۸ غمی بیلینده وولغان آتک
نبرته قار اولان برل آوارلرک افرینه ایدی . سوگردن اسکیت

قوت و تسلط بولری غالب ایدیلر . میلادک ۶۳۵ غمی بیلینده اوغر -
بغارلرک خانلری [قو آرات] آوارلرک طایفه نندن چیلدی . بو نرزه
هر نه قار اوغر - بوخارلرله بر اصفدن ایسه زنده عرقی ایلر
اوتوردی و ما کتت آوارلرین بولغار نوزکترینه گچیدی .

بوگون ، قفقاسیاده کی - آوار - لره بولرک انقراضی نظریله
باقیلر . بعضی مورخلر - توغای - لرده آوارلرک لسلیندن
اولغلری سوله منلر . قطعه نعلای آدی ، یالتکز آوارلرک
قیه سینده ده کک ، داها جنوب طرفینه و تورکستانه قار
بیلش اولان بولغارلرک اتحادی بولغان قازان قانلرینه ده
برلشکده در .

میلادک ۸۲۲ غمی بیلیندن سوگرا آوارلرین تلر خنده برینده
صادف ایدیلر .

آوارا - غرب - ایتالیایچه : avatere - ازم - گیتک و یاقین
ایسکدن آبیلیاسی .

آواره [āvāre] - فارسی - صفت - پوش گزن ، سرسری ،
آیلاق ، سرگردان ، بریشان ، غربت زده ، وطن جدا ،
شاشقین ، دوشگون ، لغاده .

آواره عشق ، آواره آلام ، آواره سودا ، آواره محبت ،
آواره دل ...

ضرب مثل : آواره لرک بری میخاهدر .
آواره اولیق ، آواره قانق ..

سرسری گرمه سین آواره
عشق دوشش گئی سین بی چوره
قنل - دقت عشق

مفهور نداشت ، نظرم برله مملوف ،
یرامن غریمه خیالات سپهر ،

آوارا - غرب - ایتالیایچه : avatere - ازم - گیتک و یاقین
ایسکدن آبیلیاسی .

آواره [āvāre] - فارسی - صفت - پوش گزن ، سرسری ،
آیلاق ، سرگردان ، بریشان ، غربت زده ، وطن جدا ،
شاشقین ، دوشگون ، لغاده .

آواره عشق ، آواره آلام ، آواره سودا ، آواره محبت ،
آواره دل ...

ضرب مثل : آواره لرک بری میخاهدر .
آواره اولیق ، آواره قانق ..

سرسری گرمه سین آواره
عشق دوشش گئی سین بی چوره
قنل - دقت عشق

مفهور نداشت ، نظرم برله مملوف ،
یرامن غریمه خیالات سپهر ،

آواز آواز باغیرمق .
آوازی چینه‌ی قادار - ترکیب - اولانجه سیله .
آوازه - اسم - آواز، فریاد + مجازاً - صیت، اوک، شهرت .
آوازه چنک ؛ آوازه رباب + آوازه رعد . .
هم صیتسی برداخ هم آوازه‌سی عرق
تیدن بیلنور سوز محبت نه به درلر !
؟
خیلی دندگره براغشیدی در سامعه‌ی
فرط آوازه لطف ایله پیام دولت
مینف
چنان شد است برون شهرتس ز آواز
که رفته است همه آفاق صیت و آوازه
اوبالمان

بدروس آغدی کراسه‌جیان
آوانتا - غرب - ایتالیانجه : avanta - اسم - قازانچ ، کار ،
منفعت ؛ بلش قازانلان شی + قاپاروز .
آوانتاسینی دوشونک ؛ آوانتاسینی تأمینه چالیشمق . .
آواند - {lavand} - آذری - اسم - ترس معالی ؛ پوز .
آواج ، آووج - {lavoudj} - غرب - اسم + صفت - ائک اوج
طریق ؛ آووچک آلابیلگی قادار شی .
صرب مثل : آوجینی یالاسین !
se rattache, comme sens, au mot turc
آواج = poignée, d'où آوازمق = s'emparer, enlever,
ravir. Ce dernier vocable parait être allié, à son
tour, à l'arménien *avaf* = paume (de la main) ,
d'où *avafavafel* ou *zavafavafel* = ravir, enlever,
dérober .
بدروس آغدی کراسه‌جیان

بدروس آغدی کراسه‌جیان
بر آوج ، ایکی آوج . .
آوج آوج ؛ آوج دولرسی ؛ آوجله - مجازاً - بول بول ،
جویق جویق .
هانی اولسکی بن ، او مرد غریب ؟
پوله بیلدم او سرسری بی بوگون
بر آوج آتون ایلوب احسان ؛
« هایدی گیت ، دیردم اولور خیران ! »
توفیق فکرت
اوگون حسن بولوگک تا او کشفه اون ساعت
بلا توفیق آووچله قورشون آغدی ؛
نهدر غرا . . بونی گورمش ، بو ذوق طاعشدی .
توفیق فکرت
بر آوج طپانله بوتجه قیل وقال
نه گرگدر ای کریم ذوالجلال ؟
پوشن امره
آوج ایچی ؛ آوج ایچی قادار - مجازاً - آرز مقدارده .
آوج آچیق - مجازاً - دله‌نک ، تسأل ائک .
آوج آچدیرمق - مجازاً - دله‌ندیرمک .
آوجینی یالامق - مجازاً - ایله‌نک ؛ آرزو ایدیلن شیدن
محروم اولمق .
درد استنبوی گیمه‌ده ورمیله قاباله
ایئلرمیم او پویوب آوجکی باله
آواردم اورتاق اولدم ایسه یاق شو پوستاله
نوریرر ایچی طوته شی قاج یانه خاله
اون بین باشنده کندنه بر اورتاق آرمم !
فانسی
آوجلامق - معندی - آوجله طویوب آلتق ؛ قاورامق ؛

بدروس آغدی کراسه‌جیان
حیا باشا - اعلی توفیق
آوازه - {āvāz} - قازان - فارسی - اسم - سس ، صدا .
باشکیز - تافوش
آچی آواز - توصیف - آس سس ، فریاد جان خراش .
آوازه بیرمک - لازم - باغیرمق ، فریاد ائک .
باشکیز قیغیرمق .
آوازه - اسم - سس ، صدا ؛ سوز ؛ مجازاً - شهرت ،
صیت ؛ متنازه ، کورولتو ، پانیردی .

آوازه - اسم - سس ، صدا ؛ سوز ؛ مجازاً - شهرت ،
صیت ؛ متنازه ، کورولتو ، پانیردی .
آواز - {āvāzél} - چاقانای - فارسی - اسم - شهرت، صیت ،
اوک ، شان .
آوازه بوناق - آدی بیلیق ، اشتهار ائک ، اوک آلتق .
آوازه‌سی عالم نه نوشتی ! - شرقی دنیا به بایلهدی !

آوالاتمک - {avalatmak} - چاقانای - معندی - چورمک ،
دوندومک ؛ بوورالامق .
- شیخ ابراهیم آجری که خفت آوالایب دور . . .
توبی - نسام‌الیه
آوالاتمق - لازم - دوندک ، چورمک ؛ بوورالامق .

آوانه - {avan} - آذری - اسم ؛ صفت - دشمن ، باو ، یانی .

آواناک - {avanak} - غرب - ارمنیجه : *avank* - صفت -
آحق ، بودالا ، سرس ؛ یک قولای آلدانان ، ساده‌دل .
اوگما ورمکده بوتون مانی . . آبت ؛ با بوناق ؛
یاخود آلدانه به غایته مساعد آواناق .
محمداسفیک

آواناللق - {l} - اسم - حماقت ، بلاهت ، بودالانق .
Niais, Nigaud, Stupide, Dupe, Gobe
mouches.

Comme forme et comme sens, nous avons ici un
mot qui se rapproche singulièrement de l'armé
nien *avank* = 'anon', 'bêta' Notons cepen
dant, que, d'après les lexicographes tures, c'es
un substantif verbal de آوغنق = être faciliem
persuadé, dont le thème transitif est آوغنق (L. or

آوج آوج ، بول بول آلق ، آوزلاق ، آلوب قاقق ، آبارق .
روزگاری آولاق - بلكن روزگارله دولوب شيشك .
آله آوچه صيغاز - تركيب - مجازاً - پاراماز ، خاشاري ، آفاجان .

آوج ، آوچ - **آوچ** - **lavoudji** - چالغاي - آسم ، صفت - آوج ؛
برآلك آيايلهكي قادارسي .

بافكز - آلتش ، آلوچ ، آفاق
- ميرزايك كونكلك گرفت كيليب برآوچ مردم كيلوروب
آلتاس قليب دوركم اوشو نيازمنده ليغ في قبوله قلفاي ...
توبه - محبوبه لوب
آوچ قفاق - آك چيرفي ، آلتينلاق . بافكز - ايرغاق .
- اونيله آوچ قفاق مردم خردو آردم فوشلاري ناياق
اويوندم ...
توبه - محبوبه لوب

آوچلماق - آوچله آلق ، آوچلاق .
آوچ اويوني - شكس چغسي ؛ اويوني .

آور - **lavet** - فارسي : آوردن - گيتيرمك - تحفيق - مركب
صفت تشكيل ايدم :

آل آور ، بياق آور ، رشك آور ، نب آور ، زور آور ؛
زبان آور ، گريه آور ، داد آور ، رفت آور ، خرق آور ،
حك آور ، اعلان آور ، خروش آور ، نشاط آور ، نام آور ؛
بين آور ، عز آور ، سكون آور ، ياد آور ، رقت آور ؛
زيب آور ، شوق آور ، خست آور ، نظم آور ، بار آور ؛
اميد آور ، دهفت آور ، حيات آور ، فيض آور ، آيد آور ؛
غبطه آور ، باس آور ، وجد آور ، ملان آور ، مول آور .
قدسه بن قدسه به تعريف شاه نكته بيان
تيلم ضبط ايدم آنديشه زور آوري

آورده [ده] - مشتق - گيتيريش ، گيتيريش .

آور - **lavour** - فزان - صفت - آوير .

بافكز - آعر
بيك آور حالگره قائم ؛
فان گول بريم ايكان آياق نيوب بوزدگر
بو حسرت آور ايكان في حال ليوب بوزدگر
خلق سوزيشدن

آور طوبو ؛ آور منقت ؛ آور زمانه ...
آور كشي - نوسلي - روح صيفيش آدام .
آور بارقي ، آور كيليك ؛ آور سانلي ...
آورلق ، آورچلق - آغبرلق ، ثلث ؛ مجازاً - اضطراب ، منقت .
دنيا سن آورلق بلن اوز درادر ! ..

آورايق - مطاوعت ، لازم - آغبر اولق ؛ ثلث ؛ اضطراب
ويرمك .

بافكز - صانلاق
باش تورابو - باش آغبرسي ، صدام .
آورمق ، آغرمق - آغريق ، خسته دوشمك .
بافكز - اوزلوكك

آورق ، آورمق ، آورندرمق - آغريق .
باش آورق - باش آغريق ، اصديق ايتك .
باش آورندرمق - بافكز - باش آورق .

چاليم ، چاليم جاناشم
آورميسي جان باشك ؛
آورمسه لاي آي جان باشك
اوزوم توشمك چاناشم ؛
حق شعرلرندن

آورو - آسم - آغري ، وجع ، آلم ، اضطراب ، درد ،
مرض ، خستلق .

بافكز - چير ، سرخاو
ضرب مثل : آورو كيتار ، عادت كيتاش ؛
باقلي يوز برلن آلام قارش آورلق آوروون
چو كنده سايم يوره كنگه قاققارا فان ساولوون
توقه

آورق كيلمه آورورغه مليبده بو
آورورغه يره ايش قورق دارو
عجده لغوي

آورولي - مرض ، خسته ، دردناك .

آورد - **laverd** - فارسي - تحفيق - چك ، عيجا ، كلزار ،
آوردگه ، آوردگه مكل - چك بري ، ميدان حرب ، نعره .

آورمى - آلان قوشيك برشمسجه ويريل آد ، بولر ، آلاطرق
ديگر برقولى اولان صيرالقره برابر قاققاساده و دون نهري
أطرافينده اويورورلر و جوارقيه لرله مجازيه ايدوب دورورلر .
سارمان توركلري ، دوله ايدوبون آراسيندن چيقاران چو نردى .
برزمانلر قرقك برقمسده مستول اولشلردى .

آوز ، آوز - **lavouz , agyzi** - فزان - آسم - آغر ، آغبر .
آوز آجق - آغبر آجق ، سوزسولمك .
آوز آجوب قاق - آغري آجوب قاق - مجازاً - شاشق ،
حيرت ايتك .

قالي آوز - مجازاً - خونخوار ، غدار ، ظالم .
گويي كوب ، طرناق اوتكمن ، باوزاول
صعظلي آشار ، قالي آوز اول
توقه

آوزدن آوزغه - تركيب - آغيزدن آغيره ، ديهدن ديده .
آوزدن آوزغه سولهوب بورمك .
آوزدن طاشلاق - آغيزدن چيقالمق .
- يا آا كويدن نام اخلاصلى قايوب طوبوب ، تبيجه مطوروب
آي آوزلاردن طاشلايلر ...
توقه

آجق آوز - آجق آغيز - مجازاً - سرسم ، بودالا .
آوزسوي فورق ؛ آوزسوي فوروق - مجازاً - لاشمسز
بره سولهوب دورمق ، آغري ديل قورومق ، دييشده
توي چشك .

آوزنده سوني كيان ! - آغيزنده سوي قوروماشم ! -
مجازاً - آغيزنده سوت فوقق .

X - ایندی مین آوزنده سونی کپیا گان بریگندن نورقارمو! ^{توقای}

آوزایی - مرکب اسم - آغیر قوقوسی .
آوز آوروسی - مرکب اسم - آغیرخسته لئی .
آوزلی - [لی] - آغیرلی ؛ آت آغیرلی .

X آوزنگا پالده جلی ! - آغزگه بالاپله باغ ! - مژده ایله گنن برآدانه خطباً سوله نیر .

آوزلاشمق - عازاً - بیدروب بچیرمک ، طعام ایتک .
آوش تاوش - [یاع] ایلادن - لاف و کلاف ، دبدی قودی .

رقاص - [avkamak] - غرب - معنای - مهجور - اوفلامق ؛

فیروب پارچلامق ؛ ازمک .
آویبق - باقکز - آوقامق

آوکیر - [avghyr] - غرب - فارسی : آبگیر عرق - اسم -
چولهارک دودوقدری بزه سو سرک ایچون قوللامدقاری سوپورگه .

آول - [avoul] - قازان - اسم - کوی ، قره .

باقکز - چانغانای

باری بیسن خدای یاردم
بورر من جیل و داوالاردا
قوسه دشان شیرلردن
موررم من هم اولاردا
فره ابرامیس

آول قازن - کوی اختیاری ، آق ساقال .

آول کبکیسی - کویلی ، کندی .

آول آوزی - کوی آغزی - مجازاً - دبدی قودی .

آول طورمشی - کوی حیات ومیشی .

- اکن بولارک برسی دمینه اوقورغه بولان دردمی - بوندزه
آلماچیق و اوقورغه اوجقان گولگی اوزلرک قارا آغی
آول طورمشیه فوندزه آلماچیق ایدیلر...
سداشیدومسداش

آولداش - برکودن اولان .

آولینق - آوله و کویه معنای .

آول ، آورول - [avoul] - چانغانای - اسم - چادیر + آغیل +
برعالمه عاند و برآزاده اولان چادیرلر ؛ کوی ، کندی ، قره .
باقکز - آغیل

آورولتاش - برکودن و برآورولدن اولان .

آول ، آورول - [avoul] - فرغیز - اسم - چادیر + کوی .

آول ، آورول - [avoul] - آذری - اسم - چادیر + کوی .

آوروم - [avlak] - چانغانای - صفت - اوزاق ، ابراق .

آولاقاق - لازم - اوزامق ، اوزفلامق + بولیی شاشیرمق ،
بولدن چیشمق .

تامین اولاقب دشت جنون ساری چیلیب مین
دل شورشیدین عقل یاسایی بیقیب مین
مولی

آوروم - [avlak] - قازان - مکان ، اسم - خلوت و عزت ایدیلن بر ؛
بالکوزلی ، شباتلی .

X نصیحت بیرسانک آولافده بیر ، شتاکه دینقلر : التصح
بین المللا تقریب !

ملا عبدالناصر اوقلی

آولافده بارماق - شبا به گیشک ، عزت ایتک .

آولافلامق - معنای - خلوت ایتک ، اوزتالی شبا ایتک .

آولی - [avly] - غرب - روسیه : [авль] ، لاتینجه : aul -
مکان - اطراف دیوارله محاط اولان بر .

آوروم - [avmak] - قازان - لازم - آغیق ، برهانه ، میل ایتک ،
ا گلمک ، مائل ، تهنیدام اولق ؛ گونش غروبه بافلاشمق .

قویاش ، بولدوز آومق - ترکیب - گونش ، بیلدیز غروبه
بافلاشمق .

بلو مشکل ، گپیراک کنی سوپارگه ؟
اوزک آرسالنده آوداری سوپارگه
توقای

قاید آوسام مین ، خلق شول یاقی قوتلر ایدی
چیر یوزی جنت ایدی ، دولت ولعت یار ایدی
توقای

دین حاضر ایسکی ، آوارغه ملوعوبی چرگان دیوار
آزغه اونانخته بارماق بدن نورسه ک آوار ؟
توقای

آودارمق ، آودرمق - معنای - اگمک ، بر یانه میل
ایندیرمک ؛ یقیق .

آوآونوه - ترکیب - [یاع] ایلادن - «نا جبقا» دوشه قاققا .
آوش - مشق - اگری ، مائل .

باقکز - چالش ، فیوق ، قین

آوشیق - لازم - میل ایتک ، دونه ، برردن دیگر بربره گچسک .
قویاش آوشیق - گونش غروبه میل ایتک .

جیل قبهله آوشیق - روزگار قبهله دونهک .

قون ، قش ، باقمور آوشیق ...

آوشورمق - معنای - برردن دیگر طرله گچیرمک ؛ بر
قاپدن دیگر قبه پوشاتلیق .

آونامق - لازم - پورالانق ؛ دونهک ، دورایتک .
باقکز - تکزاماک ؛ ایلانک

ضرب مثل : آط آونغان بیرده توك قایر .

آونامق - معنای - دوندیرمک ، دورایتدیرمک .
باقکز - تکرا ایتک ؛ ایلامدیرمک .

آورتماق - [avoutmak] آذری - معنای - آوونق ، باویلایمق ،
یشغال ایتک .

آوونمق - لازم - آوونق ، اوایلانق .
آووندیرمق - معنای - آووندمق ، اوپالاندیرمق .

آورتماق - [avoutmak] - چانغانای - معنای - آوونق ،
اوایلانق .

چون بولار بولدى ، اوزونكىنى خوش توت
بىر بىناھ بىلا كوكتوكتى آتوت
ساقاھ

- اۆگەسى بىلەكە - لالەكە - بولدى ، ماسوى اللق اوتوتاق
دور و ائان كەسى بىلەكەم - ائالاقە - بولماي ، كوكتاكى
آوتوتاق و مشول توتاق دور ...
توبى - محبوب اللقب

- شعرا سىرتاز و نظم دالسون برداز شعرا ئىك شىرىن
اشماي و زىككى ئىيانى دىن ائيك مىك دىن آتوتق يادوتوب
مىن و آلاز ذوق و خوش حال لى دىن اوزومى آوتوب مېن ..
توبى - ماکە اللقب

آوتوتاقى - لازم - آوتوتق ، اوبالانق ، مشىل اولق ،
بىر مادن سىتوق كوكتوگوم سىوندى
بومى ئىق آوتوتاقى دىن آوتوندى
لقى كادوتوب

آوتومى [avoutmak] - عرب - مەندى - ائىكەندىروب
اوبالانق ، مشول ائىك ، چوچوق آتادوب اوبانق ، بوش
و ائىلسىز و عدلە تىلى ائىك .

بىرى - كە يادىمە لالان گرەپە بىكوز -
اوتتار ، آوتوتور كوكتىسى حالا بولاشمە
عېلانق حېسە
آوتودان سلقى بوغم حالەدە اولد بولمە
اوبىلە مشىك ائىدى تىلە خىشاي غەم
خالىق باشا

ھانى « باشقىم » جىرك فوردىنى پوكىك خوليا ؟
سى يىلرچە آوتوتىدە او طلون رويا
اوبومىك ... يا اوبانە بىك ائىرىمى تىپ
مشىك ، بردن برە آفلاھ چوكن قالى صباح ؟
مەھ ماسمەك

آوتومى - مەندى - چوچوق اوشادوب سوسدىمى ؟
اوبالاندىمى ؟ ائەھال ائىك .
آوتوتق - لازم - بىر ائىلە مشول اولوب كىشىن اوتوتق ،
اوبالانق ، بوش و ائىلسىز سوزلە و عدلە ائىتوب وقت
كچىمەك .

آورت ، آوردە ، آورت ، آورد [avourt , avourd] -

عرب - اسم - يا كلك ائىك ائىك طرفى و بوش بىرى ، يا كلك
ا كىلوب چارىلان ائىساقى بىرى ، مجازاً - آتوب طلون ،
تدخ ، اوگوتە ، خاتىر ، لاق و كلك .
آورت ائىك ، آورت ساقى - مجازاً - آتوب طلونق ،
اوگوتەك .

آورتق - قىسى - مجازاً - آغرى غلەك ، چوق سوزلە ؟
مغور ، خود غروش .

آورتق آورتق - مەھول - مەھور - ائىكەك ، چارىلوب
دوتەك ، چوكتەك ، فورتق .

آورتق - مشق - مەھور - پوكوك ، فورتق ، چارىلوب .
آورتق - لازم و مەندى - مەھور - ياي كچى ا كىلوب
پوكوك ، ياي فورمق و قاصىق .

آوردە ، آورد [avourd] - آردى - اسم - آورت ، آورد .
بىرىتوب ائىك ائىش پوكولودى كرىك
چوكوب اوردەك ا كىلوب چەن اولولون خىرىك
عنى دالم

آوزۇ [avouz] - چاقاناي - باقار - آغىز

آورتقە ، آورتقە [avouchka] - چاقاناي - اسم - لوجا ،
زوج .

باقار - آوشقە

- يامان تىل لىك بولسا آوشقە كوكتاكى آئىن پارالىق ، يامان
لېش لىك بولسا ابرگا آئىن بوز قىلىق ...
توبى - محبوب اللقب

آورفات - عرب - فرائضه : avocat - اسم ، صفت - حاكم
حضورىدە بردىقاي مدافە ائىدىن ، دعوى وكىلى ، عالى
مجازاً - چاك چىكە ، گوئە ، سلسطە گو ، مغور .
آورفاتق [ا] - اسم - آورفات مىلك و صفى ، مجازاً -
سلسطە ، مزدتەك ، ترور .
دعوى آورفاتقە قازىدى ؟

آورماق [avoumak] - آردى - مەندى - اوبومق ، اومىق ،
ارغوشدىمى .
آوروشدىمى - باقار - آورماق

آوزۇ [aviz] - فارسى - تحقيق - آرتق - آستق ، مالا لىدىمى -
آسىپى و آمان مەناسىدە مركب سلفى تىكىل ائىدى .
دل آوزۇ ، دست آوزۇ ، جان آوزۇ ...

حلىق روز و گھور رىزىب
شاه زن زلف دلاوزىب
آئىق

آوزە - اسم - آستق ، كوپ ، طنوندىن ورنىچەن بايىلوب ،
پوك اودا و سالونى توب ائىون قوللانق و طلواندىن
آشاي آسىلان مەند قولىرى حاوى شامدان .

ھىلوحىسى قرض لىق آراى فرىد
آوزە رخشەسى آونك كواك
عرب ائىھ مە شىمە نىر و كاد
برىنع و غەزىر
أطراف و جواپ
امىلىق مفا لىسوفە

آوزە گوشى - ائىق اسم - كوپە ، گوشولرە .
يا كىرە كىلچەكە در بخر خىلم
آوزە گوشى دل پاران مىلار
مھى

آونك - [وە] - اسم - آستق .
لسان عولمە [عولمك - ھە ، وە] شىق ائىدىلر .

ئىل ائىكەك جىلشە خرد توبادە
طلق اوبان جلالندە سىلوات آونك
مەھىلە

ايدم اولار اينه سلك لال مردان
عقد لؤلؤی تر یا گبی عرشه آونك

آوخته - عشق - آصیل ، آمیلمش ، معلق .

آویزو - غرب - ایتالیاچه : avviso - اعلان - اسم - هر طرفه
اظهارله بیلدیرلک مناسبله - بروم مخصوصده واجرتلردن
تزیلات بایلیق صورتیه ، قالدیرلان قطار .

آه ! - lahi - غرب - ندا - تحسیر ، یأس ، اضطراب ، خزن
وامید گبی حییات قلبیه بیله بربر :

آهدن باشله نهوار برده چك !

درددن غیره نهد برده چك !

مدامق حلد به

رضا یوق ایشامه مذهب عشاقده بوقه

بر آه ایله جهان ایلک بریاد قالدیر !

وچدی

صدای آه نوکندی کنیدی آه نفس

گوگلدن آه ایدم آه آهه قلدی سس

هر طرفه کیم سندان ایدر فیرکه نرول

بر آه اولورده ناملکونه بولور وسول !

کالدنه اکریه

پولمه اولار چاه گنسون

بر آهدر آهاله گنسون

قالده

آه وناله ، ناله و آه :

عدو چونیح کشد من سپر بندازم

که تیرما بجز از ناله و آهی نیست !

حافظ

آه و آئین :

قاپلادی دریای شوق و شادمانی عالی

زائل اولدی بر بوزدن ناله و آئین

شیا ایشا

یا لکنز اوی ؟ بیگ فکر سیاوی بو زمینده

چناب نخری قاهره آه و آئینده

محمداسفندق

آه و زار :

آهواه ! نه بر ، نه یار قلدی

گوگلم طولو آه و زار قلدی

مدامق حلد به

آه سحرگاه :

نه ناله نه آه سحرگاهه سرفرو

ایتم ملزنی عشقه همراهه سرفرو

شیا ایشا

بو بله قانز طوفور نیر قضا اعدایه

عاقبت برگون ایدر آه سحرگاه مدد

دوسی

آه جانگناه ، آه دلروز ، آه آنتین ، آه شرربار ، آه

بیکر سوز ، آه و فریاد :

بر زبنده عشق اولدی مرداد
کیم ایدم اولدی آه و فریاد
قالده

آه سرد :

دمدر بر آه سرد ایله ارباب وچد و حال

سرتایای طوگدره نار جهنمی

اسکدول حق به

نه بلسون آشک گرم و آه سردن عاشق زانوک

خردار اولیالار روزگارک گرم و سردن

سید و صفا

آیچون صالدهک برودت ای خزان اجزای گلزاره ؟

تیه کارین هزار یی توانک آه سرد ایتدک ؟

قالده

آه آفتاب :

ایسیم هم جاسم غم ، ایتم صبح و مسامتم

گوزم برتم ، دلم بر آه آفتابردو سلس

نوس

آه وواه :

خرانک دلیند وچننک دلخواهدر چانا

خیالکله نینک کاری آه وواهدر چانا

هم

آه شورو فشان ، آه ندم ، آه و فغان .

عشرت آباد بلاده اوله دشمنلرک

همدی ساغر غم هم نفسی آه ندم

ولسی

طاغیر باشنده آر نلک آغلوب کیدر

یاچه رعندک ایتدیک آه و فغانی گور

سغلام

آه پنهان :

شبیله بر یاسواد آه پنهانمیدر ،

مییدر بو یاسرشک چشم گریامیدر ؟

ماکن ایشا

آه بیایی - پردوزی به آه چکنک .

- حکیم درپادل چاب خزاغلهن آه بیایی روان و دموم

دمادم جریان ایله ...

یوسنکامل ایشا - زینتخان

آه ایتک :

اونبال باغ عشوه سنگاده ایدر نمایل

آگوگل نه آه ایدرسین بوگنا روزگار دیرلر

سره

ای گوگل آه ایله کیم آه ایتک هنگانیدر

ای گوزم قان آغله کیم قان آغلامق ایتایدر

فصول

آه چکنک :

بوشب تا صبحه دک دردله آه برشرر چکنم

غم جگرگله ای مهر درخشان بن نلر چکنم

صنق

عزله ایلرسن ایله یا ایله

بگا چکنرمه جگر یار ایله آه !

حجت ملا

آهی طوق - بدعا تأثیر اذک .
قرآک آهی طوقی !
ایندی ایستبولی سوزان قرآک آهی !
سرووی - مرغج

باندی ایستبولی آه قرا !
مخرج
آه اوه ایقک + آه دیوب آه ایقنک :
سکا فرهاد اولدی ای شه شیرین گفتار
آه دیر آه ایقنور کوه بلاده دلزار

آهه گلیک - بدعا به اوغراق ، بدعا ایله مو و پریشان
بولق .

آهی طوق - ایز گیتیج ، بدعاک تأیری گوزلک .
کیبارک حاله ایتم خنده ..
بو کیبک آهی که قاش بند ..
صداقت حادیک

آهی گوکوره چیق - آه و فغان ایله شمت نظلمدن کتاپه
طلالی مدلت بزمان شک ایله جکدر ؟
مهلوملرک بیسده در گوکوره آهی !
جیا یاتا

آهین لوت - مزار عاشقاری اوزرنه شک ایبدین زاولومدن
فریاد و شکایت نشتن ایمن سوزلر .
آه من لوت دیر صحنه دور جهان ،
دویش او کوز ایله کتکزه آسین !
کالدانه اکریم

آهین العقی - عشق و محبتک آلام و ایشیر ایقین ایلادایمور :
آه من العقی و حاله
أحرق قهی جراته !
آواه - مرغجه - ماله - جوق آه ایمن ، مجازاً - پوره گی
پایق ، دردل ، دردمنه .
حلق گوش وقت ایله آهی
سرمعت قبل سینت آواه ،
!

آوه - [te vvuhi] - مرغجه - آه ایقنک ، آه ایقنایقک
آه ایوب ایگله مک .
جی : آواهان
ساکن طوقان مقله آرام طلبک
عقن تحساسته دللمدی بنه
برسر سری کبوتر شبنم و ناله زن ،
بولدی آواهانه برلمعا ایقن .
سخن سیرتجه

آه ! - [äh:] - قازان - نما - آه نیلیم !!
آه ایقنک - آه ایقنک - عمری آه و آه ایله کبیرمک .
آه ایقنک ، آه ایقنک
بالکوز - فایورمق - حسر لایقک

آه ! - [aha:] - غرب - ندا - عامانه - باقی ! وای ! ایقنه
پوراده ایا !

آهار - [ahar] - کیزی - اشم - آغار ، جلا .

آهار لاق - معدنی - آهار لاق ، برداخت ایقک
آهارز - قیاسی - آهارز ، برداختی ، پارلاق .

آهسته - [lähésté:] - فارسی - صفت - یاواش ، آغیر .
آهسته رفتار - مرکب صفت - آغیر پرورش .
آهسته آهسته - ترکیب - یاواش یاواش ، پاپ باب .

ایریشور منزل مقصود به آهسته گیدن
تیز رفتار اولانک پایه دامن طولاشور
آهسته صداست در آن پیرهن آنداز
یک گلی زگریانش بنده وین آنداز

آهسکی - [e:] - اشم - آهسته حال وصفی .

آهین - [ähni:] - فارسی - اشم - دمیرج .
آهین صریح : آهین سرد کوش فاشه ندارد .
آهین جان - مرکب صفت - مجازاً - قان پوره کله ، جلا کین ،
متحصل .

آهین دل - مرکب صفت - مجازاً - طاش پوره کله ، مرغشور .
طالم ، قهرمان ، بیگیت .

آهین پوش - مرکب صفت - زره گیش ، زهرلی .
آهین پوش لکر کفاز کال کتوزندن در امانال موج اورودی ..

آهین ریلر یودن - قاین ، جنب ایقک - مرکب اشم -
مقناطیس .

جاذبه دردم که ؟ آه سنک نیست
ای که بسگی دهی جذب آهین روا
لیصه

آهین کش - [کشیدن] - چکک ، جذب ایقک - مرکب
اشم - مقناطیس .

آهین - [هه] - [ن سادات] - دمیردن پایش ، دمیرج .
مجازاً - شدت ، صلابت و ثبات ایله ایتمور :
آهین بجه ، آهین دوش ، آهین مزاج ، آهین جان ،
آهین رک ، آهین پنل ...

زخورشید بنهال شود موش گور
که جهلست یا آهین بجه زور
صحنه

آهنگر - [گه] - قیاسی - دمیرجی .

دوشدی دلمان دله بر تیز شور افکن
عقن آهنگری زنجیر جنون ایقنر ایکن

آهنگ - [ähgh:] - فارسی - اشم - قصد ، اذات ،
جو آهنگ رفیق کند جان پاک
چه برخت مردن چه بروی شک

تجه آصف او جیاندآور دین پرور کیم
ایدمز تنه زمانده فساده آهنگ

آهنگر - [ghe:] - اشم - آهنگر

- شتاب ، تهاك ، عجله ؛

- مانند شير و پلك هر كه چلبه آهنگ ائنه ، سینه دشمنی چك و خصم حرب افكنی برابر خاك ابدردی ...
نصیحا - تلویح

- طرز ، روش ، نوره ، قاعده ؛

گوئیل بر قاج زمان آندوه و هجرانیه زار اچك
به آهنگله آهنگ بزم وصل یار اچك
شوق

- موسیقی آلتیرینده آسواڤك .وزون و متوافق اولماسی ؛
سازلردهكی برده لرك بو طرزده دوزن ایدلهسی ، آفوردای

جسته آكوب كیمه دیداری داود
آهنگ حجاز ایله دمام نم ایله
بیکشمه مونی

هرشی زاویه مدح گهبارار نو بود
روشن از شمع رخ مطرب ناهید آهنگ
سید امیرانکی

آهنگ اچك - سازه دوزن و برمك ، آفوردای اچك .
- شعره الفاظك حسن انتخاب و امتزاجیدن متوكده و سابعیه
خوش گیلن .وزون و مطنرد طرز انجام ؛
آهنگ شعر ؛ آهنگ سلاست ؛ آهنگ حریر ؛ آهنگ مهتیج ...

بو زینقن ، بو لیلادن ، بو گلدن
باری پیدا اولور بر سس ، بر آهنگ ؛
سركهساره بر فواره رنگ
یاغار سندن مغمم قهر ایکن سن
باقق مال بك

- جالوب چاغیرما ، ذوق وصفای جنبش .
آهنگ اچك ، آهنگ یاقق - ذوق وصفای اچك ، جالوب چاغیرمی .
آهنگ تقلیدی - ایداع الفاظده و ترکیب کلامده آسوات
و حرکاتك تقلیدی ؛

شار - شاریلی ، شاریله ائنی ، شاریل شاریل .
شار - شاریلی ؛ خارلامق .

خور - خورلامق ؛ خورولنو ؛ خورولدامق ؛ خورولدامق .
گور - گورله ؛ گورله مك ؛ گورله تك ؛ گورولنو .

ور - وورلامق ؛ وورلامق ؛ وورلیق .
بار - بارلامق ؛ بارلامق ؛ بارلیق ؛ بارلاق ...

آهنگ تلفظ - نوریجه گله لرك املالرینده و تلفظلرینده ،
ایلك و اصل جهاك خفیف و یا قیل سائل اولماسینه گوره ،
دیگر جهاك و یا بولره علاوه ایدین اداظرلك خفیف و یا قیل
اوقوقاسی طرزلی .

دیگر لائلردن نوریجه گجوب هنوز عامیه نوریجه منشی
اولان گله لره ، فعل اقتداری و تمجیللره بو آهنگه رعایت
ایدلهسه بور .

آه - [āh] - غریب - اسم - غزال ، غیلان ، قارایا .
آهوره - غزال یاوروسی .

گر اوله منتشر فرمان عدلی کوه و صحرا به
اویور آهوره زانوی شیرزبان اوزده
نهی

آهوره صیاد فریست دوجشیش
آهوی خطلزان همه افتاد بصرا
ایولغانی

حسرت اولدی حرم باغچه حفظنده
سر آهوره به غنچه زخم ناسن
هرتعلای

آهوی ختی - اضافی - تانارستان آهوسی ؛ مجازاً - گونش .

حسرت لاله ستان درد دشتی هر دم
نای آهولریك هب چگرین قان ایله
جوده

قبض ملبت بشقه در ، شوشی صورت بشقه در
هرترالی صانه کیم دشت ختی آهوسیدر
قویا وایب باشا

آهویجه - مرکب اسم - آهو یاوروسی .
آهوی شیرافکن - توصیفی اسم - مجازاً سبک جاذبه لی و تحمل
سوزدلر .

آهوی سفید - توصیفی اسم - مجازاً - زعنای مستکنا گوزله .
آهویا - مرکب صفت - آهو آقایی - مجازاً - سررع ،
بیزرقنار .

آهویوق - فصیله و وردیده دن بیاض ، قهریزی و قوقول بیوه
دیردن بر نوع چال ، آغاج چیلگی .
- مجازاً - سیاه و چکمه گوزلی دلبر .
آهو گیبی ! آهو باقینلی ..

شیرل نیجه قهریده اولورکن لرزان
بی بر گوزلی آهوه زبون اشدی فلک
پاؤز سلطان سلیم

آهوان - آهوانک جمی :

دام از سر آهوان جدا کن
این يك دوریده ره کن
نظامی - غم

از آهوان نیاید کاری جز از گریز
چون شیر شتره نمره زند از میان غاب
و عبیدالله بن و طوطا

آهوانه - [āh] - اذات - آهو گیبی .
نگاه آهوانه ؛ چشم آهوانه ..

آی - [āi] - غریب - اسم - ارضك اطرافینده دونن پیک ، قره ، ماه ؛
یکری دوقوز و یا اوتوز گوندن عبارت سدت ، که قرله ارضك
اطرافینده بر دفعه دوندیگی زمانه مقابلدر ، ماه قمری ؛
آی رسمینه و شکلبنده اولان شیلر ؛ شوره شمشیه نك
هربری ؛ مجازاً - گوزله ؛ نوری ؛ آی گیبی !

آی بانا - هلال شکیلهده کی بانا.
 آی دیمبر - دونهرامای کسری.
 آی بیجکی - نخلربندن یاغ بجهارلان بر بیجک ، گوه ،
 عاشق .
 طولون آی - آیتک اون دوردی ، بدر ، إسحاق ، مجازاً -
 قرب الزوال .
 آی بیجقن ، آی گورونک ، آی بانق .
 آی طولونق - ارضک ، گونقله آیتک کراسیه گبرمهسه
 قره طولونمای ، خوف .
 آی باشی - آیتک ایله گونی ، غره ، مجازاً - عادت ، حبس ،
 جنت .

بربرته سوزلری دگل آشی
 آی باشلاری یازدی مشوش !
 حیا بانا - مقدمه خرابان

آی صوئلی ، آی اورناسی .
 اوج آیلر - رجب ، شعبان ورمضان آیلری ، شهورلانه .
 اوج آیلر ههراسی - شهورلانه ده - حره جیفان آداملر .
 آیلق - [۱] - ایش - هرآی پایلان شی ، هر آی وریلن
 اجرات و معاش ، ماهانه ، شهریه ، برای عقدن عبارت
 زمان .
 آیلق ورمک - آیلق بیجقن ، آیلق باغلامن ، آیلقه کسک ،
 آیلقه طولونق .

برزمان لقیجه گورمندی خرتی قلت
 کلبوب آیلقی خلق چکردی ذلت
 باصل دانه شکر ایتیه شدی ملت
 وردی مایله ندیر مصی برکت
 پولهی عب سابه لطفنده جهان وسعت حال
 نیلانتا - نظرته

یلدن اجمابحال چیشور آیلق دبه
 اولسون بیوده مأمورن دولت برنلاش
 عاجزانه لردی ویرگودن حکومت بوزده بش
 بوزده طفسان بشده بز غریدین دیسون اهل معاش
 اشرف

آیلقه بیلقه ایلر خدمت
 آرممن حق ولی نعمت
 سخارانه و می - نظیه

برآیلق ، ایکی آیلق ...
 برآیلق قوزد ، ایکی آیلق چوجوق ...
 آیلقی - [۱] - آیلق مقابلنده خدمت ایدن ، معاش ساحی .
 آیلقل مأمور ، آیلقی خدمتکار ..
 آیلز - صفت - آیل هوا ، آیلق و بولونسیز گیجه ، آیلق
 آیل گیجه تک صوغوی .
 آیلز ووروق - نالمت حقیقته آیلدن بانق .
 آیلزلن [۱] - هوانک آیلق و بولونسیز اولماسی حال .
 آیلزلنق - لازم - آیلزده بیکمک ، مجازاً - بوش و فلهده
 بره بیکمک .

آی - Lune, et Mojs lunaire.
 (Comme en allemand - *mond et monat*, ou
 anglais - *moon et month*; berbère (kel - oui) -
ayagh = lune et mois; persan - *mah* = id; id.)
 Cf. assyrien - *ea* = dieu de la lune; sumérien-
adu = id; et *aku* = la lune; polynésien - *aī* = feu;
 sanscrit - *agni* = id; gallinomero - *oho* = id;
 chinois - *youé* = lune .

Enfin comparez le grec - 'Ió, nom donné
 dans l'antiquité à la lune par les habitants d'Argos,
 dont le premier roi Inachus, fonda une ville
 appelée Jopolis .

بدون اهل کراسیه حیا

سرب بانلر :

- آی آیدین ، حساب بللی .

اهل کفک بریسی دبرکه : بی سلطام
 آیدین آی ، بلو حسابیه اولدی شعان نام
 نم

- آی ایشینه - جوز سیکیمهز .
 - آیتک اون دوردی گیی .
 - آی گوردگمه ابرام انت .
 - آی گورمش ، یلدرزه متقی یوق .
 - آیتک صوئ چارشاباسی ، کیمینه یازار ، کیمینه پاراماز .
 آبه یادوغ ، یادوغهیم دیر .

آچ بوزگن زلفکی گیسون نقاب
 سودیگم باطوغ ، باطوغسون آفتاب
 حیا بانا

- آی گورمک یلدرزه طاسکی بوغدر .
 - آی طوغار گه بکیتدن ، اسان اولاسین ددی بکیتدن .
 - آیده قازاندیسی گونده بر .
 - آی بیکلی ، یار بیکلی .

آی گوردم آنت ، آنت یانه ،
 آیلر مبارک ، الحمدله !

آی یلدرز - نورک سامغانی اوزرینده هلال و یلدرز شکلری .
 آی آیللی - آیتک اطرافینده گوروتی بوزلانی و یازلانی داتره ،
 خربن ماه .

آیتک اون دوردی - بدر نام ، إسحاق .
 آیتک اون دوردی گیی ! - مجازاً - گوزله و نورل بوزلی ،
 ماه نایلن .

آی ایشینی - ماهتاب .
 آی آیدین - باقکنز - آیدین
 آی پارچاسی - مجازاً - گوزله ، بوزی نورلی .

شویه منور ایلدی رخسارمسی
 دوغمش ایدی سانکه برآی یازمسی
 حقیق

آيزلاماق - مطاوعت - گيجه آيچده و آيزده قالمق، آياز گيجه، اوشوملك.
آيزلاماق - منعمى - صوتى، گيجه لى آيزده برالوب صوتوق.
آيدين [آي تون] - آيلى گيجه، بارلاق، متور، عيادار، رخشان.

بیره چشم آيدين اينسون رخك آي حورعين
حاكه برنو سالسه گلر دزه جه حورشیده شين
عشق

- ايشيق، شعله، باليك +

بىرى منلكه چراغ اولمشورر
آيدنندن بىر گوكله طوكشمورر
عاشق بيه

- مجازاً - واضح، عويده، آيچق، آشكار.
آي آيدى - اي ايشيق، ماهتاب.
گوزك آيدى، گوزكز آيدى، گوزلر آيدى!

أرلر! شيخ شعبانى طريق مستخمندن
آيدى بو آيدى اوغلى دركاه ديدلر روشتن!

آيدىلق - [اي] - آي تولوك - چاغاناي - آي ايشيق،
ماهتاب، ايشيق آئق ايچون برافلان آيچلق، بخره،
دام باجانى، مجازاً - نورمنوى، نيقى روحانى، هدايت لسته.

آي - tail - آذرى - اسم - آي، يگرى دوقوز ويا اونوز
گوندن عبارت مدت، مجازاً - آي گيى گوزل و بارلاق.
آي ايشيق - صر كسب اسم - ماهتاب، آي ايشيق.
آي دوتولاق، آي چيخاق، آي باغاق، آي دوغماق...
آيلى - [اي] - بر آيدن عبارت مدت.

لاي لاي ديدم ياچه - گوزلرم آي ياچه
چام زنهاره گلدى - سن حاصله چاچه

پلام آلاي لا - آلاي لا!
گيلم آلاي لا - آلاي لا!
كورچو، دن

برق اورار زلق آرا ماه متور تكي رو
هالهوش دارم سين سر بسر آتش كيسو
چكايوب لوح جيننده دوطاق ابرو
نه عجايب، نه غرايب، نه ناشادر بو
كم گورويدر اوله بير آيده ايكي تازه حلال؟
فاخر

چون وعده ابرشدى دوعدى بر آي
خورشيد رخيله عالم آراي
لسون - مجنون دليل

آي كسيودى گون بايقن بو دگل كسوف
عاشق اولويدى بكة اورخساره آفتاب
سيد علم شيوان

آياز - صفت - آيلى گيجه يك صوتوق، آياز.
- چولرده قلوب دالى آياز، و بىر من اولورام، گيجه لر
صباحه كنى باغيان، ابو ايشيكي قورويان من اولورام...
« ملا نصرالدين، ۵۰ »

آيزلاماق - لازم - گيجه آيزده قالمق، آيزلاماق.
آيزلاماق - منعمى - آيزده، برافق، آيزلاماق.
آيدين [آي تون] - صفت - آيلى گيجه، آيدى، مجازاً -
روشن، واضح، عويده، عيار.
گوزك آيدى!

آيدىلق - [اي] - صفت، اسم - آيدى اولوق حال وصفق.

عزيريم آيدى اولسون آي دوشسون آيدى اولسون
ايشيندوم دوستوگ گلوب گوزلر يك آيدى اولسون
بيلى

گوزل برچهره، لامع برانظر، يا كينه برسيا...
گنيش برچيه، آيدى برنگاه اعتلا بىرا...
علاي مهالسم زاده

نه دردگا حد وار ايدى نه جورگا تخديق
بز منتظر راهك ايدك، گوزم آيدى!
والف (ملاهه)

آيدىجه - تقليل، مباله - آيچمه، آشكارا، واضحاً.

هر كس آيدى چكسه يانكده اولميك
سوك، ايله بى حرمت
آيدىجه بو بوك دشنيدير مذهب و دينك
يارب نه صاوت!
صا

آي - [آي] - قازان - اسم - آي، قر، يگرى دوقوز ويا اونوز
گوندن عبارت مدت، مجازاً - آي گيى گوزل و بارلاق بوزل.

گور اول آي... نيندى اول باقى، جام اسپنده بول آي!
سپنده ياقتر، سپنده باغو، سپنده بول تورل شولاي!
سجد، سولوه ندى

رمضان شريفه آينه

خوش كيدك بزرگه سين محترم آي
اون ايكي آيدن سيني عزير قيلغان خدای
شول سبب دن سين كيلكلكه شادلامر
مبارك بول! بزرگ ايچون آي عزير آي
سيني كورگاج طورا آلايمز بزر شادلاي
مؤمن آدم سينده قلماس هيچ باكلاماز
بنده بيلك برلان قيلغان گناهاردن
شولاي بولناچ كم شادلاسون بزر شادلاي
- سيني گوراسين، بار بىرني، نيگيز برداي
« مين باي من » ديب چارمى يوق هيچ بر كوناى
« انسان بولناچ بار نيگيزده مساوى » ديب
عقير برلن آچ بورتاسن باي بر آي
طوغريلغه هيچ بر آدم قازنى طورداي

کیم اولوک آلابین تاسا تورت تاش
آین آلاس ویک آبا ایردا باش
فوداکیلیک

- [aia] - غرب - اسم - ائک و آبانگ دوز و آجی بری .
کویک آیاسی - باقکیز - کویک
آیالی - قیاسی - آبانگ دوزلگی زپاده اولان + یوان .

- [aia] - چاغای - اسم - ائک ایچی و آبانگ دوز بری ، طایان .
قول آیاسی - آل آیاسی ، آل ایچی .

- [aia + eia] - قازان - اسم - آبا + طایان .
آبو آیاسی - مرکب اسم - بر اوت آدی .

- [aia] - اویغور - اسم - آل .

- [aia] - چاغای - مؤنث اسم - بو بولک فادین و خام .
باقکیز - آیم ، آیم

- غرب - رومیه : *ayia ayios* - مقدس ، عزیز ، شریف .
اعزیه نصارایه وقف و تخصیص ایدیلن بزرگ اولورته گلیر:
آیاسوفیه ، آیاسفانوس ، آیامورا ...

- [aia] - فارسی - اُدان - استفهام ، تخی و اِحتمال ایلده ایدر:
عجبا ، عجب ؟
آیا بودی ؟ - سنی ایدک ؟
آیا کیست ؟ - عجبا کیسدر ؟
آیا چه شد ، که من چیزی نگفت ؟ - عجبانه اولدی ، که بنگا برتی
سویله مدی .

آنان که خاک را بنظر کیما کنند
آبا بودک کوشه بنشی یا کنند ؟
حفظ

فصل گل گلهشی آبا دیو برسان اولدوق
بیلی کوچمه گوردم که گلستانه گلور
شم

سوزله ایلدی تسخیر خادق ملک معانی
عجب شاعر میدر ، ساحر میدر ، آماندر جان ؟
حافظ

- [aia] - عربی و الفریجه : *ayapana* - اسم - فصله مرکبیدن
بره زبایدی بیس و مقنوعی چای کیمی منیه و معدوی بریده
قولاییلان بر اوت .

- [aia] ، آبانغ ، آبانغ - اسم - [aiakh , aiag , aiak] - آدری -
اسم - باقکیز - آبانق .
آباخانق - لازم - آبانغه قالمیق ، آباخانق .
آباخاندرمانق - متعدی - آبانغه قالدیرمق ، آباخاندرمق .
آباخاندرمانق - متعدی - باقکیز - آباخاندرمانق .

آباخ چاللاق - مرکب لازم - گیدوب گلمک .
آباخ دونقاق - هم با اولوق + آبانق بوروبه بیلک ، بوروبه به
طاقنی ایلدی .

- باش نوماسهده آباخ دوتوب بو ولایتلردن قاچوب ...
« ملا نصرالدین » دن

باش گوتور ، بو اهل دنبدن آبانق دونوقه قاچ
نه قیره ، نه اوغوله ، نه آشنا نه یاره باخ
واقف « ملابله »

آبانق سیری - گوزنه ، گشت و گندار .

آباخ آجاقی - جوجوق بوروبه به باشلامق ، صبرالامق .
آباخ ساخانلاق - دورمق ، توتف ائتمک .
آباخ سایا - بر اوچون آدی .

عوا خوشدی ، گونده بیر آرز فزیناق
گلمک هامی آبانق سایغا اورتاق :

ایگنه ایگنه ، اوجی دوکه ، بلی ، بلی
به نیرگیچ ، فوز آغشی ، فونور کیچ ، هایبان
هو بیان ، بریل بیرتیل ، سواج فوربول ...
شایق طاب زاده

آباخانق ، آباخانق - متعدی - آبانغه باصدرمق و آزمک ،
چیکتمک ، باعال ائتمک .

- وورسکیز غریبی ، معنی ، ذلتی

✕ ایسان دگلسکیزی آویسکیز همتی ؟

آباقلیبورسکیز سیر ناموسی هم غیری

✕ آلبرسکیز عربتمه بر ایکی اوچ عورتی ...
عبدالله

آباخدن دوشمک - اهل آباخدن دوشمک ، عاجز و درمانده
اولوق .

بر آرز گیندی بورولدی اولخسته

آباخدن دوشدی اولزارشکسته

محمدافغان

✕✕✕ آبانغه دورماق - آبانغه قالمق ، قیام ائتمک .

- سنک سوزلگدن بو بیخبرکه برگون رعیت آبانگ آبانق
دوراندی اوبری گونده آقا رعیتک آبانغه دورسون ...
« ملا نصرالدین » دن

✕ هر بر ایکی گون دور آبانغه بوشلابودکانی

گیت بر باوق حمانه اوزان ، باغلا حنای

بوم گوزلرکی دغه وهم گوزله آدان

گر ایلدمنی اولساک گیمه بر طور خنای

گیت گبر سو یا تا آخذ ایدمن راحت جانی
مادر

✕ صبح نردن دور آبانغه شامه تک جک زخمی

کوجیلر دزده ایعت هر نوع فتمش تهمی

سن ذلیل اول عیبی بوخ قوی گوجلی چکسون لذتی

قوی سنی خوار ایلدسونلر خان و اعیان عمریه ا
مادر

آبغه دوشك - مجازاً - بزگه و تئلكل ايتك.
آبغه سالتق - مجازاً - آباغه دوشورمكده دوشق تئزىل ايتك.
بوز بيشك اوله خلفه اكر آفتاب تيك
دوران سايور آباغسى ماعتاب تيك
سیدمتر میردای

آبازما - غرب - رومجه: *aylanma* - ايسم - روملر آراسينده .
خواص شناسيني حائر و اعراضه نصرا طرفيندن گئف ايديش
سانيلان زيارتگاه يئگنر و جمعهلر .

آباغ و آباغ - [aiag + atak] - آباغى - ايسم - آباغ .
باقگنر - باقگن

بريسى آگئلوب تخت روانه
آباغى يالون برى اولمش روانه
محمد باقر خنكش

آباغ - [aiak] - غرب - ايسم - باجگك تيباينه متصل اولان
عضوه قديم ، باغ ، بصر شيرازي و آلتري طوبه مستم ايدن
ايسم ؛ بعضى شيرازك طور ايله گن برلى ؛ مردون باصامان ؛
بر چايك و تئزيرك فولرى ؛ اوزونق اولجوسى باقگنر ايسم .

La forme (primitive ?) de ce vocable, telle qu'on la rencontre dans les Inscriptions de l'Orkhon, semble être آباغى . Dans quelques dialectes le (d) se serait régulièrement transformé en (y), comme dans les idiomes indo-européens . Quelques autres dialectes ont substitué la lettre (z) ou (s) ; ainsi, آباغى = étalon, en t. orl et ott. figure comme آدغير dans les Inscriptions précitées, et comme آسغبر dans les dialectes soïot, koibal, etc. qui connaissent également notre mot آباغى sous la forme آزاق .

بدوس الهى كرامتعيان
ضرب مثال :

- آباغى صوبه ايردى .
- آباغى دوزه باصدى .
- آباغى كوگه ايليشدى .

آباغله گئنه اولور اولماز .

آباغى باغش ايت گيبي يئز .

- آباغى برى باصاز زئنگه بردار اولانك ؟

جاموش معروف دست ايلغان بار اولوب
شولغند برى باصاز تات آباغى لاله ياك ؟

بوت

- آباغى بر باصايور .

- آباغينده دوشق بوق ، باغينه فسلكن طاقور .

آباغينده طونق بوق فسلكن ايسنر باشنه ؛
شاسى

- آباغينك آلتينه قارپوز قابوش قوبدى .
- آباغينه ايب طاقدى .

بومئلهز سور بيدر كوچكي اولمزه
شميدن باغى رقب سكه براب طاقله ؛
موت

- آباغينه بوج اولماز .
- آباغينه صيحاغ صوى دوگم ؛
- آباغينه طاش دوقونسا بندن بيلير .
- آباغى اوزنگيده .
- آباغى بوستان باش بو سگول ، سوگردن گوزمك لهنگلي ؛
- آباغلر باش اولدى ، باشلر آباغى .
- آباغه دوقونادق طاش اولماز ، باشه گلهك ايش .

آباغى اوزرسته - اوتورما بوب آباغه دوران ، قائم .
آباغه - آباغى اوزرسته ، قائم ؛ مجازاً - تلاش و اضطرارده
عصيان و اشتغال حالتده .

دچار آباغى - ديوارلك دير ، زئلى .
چاي آباغى - چايه دوكون ايرماق و دره .
مردومن آباغى - باصاماق ، باصيج ، فندك .
آب آباغى - آباغ بوروشى .

باشدن آباغه - بوچارچن آشاغى باصاداره نيه دن مله نايه ، ستره ؛
اولك آباغى - مجازاً - برايش اول بايان ، مياشتر .
اولك آباغى اولق - مجازاً - برايشده مشوقى و سائى اولق .

بن بيمه ، سن بيدك ، بتر بودايى ؛
سز ، قديشز ، اولوك ديرم اولك آباغى ؛
مردانق حادك

آورد آباغى - آردا آباغى .
شيطاك آرد آباغى ؛ - تركيب - مجازاً - جوق بيليش ،
حيله گنر ، قورماز .

دورت آباغى ؛ دورن آباغى - باقگنر - دورن
خوروز آباغى - مركب ايسم - توفنگندن طابا و طيقاج چيناريلان
بورغو .

ساج آباغى - مركب ايسم - باقگنر - ساج
گول آباغى - مركب ايسم - گوله دوكون چاي و ايرماق ،
گولدن ده گئره آقان دره .

- گول آباغيندن گيبنگه اول گون كوچرى فورما بوب ...
لعييا - جمع

فريق آباغى - باقگنر - فريق
آباغى باهرديسى - تركيب - بورومه دن و قوشقندن حاصل اولان
سس ؛ مجازاً - قورقونق ايهون باييلان جعلى حركت .

ضرب مثل - آباغى باهرديسينه بوج بره قاز ؛
آباغى سسى - بورومه دن حاصل اولان سس .
آباغينك نوزيله - حال - مجازاً - گئيرگنمئز ، مان و در حال ؛
دوروب ديكتنه دن .

أسدى گونندن صبا شاد اولنه باغى بودر
آباغى نوزيله گلهدى باعث شادى بودر
صبيح اسلام بهي الهى

- جانب مغربین عودت ایدین غزاة مو حیدری آباخی ملوزیله
بالاستصحاب ...

شیانما - اندلس نویسی

آباخی قایی - مرکتب اِسْم - آباغنه گیلین شیلر ،
صاغ آباخی قایی ده گال ا - مجازاً - اخلاقیدن و عقبتیدن
شبهه ایدین .

آباخی ده گیشنه و ده گیشد برمه ..

آباخی بانوسی - تدایق مقصدیله آباقریش صیغاتی سویه قویما ،
آباخی طاشی - برشیشک ، ملوراهه گله خک برینه قوتولار ،
دوز طاشی .

آباخی خالولوسی - آباخی سیلین خالولو .

آباخی لاریخالی - مجازاً - عقبتیدن شبهه ایدین قادین .
آباخی اوزکینده - مجازاً - حاضر ، آماده ، اشگی بلینده .

فارسی : پادور رکاب

آباخی بولی - آیدستخانه .

آباخی طالیسی - مجازاً - اسافل ناس ، گروه اجلاف ، عوام
ناس .

کیده ر آباخی - بوله چیلبلایی صیراده .

آغیر آباخی - مجازاً - وضع جمله یک آز مدت قالا .
دوز آباخی - بر طاقی او .

آباخی آلی - طرف - آبالله باسیوب چیکنه من وانا اوزرینده
گوزلر بر ا ا زده نام و غلبه ک اولانر ، مجازاً - سفاکتکده ،
محتکاه .

عالمک مرتبه سی گور نغیر بدتریز
باشدن بزم صفا بر آباغ آلی برده
حفظ

آباخی آلتینده قلیق - ازیطک ، چیکنه تک ؛ مجازاً - سفیل
وایمال و بریشان اولوق .

او ایشتمای آلتین چون بر اقدوده
یوگون یالوب بلور یورسین آباقر آلتنده ؟
محمد ساجده

آباخی آلتینده سورونک - مجازاً - باقکیز - آباخی آلتینده قلیق .
دنیا آباغینک آلتینده - مجازاً - هر طرف گورده بین بوکک بر .
آباخی باخی - مرکتب اِسْم - مجازاً - مانع ، انکال + کلاج .

تر قاج یاغدن وزله سیوری سکلک گئی
فک اورده ایکی باتنگه فرق کوچک گئی
بره کچر عارندن اولک کوستیک گئی
آباخی باغله سکره قانورسن اشک گئی
اوله صوغاق سور کرسی قادن قدرتیق اول ا
وامف

گچوب باغ جهاندن نوعیا نوش ایت فنا جلین
ک اول آزاده ر اینجده اولشدر آباخی باغی
نوی

چوبوق آباخی - چوبوق یوروشی ، آهسته رفتار .

آباخی اوغورولو - مرکتب صحت - اوغور و اقبال وسعدت گنبرین
آباخی اوغورولو گلمک .

آباقداش - ارقاداش ، همپا ، رفیق .

آباقی آلاماق - آغیرین یورومه مک ؛ مجازاً - واز کچه مک ،
صرف نظر و فراغت ایدمه مک .

آباقی باسقی - مجازاً - اصرار و عناد اتمک .

باسق سندنده بو کچه محنت اُما
ای دختر رز جمله باسد برمه آباقی باسی
نایت

آباقی دیرمک - باقکیز - آباقی باسقی .

آباقی سورومک - مجازاً - گولکسز اینش باغی ، نعلل اتمک ؛
کیچ قلیق ، تاخر اتمک .

- قدم رجلا و بوختر اخری تردتله آباقی سورومک
نازان نازان ...

عاش زنده - تلویح

- بوله آباقی سورومک ناشوال آخرنده آستانه گلدی ...
آباقی سورومک وقت گچورسز اوله که بر لطفه شیبه
ظهور ایلپه ...

نیما - تلویح

آباقی شاشیق - یورومه سینی شاشیریق .

آباغده قلیق - اوتورایق بر بولاماق .

آباغده قاضیق - اوتورایق بزدن آباغده دوروق ، قیام اینک .

آباغده دوروق - اوتورمایوب آباقی اوزرینده دوروق ،
قام اولوق .

آباقی دولاشیق - سرخوشلقدن و با حیرت و اضاطر ایدین
یورومه مک .

آباغده درلاشیق - مجازاً - ایدین نبالک و خباتک چراسین گورمک .

ملولاشور آباغنه اعمال

حب گیند عرض و وجود و مال
تای - خیره

آباغلامق - منعدی - آبالله اُزوب چیکنه مک ؛ آدغله و آبالله
اولچیک ، آدغلامق .

آباغده دوشک - مرکتب لازم - مجازاً - عفو دیلمک .
سوز آباغده دوشک - ترکیب - مجازاً - باشدن فچه خیر

اولامق ، هر قادن بر سنس چیقیق ، هر کس بیلد گین باغی .
آباغی کوه ایلشیک - مجازاً - کیچ قلیق ، تاخر اینک گچیکک .

آباغده قارا سو اینک - مجازاً - اوزون مدت آباغده قلوب
یورولوق .

آباغده قایاق - مجازاً - باقکیز - آباغده دوشک .

آباغله گلمک - اختیار و ادراتیله گلمک .

- آباغله گلمش ایشکار مایه سنده برز برز جمله منی گرفتار
کند ایشام و سیف سیاستله قتل و اعدام ایدمه چکری ...

شاه زنده - تلویح

آياغنه گلوب مطيع اولانه قيديگنر شاييم اولمده ...
ايما - كويچ

آياغيني بورغاينه گورماوزاق - تركيب - حجازاً - حدييي بيلك.

كشي بورغاينه گوره لازم اوزاقني آياغني
علي دست بخلاگه اوزاقورگه قسه لور
؟

آياغي صوبه ايرمك - مركب لازم - حجازاً - ايئك اهميت
ووجاهتي ؟ كلامق ، عقل باشنه گمليك .

آياغلاقي - لازم - داوراوب برينق قالمق ، قيام ايئك ،
آياغه دورق ، بيوجوق بوروميه باشلامق ، دهوي و اذعايه
قالمقني ، ايخلال و عريان چيلوق .

آياغلايرمق - معندي - آياغه قالميرق ، قيام ايئيرمك ،
عريان و ايخلال سوقي ايئك .

آياغله لولوقني - حجازاً - غلظت بوريندن دردمه و بلاه و دوشمك .

كشي آياغره لولوق چه فاشه ؟
بيلك بو دلمكهنده بزه آب و دانه بوي ا
عرت ملا

آياغيني كسكك - حجازاً - بريره گلوب گيئسكك و لوز گيجك ،
گلوب كينمه سيئه مانع اولوق .

ياشم گي گيمه چشم ترندن
كشمه آياغني بو رهكندون
فصله - جيندولوق

آياغينه اب طابق - تركيب - حجازاً - چيئشديرمك ، فصل
و مدنيت ايئك .

آياغي بره باسماق - حجازاً - زياده سهوغيك .

آياغي بره باسار زلفكته برادر اولانك ؟
ذوق و شوق ايله و رر جان و سري دونه دونه
مئل قسس ائتمه

آياغي چكك - حجازاً - ايرامس و تيري ايئك .

آياغي چك بزم حالدينكه عالم منزل نمدر
مراغت حالدين گيمه كم عالم بو طالدر
دوس

چكدي جينون آياغني بايديدن ليك و بره
قاني گلار آياغندن چكيين خور هنوز
فصله

آياغيني چكك - بائسكز - آياغيني كسكك .
معني آياغله نيك - حجازاً - كدران لعت ايئك ، نامل اولديين
سعادتك قدرسي ييلمك .

اولور درميان عزتلك صحن
آياغله ديدني دويوب دولوق
عرت ملا

آياغه گمليك - حجازاً - زحمتسزجه نامل اولوق .

كوتل دولوق دست رجاندن ايله حذر
لعييب اولان گولور ايت بزم آياغره
ملم

آياغيني قايديرمق - حجازاً - برنجي بريندن ايئك .
آياغنيك آلتيت قارپوز قابوي قورقني - حجازاً - بائسكز .

آياغيني قايديرمق .

آياغيني دمنك آلق - حجازاً - منيقظ اولوق ، ايحياطي بولونق .
آياغيني قيرمق - حجازاً - نيدبه ايئك ، فورلوقني ؛ عباديندن
واز گيجك : شيطالك آياغيني قير !

آياغي آياغيني چكك - حجازاً - كشي حاله بيرالوق ؛ تعرض
و مدد اولون و لوز گيجك .

آياغني - اي - اسم - آياغه طباقيان و گيجيريلن شير ،
چاساز اعطين ؛ ديرك و امانل شيرك ايسنقاد ايئيريلديك
برلر ، كرس طباقي .

آياغني - قياسي - آياغي اوزون و بوكك ، بورون ، متحرك
آياغلي جانلور - حجازاً - بربرده شيط و توقيني نمك اولان ؛
هر طرفه گروب دولاشان .

ضرب مثل : آياغلي جانلور سس اولوروي ؟

- آياغني ذري اولان شير :

آياغلي باردق ؛ آياغلي لاح ؛ آياغلي شامدان ...

آياغلي كسكك - حجازاً - كناه باقسزق هرمندن عت ائيه
مندر اولان ، عالم مستضر .

دورت آياغلي - دورت آياغي اولان جوايلر ، جهلور باجلور .
دورت آياغلي بورومك - جيوالره تقليد . آله و دوزلور زورنده
بورومك .

آياغ ، آياغ - [aiak : aiag] - چاقايي - اسم ، طرف -

آياق ؛ حجازاً - صوك ، نهايت :

ييل نيك آياغيندا - سهيك سوگينده .

- درس ييل نيك آياغيندا سگان اوچ باشيندا حق رمعي
گما گيئدي ...
اوبالمازي - شعرازي

آياق آله و رماق - لازم - آياق شيشك .

آياق اورماق - لازم - آياق آئق .

آياق آسي - طرف - آياق آئي ؛ مد نظر قابل اولان بره
- تام شهر و محلات آياغ آسي دادور ...
باركته

آياقاي - آياغلاقي ، بيوجوق آياغه قالموب بورومك .

آياغ - [aiak] - قازان - اسم - آياق .

ضرب مثل : آياغ قسقه بولسده تاياغور اوزون !

آياق طباقي ؛ آياق بارماغي ..

اوانك آياق ؛ صوك آياق ؛ دورت آياق ؛ آله آياق ؛
آرت آياق ...

فريق آياق - مركب اسم - جوق آياقلى بر نوع بوچك ،
فريق آياق .

باشدن آياق - سر تا ، باشدن آياغه .

قاز آياغي - بر اوت آدى .

بول آياق - بوله كیده، زكن و وريلن سده ، بول سده سی ، بول هدیه سی .
 آياق چالی - مرکب اسم - آياق نری ، بخشش ، مزد پا .
 آياق گبولری : چاپا ، اوبوق ، ايتوك ، كلوش ؛ اوبوق باش ، قاطا ، جيتوك ، باشاق ..
 آياق بولی - آيدستخانه ، آياق بولی .
 آياق قول - بوجكرك و حصره لرله قولاری و آياقلى ، اطراف .
 آياق سوزوق - آياق اوزاقی ؛ مجازاً - اولك .
 آياق ایزی - آياق ایزی .
 آياق چاق - آياق چاقی ، چله ووروق ؛ مجازاً - قارشى دوروق ، مخالفت ائتك ، مويكوت گورمك .
 آياق ياسوق - آتلاق ؛ آياغه قالدیق ، قيام ائتك .
 آياقه ياسوق - آياغه قالدیق ؛ آياقه دوراييمك .
 - بر عاقله و مشفقه دايگما نابرسون ، ناكه آياقه ياسوب اوزى آنى ايجا باشلاغونجه دايه قولنده تریه قیلسون ... ملا عبدالعزیز اوغلی
 آياق چك - اوساق ، رقص ائتك .
 باقكز - بيومك
 آياق سورنك - آياق سورنوك - باقكز - آيوقى .
 آياق اوزره طوروق - آياقه و آياق اوزرئنده دوروق ، قام اولق .
 آياق گرمك - آياغنى سوقق .
 ناياغى گرمه آياغينده گورتا كچي بولا !
 آياق برگانچامك - آياغى بره ده گمك ، مجازاً - سه و جيندن نه بايققى شاشيرمق .
 آياق آستنه تاشلاق - آياق آلتينه آان ، ازمك ، پامال ائتك .
 آياق سوزولسا ائتك - تركيب - مجازاً ائدن آياق دن دوشورمك ، عاجز و سغبل ائتك .
 آياقلاق - مطاوعت - آياقلى اولق ، آياقلاق ؛ مجازاً - قيام و اختلال ائتك .
 آياقلا ندوق - متمدى - آياغه قالديرمق ، آياق اوزرى دوردرمق ؛ مجازاً - فساد و اختلاله سوق ائتك ، آياقلا ندوق ؛ ايلدى گوتورمك ، ترقى ايتدبرمك .
 آياق دن بئق - مجازاً - ضرر و برمك ، خالب و خاسر بيراقق .
 آياقه كوتارمك - آياغه قالديرمق ؛ مجازاً - ترقى و تعالی ايتدبرمك .
 آياق ترمك - آياق درمك ، اصرار و عناد ائتك .
 آياق آسه ، آياق آستنه - آياق آلتينه ؛ آياق آلتينه .
 هيچ نى بليجه قالدق - آياق آسه تاشلاق سیری باران آتالدى - مسلمانلر تيه يا !
 ماولوعين الله چاللى
 آكلایم ، نوشيمده آكلو قصدنه شعری چه دم آياغى آستنه توقا
 آياق آستنه سالق - آياق آلتينه آلق ، پامال ائتك .

آياقه باسا آلق - مجازاً - حقیقندن وعده سپندن گلدك .
 آياق بوللاق - آياق اوبوشوق .
 آياقچو - آياغه ساريلان شی ، دولاق .
 باقكز - چرناوخ ؛ طولاق ؛ بولماوچ ؛ بولماو
 آياغى بيگك بولسون ! - الله موثق ايشين !
 آياقلى - آياغى اولان ، آياقلى ؛ مجازاً - چوق بول بورون .
 آياقلى مال - قارا صيغیر حيوانلری .

آياغ ، آياغ [aiak : aiag] - چاغاتای - اسم - آياق ، فرج ، بياله .
 باقكز - آياغ ، آياق
 آتلاور آياغى - باقكز - آت ؛ اتلاق .
 - مغول رسى بيرلان آياغلار توتوب اولوغ نوى قليب مباركباد قيله ياز ...
 - آندرن سولك اولوغ نوى قليب مغول رسى بيرلان باتوغه آياق بيردیلار باتوهر آلاغه آياق بيردى ...
 ايوهارى - صيرماترى

آيان [aiak] - اونغور - اسم - فدح ، آياق ، باقكز - آياق .
 نامعا آياق - مرکب اسم - مهر ، حاتم .
 وزير ليك آنگفا بيردى نامعا آياق
 ناق كوبروك بيرلا بيرى نوياق
 نوداقوييله

آيانه ، آيانه [aiak , eiak] - قازان - اسم - فدح ، آياق ، چناباق ، جين آياق - باقكز - چناق ، چناباق .

آياقماق [aiakmak] - چاغاتای - لازم - گوزدن خالب اولق ؛ باقى ، غروب ائتك .
 آى آياقماق بانار كونكلومنى بوزوب بالغوزلوموم
 تيره شامم امدوم ديش بيغلام كوب درد ايل
 سلطان حسين بئرا

آياغور [aiagou] - چاغاتای - اسم - خواننده نك سسى و آهنگى ؛ گوزل سسس ، خوش آواز ؛ لغه ؛ بلبلك اوتمه سى .
 بعض اهلندن استماع اولدى ، كه مطلق بر خوش صدا به درلر ، كه قلب آندن حظ آله و ميل ايله . [ألهامات النواحيه]
 آياغورنك چه بار يار اولغوسى
 مينينك بيغلام زار زار اولغوسى
 نوبى - سد اسكندوى
 آياغو بارجه نه فرهاد حال
 سرود اول خسته ناشاد حال
 نوبى - فرهاد و شعير
 ترك سرودنى توزوك بيرلانوز
 بخش آياغو بيله كوكلا قوبوز
 حزن بر حيد

آبائی - قیاس - حیالی ، اوناغاج ،
آبوسز + آبوسزلی - جاسز ، جاسزلی ،
آبوسزلاغی - اوناغاق .

آبایم - [aibadjér] - آدی - حرف و دله یاغش سوز
صفت - چیرکن ،
ضرب مثل : عیبی کیم آیلر ؟ آیباجر ، دردی کیم چکر ؟
درد جر !

آیت - [aijet] - عربجه - اسم - لئانه ، علامت ، أمارة ، عبرت
و انبأه بامت اولان حادثه ،
- و کاکین من آیه ق السحابات والارض یقرون علیها و هم علیها
معرضون .
کلام حق

- قرآن مینده ، بر سورینی تشکیل این متصل المعنی و متصل المعنی
قلعه لرد هربری .
آیه لفظ جمن و اصوات عیندن... محفظ قدیده ، لسته له
بازوب طاشینان بعض سورده لر .
آیه الکرسی - سورة بقره نیک بعض آیلری و برین اسم .
آیه لوارث - سورة سناک اون ایکینجی آیی .
آیه التور - ه آیه نور السحابات والارض ه جمله سنی حادی
اولان آیت مشهوره .
عمی : آیات - حکمت آیات ، فضیلت آیات ، بیعت آیات ،
فیض آیات ، بلاغت آیات...

نقطه شوق ایله آیتنه طابق دیرم
آ کلاوار خالنه غیری نه یاقی دیرم
شما

آیات قرآنیه ، آیات محکمه ، آیات مقننه ، آیات آیهیه...

آیاماک ، هایتاماک ، هایاماک - [ajtamak, haitamak] -
چاغانای - معنی - حیوانی سورمک ، هایدامق ، هایاماق .
باقکوز - هایتامق ، هایاماق
غرب - هایدی ! هایدی !

باقکوز - ایقارماق ، هایقارماق
آیماغوس ، آیماغوس - مشق - آوده - حیوانی سورمن
آدام ، سوروس ، چوبان .
پاقوت - آیدار - گورولنو یاقی .
آیدمن - گورولنو ، پانیری ، ولوله
قای ! - ندا - حیوانی هایامق ایچون قوللابیر .
قایدان - ندا - صیغری سورمک ایچون قوللابیر .
قایدان - سورولک ، سوق ایدیلک .
آلتای - آیدا - هایامق .
آییر - سورمک ، هایامق ، هایقیرمق .

آیقا - [ajka] - کاشمر - اسم - بازار قورولان میدان .

ترک سرودی بیله سالیب قولوم
قیسام آدا می تولوکوم می تولوم
اول قیلا آلسا هم آوزلیق
قیلا آیللو بیله دسزلیق
نویله - جیره لایلو

یاقی دایر طیل هندی چالموسی
هندوی رقاص آیللو آلموسی
نویله - لسان الیم

آیامان - [ajamak] - چاغانای - لازم - گوزدل و آبی اولق ؛
خیر خواه اولق .
آیانا ، آرو - معنی - نازک ، نریه لی ، نراکت ، نریه ؛
خیر خواهلیق .

آیامان - [ajamak] - چاغانای - معنی - رد و منع ایتمک ؛
أسیر گمک ، قوروق ، حیانت ایتمک ، آیدیق ، مرحمت ایتمک .
قلنبا چیقی ، ایشک بیلیگا اوروب تیغ بیلیک
قان قورولون آیار ایرکین ایشا کین اول جکلا ؛
نویله - قویلمک

ساجنک کونکال قوشی نیش هر بریگا باغلادی تازی
نوی ایسی سین او تشکیل که مین بو نوع آیدنیم
نویله - قویلمک

آیامی آیدین ایزد متعال
هیچ ایضا کال خاصه که مال
نویله - سینه ساره

بر نظر گوردوم قول اولدوم آه مین
اول سبب دین جان ودانی آه مین
گر مینی شاهم غه چکور سا خدا
حضرتی دا سرگنشم آه مین
لق

- لیس اچاس فی آیاب جیان گیماب و لید اغنیه فی ایبرگاب
قوروخ نان جباب ...
نویله - محبوب القلوب

آیلاق - سوزندن دویمک ، نکول ایتمک ، یا کیمق ، ضلاله
دوشمک .
آیاماقی - باشدن جیشلوق ، آیازلیق ، ایشال و ایشال ایتمک .

آیام - [ajamak] - قازان - معنی - أسیر گمک ، دریغ
ایتمک ، باقکوز - قوزغانق

آیام - [ajav] - قازان - عربجه : حیا عمرتی (لهجه تازی) -
اسم - اوناغا ، حجاب ، اوناغش .

عمر که طامادی گوزدن آیام ، حسرت بلدی یاشم
بول دشیانه قارشی گورولدهدم آلوب یاشم
قرنده ایبری

آیام

آیتماق ، آیتماق ، آیتماق — [aiytmaq , itméq] - چاغانای -

منعدی - ایتماق ، دیکه ، سولهلمک ، شعر او قومیق ، ایشاد ایتماق .
باقکنز - آیتماق ، آیتماق

راست آیتماق ! - دوغرو سوله !

راست آیتماق - مرکب اسم - دوغرو سوزنی ، راست گو .
یامان آیتماق - فنا سوزلز سولهلمک .
وارساق آیتماق - نظم و ایشاد ایتماق .

آیتقوی - مشتق - سولهلمک ؛ بوق سولهلمک ، گوزده ،
چال چکمه ؛ مجازاً - سوز گتیروب گوتورمن ، قویلمیچ ، تمام .
آیتیم ، آیتیم - اسم - شرقی ، تفتی .

آیتیق - منعدی - شرقی سولهلمک ، تفتی ایتماق .

آیتیشماق - مشارکت - سولهلمک .

آیتیشماق - مطاوعت - سولهلمک .

آیتا ییلمک - مرکب منعدی - سولهلمک ییلمک .

آیتیمیچ - مشتق - خواننده ، معنی .

- بوکتاب فی آیتماق لبقینک سبی عرب محمد خان اولغلی
أبو الغازی بهادر خان چنگیزی و شواری آیتماق آتادور . . .
أبو الغازی - شجره نسی

- اوز شریف طبع و لطیف ذهن لاری دین داعی اگر چه
مهر فانی دعالگا قادر و هم ترکه آیتماق ماهر ابردی . . .
نوی - ماکتلتین

- جبرئیل علیه السلام آیدی : یا رسول الله ، آیتما گبرماک
فایستار سیزو : من آیتیم : آری ! .
- میگلمن بیری آیتا بیلمک گای مین . . .
مراجعه

- فنا اهل عه کوب آیتماق مردود دور و کوب ایستیک مطلوب
و محمود ، ایستیک ایلنی تولاییلور و آیتماق خالی . . . ایستیکوی
و آیتقوی نیک بودور حال . . .

- عالم گبرماک که متقی بولسا و آگماق و آیتوری فال الله و قال
رسول الله . . .
نوی - محبوب القلوب

- گوزوشوب اولتوروب اونکان حال لاری و کیفیت احوال
لاری تایارم گیجه گایچه بریریکه آیتماق . . .
بارنگه

- امانوز اختصاری جهن دین و تطویل و هم دین نکتة آور
ایتمادی و سوز کورماک آیتماق . . .
نوی - محبوب القلوب

آیتماق — [aiytmaq] - آذری - منعدی - سولهلمک ، دیکه ،
ایتماق ، نظم و ایشاد ایتماق ، شعر او قومیق .

اوتگا تونکی آیتدی : ائی بدخت

بر نفس وار ایتکن سکا فرست

مجد علی زاده

آیتماق — [aiytmaq] - غرب - منعدی - مهجور - سولهلمک ،
دیکه .

آیتدی اسم قدر کم مرید ایستمدور ایتماق
آتک امرنددر اعیان ، آتک سکتنددر ایتما
بازیم اولغلی - وساللا محمد

آیر — [aiyd] - غرب - اسم - ذالریندن سیت و ایتماق - شیار
ایپلان و اکتریا دره یا قافرینده بویرین بر نوع چالی ،
بش بارماق .

آیراماق — [airamak] - قازان - منعدی - هایدماق ، هایدماق ،
سورماک .

آیدماق - باقکنز - آیدماق .

آیداشماق - مشارکت - برلکده هایدماق و سورماک .

آیراشماق — [airashmak] - چاغانای لازم - برابر باشماق ،
برلکده عمر سورماک .

- بیرنجه اولوغ کبیچک کیم گردو کوشامدا بولور لاریدی ،
اوزگا ایدواراق بیله نیشگا آیراشیب سرگردانلیق تارتیب
تورور لار . . .
بارنگه

آیرانه — [airan] - غرب - لازم - سولهلمک قاریشدر بریلان بوغورت .
ضرب مثل : آیرانی بوق ایتمه ، آتله گیلمه صبحماه !

سوغق آیران ایترسن اوده آتک طوغرابوب آری ترک
سافرلکده کی قزغنه چوریاکی بگتوسن !
سرودی - دولیان

ایسبج اولدی هوالر بوگون آری ایجه گور
یازنه فالور ایسه آکشیوب آیران دوکلور
سرودی - دولیان

آیران دهلیسی - مجازاً - صافدل ، بوک .
آیرانلق (؟) - آیرانلی شیشک - مجازاً - سوزدیگلمه ، مک ،
قزیمق ، حدیلمک .

آیرانه — [airan] - قازان - اسم - آیران .

آیرانه — [airan] - آذری - اسم - آیران ، باقکنز - آیران .

چالماق ایتمه ، بولاندیقجه زمان نهره کیمی
یاقی باغ اوسه جینور ، آیرانی آیرانلق اولور
سار

- بایرامدا یاغلی چورماک ، حرمده حلوا ، بهارده قوزی ،
یایده آیران و هر گونده بر نفر شا کرد . تیلانک ایوت اوج
دورت قاب سودا شیسون . . .
ملا نصرالدین ، سن

آیرنج — [airydj] - آذری - صفت - یاریق ، چانلق ، شکاف .

آیرماق ، آیرماق — [airyrmak] - چاغانای - منعدی ،
آیرماق ، آیرماق .

سوسنه لگندن آبرو لوری ؟
XXX اوشاخده سلیبه یلوری ؟
فصولی - مجنون دلیلی

آبرو ، آبری - صفت - آبری ، آبرو ، باشقا .
آبروسه ، آبرجه - تظیلی - آبرجه ، باشقاچه .
آبریلیق ، آبریلیق ، آبرولوق - اسم - آبریلیق ، ایتراقی ،
مجران .

اولدی دیوانه کواکل سروقه لگندن آبرو
دویمقام قیس صفت راه بیابان سن سیز
شمس نجف ای

نعمین یاده انجوم لعل لوتگندن آبرو
سن سیز آی گل می گنگون کوزیه فان گورسور
سیدمطم دیده ای

کواکل و صاه خرسندن بوگون یاراک
فغان اوگوندن اوله آبریلیق دوچار سکا
پنجه

بو آبریلیقه سب نه اولدی
ای پاک شمیرتک طینت
شدن نهلر اوچمادی ملت
گلزلر امل سارالدی سولدی
علی لظی - مرثیه سله

آبریم ، آبریم - [aiyrmak] - غرب - معنای - آراسیق ،

آچی ، آرالامق ، تفریق ائک ، سچماک ، ایتخاب ائک ،
جدا ائک ، دور و مهنجور ائک ، جفا رقی ، افران ائک ،
بولک ، تقسم ائک ، ایزاله ائک ، گیده رماک ، بر طرف
ائک ، فرق ائک ، سچماک ، گوره سیدماک ...
آبریلیق - لازم - یارلوب ، چالامق ، منترقی اولوق ، جدا
و دور اولوق ، یزلوب گیشماک ، ترک ائک ، انفصال ائک ،
تقیز ائک ، ایتناز بولوق ، فوجان بوشاقی ...
آبرت ، آبرد ، آبردا - آبریلا ، آبریلیش ، فرق ، نایز .
آبردا ائک - آبریمق ، تفریق ائک ، سچماک .
آبریتلامق - آبریتلامق .

- بو بوستان اووقلری بدن نه ایتزلر؟ بیوکلری قرقیلر
تسخیح دایره اله بوغلزین آبریتلاز ؛ دخی بر دوست لغمی
صادر اولش دگلر ...
لغیا - کوج

آبریتلامق - معنای - آبردا ایتبرماک ، سچدیرماک .
آبریتلامق - مجهول - آبردا ایدیلک ، سچیلماک .
آبریتلامق - مجهول - باقماق - آبریتلامق
آبریلیش - نومی - آبریتلا ، ایتراق ، انفصال ، آبری دوشمه .

X بازیق ا شو نشیمی نسیم ایدردی حسن فرق ،
دوشردی روحه هر آبریلیشده بر ائکر ،
اوت ، بو حسن ، بو حراق
ورردی عشقه بر خدشده ملال آور
تولیق حرکت

آبریتلامق - مشارکت - بربریدن آبریلیق ، جدا دوشماک .
- فلک منصوبه لاریدن بربریدن آبریتلامق لاری ...
تولید - محبوب القوب

آبریتلامق - مشارکت - آبریلیق ، آبریتلامق ، بربریله و داغ
ایدوب آبریلیق .
آبریتلامق - لازم - آبریلیق ، ایتراق ائک ، جدا دوشماک ،
مجهول اولوق .

- سمر قند ایتی فی و میرزالارینک ایتی فی مذہب گوروب
آبریتلامق یزیه شیبانی خان قاشقه باردیلار ...
پرتله

مدد قیسا خدای عالم آرای
حبیب ایشاد ایشاد آبریلور آی
سوقا شایر

- بلوب ا آدرین صعب راقی حالت بولا آغای موکم ایکی
محمد بربریدن آبریلور دایره شیب ...
تولید - نولوب القوب

آلار قصد ایل هرگز قیلمادی لاز
بو بورغان ابریدین آبریتلامق لاز
سوقا شایر

آبران - اسم - آخورده ، آتوری بربریدن آبریمق ایچون ،
فوتولان آغای ، ایکی اوی بربریدن آبران دیوار و اتمال
حائل .

آبرو ، آبری - آدری - صفت - آبری ، آبرو ، آبرجه ،
باشقاچه .
من آبری زاده ایتیمیم - بن باشقا برقی ایتیم .

- گملل بربرشادین آبرو عزم ایتای دورلاز و بو بولاهادی
سیز مقصودغه ایتای دورلاز ...
تولید - محبوب القوب

آبروق - صفت - آبری ، بالکتر ، منفرد ، یا باغی ، بات .
آبرولوق - صفت - اسم - آبری ، آبرجه ، یگانه ، منفرد ،
وحدت ، ایزوا ، آبریلیق ، و داغ .
آبروق - اسم - آبریلیق اولوق .

آبریمانه - [aiyrmak] - آدری - معنای - آبریمق ، آبریمق ،
مجهول ائک .

آبریتلامق ، آبریتلامق - لازم - آبریلیق ، ایتراق ائک ، جدا
دوشماک ، مجهول اولوق .

فلک آبردی من جور ایل جالامدن
حذر ایزمی حجب ناله افعالین
فصولی - مجنون ولیق
بولس آبریلوب شاه جشبدن
فزون شهرتی ماه و خور شیدن
عیار غالب زده

آنسوس ا حیف ا مندن اوچانام آبریلور
جان ملکنی خراب قویوب چام آبریلور
پاک

آبرو ، آبري - ديگر ، باشقا ، آبرپۇش ، منفرد ، منفصل .
- عشق بر ذوقدر آتكدده باشقه بر ديلي وار + عشق
بر شوقدر آتكدده آبرو آهي وار ...
سلا باقا - ضرعات

آبري آبري - تركيب - باشقا باشقا ، منفرداً ، برر برر ،
يگان يگان ، تكتك .

آبري غبري - تركيب - فرق ، مياشت ، اختلاف ، تكليف ، تكلف .
آبري غبري بوق - تكلفدن و تكلفدن عاري اولارق .
آبرسي ، آبروسي - مهجور - مختلف حال و شكلده و طبيعتدا اولان .
آبري دوشمك - آبريق ، دور و مهجور اوليق .

رتك عذارى گندى ياور كندى خنك لب
شول گل گيكي كه آبرو دوشوبدر گلادين
باق

آبريق ، آبرولق - [ا] - [ا] - [ا] - فرق ، مفارقت ، افتراق ،
فرق ، مياشت ، مخالف ، آبرطا ، هجران .

دكله نيدن كيم حكاييت اخده
آبريقردن شكاييت اخده
تحيق - زجه نشوري

او حالده وحدته حائل نوارسه چيكنه بئكر ...
بو آبريقده نمدن ؟ بردگلسى هر شيكيز ؟
محمد ماسف به

داها بر ليله فراڭ بو
خفته اشتهايقدر ، دوشونك +
آبريق بر عذاب ايمن ، طوغرو !
بئده طاندم اوزهرى ايته بوگون .
توبيق نكرت

آبريق چشمسى - اسكيدن كاروان خلتيك ، كند بولمى
تسييم ابدلردن ، وداغ ايله آبريلدشورى عمل ، كه حالا بو
ناله آتكيلر .
آبرق ، آبريق - مهجور - آبري ، باشقا ، باشقاچه ، آرتيق ،
پوندن فضله +
- اذات - آرتيق !

چون حبيب الله بوتالندهدر
گل قياس ايت آبرغى نه ايشدهدر
باشقيشه

آي حسن و لطيفك كشورى ، ياندم ابرشدر و سلكى
چون آبروق كسده بولدر بو احسان قندهسن ؟
تسيي

عشقه مو اولدى تسيي تاكه آبرق شمنه
بانسون پروانه كيم عشقك كاي بنددر
تسيي

چونكه حيايه ابرشدى چكدى بى كندويه
آچدى گوكلم گوزنى آبرق خارم قالدى
احدساوان

وجد و حيايه اوله هر دم ايئن آتكا
گلديه آبرق دغى نشويش آتكا
باشقيشه

گوزسون نهال سروصنوبر خراملكى
آبرق چنده بلسمون باغيان بان
باق

آبرولاشيق ، آبرولاشيق - معاركت - بربريندن آبروليق ،
چدا دوشمك ، افتراق ايتك + مياش و مخالف اوليق .
آبروجه ، آبرجه - حال - باشقاچه ، پوندن ماغدا + منفرداً
يالكوز اولارق .

آبريق - اسم - نازلارده و قوبرلرده چيشار ، فصيله نه چاييه دن
يايانى و مضر بر اون .
ايريق كوك ، دوموز آبري .

آبروم - [airoum] - ابروام - [irvam] - چاقاناي -
اسم - سياهيك اصول و مهارتي .

ألفات الشوائب صاحي ، بوايكي لغق بر معاده گوسته رسيور .
باوه دولورتهي ، بوي : آبروم ، ابروام - طرز بنده يازدني
حالده ، وابهرى يالكوز - ابروام - شكلي قبد ايدسيور .
باقايز - اوزوم

- بارچا بليك بيله آبروم دا يگانه بولوب شهرت توشى ...
توزع ، مولد

- سياهيق دا هر آبروملا ركيه بولور ، اوق آتساق دا چدا
و قلميق سالتق دياييك و سار جلاوت لازدا آتجا بار كيم عصرى
نيك آهي بسند قبولار ...
تواي - مجلس الطايس

آيسين غوروره - [aisyn goroum] - آيسين - [aiyn] -
موغولچه - آتون اوردو ، تيوچيلر كند بارينه و برد بلكرى
عنوان .

آيفاغ ، آيفاغ - [aigak] - چاقاناي - صفت - پهوده ، عبت ،
ناشده سر .

× نادانغه سوز دماك آيفاغ دور ...
تواي - محبوب القلوب

آيفاغ - [aigak] - قازان - صفت - سزور .

آيفغير - [aigyr] - چاقاناي - [آي - يايان ، وحش] - اسم -
قورقونج حيوان + آيفغير .

يايان آيفغيري - مركب اسم - ديو + چاقاوار ، قول بياباني ،
پوله بر خلوق تاثيريه و بريلن صرعه عطسي .

آيفغير ، آيفغير - [aigyr] - غرب - اسم - آتاك اوزرگي ، مجازاً -
ضبط اولونماز ، آزين ، خاشاري .

باغليوم آخور عشق يارده آيفغيرگي
زلفك سوداسي باشنده يولارمدر يم
سرووي - عزليات